

ISSN 2409-9260 (Print)
ISSN 2415-3869 (Online)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
Одеського національного економічного університету

Збірник наукових праць

№ 9-10 (298-299), 2022

Виходить 10-12 разів на рік 5-6 випусків • Заснований у грудні 1994 р.

Одеса
2022

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

Коваленко Вікторія Володимирівна, доктор екон. наук, професор, Одеський національний економічний університет, Україна

Заступники головного редактора

Слатвінська Марина Олександрівна, доктор екон. наук, професор, Одеський національний економічний університет, Україна,

Літвінов Олександр Сергійович, доктор екон. наук, доцент, Одеський національний економічний університет, Україна,

Технічний редактор

Кулікова Єлизавета Олександрівна, викладач, фахівець I категорії, Одеський національний економічний університет, Україна

Амброзі Маріан Маріанович кандидат філософських наук, доцент, Коледж міжнародного бізнесу ISM Словаччина в Пряшеві (Словаччина), Андрашик Ладислава доктор технічних наук, професор, Словацький технологічний університет (Словаччина), Божинова Маріяна доктор екон. наук, професор, Академія економіки ім. Д. А. Ценова, Республіка Болгарія, Бухтіарова Аліна Геннадіївна кандидат екон. наук, доцент, Сумський державний університет, Україна, Валігура Володимир Андрійович кандидат екон. наук, доцент, Західноукраїнський національний університет, Васильчишин Олександра Богданівна доктор екон. наук, доцент, Західноукраїнський національний університет, Україна, Гончаренко Олена Миколаївна доктор екон. наук, професор, Одеський національний економічний університет, Україна, Горняк Ольга Василівна доктор економічних наук, професор, Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова, Україна, Горючий Дмитро Анатолійович доктор екон. наук, професор, Харківський технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Україна, Гросу Вероніка доктор економічних наук, професор, Сучавський університет імені Штефана чел Маре, (Сучава, Румунія), Гудзь Тетяна Павлівна доктор екон. наук, доцент, Вищий навчальний заклад Укоопспілки, Полтавський університет економіки і торгівлі, Україна, Даниліна Світлана Олексіївна кандидат економічних наук, доцент, Одеський національний економічний університет, Україна, Єрмакова Ольга Анатоліївна доктор екон. наук, професор, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Жаворонок Артур Віталійович кандидат екон. наук, доцент, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Жердецька Лілія Вікторівна доктор екон. наук, доцент, Одеський національний економічний університет, Україна, Заротіадіс Прігоріс кандидат екон. наук, доцент, Університет Аристотеля в Салоніках, Греція, Збрицька Тетяна Петрівна кандидат екон. наук, доцент, Одеський національний економічний університет, Україна, Зеленка Володимир кандидат екон. наук, доцент, Вища школа економіки у Празі, Чеська Республіка, Кетнерс Карліс доктор екон. наук, професор, Банківська вища школа бізнесу і фінансів, Латвійська Республіка, Кузіна Руслана Віллівна доктор екон. наук, професор, Одеський національний економічний університет, Україна, Кузнєцова Інна Олексіївна доктор екон. наук, професор, Одеський національний економічний університет, Україна, Лайко Олександр Іванович доктор екон. наук, старший науковий співробітник, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Лоханова Наталія Олексіївна доктор екон. наук, професор, Одеський національний економічний університет, Україна, Маркс-Бельська Рената кандидат екон. наук, доцент, Сучавський університет імені Штефана чел Маре, (Сучава, Румунія), Муршудлі Фахри Фуад огли доктор філософії з економіки, докторант кафедри фінансів і фінансових інститутів Азербайджанського державного економічного університету (Азербайджан), Нездоймінов Сергій Георгійович кандидат екон. наук, доцент, Одеський національний економічний університет, Україна, Онищенко Світлана Володимирівна доктор екон. наук, професор, Національний Університет «Полтавська політехніка ім. Ю. Кондратюка, Україна, Пантелєєва Наталія Миколаївна доктор екон. наук, професор, Черкаський науково-навчальний інститут Університету банківської справи, Патлатой Олександр Євгенович кандидат економічних наук, доцент, Одеський національний економічний університет, Семенова Валентина Григорівна доктор екон. наук, професор, Одеський національний економічний університет, Україна, Сергєєва Олена Степанівна кандидат економічних наук, доцент, Одеський національний економічний університет, Україна, Слободяник Юлія Борисівна доктор екон. наук, професор, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана, Україна, Сментина Наталія Валентинівна доктор екон. наук, професор, Одеський національний економічний університет, Україна, Тульвінські Міхаєла кандидат екон. наук, доцент, Сучавський університет імені Штефана чел Маре, (Сучава, Румунія), Уханова Інна Олегівна кандидат екон. наук, доцент, Одеський національний економічний університет, Україна, Хомутенко Алла Віталіївна доктор екон. наук, доцент, Одеський національний економічний університет, Україна, Чоботару Маріус-Сорін кандидат екон. наук, лектор, Сучавський університет імені Штефана чел Маре, (Сучава, Румунія), Шикіна Ольга Володимирівна кандидат екон. наук, доцент, Одеський національний економічний університет, Україна, Шелудько Сергій Андрійович, кандидат екон. наук, доцент, провідний фахівець Департаменту оцінки та заставних операцій ПАТ АБ "Південний", Україна, Школьник Інна Олександрівна доктор економічних наук, професор, Сумський державний університет, Україна

Міжнародна представленість та індексація: Index Copernicus International (ICV 2021: 75.22). Google Scholar (h-індекс - 10). Open Ukrainian Citation Index (OUCI). CrossRef. Dimensions. Реферативна база даних «Україніка наукова». Український реферативний журнал «Джерело». Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. Електронний репозитарій Одеського національного економічного університету.	Засновник та видавець: Одеський національний економічний університет Свідцтво про Державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: Серія KB № 20991-10791 ПП від 18 серпня 2014 р. (перереєстрація) Включено до категорії «Б» в «Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» на підставі наказу Міністерства освіти і науки України від 02.07.2020 р. № 886 Адреса редакції та видавця: 65082, м. Одеса, вул. Гоголя, 18, ауд. 110, Одеський національний економічний університет, науково-редакційний відділ, тел.: (+38048) 777-89-16 e-mail: visnik.nauka@oneu.edu.ua web-site: http://n-visnik.oneu.edu.ua/index.php
© Одеський національний економічний університет, 2022	

ЗМІСТ

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Чжао Хецзюнь	
Дослідження оцінки ефективності управління якістю в професійно-технічній освіті через галузеву інтеграцію.....	7
Котелевець Дмитро	
Тенденції використання інформаційно-комунікаційних технологій у національній економіці.....	14

АНАЛІЗ, АУДИТ, ОБЛІК ТА ОПОДАТКУВАННЯ

Гайдаєнко Ольга	
Стратегічні напрямки управління вдосконаленням бізнес-процесів підприємства.....	23
Москалюк Ганна, Тонгобаш Тетяна	
Звітність як інструмент підвищення ефективності управління діяльністю підприємства.....	30
Москалюк Ганна, Шульгач Ксенія	
Управління дебіторською заборгованістю на будівельних підприємствах.....	37
Нашкерська Галина	
Облік невизначеності активів.....	43
Артюх Оксана, Чернишова Людмила, Науменко Діна	
Податкові ризики у системі податкового контролю.....	50

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Коваленко Вікторія, Шелудько Сергій	
Переваги та ризики інтеграції фінансових технологій у банківський бізнес.....	56
Коваленко Вікторія, Кулікова Єлизавета	
Ринок банківських послуг Одещини та його вплив на розвиток територіальних громад.....	70
Пінті Анастасія	
Теоретичні засади формування фінансового контролінгу на підприємстві.....	81
Оніщенко Ганна	
Факторний аналіз фіскальної значимості податкових надходжень в умовах дестабілізуючих чинників економічних втрат.....	87
Шевцова Олена, Тутова Олена	
Кредитний ринок: ресурси та ризики.....	95

МАРКЕТИНГ, ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Горященко Юлія, Книш Олександр	
Практичні аспекти розвитку інвестиційної діяльності підприємств.....	103
Жарська Ірина, Марчук Ірина, Орловська Софія	
Екологічні аспекти логістичної діяльності на засадах сталого розвитку.....	110
Семенова Валентина, Павлова Олена	
Роль інноваційно-інвестиційної діяльності у збільшенні прибутку підприємства.....	118
Зварич Людмила	
Методичний інструментарій вибору технології прийняття управлінських рішень організацією.....	124

ЕКОНОМІКА ТУРИЗМУ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА

Нечева Наталя, Шикіна Ольга	
Місце готельних мереж на світовому ринку готельних послуг.....	131

ISSN 2409-9260 (Print)
ISSN 2415-3869 (Online)

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
ODESSA NATIONAL ECONOMIC UNIVERSITY
ALL-UKRAINIAN ASSOCIATION OF YOUNG SCIENTISTS

SCIENTIFIC BULLETIN
of Odessa National Economic University
Collection of Scientific Works

№ 9-10 (298-299), 2022

Published 10-12 times a year (5-6 issues) • Founded in December 1994

Odessa
2022

EDITORIAL BOARD

Editor-in-Chief

Kovalenko Victoria, D.Sc. (Economics), Professor, Professor, Department of Banking, Odessa National University of Economics, Ukraine

Deputies of Editor-in-Chief

Slatvinska Maryna, Dr. Sc. (Econ.), Prof., Odessa National Economic University, Ukraine,

Litvinov Oleksandr, Dr. Sc. (Econ.), Assoc. Prof., Odessa National Economic University, Ukraine,

Proofreader editor

Kulikova Yelizaveta, lecturer, specialist of the 1st category, Odessa National Economic University, Ukraine

Ambrose Marian Cand. Sc. (Phil.), Assoc. Prof., College of International Business ISM Slovakia in Prešov (Slovakia), **Bozhinova Mariyana**, Dr. Sc. (Econ.), Prof., D.A. Tsenov Academy of Economics, Republic of Bulgaria, **Bukhtiarova Alina**, Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof., Sumy State University, Ukraine, **Valihura Volodymyr**, Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ukraine, **Vasylychshyn Alexandra**, Dr. Sc. (Econ.), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ukraine, **Goncharenko Olena**, Dr. Sc. (Econ.), Prof., Odessa National Economic University, Ukraine, **Gorovyi Dmytro**, Doctor of Economics, Professor, National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute», Kharkiv, Ukraine, **Grosu Veronica** Dr. Sc. (Econ.), Prof., Stefan cel Mare University of Suceava, (Suceava, Romania), **Hudz Tetiana**, Dr. Sc. (Econ.), Prof., Poltava University of Economics and Trade, Ukraine, **Ermakova Olga**, Dr. Sc. (Econ.), Prof., Institute of Market Problems And Economic-Ecological Research of the NAS of Ukraine, **Zhavoronok Artur** Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof., Yuriy Fedkovych National University, Ukraine, **Zherdetska Liliia**, Dr. Sc. (Econ.), Assoc. Prof., Odessa National Economic University, Ukraine, **Zarotiadis Grigoris** Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof. Aristotle University of Thessaloniki, Greece, **Zbritskaya Tatiana** Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof., Odessa National Economic University, Ukraine, **Zelenka Vladimir**, Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof., University of economics Prague, Czech Republic, **Ketners Karlis**, Dr. Sc. (Econ.), Prof., BA School of Business and Finance, Republic of Latvia, **Kuzina Ruslana** Dr. Sc. (Econ.), Prof., Odessa National Economic University, Ukraine, **Kuznetsova Inna**, Doctor of Economics, Professor, Head Department of Management, Odessa National Economics University, Ukraine, **Laiko Oleksandr**, Dr. Sc. (Econ.), Senior Scientific Associate, Institute of Market Problems And Economic-Ecological Research of the NAS of Ukraine, **Lokhanova Nataliia**, Dr. Sc. (Econ.), Prof., Odessa National Economic University, Ukraine, **Marks-Bielska Renata**, Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof., University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland, **Medzhibovska Nataliia** Dr. Sc. (Econ.), Prof., Odessa National Economic University, Ukraine, **Melnik Leonid Vasyliovych** Dr. Sc. (Econ.), Assoc. Prof., National University of Water Management and Environmental Sciences, Ukraine, **Mikhalechuk Kamelia-Katalina**, Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof., Stefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania), **Murshudli Fakhri Fuad** Ph.D. (Econ.), Doctoral student of the Department of finance and Financial Institutions, Azerbaijan State University of Economics, Azerbaijan, **Nezdoymynov Sergii** Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof., Odessa National Economic University, Ukraine, **Onyshchenko Svitlana**, Dr. Sc. (Econ.), Prof., National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Ukraine, **Panteleeva Nataly** Dr. Sc. (Econ.), Prof., Cherkasy Research and Training Institute of the University of Banking, Ukraine, **Semenova Valentyna**, Dr. Sc. (Econ.), Prof., Odessa National Economic University, Ukraine, **Slobodianyk Yuliia**, Dr. Sc. (Econ.), Assoc. Prof., Kyiv national economic university named after Vadym Hetman, Ukraine, **Smentyna Nataliia**, Dr. Sc. (Econ.), Prof., Odessa National Economic University, Ukraine, **Tulvinschi Mikhaela** Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof., Stefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania), **Ukhanova Inna** Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof., Odessa National Economic University, Ukraine, **Khomutenko Alla**, Dr. Sc. (Econ.), Assoc. Prof., Odessa National Economic University, Ukraine, **Ciubotariu Marius** Cand. Sc. (Econ.), lecturer, Stefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania), **Shykina Olga** Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof., Odessa National Economic University, Ukraine, **Sheludko Sergii**, Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof., Odessa National Economic University, Ukraine, **Shkolnik Inna** D.Sc. (Economics), Professor, Sumy State University, Ukraine

International Abstracting and Indexing:

Index Copernicus International (ICV 2021: 75.22).
Google Scholar (h-index - 10).
Open Ukrainian Citation Index (OUCI). CrossRef.
Dimensions.
Reference database «Ukrainika Naukova».
Ukrainian abstract journal «Dzherelo».
Vernadsky National Library of Ukraine.
Electronic repository of the Odessa National Economic University.

Founder and publisher:

Odessa National Economic University

Certificate of State Registration of the Print Media:

Series KV No. 20991-10791PR dated August 18, 2014 (re-registration)
Included in the category "B" in the "List of scientific professional publications of Ukraine" in which the results of dissertations for the degree of Doctor of Sciences and Candidate of Sciences can be published on the basis of the direction of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 02.07.2020 № 886

Editorial and publisher address:

18, Hoholia str., room 110, Odessa, 65082, Odessa National Economic University, Scientific and editorial department,
tel. (+38048) 777-89-16
e-mail: visnik.nauka@oneu.edu.ua
website: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/index.php>

© Odessa National Economic University, 2022

CONTENTS

ECONOMICS AND MANAGEMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

Hejun Zhao	
Study of assessment of the efficiency of quality management in vocational and technical education through industry integration.....	7
Kotelevets Dmytro	
Trends in use of information and communication technologies in national economy.....	14

ANALYSIS, AUDIT, ACCOUNTING AND TAXATION

Gaidaienko Olha	
Strategic directions of management of improvement of business processes of the enterprise.....	23
Moskaliuk Hanna, Tonhobash Tetiana	
Reporting as a tool for improving the efficiency of enterprise management.....	30
Moskaliuk Hanna, Shulhach Kseniia	
Management of receivables at construction enterprises.....	37
Nashkerska Halyna	
Accounting for uncertainty assets.....	43
Artyukh Oksana, Chernyshova Ludmila, Naumenko Dina	
Tax risks within the tax control system.....	50

FINANCE, BANKING AND INSURANCE

Kovalenko Victoria, Sheludko Sergii	
Advantages and risks of integrating financial technologies into the banking business.....	56
Kovalenko Victoria, Kulikova Yelizaveta	
The market of banking services of Odesha and its impact on the development of territorial communities.....	70
Pinti Anastasiia	
Theoretical principles of formation of financial control at the enterprise.....	81
Onischshenko Hanna	
Factor analysis of the fiscal significance of tax revenues in conditions of destabilizing factors of economic loss.....	87
Shevtsova Olena, Tutova Olena	
Credit market: resources and risks.....	95

MARKETING, ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND EXCHANGE ACTIVITIES

Horiashchenko Yuliia, Knysh Oleksandr	
Practical principles of development of the investment activities of enterprises.....	103
Zharska Iryna, Marchuk Iryna, Orlovska Sofia	
Environmental aspects of logistics activities based on sustainable development.....	110
Semenova Valentyna, Pavlova Olena	
The role of innovation and investment activities in increase of enterprise profit.....	118
Zvarych Lyubov	
Methodical toolkit for choosing the technology making management decisions by the organization.....	124

ECONOMICS OF TOURISM, HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS

Niecheva Natalia, Shykina Olha	
The place of hotel networks in the global market of hotel services.....	131

~ ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ ~

УДК 37. 378

DOI:10.32680/2409-9260-2022-9-10-298-299-7-13

STUDY OF ASSESSMENT OF THE EFFICIENCY OF QUALITY MANAGEMENT IN VOCATIONAL AND TECHNICAL EDUCATION THROUGH INDUSTRY INTEGRATION

Hejun Zhao, PhD student of Sumy National agrarian university, Sumy, Ukraine Lecturer, Xinxiang Vocational and Technical College, China

e-mail: Natalystoyanets@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8825-4803

Abstract. Vocational schools adopt the teaching mode of combining production with education, which can make teaching deeply connect with the needs of enterprises for technical and skilled talents, further improve the practical teaching quality of vocational schools, and continuously improve the education quality and students' employment quality. By effectively improving teachers' teaching ability and level, students' learning will become more effective and promote the prosperity and development of economy and society. This teaching mode of integration of industry and education emphasizes the pertinence and effectiveness of students' learning and the adaptability of future employment, so it is more in line with the needs of market economy, so as to provide strong human resources support for regional economic development and promote the efficient development of social economy. Strengthening the research on the effectiveness evaluation of the integration of industry and education in vocational education is an important measure to promote this new teaching model more efficiently. This paper deeply discusses the significance and purpose of this evaluation, puts forward the main principles of setting the evaluation, makes a preliminary design for the evaluation index system of production education integration, and puts forward the methods of evaluation and the application principles of the results. In order to build a scientific, objective and accurate evaluation mechanism, give full play to the guiding role of evaluation, and realize the linkage and innovative development of regional vocational education and industry, innovative research has been carried out, which has important guiding significance for vocational schools to carry out the integrated teaching mode of industry and education.

Key-words: vocational education, quality management, integration of industry and education, effectiveness, evaluation.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ ОСВІТІ ЧЕРЕЗ ГАЛУЗЕВУ ІНТЕГРАЦІЮ

Чжао Хецзюнь, аспірант кафедри менеджменту імені професора Л.І. Михайлової, Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна, лектор Сінсянський професійно-технічний коледж, Китай

e-mail: Natalystoyanets@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8825-4803

Анотація. Метою цієї статті є дослідити як в сучасних умовах професійно-технічні школи використовують режим навчання, який поєднує виробництво з освітою, що робить викладання глибоко пов'язаним із потребами підприємств у технічних і кваліфікованих талантах, подальше покращення якості практичного викладання в професійно-технічних школах, а також постійне підвищення якості освіти та якості працевлаштування студентів. Ефективно покращуючи здібності та рівень викладання вчителів, навчання учнів стане ефективнішим і сприятиме процвітанню та розвитку економіки та суспільства. Такий режим навчання, що поєднує промисловість і освіту, підкреслює доцільність і ефективність навчання студентів і адаптивність майбутнього працевлаштування, тому він більше відповідає потребам ринкової економіки, щоб забезпечити потужну підтримку людських ресурсів для регіонального економічного розвитку сприяти ефективному розвитку соціальної економіки.

Використовується посилення досліджень щодо оцінки ефективності інтеграції промисловості та освіти в професійно-технічній освіті є важливим заходом для більш ефективного просування цієї нової моделі навчання. У цій роботі глибоко обговорюється значення та мета цього оцінювання, висувуються основні принципи встановлення оцінювання, робиться попередній дизайн системи оцінювання показників інтеграції виробничої освіти, а також висувуються методи оцінювання та принципи застосування результатів. З метою побудови наукового, об'єктивного та точного механізму оцінювання, повного відображення керівної ролі оцінювання та реалізації зв'язку та інноваційного розвитку регіональної професійної освіти та промисловості було проведено інноваційне дослідження, яке має важливе керівне значення для ППНЗ здійснювати інтегрований режим навчання промисловості та освіти.

Визначено, щоб оцінити інтеграцію промисловості й освіти науково, обґрунтовано й точно – це проблема всього світу. Звичайно, вирішення цієї проблеми також має вирішити професійна освіта в поточному процесі економічного та соціального розвитку, оскільки це визначає, чи зможе професійна освіта забезпечити підприємства людськими ресурсами

з гарантованою кількістю та якістю в майбутній висококонкурентній ринковій економіці, яка пов'язана з безперерійною реалізацією інноваційного розвитку сучасної промисловості.

Ключові слова: управління персоналом, якість управління, методичні підходи, аналіз політики, реформування освіти.

JEL Classification: O100, Q 150.

Formulation of the problem. In the process of human social civilization and economic development, technology is an important foundation to support civilization progress and social development. As an important part of modern education, vocational education has made an important contribution to the development of economy and society.

In the field of vocational education, experts and scholars have been exploring more effective forms of education so that students can better master the skills they have learned. Of course, this skill must also meet the needs of society and enterprises, create more value for employers faster, and promote their better development in enterprises and enterprises in social economy. After analyzing the demand of enterprises for technical and skilled talents in the market economy, according to the characteristics of vocational education, the industry is closely combined with the teaching of vocational schools to form mutual support and mutual promotion between enterprise production and school teaching, so as to transform the vocational schools from a single educational and teaching function to the training of technical and skilled talents. An industrial business entity integrating scientific research and service, integrating school teaching into production and enterprise production into teaching, forming a deep integration of industry and education, is an effective way for vocational schools to improve the quality of talent training.

Analysis of recent research and publications. At present, for the evaluation of the effectiveness of the integration of industry and education of vocational education, there are great differences in the evaluation methods, contents, input evaluation strength and application of evaluation results all over the world. Because there are different regional economic characteristics, the evaluation system also has its own characteristics. Generally speaking, the high-level evaluation method should adopt the combination of self-evaluation, government evaluation and third-party evaluation, but the evaluation in a considerable number of regions still lacks the third-party evaluation method, which makes the vision of evaluation limited to the perspective of themselves and the government and lacks the unique perspective of the third party. So that the conclusion can not objectively reflect the actual level of production education integration.

In addition, in terms of the content of the evaluation, the evaluation indicators mainly refer to some old index systems. These index systems can not cover the latest evaluation parameters of industry education integration. In terms of the content of the evaluation, there is a disconnection from the actual situation of current vocational education, which also leads to the deviation of the evaluation results.

In terms of the strength invested in the evaluation work, it is required that the composition of evaluation personnel should include not only experts in the field of vocational education, but also experts from industries and enterprises, and even experts specializing in the integration of industry and education. Only in this way can we establish a high-quality team with reasonable structure and can adapt to the evaluation work, and further improve the independence, self-discipline and effectiveness of the evaluation work.

From the application of the evaluation results, there are still some problems in the application of the results. The traditional evaluation results are mainly used in the formulation of enrollment plan and the allocation of school running funds, but lack the application of social and economic development, employment needs of industries and enterprises and related achievements.

Highlighting unresolved parts of a common problem. All previous studies were focused on a fragmentary study of a certain aspect of quality management of professional education and did not have a systematic analysis of assessment methods and indices. In order to achieve a good evaluation effect and emphasize the effectiveness of evaluation, it is necessary to adopt appropriate evaluation methods for different types of evaluation objects in order to ensure the authenticity, reliability and effectiveness of evaluation results.

The purpose of the article. By analyzing the teaching mode closely combined with the development of industry and vocational education, this paper scientifically puts forward the evaluation method for the new teaching mode of industry education integration, constructs the determination principle of the evaluation index system, and tries to promote the construction of a scientific, objective and accurate evaluation mechanism of industry education integration.

Methodology. This study mainly uses the literature method to review the development of appropriate quality management policies for vocational education in Chinese educational institutions. In China, in order to achieve a good evaluation effect and emphasize the effectiveness of evaluation, it is necessary to adopt appropriate evaluation methods for various types of evaluation objects in order to ensure the authenticity, reliability and effectiveness of evaluation results. The main purpose of the academic assessment and evaluation mechanism is to promote progress and

improve the quality of learning so that vocational education better serves the development of the economy and society. Finally, this study also uses a case study to analyze the evaluation methods used in several quality management practices in vocational education.

Main results of research. The significance of industry education integration teaching model. The integration of industry and teaching is a new method for vocational schools to improve the quality of practical teaching, improve the quality of education and employment rate, and enable school teaching to cultivate talents more in line with the needs of industry. [1] The significance and value of this approach can be expressed as follows:

Effectively promote economic and social prosperity and development. Industry education integrated vocational education is characterized by innovation driven and industrial transformation and upgrading. It implements the whole process of teaching according to national or local industrial development plans and needs. It is a strategic measure of vocational education reform to promote the cultivation of innovative and applied high-quality talents. It is closely related to the prosperity and development of economy and society. [2] Through the integration of industry and education, vocational schools form an industrial business entity with both technical and skilled talent training ability and scientific research and service ability, which will drive and promote the progress and upgrading of industry and promote more prosperity and faster development of economy and society.

Effectively promote the development of Vocational Education. The goal of vocational education is to cultivate technical and skilled talents needed by enterprises in production, management and service. Therefore, it is necessary to refer to the needs of social and economic development for talents, scientifically and reasonably build a professional curriculum system consistent with the requirements of the industry, and cultivate talents who meet the needs of enterprises. [3] They must have the corresponding knowledge and ability in the field of a profession or type of work, and have the quality required by enterprise production. The teaching mode of industry education integration integrates school teaching and enterprise needs. In the operation of this teaching mode, enterprise experts participate in the setting of training objectives, the design of teaching plans and the implementation of teaching process. [4] In this mode, the knowledge and skills learned by students are the knowledge and skills needed to work in enterprises in the future. They are highly targeted, widely recognized by enterprises and play an obvious role in promoting the development of vocational education.

Effectively improve teachers' teaching ability and level. The teaching mode of integration of industry and education requires teachers to be familiar with the skill requirements, equipment status, production process, industrial frontier, etc. of their major in production enterprises, so that in enterprises relying on different majors, they can impart the knowledge and skills closely combined with production practice to students. [5] These knowledge and skills may exceed the original ability of teachers, so teachers must constantly improve their ability and literacy from the perspective of production practice, so as to meet the teaching requirements of the integration of production and education. At the same time, it also requires that the school must cultivate a teaching team that can combine production and teaching, teaching and scientific research, so as to be competent for the teaching requirements of the integration of production and education. [6]

Effectively improve students' learning effectiveness. Under the teaching mode of integration of industry and education, vocational schools integrate school teaching with enterprise production. By setting up professional industries, they can provide students with a learning environment based on real production conditions. Learning in such an environment makes it easier for students to combine theoretical knowledge with practice, improve their ability to apply what they have learned in production, find and solve problems, and strengthen students' innovative application ability. [7] Secondly, in the teaching mode of integration of industry and education, students can get some reward for participating in production or operation, which further stimulates students' learning enthusiasm, enhances their sense of achievement, urges them to study knowledge and skills harder in future learning, and constantly reform and innovate in practice, which makes learning more effective. [8]

The integrated teaching mode of industry and education emphasizes the pertinence and effectiveness of students' learning and the adaptability of future employment, so it is more in line with the needs of market economy and can play a strong supporting role in the rapid development of social economy. [9]

Evaluation on the effectiveness of production education integration teaching model. The integration of industry and education is a new teaching mode in vocational schools. Its function is to integrate knowledge theory and practice, fully stimulate students' interest in learning, and then improve the quality of teaching. [10] Due to the great differences in the school running characteristics of various vocational schools and the great differences in the external environment such as the regional economic development and industrial layout of the schools, each school also has its own different practices in the practice of the production education integration teaching mode according to local conditions. In order to evaluate the teaching effectiveness of different

methods, there must be a set of evaluation mechanism to scientifically evaluate the teaching effect of each school. On the basis of educational science and effective achievements, we try to find a method to accurately evaluate the teaching effect of this new teaching model from the perspective of management. The following is our research.

Significance and purpose of evaluation. The integration of industry and education is a new teaching model, which is different from the previous cooperation between schools and enterprises. In contrast, the integration of industry and education has the connotation of improving the comprehensive level of vocational education. Students can fully communicate what they have learned and what they want with enterprise technicians, carry out learning under the guidance of enterprise technicians, and play the role of enlightening thinking and developing ideas. [11] Therefore, the scientific and accurate evaluation of this new teaching model is of great significance in the teaching management of ensuring the teaching effect and avoiding directional errors. At the same time, scientific and accurate teaching evaluation can dig out some schools with good practices, so that those schools that are still confused or have no way can learn valuable experience, so that all kinds of vocational schools can promote the integration of industry and education as soon as possible, achieve excellent teaching results, and highlight the contribution of vocational schools to social and economic development.

Determination principles of main evaluation indicators. Evaluation index is a specific index specially designed for evaluation content, so as to reveal the degree of realization of evaluation content. [12] Because the teaching mode of industry education integration involves a wide range and has a high degree of complexity, it is necessary to set three-level indicators for evaluation. When determining the evaluation indicators, the main principles to be considered are:

The evaluation index is representative of the overall situation. This principle requires that the evaluation indicators not only comprehensively reflect the level and degree of the integration of industry and education in a school, but also not too many indicators. Select the representative indicators in the comprehensive evaluation, so as to avoid the complexity of the evaluation indicators and affect the efficiency of the evaluation.

The principle of combining qualitative evaluation with quantitative evaluation. Compared with qualitative evaluation, quantitative evaluation has the characteristics of accuracy and less subjective influence. However, due to the complexity of industry education integration, only quantitative evaluation can not accurately and comprehensively evaluate the level of industry education integration in a school. For example, qualitative evaluation is more convenient and accurate for the evaluation of enterprise popularity. Of course, too much qualitative evaluation will also cause the problems of vague evaluation results and insufficient accuracy. Due to the above factors, we believe that setting the ratio of qualitative evaluation to quantitative evaluation at 2:8 can better achieve the purpose of evaluation. [13]

Principles of data reliability and availability. Scientific and accurate evaluation results come from the authenticity of data, which must have absolute reliability. At the same time, these data must also be available to us, which is the guarantee of authenticity. The data fabricated out of thin air does not have any scientific significance, so when setting evaluation indicators, we must pay attention to the channels to obtain real and reliable data. Only in this way can these evaluation indicators be operable.

The principle of combining dynamic evaluation and static evaluation. For the evaluation of industry education integration, the input and output in this field must be considered, so this process mainly evaluates the sustainable development of industry education integration and the output of social benefits. Therefore, only static evaluation is not enough. It is also necessary to introduce dynamic evaluation into the index system in order to make a better scientific, reasonable and accurate evaluation.

The principle of combining commonness evaluation and individuality evaluation. Because there are great differences in the economic basis, industrial characteristics and talent market demand of the region where the vocational school is located, the evaluation of the individual practices implemented by the vocational school according to the regional characteristics must be considered in the process of setting the evaluation indicators. The evaluation of individual practice can be based on the actual investment, the promotion of teaching quality, the generated social benefits and values, so as to encourage vocational schools to blossom and birds contend on the road of production and education integration, and produce better results.

Integrate big data technology evaluation mechanism. Through big data technology, we can easily deal with the practical problems such as lack of standards, loss of objectives and lack of value in the process of production education integration quality evaluation, so as to promote the whole process, accuracy and information management of quality evaluation. [14] Under the thinking of big data, clarify the connotation and characteristics of data governance of industry education integration quality evaluation of vocational education, reveal the evolution of data governance form of industry education integration quality evaluation of vocational education, and explore the realization path of data governance of industry education integration quality evaluation of

vocational education, It is of great practical significance to explore the theoretical construction and practical exploration of the data governance system of industry education integration quality evaluation of vocational education. [15]

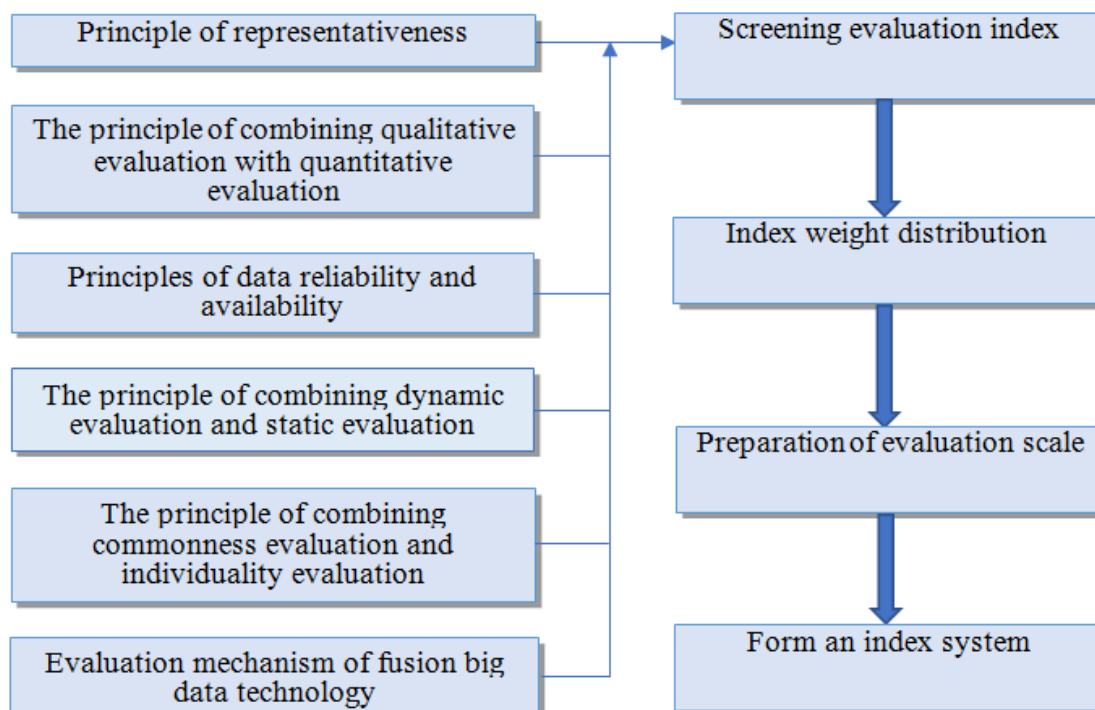

Figure 1. Construction diagram of industry education integration index system

Source: prepared by the author

According to the above principles, the index system of industry education integration evaluation can be preliminarily designed. Of course, when designing the index system, we also need to refer to a large number of policies and regulations, conduct special research and visits for Vocational Colleges and their leaders in different regions, and distribute the weight of different types of indicators, so as to truly establish a complete evaluation index system (see Figure 1).

Assessment method. There are many different evaluation methods in the field of vocational education evaluation all over the world. Objectively speaking, each method has its own advantages and disadvantages, and each method also has different applicable environments and occasions. In order to achieve good evaluation effect and highlight the effectiveness of evaluation, appropriate evaluation methods need to be adopted for different types of evaluation objects in order to ensure the authenticity, reliability and effectiveness of evaluation results.

The effectiveness evaluation of industry education integration is a complex system. It involves not only quantitative, qualitative, linear and nonlinear evaluation, but also some subjective evaluation and evaluation uncertainty. Therefore, only using a single evaluation method can not meet the reliability requirements, which requires us to build a variety of scientific and objective methods to make an objective, real and reasonable evaluation of the integration of industry and education in a vocational college, To ensure the effectiveness of the evaluation.

Assessment results and use. The main purpose of scientific assessment and evaluation mechanism is to promote the progress and improvement of teaching quality, so as to make vocational education better serve the development of economy and society.

Generally speaking, the assessment results can be divided into five grades: excellent, good, qualified, basically qualified and unqualified. The evaluated school can find its own shortcomings in different dimensions such as the guiding ideology of running a school, the organization and development process of teaching, the conditions and investment of running a school, the mode and characteristics of running a school, and the social benefits obtained by running a school according to the results of its own school evaluation, And as a reference for the change intention of leadership behavior, so as to clarify the direction of improvement and efforts in the next step, gradually establish and improve the direction and mechanism of school development according to the scientific concept of vocational education, and continuously improve the teaching quality and school running efficiency. [16,17]

Of course, the results of the evaluation give hints to local governments to pay attention to

vocational education and boost the level of regional economic development, which can promote local governments to create a vocational education development environment and space more in line with the idea of integration of industry and education, so as to promote the simultaneous development of various undertakings in the whole region.

Conclusions. It is a worldwide problem to evaluate the integration of industry and education scientifically, reasonably and accurately. Of course, to solve this problem is also what vocational education must solve in the current process of economic and social development, because it determines whether vocational education can provide enterprises with human resources with guaranteed quantity and quality in the future highly competitive market economy, which is related to the smooth realization of the innovative development of modern industry.

The integration of industry and education is the development direction of vocational education teaching mode. To ensure the correct direction in this direction, it is necessary to have a scientific, objective and accurate evaluation mechanism, so as to give full play to the guiding role of evaluation and make the evaluation more effective. Under the scientific evaluation mechanism, schools and relevant government departments can find the existing problems in time and continuously improve and improve the work quality, So that vocational education can better combine the development needs of regional advantageous industries, realize the linkage and innovative development of regional vocational education and industries, strive to cultivate skilled talents, form a new model of innovative talent training, and make more contributions to continuously improving the economic level.

At present, there are still great differences in the research on the evaluation system of the integration of industry and education all over the world, and there are still some objective cognitive gaps in the evaluation mechanism, such as how to determine the evaluation standard, how to determine the evaluation index, how to measure the index weight, how to implement the evaluation method, etc. we need to continue to invest a lot of energy in research, and finally form a set of scientific Objective and accurate evaluation mechanism of industry education integration.

References

1. Yang Jian & Liu Xiangjie. (2021). Research and practice of practical teaching quality evaluation system in Higher Vocational Colleges Based on the integration of industry and education. *Neijiang science and Technology* (08), 129-131. Doi: CNKI: SUN: KJNJ. 0.2021-08-070
2. Lang Yongfeng. (2021). The practical dilemma of triple helix theory and the integration of industry and education. *Journal of Heilongjiang Institute of Teacher Development* (09), 11-13. Doi: CNKI: SUN: HLJB. 0.2021-09-004
3. Zhou Xin. (2021). Research on the construction of "OBE" concept based on the integration of industry and education in the curriculum system of international trade. *Shanxi youth* (17), 57-58. Doi: CNKI: SUN: SXQS.0.2021-17-027
4. Yang, W. . (2019). Research on the High-quality Development of Vocational Education Based on the Integration of Industry and Education.
5. HUANG, & Han-yu. (2021). Construction of emerging business education in vocational colleges from the perspective of integration between industry and education. (2018-3), 229-235.
6. Wang Yongli, Li Yong & Yang Jihong. (2021). Empirical Study on the construction path of "double qualified" teachers in Higher Vocational Colleges under the background of industry education integration. *Modern vocational education* (38), 126-127. Doi: CNKI: SUN: XDZJ. 0.2021-38-061
7. Lai Dongyin, Wu Qi, Liang Yiming, Huang Hao & Wang Hao. (2021). Innovation and practice of collaborative education mode of industry education integration of Mechatronics specialty -- taking improving students' innovation and entrepreneurship ability as an example. Use and maintenance of agricultural machinery (09), 101-103. Doi: 10.14031/j.cnki.njwx.2021.09.049
8. Li Yunsong, Lu Shan & Zhang Guofeng. (2021). Research on effective ways of school enterprise collaborative education through the integration of industry and education in higher vocational education. *Vocational Technology* (10), 72-76. Doi: 10.19552/j.cnki.issn1672-0601.2021.10.013
9. Lin Xianxin, Su Xi, Li Xi & Lin Dezhi. (2021). Discussion on the teaching reform of deepening the integration of industry and education based on the mechanical specialty in Higher Vocational Colleges -- Taking Guangxi electromechanical vocational and Technical College as an example. *Light industry science and Technology* (10), 152-154. Doi: CNKI: SUN: GXQG. 0.2021-10-065
10. Xie Yuanshan & Yu Yang. (2021). Research on the development mechanism of industry education integration in Higher Vocational Colleges under the background of the new era. *Modern vocational education* (38), 158-159. Doi: CNKI: SUN: XDZJ. 0.2021-38-077
11. Guo Hua (September 10, 2021). Deepening school enterprise cooperation and promoting the integration of industry and education. *Yuncheng daily*, 002

12. Chen Xiaolan, Luo Zhuhua & Liu Yong. (2021). Building an evaluation system for the integration of industry and education: elements, problems and strategies. *Science and technology style* (22), 151-152 + 164. Doi: 10.19392/j.cnki.1671-7341.202122067
13. Wang, J. . (2015). Perfecting the mechanism of the scientific incentive methods of vocational colleges based on the quantitative evaluation. *Journal of Beijing Institute of Economics and Management*.P.35-43.
14. Wang, H., He, Z., Ji, J. , & Chen, J. . (2020). An Analysis on Paths of Promoting the Construction of Modern Vocational Education System by Educational Informatization. 2020 IEEE 2nd International Conference on Computer Science and Educational Informatization (CSEI). IEEE.
15. Li Bin & Hu Kun. (2021). Data governance for quality evaluation of production education integration in Higher Vocational Education: connotation characteristics, morphological evolution and realization path. *Education and occupation* (16), 48-54. Doi: 10.13615/j.cnki.1004-3985.2021.16.007
16. Cheng, T. F. , & Wu, H. C. . (2020). A follow-up study on vocational high school principals' opinions about 360 degree evaluation feedback and their leadership effectiveness and behavior change. *Asia Pacific Education Review*, 21(1), 65-81.
17. Zhao, H., Stoyanets, N., Cui, L., & Li, G. (2022). Strategy of vocational education adapting to social and economic development. *Journal of Innovations and Sustainability*, 6(1), 03. <https://doi.org/10.51599/is.2022.06.01.03>

Стаття надійшла до редакції 15.10.2022

Прийнята до публікації 20.10.2022

ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Котелевець Д. О., кандидат економічних наук, здобувач, Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая, м. Київ, Україна
e-mail: d.kotelevets21@gmail.com
ORCID:0000-0001-7778-6038

Анотація. Рушійною силою розвитку цифрової економіки є інформаційно-комунікаційні технології. Визначення тенденцій розвитку цифрової економіки здійснено на основі аналізу показників впровадження таких технологій у діяльність економічних суб'єктів. Метою статті є аналіз актуальних тенденцій розвитку цифрової економіки в Україні, зокрема, щодо імплементації сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність вітчизняних підприємств. Статистичний аналіз показав, що значна частка вітчизняних підприємств має доступ до мережі Інтернет; забезпечує свій персонал доступом до Інтернету; спостерігається повільне зростання обсягів використання технологій «великих даних», хмарних обчислень, робототехніки у діяльності економічних суб'єктів країни. Україна не повною мірою використовує наявний потенціал у сфері цифровізації бізнес-процесів. Карантинні обмеження, спричинені пандемією коронавірусної інфекції COVID-19, призвели до підвищення темпів імплементації інформаційних технологій у роботу підприємств. Це дозволило бізнесу продовжувати комунікацію з клієнтами і партнерами, удосконалювати процес надання послуг, оптимізувати витрати, генерувати інноваційні цифрові продукти. Повномасштабне російське вторгнення на територію України змусило бізнес змінити вектори діяльності, пригальмувати процеси діджиталізації, а також спричинило руйнування підприємств, які активно використовували роботів (робототехніку) у виробничому процесі. Ці втрати негативно позначаються на темпах розвитку цифрової економіки в Україні. Важливу роль у розвитку такого типу економіки відіграє налагоджена комунікація «держава-бізнес», що реалізується Міністерством цифрової трансформації України. Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі позицій України у глобальних рейтингах цифровізації, цифрової трансформації бізнесу та розвитку цифрової економіки.

Ключові слова: цифрова економіка; цифровізація; «великі дані»; хмарні обчислення; 3D-друк; робототехніка; Інтернет.

TRENDS IN USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN NATIONAL ECONOMY

Kotelevets Dmytro, PhD (Economics), Doctoral Student (Economics), IHE «Academician Yuriy Bugay International Scientific and Technical University», Kyiv, Ukraine
e-mail: d.kotelevets21@gmail.com
ORCID:0000-0001-7778-6038

Abstract. The driving force of the development of the digital economy is information and communication technologies. The identification of the development trends of the digital economy was carried out on the basis of the analysis of indicators of the introduction of such technologies into the activities of economic entities. The purpose of the article is to analyze current trends in the development of the digital economy in Ukraine, in particular, in terms of the implementation of modern information and communication technologies in the activities of domestic enterprises. Statistical analysis proved that a significant share of Ukrainian enterprises has access to the Internet; provides its staff with Internet access; there is a slow increase in the use of Big Data" technologies, Cloud Computing, and robotics in the activities of the country's economic entities. Ukraine does not fully use the existing potential in the field of digitalization of business processes. Quarantine restrictions caused by the pandemic of the coronavirus infection COVID-19 led to the acceleration of the pace of implementation of information technologies in the activities of enterprises. Such technologies allowed the business to continue communication with customers and partners, improve the service provision process, optimize costs, and generate innovative digital products. The full-scale Russian invasion of the territory of Ukraine forced businesses to change their vectors of activity, slow down the processes of digitalization, and also caused the destruction of enterprises that actively used robots (robotics) in the production process. These losses have a negative impact on the pace of development of the digital economy in Ukraine. An important role in the development of digital economy is played by well-developed communication between state and business; such communication is being developed by the Ministry of Digital Transformation of Ukraine. Prospects for further research consist in the analysis of Ukraine's position in the global rankings of digitalization, digital transformation of business, and the development of the digital economy.

Keywords: digital economy; digitization; Big Data; Cloud Computing; 3D-printing; Robotics; Internet.

JEL Classification: A100, B200, P400.

Постановка проблеми. Перехід національних економік на функціонування на засадах цифровізації у XXI ст. є об'єктивним процесом. Головним каталізатором цього процесу є активне поширення новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у різних сферах економічної діяльності. Становлення цифрової економіки у сучасних умовах є невідворотним процесом, проте на його динаміку спроможні чинити стимулюючий чи стримуючий вплив екзогенні фактори. Однак навіть карантинні обмеження, спричинені коронавірусною інфекцією COVID-19, та початок повномасштабної війни росії проти України лише тимчасово призупинили цифровізацію національної економіки. Після першої шоківної реакції вітчизняні підприємства почали усвідомлювати, що саме інформаційно-комунікаційні технології допоможуть їм і надалі підтримувати своїх клієнтів, зберегти власну конкурентоспроможність і продовжити функціонування. Звісно, ці події мають дуже негативний вплив на стан національної економіки та українські підприємства (особливо на прифронтових територіях), проте вони не згорнули процеси цифровізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика становлення і розвитку цифрової економіки становить значний інтерес для іноземних та вітчизняних учених. Зокрема, цінними є наукові напрацювання Х. Альбаха, Б. Бертона, П. Догерті, Д. Ернста, Н. Негропonte, Д. Тепскота. Серед публікацій з даної тематики слід відмітити публікації українських учених: Н. Крауса, О. Джусова, С. Коляденко, І. Малика, І. Єгорова, В. Ляшенко.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на обґрунтовано високий науковий інтерес до проблематики розвитку цифрової економіки, все ж залишаються аспекти, що є недостатньо вивченими. Зокрема, через стрімку зміну інформаційно-комунікаційних технологій та посилення їх впливу на економічні процеси актуалізується необхідність регулярного перегляду тенденцій розвитку національної економіки в цілому та цифрової трансформації бізнесу.

Мета дослідження. Метою статті є аналіз актуальних тенденцій розвитку цифрової економіки в Україні, зокрема, щодо імплементації сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність вітчизняних підприємств.

Основний матеріал. У статті представлено результати аналізу тенденцій використання інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності вітчизняних підприємств. Зокрема, увагу сконцентровано на технологіях «великих даних», хмарних обчислень, робототехніки, 3D-друку, що набули найбільшого поширення в національній економіці. Важливо зазначити, що це не вичерпний перелік цифрових технологій, які використовуються українськими підприємствами. Починаючи з 2020 р. бізнес поступово опановує штучний інтелект, блокчейн, Інтернет речей та знаходить ефективні шляхи їх застосування у різних напрямках своєї діяльності (комунікація з клієнтами, партнерами, органами державної і місцевої влади; надання послуг; оптимізація бізнес-процесів; скорочення витрат на персонал та утримання відділень; захист від кібератак і витоку інформації тощо).

В умовах цифрової економіки спостерігається стрімке нарощення обсягів інформації, якою мають оперувати підприємства. Традиційні комп'ютерні технології вже не можуть якісно та своєчасно обробляти такі величезні масиви інформаційних ресурсів, які, до того ж, активно оновлюються. Для організації ефективної роботи з величезними обсягами інформації, що швидко доповнюється і має різну типологію (структуровані і неструктуровані дані), застосовуються технології обробки «великих даних» [8]. Згідно з офіційними статистичними даними частка підприємств, які проводили аналіз «великих даних» у 2020 р., становила 12,7% загальної кількості підприємств України [2]. Причому великі підприємства з чисельністю працівників понад 250 осіб є більш схильними до цього та володіють ресурсами для використання технологій «великих даних» (27,7% сукупної кількості таких підприємств); такі технології використовують 20,6% середніх підприємств (число працівників від 50 до 249 осіб) та 10,1% – малих підприємств (від 10 до 49 осіб) [2] – табл. 1.

За видами економічної діяльності найбільша питома вага підприємств, які здійснювали у 2020 р. аналіз «великих даних», спостерігалась у сферах рекламної, наукової та технічної діяльності (23,6%), видавничої діяльності та виробництва кіно- і відео-фільмів (21,5%), туристичної діяльності (20,2%), виробництва фармацевтичних продуктів (19,5%) [2].

Вагомою перевагою використання технологій «великих даних» є можливість опрацювання не лише структурованої (тексти, таблиці, списки, переліки і т. п.), а й неструктурованої інформації (схеми, рисунки, контент із соціальних мереж, сайтів тощо). Це дозволяє підприємству бути максимально мобільним, спроможним відстежувати й оперативно реагувати на мінливі запити споживачів. Основними джерелами «великих даних» в Україні

є смарт-пристрої та датчики (5,7% у 2020 р.), портативні пристрої (4%), соціальні медіа (3,4%) [2].

Таблиця 1

Питома вага підприємств, які проводили аналіз «великих даних» за джерелами «великих даних», з розподілом за кількістю зайнятих працівників у 2018-2020 рр.

Розмір підприємства	Частка підприємств, які проводили аналіз «великих даних», %			З них частка кількості підприємств, які проводили аналіз «великих даних», у загальній кількості підприємств за джерелами «великих даних», %								
				дані, отримані зі смарт-пристроїв або датчиків			геолокаційні дані, отримані із портативних пристроїв			дані, згенеровані із соціальних медіа		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020
від 10 до 49 осіб	10,4	10,1	10,1	4,7	4,6	4,3	2,4	2,6	2,5	2,8	2,8	2,9
від 50 до 249 осіб	17,8	16,3	20,6	8,4	7,9	9,2	5,6	5,6	5,7	4,5	4,5	4,4
250 осіб і більше	26,5	26,3	27,7	16,8	16,2	16,2	12,9	14,2	14,6	5,9	6,2	6,5

Джерело: [2]

Цифрова економіка характеризується достатньо поширеною практикою колаборації між підприємствами, що може набувати різних форм і проявів. Розглянемо приклад такої співпраці у контексті аналізованих нами тенденцій використання технологій «великих даних». Проводячи аналіз «великих даних» власними силами, підприємства використовують методи машинного навчання (1,6% загальної кількості підприємств) та обробки/генерації природної мови (0,4%). У 2020 р. 4,2% підприємств віддали завдання з аналізу «великих даних» на аутсорсинг. Зокрема, часто до зовнішніх постачальників послуг звертались туристичні агентства, туристичні оператори (7,8%), виробники основних фармацевтичних продуктів (8,7%), рекламні агентства (6,6%), підприємства, які займаються тимчасовим розміщенням (5,8%) [2]. Менше 1% підприємств країни продавали власні «великі дані» (0,5%) і купували «великі дані» (0,8%) [2]. Певна річ, наведені вище параметри співпраці підприємств щодо купівлі-продажу «великих даних» є надто низькими, проте все ж вони свідчать про наявність поступового руху у напрямі активізації взаємодії між фірмами.

Незважаючи на порівняно високу вартість і наявність певних технічних труднощів у використанні, технології «великих даних» продовжують активно поширюватись у різних сферах національної економіки: роздрібна торгівля, фінанси, промисловість, транспорт, туризм, екологія, медицина, енергетика тощо [8]. Це обґрунтовується суттєвими зисками, які бізнес отримує від використання розглянутих технологій, що сукупно сприяє підвищенню рівня його рентабельності і конкурентоспроможності на ринку. Це досягається завдяки економії витрат, поглибленню маркетингових досліджень, модернізації продукції та вдосконаленню процесу надання послуг у відповідь на побажання та претензії споживачів.

Серед новітніх технологій, що використовуються підприємствами, які активно цифровізують свою діяльність, варто відмітити 3D-друк. Згідно з даними Державної служби статистики України, у 2020 р. 2,3% підприємств використовували цю технологію (проти 2% у 2018 р.), зокрема у виробництві комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (18,2%), автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів (9,8%), у ремонті комп'ютерів і обладнання зв'язку (8,9%), у наукових дослідженнях та розробках (6,2%) [2]. Із сукупного числа підприємств, які користувались 3D-друком, 1,4% задіяли власні та орендовані 3D-принтери, а 1,3% – звертались за послугами 3D-друку до

інших підприємств. Загалом достатньо незначна частка підприємств України застосовує цю технологію, причому переважно для розробки прототипів або моделей для власного використання (1,3% від загальної кількості підприємств) та для їх продажу (0,8%), а також для виготовлення товарів для використання у виробничому процесі (1%) – табл. 2. На нашу думку, 3D-друк є перспективною технологією, що надалі отримуватиме все більшого поширення у бізнес-середовищі.

Значно більшого поширення у національній економіці, ніж технології аналізу «великих даних» і 3D-друку, отримали так звані хмарні технології (хмарні обчислення). Станом на початок 2021 р. 10,2% підприємств України купували послуги хмарних обчислень (проти 9,8% – у 2018 р.).

Таблиця 2

Частка кількості підприємств, які використовували 3D-друк, у загальній кількості підприємств за призначенням виробів, %

Україна	прототипи або моделі для продажу			прототипи або моделі для власного використання			товари для продажу, за винятком прототипів або моделей			товари для використання у виробничому процесі, за винятком прототипів або моделей		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020
<i>Підприємства:</i>												
від 10 до 49 осіб	0,7	0,7	0,6	0,9	1,2	1,1	0,4	0,5	0,5	0,8	0,9	0,9
від 50 до 249 осіб	0,9	1,0	1,2	1,6	1,9	2,1	0,7	0,7	0,6	1,3	1,4	1,3
250 осіб і більше	1,1	1,3	1,4	2,7	3,3	3,1	0,7	0,6	0,7	1,7	2,0	2,1

Джерело: [2]

У більшості це підприємства туристичної сфери (22,8%), галузі комп'ютерного програмування (21,1%), інформаційно-комунікаційних технологій (19,5%), інформації та телекомунікацій (18,7%), фармацевтичного виробництва (17,9%) [3]. У структурі послуг хмарних обчислень, якими користувались українські підприємства у 2021 р., найбільшу питому вагу мали такі їх види (рис. 1):

- електронна пошта – 6,6% (5,2% – у 2018 р.);
- прикладне програмне забезпечення бухгалтерського обліку, фінансів – 5,5% (5,3 % – у 2018 р.);
- зберігання файлів – 5,3% (3,6% – у 2018 р.);
- офісне програмне забезпечення – 4,6% (4,3% – у 2018 р.);
- хостинг баз даних підприємств – 4,2% (3,4% – у 2018 р.);
- обчислювальна потужність для запуску програмного забезпечення – 3,5% (3,1% – у 2018 р.);
- прикладне програмне забезпечення для управління інформацією про клієнтів – 2,8% (2,5% – у 2018 р.) [3].

Аналіз рис. 1 показує високу затребуваність послуг хмарних обчислень для сучасних підприємств, незалежно від сфери їх господарювання. Однак користування такими послугами актуалізує питання інформаційної безпеки, захисту персональних даних, боротьби з кібершахрайством, а також гарантування дотримання норм чинного законодавства в частині захисту прав інтелектуальної власності.

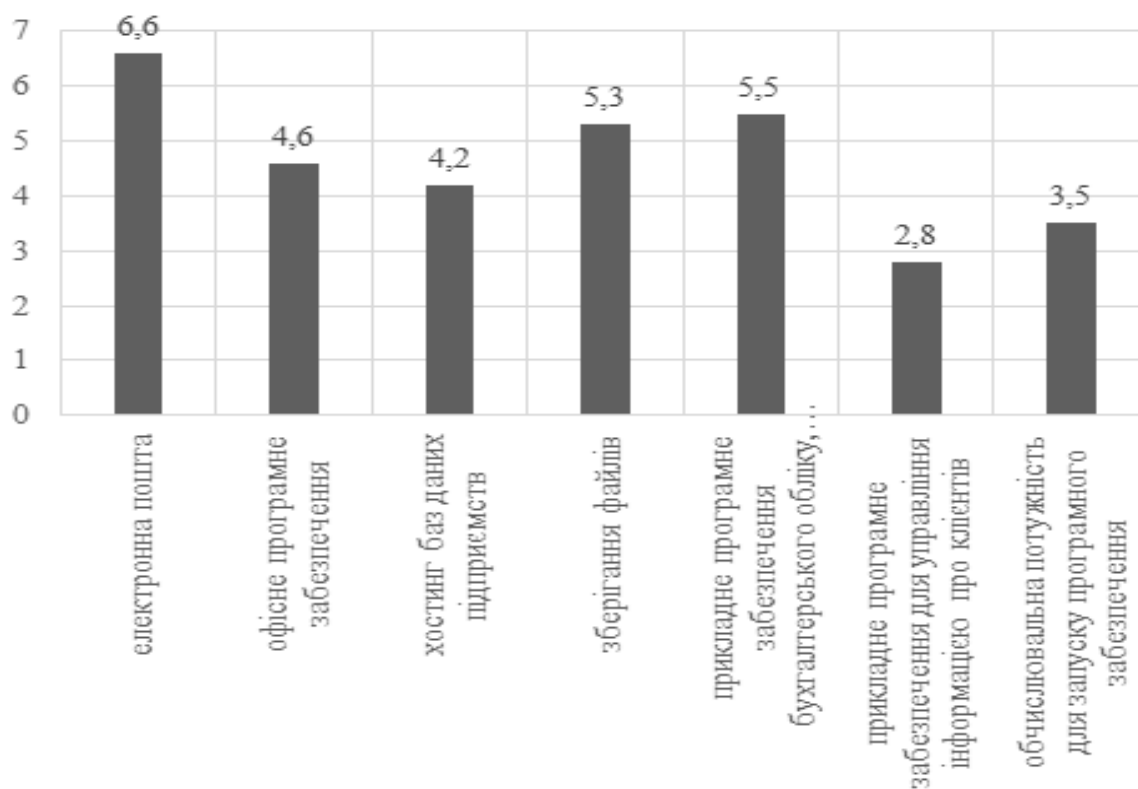

Рис. 1. Частка кількості підприємств, які купують послуги хмарних обчислень, за видами таких послуг хмарних обчислень у 2021 р.

Джерело: побудовано автором за матеріалами [3]

Окрім вже проаналізованих у статті інформаційно-комунікаційних технологій, інноваційний характер також має робототехніка. За даними статистики, у 2021 р. 2,9% вітчизняних підприємств використовували робототехніку у своїй діяльності. Причому переважно це були обслуговуючі роботи, що застосовувались для спостереження, забезпечення безпеки та контролю, прибирання або видалення відходів, управління складськими приміщеннями та виконання монтажних робіт (рис. 2) [3].

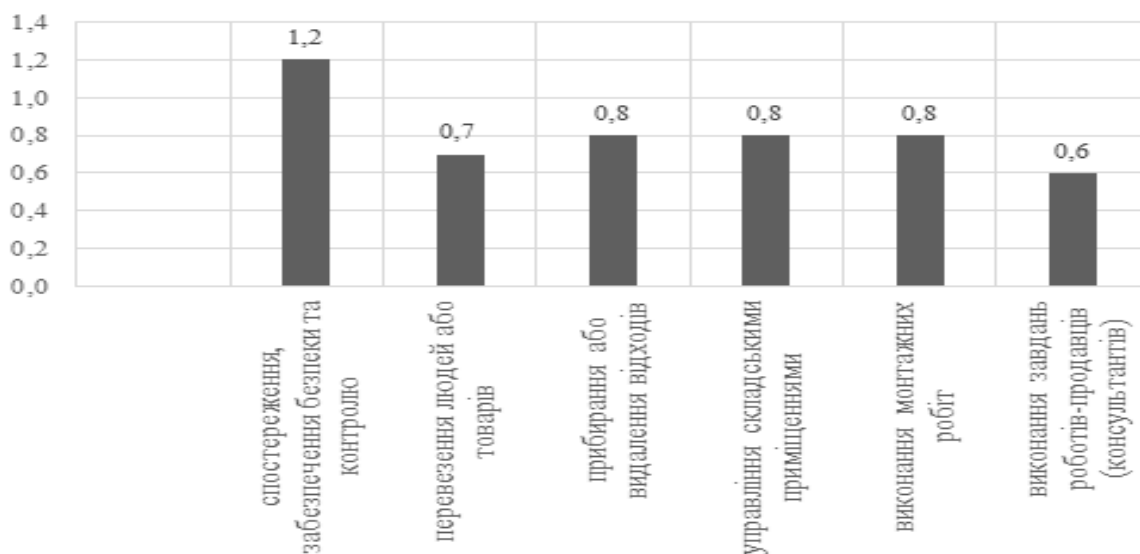

Рис. 2. Частка кількості підприємств, які використовують обслуговуючих роботів, за цілями їх використання у загальній кількості підприємств, %

Джерело: побудовано автором за матеріалами [3]

Промислові роботи найбільшого вжитку отримали на підприємствах наступних видів економічної діяльності:

- виробництво автотранспортних засобів (12,1% від загальної кількості підприємств, які використовували робототехніку);
- виробництво машин та устаткування (8,4%);
- виробництво електронного устаткування (6,1%);
- машинобудування і виробництво меблів (6,0%);
- металургійне виробництво (5,2%) [3].

На жаль, активні бойові дії на території України вкрай згубно вплинули на діяльність великих і середніх підприємств на сході та півдні країни, які мали потужні можливості для використання робототехніки у своїй діяльності. Відповідно, наведені вище показники впровадження робототехніки в роботу виробничих підприємств починаючи з 2022 р. будуть знижуватись, що пояснюється руйнуванням, мародерством на таких підприємствах, призупиненням їх діяльності, використанням їх приміщень та наявного обладнання не за функціональним призначенням, а також евакуацією висококваліфікованих фахівців в інші регіони країни чи за кордон.

Розвиток цифрової економіки означає не тільки діджитал-трансформацію бізнесу на основі впровадження новітніх технологій, а й активне їх проникнення в усі сфери життя та господарювання людини. Це стосується у тому числі державного управління. Для діджиталізації цієї сфери протягом останніх років зроблено чимало, а особливо після створення у 2019 р. Міністерства цифрової трансформації України. Положенням про це Міністерство констатується, що саме воно забезпечує формування і реалізацію політики у сфері цифрової економіки [6; 7]. Міністерством декларується ціль у період до 2024 р. досягнути 100%-вої доступності публічних послуг для громадян і бізнесу онлайн [5]. Для підтримки бізнесу в цифрову епоху Міністерством запущено платформу Дія.Бізнес для майбутніх і досвідчених підприємців [4].

За даними офіційної статистики, у 2020 р. 91,7% (3970 одиниць) установ органів державної влади, 87,9% (642 одиниці) – органів судової системи, 97,4% (8074 одиниці) – органів місцевого самоврядування, 92,1% (2164 одиниці) – державних організацій мали доступ до мережі Інтернет [1]. Більшість із цих установ надавали громадянам і підприємцям можливість використання інструментів електронної демократії («е-звернення»,

«е-петиція», «е-консультація», «бюджет участі»). Продуктивна комунікація органів державної і місцевої влади з населенням і представниками бізнесу можлива за рахунок використання сучасних інформаційних технологій.

В Україні триває робота з осучаснення комунікації «держава-бізнес», зокрема в напрямі діджиталізації процесів консультування, оподаткування, інформування, організації зворотного зв'язку тощо.

Підсумовуючи, варто наголосити на тому, що імплементація інформаційно-комунікаційних технологій у роботу економічних суб'єктів є не модним трендом, а актуальною вимогою сучасного цифрового світу. Утримання високих конкурентних позицій на ринку потребує спроможності підприємства оперувати величезними обсягами розрізної інформації, швидко аналізувати цю інформацію та формулювати обґрунтовані рекомендації щодо стану задоволеності, інтересів, смаків, зміни поведінки споживачів. Це дозволяють якісно виконувати технології «великих даних», що на основі поглибленого аналізу дають змогу підприємствам сформулювати персоналізовані товарні пропозиції з вищою цінністю для клієнтів.

Як без технологій аналізу «великих даних», так і без хмарних обчислень сучасний висококонкурентний бізнес в умовах цифрової економіки неможливий. Колосальні обсяги інформації зберігаються, обробляються та передаються саме завдяки потужностям хмарних технологій; програмне забезпечення для задоволення потреб бізнесу – це також послуги хмарних обчислень. Вигоди від використання таких технологій полягають також у скороченні витрат підприємства на комп'ютерну техніку та її обслуговування.

Попри необхідність значних інвестиційних витрат, технології 3D-друку і робототехніка набувають усе більшої популярності, хоча поточний темп їх імплементації у діяльність вітчизняних підприємств є дуже невеликим. Ці інноваційні технології відкривають широкі можливості для випробування нових моделей техніки, прототипів товарів, а також їх презентації на ринку. Ініціативність та активність підприємств діджитал-трансформації робить їх більш цікавими для молодого покоління споживачів, спонукає їх до вибору продукції таких підприємств, до підвищення лояльності до бренду тощо.

У перспективі це сприятиме підвищенню рівня прибутковості та конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Висновки. Рушійною силою розвитку цифрової економіки є інформаційно-комунікаційні технології. Визначення тенденцій розвитку цифрової економіки здійснено на основі аналізу показників впровадження таких технологій у діяльність економічних суб'єктів. Статистичний аналіз показав, що значна частка вітчизняних підприємств має доступ до мережі Інтернет; забезпечує свій персонал доступом до Інтернету; спостерігається повільне зростання обсягів використання технологій «великих даних», хмарних обчислень, робототехніки у діяльності економічних суб'єктів країни. Україна не повною мірою використовує наявний потенціал у сфері цифровізації бізнес-процесів. Карантинні обмеження, спричинені пандемією коронавірусної інфекції COVID-19, призвели до підвищення темпів імплементації інформаційних технологій у роботу підприємств. Це дозволило бізнесу продовжувати комунікацію з клієнтами і партнерами, удосконалювати процес надання послуг, оптимізувати витрати, генерувати інноваційні цифрові продукти. Повномасштабне російське вторгнення на територію України змусило бізнес змінити вектори діяльності, пригальмувати процеси діджиталізації, а також спричинило руйнування підприємств, які активно використовували роботів (робототехніку) у виробничому процесі. Ці втрати негативно позначаються на темпах розвитку цифрової економіки в Україні. Важливу роль у розвитку такого типу економіки відіграє налагоджена комунікація «держава-бізнес», що реалізується Міністерством цифрової трансформації України.

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі позицій України у глобальних рейтингах цифровізації, цифрової трансформації бізнесу та розвитку цифрової економіки.

Список літератури

1. Використання інструментів електронної демократії органами державної влади та місцевого самоврядування у 2020 р. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення 11.08.2022).
2. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах: електронна торгівля, аналіз «великих даних», фахівці та навички у сфері ІКТ, використання 3D-друку. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення 11.08.2022).
3. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах: використання мережі Інтернет, послуг хмарних обчислень, робототехніки. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення 11.08.2022).
4. Дія.Бізнес. Національний проєкт із розвитку підприємництва. URL: <https://thedigital.gov.ua/projects/business> (дата звернення 11.08.2022).
5. Офіційний сайт Міністерства цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/ministry> (дата звернення 11.08.2022).
6. Питання Міністерства цифрової трансформації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pitannya-ministerstva-cifrovoyi-t180919> (дата звернення 11.08.2022).
7. Про внесення змін до Положення про Міністерство цифрової трансформації України : Постанова Кабінету Міністрів України № 1162 від 3.11.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.08.2022).
8. Технології Big Data: ключові характеристики, особливості та переваги. URL: <https://aiconference.com.ua/uk/news/tehnologii-big-data-klyuchevie-harakteristiki-osobennosti-i-preimushchestva-97883> (дата звернення 11.08.2022).
9. Djakona A., Kholiavko N., Dubyna M., Zhavoronok A., Fedyshyn M. Educational dominant of the information economy development: a case of Latvia for Ukraine. *Economic Annals-XXI*. Vol. 192(7-8(2)). P. 108-124.
10. Dubyna M., Kholiavko N., Zhavoronok A., Safonov Yu., Krylov D., Tochylyna Yu. The ICT sector in economic development of the countries of Eastern Europe: a comparative analysis. *WSEAS Transactions on Business and Economics*. 2022. 19. P. 169-185.
11. Nikiforov P., Zhavoronok A., Marych M., Bak N., Marusiak N. State policy regulation conceptual principles of public-private partnership development. *Cuestiones Políticas*. 2022. 40(73). P. 417-434.
12. Viknianska A., Kharynovych-Yavorska D., Sahaidak M., Zhavoronok A., Filippov V. Methodological approach to economic analysis and control of enterprises under conditions of economic systems transformation. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2021. Vol. 4. P. 150-157.
13. Shaposhnykov K., Holovko O. Public regulation and administration in the sphere of small

business. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5(4). P. 236-242.

14. Shaposhnykov K., Kochubei O., Grygor O., Protsenko N., Vyshnevskaya O., Dzyubina A. Organizational and Economic Mechanism of Development and Promotion of IT Products in Ukraine. *Estudios de economía aplicada*. 2021. Vol. 39(6).

15. Zhavoronok A., Chub A., Yakushko I., Kotelevets D., Lozychenko O., Kupchyshyna O. Regulatory Policy: Bibliometric Analysis Using the VOSviewer Program. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22(1). P. 39-48.

16. Zhavoronok A., Popelo O., Shchur R., Ostrovska N., Kordzaia N. The role of digital technologies in the transformation of regional models of households' financial behavior in the conditions of the national innovative economy development. *Ingénierie des Systèmes d'Information*. 2022. Vol. 27. No. 4. P. 613-620.

References

1. Vykorystannia instrumentiv elektronnoi demokratii orhanamy derzhavnoi vlady ta mistsevoho samovriaduvannia u 2020 r [Use of electronic democracy tools by state and local self-government bodies in 2020]. (n.d.). URL: <https://ukrstat.gov.ua> (accessed 11.08.2022). [In Ukrainian].

2. Vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii na pidpriemstvakh: elektronna torhivlia, analiz «velykykh danykh», fakhivtsi ta navychky u sferi IKT, vykorystannia 3D-druku [Use of information and communication technologies at enterprises: e-commerce, analysis of «big data», experts and skills in the field of ICT, use of 3D printing]. (n.d.). URL: ukrstat.gov.ua (accessed 11.08.2022). [In Ukrainian].

3. Vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii na pidpriemstvakh: vykorystannia merezhi Internet, posluh khmarnykh obchyslen, robototekhniki [Use of information and communication technologies at enterprises: use of the Internet, cloud computing services, robotics]. (n.d.). URL: ukrstat.gov.ua (accessed 11.08.2022). [In Ukrainian].

4. Diia.Biznes. Natsionalnyi proiekt iz rozvytku pidpriemnytstva [Action.Business. National project on the development of entrepreneurship]. (n.d.). URL: <https://thedigital.gov.ua/projects/business> (accessed 11.08.2022). [In Ukrainian].

5. Ofitsiynyi sait Ministerstva tsyfrovoyi transformatsii Ukrainy [Official website of the Ministry of Digital Transformation of Ukraine]. (n.d.). URL: <https://thedigital.gov.ua/ministry> (accessed 11.08.2022). [In Ukrainian].

6. Pytannia Ministerstva tsyfrovoyi transformatsii [Issues of the Ministry of Digital Transformation]. (2019). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pitannya-ministerstva-cifrovoyi-t180919> (accessed 11.08.2022). [In Ukrainian].

7. Pro vnesennia zmin do Polozhennia pro Ministerstvo tsyfrovoyi transformatsii Ukrainy [On making changes to the Regulations on the Ministry of Digital Transformation of Ukraine], Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1162 (on November 3, 2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2021-%D0%BF#Text> (accessed 11.08.2022). [In Ukrainian].

8. Tekhnolohii Big Data: kliuchovi kharakterystyky, osoblyvosti ta perevahy [Big Data technologies: key characteristics, features and advantages]. (n.d.). URL: <https://aiconference.com.ua/uk/news/tehnologii-big-data-klyuchevie-harakteristiki-osobennosti-i-preimushchestva-97883> (accessed 11.08.2022). [In Ukrainian].

9. Djakona, A., Kholiavko, N., Dubyna, M., Zhavoronok, A., & Fedyshyn, M. (2021). Educational dominant of the information economy development: a case of Latvia for Ukraine. *Economic Annals-XXI*, 192(7-8(2)), 108-124.

10. Dubyna, M., Kholiavko, N., Zhavoronok, A., Safonov, Yu., Krylov, D., Tochylina, Yu. (2022). The ICT sector in economic development of the countries of Eastern Europe: a comparative analysis. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 19, 169-185.

11. Nikiforov, P., Zhavoronok, A., Marych, M., Bak, N., Marusiak, N. (2022). State policy regulation conceptual principles of public-private partnership development. *Cuestiones Políticas*, 40(73), 417-434.

12. Viknianska, A., Kharynovych-Yavorska, D., Sahaidak, M., Zhavoronok, A., & Filippov, V. (2021). Methodological approach to economic analysis and control of enterprises under conditions of economic systems transformation. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 4, 150-157.

13. Shaposhnykov, K., Holovko, O. (2019). Public regulation and administration in the sphere of small business. *Baltic Journal of Economic Studies*, 5(4), 236-242.

14. Shaposhnykov, K., Kochubei, O., Grygor, O., Protsenko, N., Vyshnevskaya, O., Dzyubina, A. (2021). Organizational and Economic Mechanism of Development and Promotion of IT Products in Ukraine. *Estudios de economía aplicada*, 39(6).

15. Zhavoronok A., Chub A., Yakushko I., Kotelevets D., Lozychenko O., Kupchyshyna O. (2022). Regulatory Policy: Bibliometric Analysis Using the VOSviewer Program. *International*

Journal of Computer Science and Network Security, 22(1), 39-48.

16. Zhavoronok, A., Popelo, O., Shchur, R., Ostrovska, N., Kordzaia, N. (2022). The role of digital technologies in the transformation of regional models of households' financial behavior in the conditions of the national innovative economy development. *Ingénierie des Systèmes d'Information*, 27(4), 613-620.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2022

Прийнята до публікації 11.10.2022

~ АНАЛІЗ, АУДИТ, ОБЛІК ТА ОПОДАТКУВАННЯ ~

УДК 336.027:001.81

DOI:10.32680/2409-9260-2022-9-10-298-299-23-29

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ УПРАВЛІННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯМ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Гайдасенко О. М., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: samsvip1@ukr.net

ORCID:0000-0003-3225-1747

Анотація. Метою дослідження є аналіз сучасних тенденцій управління конкурентоспроможністю підприємства з метою удосконалення інструментарію стратегічного аналізу. Під час здійснення дослідження використовувався системно-аналітичний метод, який дозволив визначити, що процес управління конкурентоспроможністю, включає ряд дій: аналіз та оцінювання суперництва на ринку та оцінювання галузевої конкурентної ситуації на ринку; дослідження рівня конкурентоспроможності підприємства та аналіз основних конкурентів; аналіз стратегічних зон господарювання та конкурентне позиціонування; формування концепції та стратегії управління процесом забезпечення конкурентоспроможності підприємства; впровадження конкурентної стратегії підприємства. Аналіз складу та структури етапів процесу управління конкурентоспроможністю дозволив обґрунтувати структуру комплексу блоків, що здійснюють взаємний вплив та сприйнятливі до дії з боку зовнішніх та внутрішніх факторів, що також формують цілісну багатофункціональну та комплексну систему управління конкурентоспроможністю підприємства. Результати проведеного аналізу дозволили виявити проблеми досягнення управлінських цілей. Обґрунтовано процес управління бізнес-процесами як складової частини управління організацією з метою забезпечення її конкурентоздатності.

Ключові слова: нефінансбізнес-процес, стратегія, стратегічний аналіз, менеджмент, управлінське рішення, конкурентоспроможність.

STRATEGIC DIRECTIONS OF MANAGEMENT OF IMPROVEMENT OF BUSINESS PROCESSES OF THE ENTERPRISE

Gaidaienko Olha, PhD, PhD in Economics, Associate professor of the Department of Accounting, Analysis and Audit, Odessa National University of Economics, Odessa, Ukraine

e-mail: samsvip1@ukr.net

ORCID:0000-0003-3225-1747

Abstract. The purpose of the research is the analysis of modern trends in the management of the competitiveness of the enterprise with the aim of improving the toolkit of strategic analysis. Method. During the research, a system-analytical method was used, which made it possible to determine that the process of managing competitiveness includes a number of actions: analysis and assessment of competition on the market and assessment of the industry competitive situation on the market; research on the level of competitiveness of the enterprise and analysis of the main competitors; analysis of strategic business areas and competitive positioning; formation of the concept and management strategy of the process of ensuring the competitiveness of the enterprise; implementation of the company's competitive strategy. The results. The analysis of the composition and structure of the stages of the competitiveness management process made it possible to substantiate the structure of a complex of blocks that exert mutual influence and are susceptible to the side effects of external and internal factors, which in turn form a whole multifunctional and complex system of enterprise competitiveness management. The developed algorithm for the development of the program of the process of ensuring competitiveness includes: determination and prioritization of goals; specification of goals and diagnosis of resource and time constraints; formation of strategies taking into account short-term and long-term risks; action planning and determination of strategy stages; creating an organizational structure; establishment of methods and measurement of achieved results; determination of costs associated with the implementation of the strategy; assessment of the expected effectiveness of the proposed measures. Practical significance. The results of the analysis made it possible to identify the problems of achieving management goals. The process of managing business processes as a component of managing an organization in order to ensure its competitiveness is justified.

Keywords: business process, strategy, strategic analysis, management, managerial decision, competitiveness.

JEL Classification: M210.

Постановка проблеми. В умовах безперервних змін менеджмент організації повинен використовувати все різноманіття методологічних і методичних підходів до здійснення перетворень, спрямованих на формування конкурентоспроможних виробничих систем.

Це особливо важливо для вітчизняних підприємств, які стикаються із скрізь проникаючою міжнародною конкуренцією. Іноземний бізнес вже освоїв більш ефективні форми і методи управління. Очевидним є той факт, що більшість цих форм і методів базується на процесному підході. Очевидно і те, що процесний підхід, так само як і системний, не став у більшості випадків частиною аналітичної практики вітчизняного бізнесу, напрямом думок менеджменту, відправною точкою усвідомленої трансформації структурно-функціональної моделі підприємства на модель, засновану на концепції бізнес-процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань поліпшення менеджменту бізнес-процесів, зокрема, формування стратегії підвищення конкурентоздатності господарюючих суб'єктів присвячено наукові праці як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема: Д. Джестона, Й. Неліса [1], Й. Беккера, Л. Вилкова, В. Таратухина, М. Роземанна, М. Кучелера [4], Л. М. Романюка [5], Т. Рибаків [6] та інших науковців.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як зазначає О. В. Ольшанський, аналіз наукових праць у галузі методології розвитку бізнес-процесів дозволив прийти до висновку, що у працях, пов'язаних з оцінкою ефективності бізнес-процесів, пропонуються різні критерії оцінювання їх ефективності [9, с. 53]. Остаточно пріоритетність бізнес-процесів визначається як сума важливості, проблемності та ступеню можливості проведення змін [10, с. 113]. Разом з тим, незважаючи на значний науковий доробок, праці вчених та інші публікації, проблеми стратегічного управління бізнес-процесами організації потребують подальшого дослідження, яке спрямовано на виявлення закономірностей та специфічних особливостей бізнес-процесу підвищення конкурентоспроможності у сучасних умовах функціонування суб'єкта господарювання.

Мета дослідження полягає в оцінці сучасних тенденцій перетворень, спрямованих на формування конкурентоспроможних виробничих систем, пошуку шляхів підвищення ефективності управління на підприємствах України.

Основний матеріал. Коли бізнес-процес розбитий на непов'язані між собою операції, кожна з яких виконується організаційно відокремленими ланками виробництва (цехи, дільниці, робочі місця) і управління (служби, відділи, групи), то дуже важко простежити весь цей бізнес-процес з початку до кінця і тим більше вдосконалити його. В умовах такої роздробленості, коли у структурних підрозділах немає спільного бачення мети, взаємодія між ними неможлива, а це позначається на швидкості та якості виконання замовлень клієнтів. Це головний аргумент за перехід до концепції бізнес-процесів. Бізнес-процеси стають основою забезпечення стабільного та стійкого розвитку підприємств в умовах активізації конкуренції [8, с. 72].

Проект BPM (Business Process Management). Організаційно такий підхід оформлюється як проект BPM [1, с. 42]. В даному випадку BPM розглядається як управління вдосконаленням бізнес-процесів. Проект BPM – складна бізнес-діяльність, що вимагає вивіреного, структурованого і упорядкованого підходу до його реалізації. Тому для забезпечення значного успіху необхідно розробити схему або методику реалізації, які враховували б специфіку підприємства.

Д. Джестон та Й. Неліс виділили десять базових критично важливих факторів успіху всіх проектів BPM. Серед них лідерство і ведуча роль керівників, досвідчений бізнес-менеджер проекту BPM, робота з персоналом, що дозволяє належним чином впливати на ставлення співробітників до проекту, наділення розширеними повноваженнями персоналу [1, с. 97]. Тобто все будується навколо людського фактора проекту BPM. Люди можуть забезпечити його успіх або приректи його на невдачу. На практиці, як свідчать автори, лише деякі керівники компаній готові зробити з керованих організацій процесно-орієнтовані підприємства, а відповідно, і забезпечити перепланування процесів, структур та ролей персоналу.

Проект BPM вимагає фундаментальних і структурних змін, чого часто немає в «традиційних» проектах. Наявність фундаментальних і структурних змін передбачає розуміння проекту BPM як стратегічного напрямку, пов'язаного зі стратегією організації, а організаційна структура компанії відображає розуміння процесів, збудованих і керованих з орієнтацією на клієнта. Як мінімум, для бізнес-процесу будь-якого рівня мають бути визначені місія, бачення та цільові показники, пов'язані з цільовими показниками організації. Якщо до цього додати цінності, принципи, особливі для процесів і моделі бізнесу, то в сукупності виходить те, що Д. Джестон та Й. Неліс називають архітектурою бізнес-процесів.

Досвід консультантів і практиків впровадження BPM надав можливість розробити таку загальну схему, що складається з десяти етапів [1, с. 80]:

1. Стратегія організації.

2. Архітектура процесів.
3. Стартовий майданчик.
4. Розуміння.
5. Інновації.
6. Розробка.
7. Персонал.
8. Реалізація / впровадження.
9. Реалізація цінності.
10. Стале функціонування.

На першому етапі визначаються місія, цілі та стратегія компанії. На корпоративному рівні розробляються стратегії розвитку, диверсифікації та інвестиції бізнесів. Блок бізнес-стратегій визначає продуктові і конкурентні стратегії, а також стратегії сегментації та просування. Функціональні стратегії визначають стратегії збережених функціональних підрозділів. Ресурсні стратегії визначають стратегії залучення матеріальних, фінансових, людських та інформаційних ресурсів. Одночасно з'ясовуються потреба і предмет партнерських відносин. Це дає можливість сформулювати бізнес-потенціал компанії – набір продуктових бізнес-напрямків, спрямованих на задоволення потреб конкретних сегментів ринку. Кожен з них може бути розглянутий як стратегічна бізнес-одиноця зі своїм полем бізнесу та бізнес-стратегією, спрямованою на досягнення вищих цілей організації. Система збалансованих показників дозволяє кількісно виразити цільові показники бізнес-процесу в ув'язці зі стратегією та баченням бізнесу загалом.

На другому етапі цілі, стратегії, принципи організації та опис бізнес-процесів мають знайти відображення в архітектурі бізнес-процесів. Вже є достатня кількість методик опису архітектури і всі вони розбивають її на різну кількість моделей та визначень, що належать до таких областей, як продукти, структури, технології, дані та процеси. Архітектура процесів має містити загальне графічне представлення процесів у вигляді діаграми картини процесів і перелік наскрізних процесів. Гарна архітектура – це архітектура, яка зрозуміла персоналу і використовується в якості основи для діяльності на етапах розуміння та інновації. Але спочатку – стартовий майданчик, тобто вибір процесу для реалізації проекту BPM.

Етап стартового майданчику – це платформа, на якій масштабуються, організуються і запускаються проекти BPM. У науковій літературі досить докладно розглядаються методи ініціювання проектів BPM і сценарії їх впровадження. Найбільш поширений варіант сценарію – пілотний проект. Це найбільш обережна стратегія впровадження, що передбачає початкову реалізацію проекту тільки в одному місці – філія, міжфункціональний процес, процеси одного підрозділу. Після успішної реалізації в організації пілотного проекту можна послідовно запускати проекти BPM. У багатьох випадках саме методи ініціювання і прийнятий за основу сценарій впровадження визначають обсяг проекту. Домінуючий нині комбінований підхід об'єднує, з одного боку, виражену орієнтацію на потреби клієнтів (ринково-орієнтована стратегія), з іншого боку, ефективне використання внутрішніх ресурсів організації (ресурсно-орієнтована стратегія) для їх задоволення. Перехід від стратегії до реалізації означає, що керівництво дійшло висновку про необхідність інтеграції всіх дій заради надання клієнту оптимального результату. Це метод ініціювання проектів BPM, який Д. Джестон та Й. Неліс назвали рухомих стратегією підходом [1, с. 97].

Обсяг такого проекту можна визначити і в термінах концепції ланцюжка цінності фірми, і наскрізного бізнес-процесу, і потоку створення цінності. Підхід з операційного погляду означає ініціативу, викликану операційними проблемами організації на рівні служби, відділу або бізнес-підрозділу. Однак без підтримки вищого керівництва такий сценарій мало ймовірний.

Модель наскрізних (пронизують всю організацію) процесів дає загальну картину основних процесів. Якщо у конкретному проекті розроблена модель наскрізного бізнес-процесу, то це допоможе виконанню наступного кроку – вибору окремих бізнес-процесів, які стануть підпроцесами в моделі наскрізного процесу. Стандартного переліку бізнес-процесів на сьогоднішній день не існує, проте коло завдань нашого дослідження з пошуку напрямків удосконалення аналітичного інструментарію дослідження бізнес-процесів на мезо- та макрорівні передбачає побудову ланцюжка основних бізнес-процесів підприємства [2,

с. 51]. Матриця процесів, що створюють цінність, використовується для опису їх важливості з погляду двох аспектів: актуальності для створення цінності та придатності для вирішення стратегічних завдань (рис. 1).

		Ланцюжок створення цінності				
		Ідентифікація потреб споживача	Ідентифікація ринку	Розробка продукції (робіт, послуг)	Виробництво продукції (робіт, послуг)	Маркетинг та продаж
Можливість бізнес - процесу	Процеси, які створюють цінність				Процес виробництва	Обслуговування споживачів
	Процеси, які створюють можливості	Аналіз ринку	Отримання заказу від споживача	Планування виробництва		Зворотній зв'язок зі споживачами
	Управлінські процеси			Управління фінансами	Управління запасами	Оплата послуг

Рис. 1. Матриця процесів, які створюють цінність

Джерело: побудовано автором

Менеджмент, виконуючи аналіз процесів, має керуватися єдиним критерієм – процеси, обрані за результатами аналізу, повинні додавати цінність для клієнта [2, с. 51]. Матриця цінності процесів не є єдиним інструментом для ранжирування процесів. Важлива роль відводиться аналізу, аудиту та бенчмаркінгу бізнес-процесів. На основі зібраної інформації реалізуються етапи розуміння та інновації.

Етап розуміння – це не тільки моделювання «як є» і реєстрація фактичного стану бізнес-процесів. Більш того, існують аргументи як «за», так і «проти» моделювання бізнес-процесів на етапі розуміння [1, с. 166].

В принципі важливо мати відповіді на наступні питання.

1. Чи придатний процес для виконання місії, для якої він призначений?
2. Чи відповідає бізнес-процес вимогам, під які він побудований?
3. Чи є процес критично важливим для результатів діяльності або цілей бізнесу?
4. Чи встановлені дійсні причини проблем, в результаті чого процес працює погано?
5. Чи є в організації достатній потенціал для оптимізації процесу та приведення його в бажаний стан «як має бути»?

За цих обставин доводиться виходити за межі аналітичного підходу і використовувати проектний підхід до вирішення проблем, що вимагає інтеграції зусиль персоналу різних підрозділів.

Мета етапу інновації – зробити бізнес-процес настільки ефективним і результативним, щоб він відповідав поточним і майбутнім очікуванням зацікавлених сторін. Для цього у розробці моделі «як має бути» необхідна участь не тільки команди бізнес-процесу, але і відповідних зацікавлених сторін, як внутрішніх, так і зовнішніх. Важливу роль у визначенні досягнення очікувань і запитів зацікавлених сторін грають облік витрат за типами діяльності та порівняльний аналіз варіантів для прийняття до реалізації одного з найкращих серед них. Важливим етапом є створення орієнтованої на процеси організаційної структури [4, с. 133]. Йдеться про розподіл ролевих повноважень у командній структурі. Тому етап роботи з персоналом – завжди найважливіший етап реалізації будь-якого проекту BPM, слідом за яким починається етап реалізації та впровадження, тобто втілення у життя всіх напрацювань щодо формування системи управління бізнес-процесами як частини загального управління організацією.

Реалізація цінностей – це етап, на якому команда бізнес-процесу та менеджмент організації загалом мають отримати наочні свідчення вигод – соціальних та економічних, які дає реалізація проекту BPM. На думку Д. Джестона та Й. Неліса, якщо вигоди не реалізовані, організації не слід надавати додаткове фінансування, щоб продовжувати

процесні проекти.

З іншого боку, є численні свідчення про те, що процесуалізація підприємства (або пілотний проект) не може дати миттєвих вражаючих фінансових та виробничих результатів, і що лише мислячий стратегічно керівник може побачити довготривалі вигоди від фундаментального переосмислення та радикального перепланування бізнес-процесів компанії.

Для цього необхідно перейти до етапу сталого функціонування, який закріплює і розвиває у проекті партнерські принципи управління. Безперервний менеджмент процесів має розглядати оптимізацію процесів як самостійний процес – процес забезпечення конкурентоспроможності підприємства, який перетворюється на невід'ємне завдання оперативного управління та служить забезпеченню сталого успіху [4, с. 40].

Процес забезпечення конкурентоспроможності дозволяє сформулювати алгоритм, що має на меті зміцнення конкурентних позицій та формування конкурентних переваг на ринку. Алгоритм розробки програми процесу забезпечення конкурентоспроможності можна уявити як сукупність десятка етапів.

Етап 1 – визначення та впорядкування пріоритетності цілей формує концептуальну мапу процесу забезпечення реалізації програми підвищення конкурентоспроможності. Визначені цілі повинні відповідати низці вимог: бути конкретними, вимірними, узгодженими та взаємопов'язаними, досяжними, зорієнтованими у часі та сформульованими письмово, крім цього враховувати вплив конкурентних чинників, виступати орієнтиром у визначенні форм та методів конкурентного протистояння тощо.

Етап 2 – паралельно з конкретизацією цілей проводиться діагностика ресурсних та часових обмежень щодо їх досягнення.

Наступним, 3 етапом є проектування стратегії з урахуванням короткострокових та довгострокових ризиків [3, с. 40], що визначає сукупність залежних між собою дій щодо досягнення вже поставлених цілей підвищення конкурентоспроможності. Особливостями стратегії є: чіткість та ясність концепції підвищення конкурентоспроможності; вимірність результатів реалізації стратегії; оцінка наявного оперативного стану та його причини; моделювання перспективних досягнень; зрозумілість політики і планів удосконалення.

Стратегія, загальні цілі та завдання мають бути доповнені докладними планами підвищення конкурентоспроможності (етап 4). У плані підвищення конкурентоспроможності повинні враховуватися такі види управлінської відповідальності:

- стимулювання креативності та ініціативності, створення обстановки заохочення нових ідей;
- упровадження системи раціоналізаторських пропозицій щодо конкретних проблем та їх заохочення;
- формування дослідних груп для дослідження та аналізу проблем на постійних або тимчасових умовах;
- визначення напрямів наукових досліджень та розробок тощо.

На цьому ж етапі здійснюється постадійна декомпозиція процесу забезпечення конкурентоспроможності, тобто чітко виокремлюються та ув'язуються окремі етапи цього процесу.

Особливої уваги потребує робота, що пов'язана із забезпеченням проекту. Така діяльність охоплює досить багато сфер і потребує розподілу за категоріями: організаційне забезпечення, правове, кадрове, фінансове, матеріально-технічне, комерційне (маркетинг), інформаційне. Кожен із видів визначених робіт тісно пов'язаний з іншими видами, тому при управлінні проектами необхідно використовувати розбивку на ієрархічні підсистеми та компоненти [5, с. 202].

Створення організаційної структури (етап 5) включає дві основні задачі: централізація контролю за розробкою та впровадженням процесу забезпечення конкурентоспроможності, оперативне управління діяльністю виконавців на кожному етапі.

В умовах обмежених ресурсів та часу для підвищення конкурентоспроможності продукту або компанії, цілі всього процесу доцільно розділити на декілька елементів (цілей підпорядкованого рівня). Водночас відбувається аналогічний розподіл ресурсів для реалізації процесу забезпечення конкурентоспроможності між цілями другого рівня. Кожна поставлена ціль характеризується визначеними строками реалізації та списком відповідальних за реалізацію цілей членів команди, що розподіляються за напрямками. І так до останнього рівня. Здобута таким чином ієрархічна структура завдань являє собою «дерево цілей» процесу забезпечення конкурентоспроможності [6].

Встановлення методів та вибір інструментарію вимірювання досягнутих результатів

(етап 6) являє собою формування добірки прийнятних інструментів оцінки готовності та завершеності цілей, що визначені. Основними вимогами до методів та показників є комплексність та наочність оцінювання успішності процесу, помірність у зусиллях щодо збору первинних даних.

Одними з головних етапів процесу забезпечення конкурентоспроможності є визначення витрат та оцінка очікуваної ефективності запропонованих заходів (етапи 7 і 8). Витрати визначаються прогнозним методом, базою якого є потреби в основних видах ресурсів. Реалізація процесу системно пов'язана з комбінацією конкретних видів ресурсів: часових, матеріальних, інтелектуальних тощо. Виходячи з обмеженого доступу до ресурсів, варто визначити мінімально необхідну кількість ресурсів для забезпечення конкурентоспроможності [7, с. 43]. Сортуння пріоритетних цілей, що мають бути забезпечені конкретними ресурсами для їх виконання, за ступенем важливості дозволяє створити раціональний розподіл.

Цільовий підхід та комплекс цілей, що було визначено на першому етапі, є основою оцінки очікуваної ефективності (етап 9-10). На основі отриманих результатів приймається одне з наступних рішень щодо процесу забезпечення конкурентоспроможності: доопрацювання чи нагальне корегування; поглиблений аналіз резервів та перспективних шляхів рішення проблем підприємства; перерозподіл ресурсів та відповідальності за виконання запланованих дій між задіяними підрозділами та особами тощо.

Висновки. Отже, менеджмент проекту ВРМ задля досягнення його цілей – економічних, соціальних, структурних – переходить до менеджменту управління бізнес-процесами як складової частини управління організацією та менеджменту оптимізації та постійного поліпшення бізнес-процесів підприємства з метою забезпечення його конкурентоздатності. Алгоритм управління бізнес-процесами з метою підвищення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання передбачає:

1. Визначення та впорядкування пріоритетності цілей.
2. Конкретизація цілей та діагностика ресурсних і часових обмежень.
3. Формування стратегій з урахуванням короткострокових та довгострокових ризиків.
4. Планування дій та визначення етапів стратегії.
5. Створення організаційної структури.
6. Встановлення методів і вимірювання досягнутих результатів.
7. Визначення витрат, пов'язаних з реалізацією стратегії.
8. Оцінка очікуваної ефективності запропонованих заходів.

Реалізація стратегії передбачає замкнутий цикл щодо постійного корегування дій з урахуванням трансформації структурно-функціональної моделі підприємства на модель, засновану на концепції бізнес-процесів.

Список літератури

1. Джестон Д., Неліс Й. Управление бизнес-процессами. СПб.: Символ-Плюс, 2008. 512 с.
2. Волкова Н. А., Волчек Р. М., Гайдаєнко О. М. Теоретико-методичні засади дослідження бізнес-процесів у підприємстві. Монографія. Одеса: КПЦентр «Белка». 2019. 169 с.
3. Волкова Н. А., Гайдаєнко О. М., Семенова К. Д., Шевчук Н. С., Сніткіна І. А. Методичні аспекти дослідження бізнес-процесів на мезо- та мікрорівні. Монографія. Одеса: КПЦентр «Белка», 2021. 157 с.
4. Менеджмент процессов: пер. с нем. / под ред. Й. Беккера, Л. Вилкова, В. Таратухина, М. Роземанна, М. Кучелера. М.: Эксмо, 2007. 384 с.
5. Романюк, Л. М. Взаємозв'язок конкурентної стратегії із персональною стратегією як реалізація конкурентних переваг. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. Економічні науки: зб. наук. пр. Кіровоград: КНТУ, 2011. Вип. 19. С. 202-207.
6. Рибаківа Т., Кост'єв О. Аналіз і оцінка конкурентоспроможності промислового підприємства. *Економічний аналіз*. 2012. Т.11 (3). С. 28-31.
7. Аналітичні методи дослідження конкурентоздатності суб'єктів господарювання: Монографія. /За ред. Волкової Н. А. Одеса: ОНЕУ, Кримполіграфпапір. 2017. 400 с.
8. Дубініна В. В. Діагностика стану бізнес-процесів підприємств: імперативи розвитку. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2016. № 53. С. 67-74.
9. Ольшанський О. В. Оцінка ефективності бізнес-процесів підприємства. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Серія «Економіка і менеджмент». 2018.

Випуск 6 (76). С. 53-55.

10. Тігарєва В. А., Станкевич І. В. Аналіз існуючих підходів та методів оцінювання бізнес-процесів підприємств та організацій. *Вісник КрНУ ім. Михайла Остроградського*. 2016. Випуск 3(98). Ч. 1. С. 113-122.

References

1. Dzheston, D. & Nelys, Y. (2008). *Upravlenye byznes-protsessamy*. SPb.: Symvol-Plus. [In Russian].
2. Volkova, N.A., Volchek, R. M. & Gaidaienko, O.M. (2019). *Teoretyko - metodychni zasady doslidzhennia biznes - protsesiv u pidpriemnytstvi*. Monograph. Odessa: KPT sentr «Belka». [In Ukrainian].
3. Volkova, N.A., Gaidaienko, O.M., Semenova, K.D., Shevchuk, N.S. & Snitkina, I.A. *Metodychni aspekty doslidzhennia biznes – protsesiv na mezo- ta mikrorivni*. Monograph. Odessa: KPT sentr «Belka». [In Ukrainian].
4. *Menedzhment protsessov* (2007). per. s nem. / pod red. Y. Bekkera, L. Vylkova, V. Taratukhyna, M. Rozemanna, M. Kuchelera. M. : Eksmo. [In Russian].
5. Romaniuk, L. M. (2011). Relationship of competitive strategy with personal strategy as realization of competitive advantages. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky: zb. nauk. pr.*, 19, 202-207. [In Ukrainian].
6. Rybakova, T. & Kostiev, O. (2012). Analysis and assessment of industrial enterprise competitiveness. *Ekonomichniy analiz*, 11(3), 28-31. [In Ukrainian].
7. *Analitichni metody doslidzhennia konkurentozdatnosti subiektiv hospodariuvannia*. (2017) / za red. Volkovoi N.A. Monograph. Odesa: ONEU, Krympolihrafpapir. [In Ukrainian].
8. Dubinina, V.V. (2016). Diagnostics of the state of business processes of enterprises: development imperatives. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, 53, 67-74. [In Ukrainian].
9. Olshanskyi, O. V. (2018). Evaluation of the efficiency of the enterprise's business processes. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Serii «Ekonomika i menedzhment»*. Vypusk 6 (76), 53-55. [In Ukrainian].
10. Tiharieva, V.A. & Stankevych, I.V. (2016). Analysis of existing approaches and methods of evaluating business processes of enterprises and organizations. *Visnyk KrNU im. Mykhaila Ostrohradskoho*, 3 (98), 1, 113-122. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.10.2022

Прийнята до публікації 11.10.2022

УДК 657.37:005.936.3

DOI:10.32680/2409-9260-2022-9-10-298-299-30-36

ЗВІТНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Москалюк Г. О., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: moskaliukann@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9810-0522

Тонгобаш Т. Д., магістрантка кафедри бухгалтерського обліку та аудиту, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: tanya1107200@gmail.com

Анотація. Мета дослідження – розкрити зміст та сутність використання звітності для аналізу фінансової та господарської діяльності підприємства, розробити пропозиції та рекомендації щодо застосування показників звітності, що приведе до прийняття ефективних управлінських рішень. Під час проведення дослідження були застосовані наступні методи: для розкриття сутності звітності підприємства та взаємозв'язку з іншими об'єктами були використані методи порівняння, узагальнення та системний, для дослідження ефективності використання засобів підприємства за допомогою фінансової звітності – елементи методу економічного аналізу. Зазначено, що звітність є основним засобом комунікації, що надає внутрішнім та зовнішнім користувачам інформацію щодо діяльності господарюючого суб'єкта. Виявлено, що звітність підприємства є систематизованим та структурованим документом, що відображає інформацію про майно, права та джерела формування господарських засобів підприємства. Запропоновано здійснювати дослідження щодо удосконалення методологічних засад аналізу фінансової звітності. Наголошено, що формування звітності є необхідною частиною функціонування підприємства, оскільки дає всю необхідну інформацію щодо ефективності його діяльності.

Ключові слова: звітність, користувачі, фінансовий стан, управління, аналіз, управлінські рішення, ефективність.

REPORTING AS A TOOL FOR IMPROVING THE EFFICIENCY OF ENTERPRISE MANAGEMENT

Moskaliuk Hanna, PhD, Associate Professor of the Department of Accounting, Analysis and Auditing, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine
e-mail: moskaliukann@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9810-0522

Tonhobash Tetiana, Master's student of the Department of Accounting Analysis and Auditing, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine
e-mail: tanya1107200@gmail.com

Abstract. Purpose. To reveal the content and essence of using reporting for the analysis of the financial and economic activity of the enterprise, the development of proposals and recommendations regarding the application of reporting indicators, which will lead to the adoption of effective management decisions.

Method. During the research, the following methods were used: to reveal the essence of the company's reporting and the relationship with other objects, the method of comparison, generalization and system was used, to study the effectiveness of the use of the company's resources with the help of financial reporting - elements of the method of economic analysis.

The results. Reporting is the main means of communication that provides internal and external users with information about the activities of a business entity. It was found that the enterprise's reporting is a systematized and structured document that reflects information about the property, rights and sources of the enterprise's economic assets. It is proposed to carry out research in the direction of improving the methodological foundations of financial reporting analysis.

Scientific novelty. The essence of financial reporting is defined, its users are specified. It is proposed to improve the reports, which will contain information on other external factors that are not reflected in the financial statements. Each group of indicators that determine the efficiency of enterprise management is considered in detail. Deficiencies in reporting analysis were identified.

Practical importance. The formation of financial statements is a necessary part of the functioning of the enterprise, as it provides all the necessary information about the efficiency of its activities.

Key words: reporting, users, financial condition, management? analysis, management decisions, efficiency.

JEL Classification: M410, L740.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання діяльність підприємств є предметом занепокоєння великої кількості суб'єктів ринкових відносин, які зацікавлені у кінцевому результаті їх діяльності. Отже, у зв'язку з цим зростає важливість та необхідність достовірної та об'єктивної інформації про майновий та фінансовий стан підприємства. Саме така інформація відображається у фінансовій звітності. Детальний аналіз фінансової звітності дає можливість господарюючим суб'єктам, які працюють на сьогоднішній день в умовах великої невизначеності, приймати управлінські рішення та здійснювати планування, прогнози на майбутнє.

В. І. Ганін та А. В. Христофор підкреслюють, що «значення інформації в сучасному світі неухильно зростає, тому від того, як складена й оцінена фінансова звітність, залежить фінансовий стан підприємства. Так, це питання потребує постійної уваги та дослідження» [1, с. 882].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про розкриття інформації у звітності, методику її формування та аналізу досліджували багато науковців та економістів, серед яких: М. А. Шум, О. Ф. Доровський, С. М. Чуприна, О. Черешнюк, Є. А. Карпенко тощо.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на низку наукових робіт щодо теоретичних аспектів сутності та аналізу фінансової звітності, невирішеними залишаються багато методологічних питань щодо аналізу фінансово-господарського стану підприємства та удосконалення показників, за допомогою яких можна визначити існуючі та потенційні загрози компанії в умовах нестабільного середовища.

Мета дослідження - розкрити зміст та сутність використання фінансової звітності для аналізу фінансової та господарської діяльності підприємства, розробити пропозиції та рекомендації щодо застосування показників звітності, що приведе до прийняття ефективних управлінських рішень.

Основний матеріал. Нині в умовах ринкової конкуренції господарюючим суб'єктам важливо раціонально та ефективно використовувати свої ресурси, навчитися правильно їх споживати, розподіляти та перерозподіляти. Ефективність підприємства, конкурентоспроможність та перспективи його розвитку залежать від правильного прийняття управлінських рішень. Тому менеджменту підприємства для прийняття рішень важливо своєчасно отримати вичерпну, достовірну та якісну інформацію щодо загального стану компанії. Отже, для оцінки та аналізу результативності діяльності організації використовується система показників фінансової звітності.

Слід зазначити, що фінансова звітність цікавить як внутрішніх користувачів підприємства (власники, керівництво та ін.), так і зовнішніх (клієнти, постачальники, потенційні інвестори, державні контролюючі органи тощо). Користувачі такої інформації мають різні цілі, але кожному з них цікавий кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства.

Погоджуємось з О. Черешнюк та Т. Лєськів, що «внутрішні та зовнішні користувачі інформації пред'являють досить розширені вимоги до достовірності і надійності фінансової звітності. З урахуванням українських економічних умов, основною характеристикою яких є нестабільність, такі вимоги стають ще більш жорсткими. Для отримання необхідної інформації стейкхолдерам недостатньо інтерпретації даних у звітності, натомість їх цікавить можливість довготривалого функціонування підприємства та співпраця з ним» [2, с.129].

Отже, М. О. Шум пише, що «фінансова звітність, як свідчить світова практика, є одним із найважливіших інструментів ринкових відносин, забезпечуючи кожного користувача необхідною йому фінансовою інформацією» [3, с. 629].

Фінансова звітність належить до зовнішньої звітності, що включає наступні форми звітності: Баланс (Звіт про фінансовий стан, форма № 1), Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід, форма № 2), Звіт про рух грошових коштів (форма № 3), Звіт про власний капітал (форма № 4), Примітки до річної фінансової звітності (форма № 5) [4]. Кожна із складових фінансової звітності відображає певний аспект діяльності підприємства, наприклад, баланс характеризує фінансовий стан компанії на звітну дату. Звіт про фінансові результати відображає доходи, витрати, прибутки та збитки операційної, фінансової та інвестиційної діяльності. У Звіті про рух грошових коштів висвітлено інформацію щодо грошових потоків підприємства також по трьом видам діяльності. Звіт про власний капітал розкриває зміни у власному капіталі та їх джерела отримання. У примітках викладена вся інформація (фінансова та нефінансова) щодо стану та перспектив розвитку компанії, вона відображає основні невизначеності та ризики, які впливають на діяльність компанії.

Необхідно зазначити, що «фінансова звітність має включати тільки доречну інформацію, яка має вплив на затвердження рішень споживачами, дозволяє своєчасно надати оцінку

минулим, теперішнім та майбутнім подіям, підтвердити та/або спростувати їхні оцінювання, що надані в минулому» [5].

«Запорукою ефективного управління фінансовим станом підприємства є налагоджений аналіз показників звітності, його належний організаційний та методичний рівень, який не лише дозволяє визначити шляхи покращення організації фінансової роботи на підприємстві, але забезпечити конкурентоспроможність на ринку та інвестиційну привабливість» [6, с. 66].

Іншими словами пише Л. В. Коваль: «аналітичні властивості фінансової звітності є невід'ємною частиною інформаційної системи управління. На практиці ці властивості проявляються у оцінці фінансово-економічного стану, шляхом розрахунку різноманітних відносних показників, які характеризують основні результати діяльності та стан економічних ресурсів і капіталу підприємства» [7, с. 194].

За допомогою звітності аналізується рух грошових коштів та його напрям, оцінюється ефективність використання оборотних та необоротних засобів, ефективність використання власного та позикового капіталу підприємства, а також досліджується результативність інвестиційної діяльності. Відбувається це за допомогою показників фінансової звітності. Аналізується фінансовий стан підприємства з використанням наступних коефіцієнтів: ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості та рентабельності.

Аналіз ліквідності балансу характеризує як зовнішні, так і внутрішні показники фінансового стану. Сутність такого аналізу полягає у порівнянні господарських засобів, які згруповані за рівнем ліквідності та розміщені в порядку зменшення їх ліквідності, з зобов'язаннями підприємства, які згруповані за строками погашення та розташовані за порядком збільшення їх строків погашення.

Ліквідним вважається підприємство, якщо воно має оборотні активи, яких теоретично достатньо для погашення короткострокових зобов'язань, навіть з порушенням договірних умов платежу [7, с. 167].

Коефіцієнти ліквідності мають в теорії нормативне значення.

М. А. Шум вважає, що «проблемою низки наявних методик є уніфікованість установлюваних нормативних значень показників, що характеризують фінансовий стан підприємств, без своєчасного внесення змін у методику аналізу у зв'язку зі змінами в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, без урахування регіональних особливостей економічного середовища, в якому вони працюють, без обліку виду і обсягів їхньої діяльності та інших особливостей» [3, с. 630].

Аналіз платоспроможності підприємства полягає у визначенні здатності та можливості своєчасно і повністю погашати фінансові зобов'язання підприємства перед зовнішніми та внутрішніми контрагентами. Основними факторами платоспроможності підприємства вважаються достатня кількість коштів на рахунку та відсутність кредиторської заборгованості, за якою минув термін погашення.

Наступна важлива група показників, що показує ефективність управління підприємством, – це показники фінансової стійкості компанії. Мета аналізу фінансової стійкості – оцінити фінансову незалежність компанії, достатність наявних коштів та можливість не використовувати залучений капітал.

Керівництву підприємства під час використання позикових коштів слід врахувати, що вони є дешевшими за вартістю, ніж власні, але вони є більш ризикованими, оскільки треба повертати суму кредиту та відсотки за використання позики. А у разі невчасної оплати позики та відсотків підприємство нестиме штрафні санкції. Тому в теорії існує оптимальне співвідношення: 50% власного капіталу та 50% залученого капіталу. Власний капітал відображає здатність та можливість компанії до самофінансування. Нині багато підприємств прагнуть збільшити саме власний капітал у джерелах формування активів, щоб мінімізувати свій ризик та зменшити джерела позик, які часто призводять до зниження рентабельності власного капіталу. Слід зазначити, що в теорії існує концепція, чим вищий рівень ризику, тим вища прибутковість, але в умовах нестабільної економіки це дуже небезпечно для компанії.

Тому в аналізі звітності підприємства одним із завдань є визначення можливих ризиків компанії та системи управління ними. Основним методом управління ризиками є своєчасне попередження. Управління фінансовими ризиками вважається ефективним у разі досягнення поставлених цілей, сутність яких полягає в мінімізації впливу цих факторів на кінцевий фінансовий результат. Це можна досягти лише шляхом досить точної та достовірної оцінки ризику.

У більшості випадків, щоб вирішити будь-яке поставлене завдання, аналітик повинен

визначити певні фактори, що впливають на результативні показники, і визначити рівень значущості їх впливу.

Наступною групою показників, що дозволяє оцінити ефективність бізнесу, є рентабельність підприємства. Взагалі, рентабельність відображає рівень ефективності використання виробничих, матеріальних, трудових та інших ресурсів. Показники рентабельності розраховуються як відношення прибутку до активів або потоків, які його формують. Підприємству важливо дотримуватись рівня рентабельності не нижче попереднього року; слід намагатися збільшувати рівень рентабельності.

За допомогою фінансової звітності підприємство має можливість на підставі існуючих показників та розрахунків здійснити планування та прогнозування на майбутнє.

«У сучасних умовах господарювання необхідно відродити планування показників форм фінансової звітності та розвинути методiku прогнозування показників балансу, що включає формування структури балансу підприємства на основі нормативних коефіцієнтів співвідношення позикових і власних коштів і забезпеченості запасів власними обіговими коштами, що сприяє підвищенню якості інформаційного забезпечення аналізу та прогнозування фінансового стану підприємства» [3, с. 629].

Необхідно зазначити, що усі ці показники характеризують саме фінансовий стан підприємства, а в світі існує безліч інших факторів, які впливають на діяльність підприємств, наприклад, екологія, політика, соціальна сфера тощо.

Як зазначено у роботі Є. А. Карпенко з Ю. П. Бодак, «головним завданням аналізу фінансової звітності є зниження неминучої невизначеності, пов'язаної з прийняттям економічних рішень, орієнтованих у майбутнє» [9, с. 126].

«Вітчизняна практика ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності носить регламентований характер, однак, в умовах інтеграції України до міжнародного економічного середовища, імплементація міжнародного досвіду як наслідок глобалізаційних тенденцій, зумовлює формування гнучкого обліку та складання звітності, користуючись результатами цифровізації» [10, с. 91].

«Тому останнім часом спостерігається поетапне впровадження нових форм і видів звітів підприємств. Такі тенденції обумовили створення міжнародних організацій, метою діяльності яких є забезпечення регулювання та методологічна і методична підтримка формування та подання звітності. Реалізація цієї мети здійснюється на підставі впровадження стандартів та розробці методичних рекомендацій щодо їх застосування та принципів і форматів складання» [11, с. 180].

Під час підвищення значення ефективного управління підприємством процес звітування має вирішувати не лише проблеми констатації фінансового стану, результативності діяльності, руху грошових коштів та капіталу, але й сприяти захисту бізнесу підприємства від «підводного каміння» за умови повної демонстрації дотримання ними європейських підходів до ведення бізнесу. У цьому контексті мова йде про необхідність окрім фінансового звітування побудови у сучасних підприємствах системи управлінської звітності, у тому числі нефінансових звітів. Так, нині у нашій державі наслідком інтеграції та гармонізації законодавства України з відповідними настановами Європейського законодавства стало впровадження Звіту про управління. Цей вид звітності має особливе місце у системі інформаційного забезпечення управління підприємством, не будучи формою фінансової звітності, він все ж таки необхідний при наданні її в річному комплекті. На нашу думку, Звіт про управління став початковим етапом на довгому шляху до впровадження в Україні інтегрованої звітності. Нефінансова інформація наводиться у цьому звіті з питань екологічної політики, соціально-гуманітарних проблем, благодійності, взаємодії з громадами тощо. На жаль, результати аналізу Звітів про управління українських компаній показали, що здебільшого підприємства формально ставляться до його складання, відображаючи рік у рік однакову інформацію, взагалі не розуміючи можливості такої звітності. Вважаємо, що при сумлінному підході до процесу підготовки управлінської звітності необхідним і доцільним, окрім передбаченого законодавством, є наведення у Звіті про управління наступної інформації (рис. 1).

Цифровізація та глобалізація дозволяють застосовувати інклюзивний підхід до складання звітності, що, безумовно, позитивно для організації, оскільки бізнес-суб'єкт зможе розвивати як фінансову діяльність шляхом залучення інвестицій, так і підвищувати рівень інтелектуального капіталу шляхом формування довіри у співробітників та зростання їх мотивації до підвищення якісних показників діяльності компанії [10, с. 91].

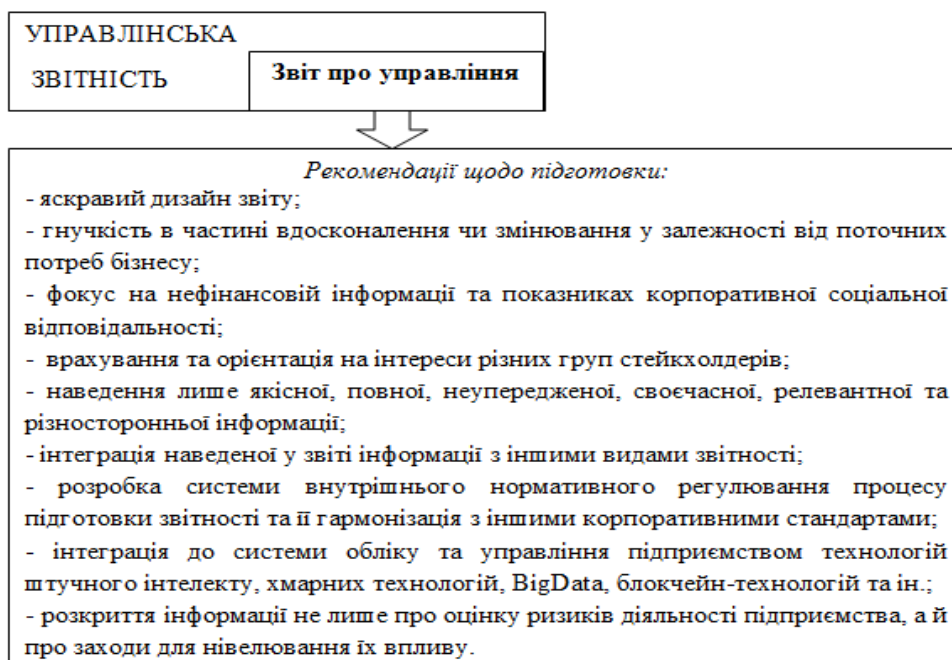

Рис. 1. Звіт про управління як багатофункціональний інструмент комунікацій підприємства зі стейкхолдерами (авторське бачення)

Врахування наведених рекомендацій у Звіті про управління дозволить йому стати не формальним доповненням до річного пакету фінансової звітності, а багатофункціональним інструментом комунікації з внутрішніми та зовнішніми користувачами, що у довгостроковій перспективі призведе до підвищення ефективності управлінської діяльності, виграшного становища у конкуренції та покращення функціонування підприємства в цілому.

Висновки. Отже, можемо зробити наступні висновки з проведеного дослідження.

Звітність підприємства є систематизованим та структурованим документом, що відображає інформацію про найрізноманітніші аспекти діяльності підприємства.

Фінансова та управлінська звітність є основним засобом комунікації, що надає внутрішнім та зовнішнім користувачам інформацію про діяльність господарюючого суб'єкта.

Нині запити користувачів фінансової звітності не відповідають усім їхнім потребам, оскільки на діяльність підприємства впливають багато інших зовнішніх факторів, які не знайшли відображення у фінансовій звітності. Це призводить до розробки нових звітів. Саме питанням розробки ідей та концепції «досконалого» управлінського звіту, на нашу думку, слід присвятити подальші дослідження щодо підвищення ефективності фінансової та нефінансової звітності.

Список літератури

1. Ганін В. І., Христофор А. В. Фінансова звітність підприємства – інформаційне джерело для ухвалення управлінських рішень. *Економіка та суспільство*. 2018. № 18. С. 881-886. URL: https://web.archive.org/web/20190428020827/http://economyandsociety.in.ua/journal/18_ukr/122.pdf (дата звернення 10.11.2022).
2. Черешнюк О., Леськів Т. Аналіз фінансової звітності підприємства з метою стратегічного планування. Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія: міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 28 травня 2021 р. Тернопіль. С. 129-131. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42619/1/%D0%A7%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%A8%D0%9D%D0%AE%D0%9A%2C%20%D0%9B%D0%B5%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B2.pdf> (дата звернення 10.11.2022).
3. Шум М. А., Доровський О. Ф., Чуприна С. М. Деякі аспекти складання та аналізу фінансової звітності підприємства в сучасних умовах. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 29. С. 628-632. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/SHum-M.-A.pdf> (дата звернення 11.11.2022).

4. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів від 07.02.2013 № 73. Дата оновлення 09.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення 11.11.2022).
5. Добровольська О. В., Кравченко М. В., Даніленко О. В. Фінансова звітність як елемент системи управління підприємством. *Економіка та суспільство*. 2021. № 32. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/785/752> (дата звернення 13.11.2022).
6. Хоміч А., Спільник А. Фінансова звітність підприємства як інформаційна база фінансового аналізу. Інноваційний розвиток освіти, науки, бізнесу, суспільства та довкілля в умовах глобальних викликів: VI націон. наук.-практ. конф. студентів і молодих вчених. 17 листопада 2021 р. Тернопіль, Вектор. С. 66-67. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/43435/1/%D0%A5%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%87%20%D0%90%D0%BB%D0%BB%D0%B0.pdf> (дата звернення 12.11.2022).
7. Коваль Л. В., Томчук О. Ф., Немеш Г. С. Аналітичні властивості фінансової звітності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. № 31. С. 193-197. URL: <http://www.ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/399/395> (дата звернення 11.11.2022).
8. Загородня О. М., Загорська О. М. Аналіз ліквідності та платоспроможності підприємства. Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія: міжнар. наук.-практ. інтерн. конф. 27 грудня 2019 р. Тернопіль. С. 166-169. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37431/1/166.pdf> (дата звернення 13.11.2022).
9. Карпенко Є. А., Бодак Ю. П. Звітність підприємства як інформаційний ресурс менеджменту. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: сучасні виклики: зб. матеріал. III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 5-6 жовтня 2021 р. Полтава, ПУЕТ. С. 126-129. URL: http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/9935/1/%d0%9a%d0%b0%d1%80%d0%bf%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be_%d0%91%d0%be%d0%b4%d0%b0%d0%ba.pdf (дата звернення 13.11.2022).
10. Бенько М. М., Москалюк Г. О. Бухгалтерська та управлінська звітність в умовах глобалізації та цифровізації: інновації та проблеми. Державне управління та адміністрування, сфера обслуговування, економіка та міжнародні відносини як рушійні сили економічного зростання держав XXI століття: монографія. 2 вид. 2022. С. 86-102. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/monographs/article/view/18447> (дата звернення 14.11.2022).
11. Кононенко, Л. В., Сисоліна Н. П., Чумаченко О. С. Звітність підприємств в умовах сталого розвитку: сучасний стан, проблеми, перспективи, інформаційне забезпечення. *Центрально-український науковий вісник*. Економічні науки: зб. наук. пр. Кропивницький, ЦНТУ, 2021. Вип. 6 (39). С. 179-186. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/11935/1/19.pdf> (дата звернення 14.11.2022).

References

1. Ganin V. I., Khristofor A. V. Financial reporting of the enterprise - an information source for making management decisions. *Economy and society*. 2018. No. 18. P. 881-886. URL: https://web.archive.org/web/20190428020827id/http://economyandsociety.in.ua/journal/18_ukr/122.pdf (access date 11/10/2022) [In Ukrainian].
2. Chereschnyuk O., Leskiv T. Analysis of financial statements of the enterprise for the purpose of strategic planning. *Accounting, taxation and control: theory and methodology: international science and practice Internet Conf.* May 28, 2021. Ternopil. P. 129-131. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42619/1/%D0%A7%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%A8%D0%9D%D0%AE%D0%9A%2C%20%D0%9B%D0%B5%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B2.pdf> (access date 11/10/2022) [In Ukrainian].
3. Shum M. A., Dorovskyi O. F., Chupryna S. M. Some aspects of drawing up and analyzing financial statements of an enterprise in modern conditions. *Market infrastructure*. 2019. No. 29. P. 628-632. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/SHum-M.-A..pdf> (access date 11.11.2022). [In Ukrainian].
4. On the approval of the National regulation (standard) of accounting 1 "General requirements for financial reporting": Order of the Ministry of Finance dated 02.07.2013 No. 73. Date of update 07.09.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (access date 11.11.2022). [In Ukrainian].

5. Dobrovolska O. V., Kravchenko M. V., Danilenko O. V. Financial reporting as an element of the enterprise management system. *Economy and society*. 2021. No. 32. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/785/752> (access date 11/13/2022). [In Ukrainian].
6. Khomich A., Splinnyk A. Financial reporting of the enterprise as an information base for financial analysis. Innovative development of education, science, business, society and environment in conditions of global challenges: VI nation. science and practice conf. students and young scientists. November 17, 2021. Ternopil, Vector. P. 66-67. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/43435/1/%D0%A5%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%87%20%D0%90%D0%BB%D0%BB%D0%B0.pdf> (access date 11/12/2022) [In Ukrainian].
7. Koval L. V., Tomchuk O. F., Nemesh G. S. Analytical properties of financial reporting. *Scientific Bulletin of Kherson State University*. 2018. No. 31. P. 193-197. URL: <http://www.ej.journal.kspu.edu.ua/index.php/ej/article/view/399/395> (access date 11/11/2022) [In Ukrainian].
8. Zagorodnya O. M., Zagorska O. M. Analysis of liquidity and solvency of the enterprise. Accounting, taxation and control: theory and methodology: international science and practice intern. conf. December 27, 2019. Ternopil. P. 166-169. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37431/1/166.pdf> (access date 11/13/2022) [In Ukrainian].
9. Karpenko E. A., Bodak Yu. P. Enterprise reporting as an information resource for management. Accounting in enterprise management: modern challenges: coll. material. III International science and practice Internet Conf. October 5-6, 2021. Poltava, PUET. P. 126-129. URL: http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/9935/1/%d0%9a%d0%b0%d1%80%d0%bf%d0%b5%d0%bd%d0%ba %d0%be_%d0%91%d0%be%d0%b4%d0%b0%d0%ba.pdf (access date 11/13/2022) [In Ukrainian].
10. Benko M.M., Moskalyuk G.O. Accounting and management reporting in the conditions of globalization and digitalization: innovations and problems. State management and administration, the sphere of service, economy and international relations as driving forces of economic growth of states of the 21st century: a monograph. 2 species 2022. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/monographs/article/view/18447> (access date 11/14/2022) [In Ukrainian].
11. Kononenko, L. V., Sysolina N. P., Chumachenko O. S. Reporting of enterprises in the conditions of sustainable development: current state, problems, prospects, information support. Central Ukrainian scientific bulletin. Economic sciences: coll. of science Kropyvnytskyi Ave., National Technical University, 2021. Issue 6 (39). P. 179-186. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/11935/1/19.pdf> (access date 11/14/2022) [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 13.10.2022

Прийнята до публікації 19.10.2022

УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ НА БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Москалюк Г. О., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: moskaliukann@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9810-0522

Шульгач К. О., магістрантка кафедри бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: shulgachx@ukr.net

Анотація. Метою дослідження є аналіз теоретичних основ дебіторської заборгованості, визначення основних проблем та надання рекомендацій щодо удосконалення процесу управління дебіторською заборгованістю на будівельних підприємствах. Узагальнено механізми обліку та аналізу дебіторської заборгованості на будівельних підприємствах. Систематизовано і розкрито інструменти бухгалтерського обліку, що застосовуються будівельними компаніями залежно від територіальних та технологічних особливостей галузі. Розглянуто питання визначення обсягу власних коштів будівельних підприємств з урахуванням різних видів дебіторської заборгованості. Запропоновано методику проведення аналізу дебіторської заборгованості у будівельній галузі з метою оптимізації її розміру.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, управління, бухгалтерський облік, аналіз, власні кошти будівельних підприємств, види дебіторської заборгованості.

MANAGEMENT OF RECEIVABLES AT CONSTRUCTION ENTERPRISES

Moskaliuk Hanna, PhD, Associate Professor of the Department of Accounting, Analysis and Auditing, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine

e-mail: moskaliukann@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9810-0522

Shulhach Kseniia, student of the Department of Accounting, Analysis and Audit, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine

e-mail: shulgachx@ukr.net

Abstract. The mechanisms of accounting and analysis of receivables at construction enterprises are summarized. The accounting tools used by construction companies depending on the territorial and technological features of the industry are systematized and disclosed. The main stages of the receivables management system are given. The fundamental factors affecting the increase in the level of overdue receivables at enterprises have been analyzed. The mechanisms and methods of improving the receivables management system as the basis for ensuring the financial stability of construction organizations are considered. As a result of the activity, there are monetary obligations subject to execution, and obligations of debtors in relation to the organization. In this regard, it is important to control the fulfillment of obligations by debtors, monitor receivables in order to minimize the risk of non-repayment of debts. Different interpretations of the concept of "receivables" and the author's point of view are considered, recommendations are given for managing receivables that arise as a result of current (main) activities related to the sale of goods, works, services that the organization produces or provides. The issue of determining the amount of own funds of construction enterprises, taking into account various types of receivables, was considered. A methodology for analyzing accounts receivable in the construction industry with the aim of optimizing its size is proposed. The stages of receivables management, approaches to the analysis of receivables for previous reporting periods, receivables planning, standard and alternative methods of receivables management are listed. The urgency of managing receivables is related to the sharp decrease in the ability to attract external financial resources for corporate purposes recently. A methodology for analyzing accounts receivable in the construction industry with the aim of optimizing its size is proposed.

Key words: receivables, accounting, analysis, own funds of construction enterprises, types of receivables.

JEL Classification: M510, L740.

Постановка проблеми. Нині у період глобалізації бізнесу, підвищення ризиків фінансових втрат, посилення конкуренції, які значно впливають на господарську діяльність, фінансова стабільність є невід'ємною умовою виживання організацій. Підприємству необхідно не лише вижити, а й наскільки можна покращити свої фінансові результати. Дебіторська заборгованість є невід'ємним елементом господарської діяльності будівельного підприємства. На сьогоднішній день підприємствам потрібен ретельний та безпомилковий

вибір шляху подальшого розвитку та вироблення програми заходів, що відображають як тактику дій в умовах поточного моменту, так і стратегію на перспективу, тому вміле та ефективне управління дебіторською заборгованістю є важливою умовою підтримки платоспроможності будівельного підприємства. Для кожної організації актуальним є питання здійснення безперервного управління дебіторською заборгованістю.

Звертаючи увагу на те, що значення поняття «дебіторська заборгованість» у наукових джерелах дається кількома визначеннями, можна дійти невтішного висновку, що нині проблема управління дебіторською заборгованістю вивчена не повністю, що лише підтверджує актуальність цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні аспекти формування, управління та оцінки дебіторської заборгованості на будівельних підприємствах знайшли відображення у наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як: І. Бланк, С. Л. Береза, О. С. Іванілова, О. В. Топоркова, О. М. Кияшко, Ж.-Б. Коллі та ін.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. У надмірне зростання дебіторської заборгованості може призвести до фінансового краху організації, тому важливо організувати ефективний контроль її стану та вчасно вдаватися до стягнення заборгованості. Необхідно ефективно контролювати обсяги та строки погашення дебіторської заборгованості. Це зумовлено тим, що при її збільшенні на підприємстві можуть виникнути нестача грошових коштів та потреба у їх залученні у кредиторів, що може негативно вплинути на фінансові результати будівельного підприємства. Прогнозування потреби у грошових засобах забезпечить якісне функціонування підприємства та захистить його від можливого банкрутства.

Мета дослідження є аналіз теоретичних основ дебіторської заборгованості, визначення основних проблем та надання рекомендацій щодо удосконалення процесу управління дебіторською заборгованістю на будівельних підприємствах.

Основний матеріал. Нині при здійсненні розрахунків багато підприємств будівельної сфери нерідко стикаються з наявністю дебіторської заборгованості, що характеризується насамперед виникненням тимчасового розриву у фінансово-товарних відносинах. Іншими словами, у деяких випадках спочатку відбувається перехід прав власності на товар і лише потім його оплата. Водночас важливо розуміти, що кошти, включені до дебіторської заборгованості, фактично не беруть участь у виробничому обороті, а лише існують у балансовому вигляді, що, звичайно, не є позитивним моментом для суб'єкта господарювання [1].

Розуміємо, що як би не була ефективно збудована система контролю на будівельному підприємстві, завжди існує ризик неповернення дебіторської заборгованості, що може серйозно дестабілізувати економічний стан підприємства та навіть довести його до банкрутства. Налагодження внутрішнього контролю – важлива складова у забезпеченні ефективного управління дебіторською заборгованістю та необхідний елемент нормального функціонування будівельного підприємства.

У цьому контексті мета управління – це оптимізація дебіторської заборгованості. І кожне підприємство самостійно визначає оптимальні параметри дебіторської заборгованості (розмір, період обороту, структуру тощо) з огляду на власні стратегічні та тактичні цілі. Наприклад, у підприємства, націленого на розширення бізнесу, обсяг заборгованості буде свідомо вищим, ніж у його конкурента, який бажає зберегти позиції на ринку. Проте будь-яке підприємство прагне мінімізувати ризик неповернення чи невчасного повернення заборгованості, оскільки, якщо наявність дебіторської заборгованості, зрозуміло, є негативною характеристикою, то поява прострочених боргів однозначно сприймається як негативний факт [2].

З погляду управління дебіторська заборгованість – це особливий актив, розмір і динаміка якого багато в чому залежить від рішень фінансового менеджера. Водночас не варто забувати про значущість відділу продажу, що укладає угоди, та відділу фінансового контролю, що відповідає за стягнення заборгованості. Отже, у складних економічних умовах управлінські рішення мають бути ретельно продумані, а дії різних служб, пов'язаних із дебіторською заборгованістю, узгоджені.

Управління дебіторською заборгованістю також передбачає контроль за оборотністю коштів у розрахунках. Прискорення оборотності в динаміці розглядається як позитивна тенденція [3, с. 204]. Нині об'єктивно виникає необхідність дослідження та вдосконалення методики контролю грошових розрахунків, зокрема [4]:

- здійснення попереднього аналізу необхідності, доцільності та законності здійснення

грошових розрахунків;

- документальна перевірка, яка передбачає використання прийомів документального контролю (формальна, арифметична, зустрічна, взаємна перевірка) виникнення заборгованості, нарахування резервів сумнівних боргів, здійснення грошових розрахунків, а також їх правильного відображення в обліку та звітності;

- перевірка відповідальних осіб на своєчасність та законність проведення грошових розрахунків; недопущення прострочення платежів та заборгованості, перевірка правильності класифікації зобов'язань та заборгованості та їх облікового відображення;

- інвентаризація, яка має проводитись щомісяця (або відповідно до вимог облікової політики) та у передбачених законом випадках.

З іншого боку, ефективне управління дебіторською заборгованістю дозволить значно зменшити фінансові втрати.

У нинішніх умовах господарювання практично жоден суб'єкт діяльності не здійснює її без дебіторської заборгованості, тому є свої причини: для кредитора – можливість суттєвого розширення ринку збуту товарів, робіт та послуг; для боржника – можливість залучення додаткових оборотних коштів. Але водночас надмірний обсяг дебіторської заборгованості уповільнює оборотність оборотних активів та активів загалом, збільшуючи тривалість фінансового циклу підприємства [5].

Виникнення дебіторської заборгованості відбувається з таких причин:

- під час відстрочення або прострочення платежу;
- при постачанні неякісної продукції або послуг;
- при недостачах, розкраданнях тощо.

Важливо зазначити, що після того, як право власності на товар переходить до контрагента підприємства (або ми передаємо йому роботи, виконуємо послуги), з його боку виникає обов'язок зустрічних дій, саме в цей момент виникає дебіторська заборгованість. Момент переходу прав може бути зазначений у договорі окремо або він вважатиметься продавцем як такий, що настав, у момент відвантаження товару.

Існують кілька ознак дебіторської заборгованості та відповідно різні її класифікації. Важливою для цілей управління є класифікація за термінами утворення. Так, поділяють дебіторську заборгованість на короткострокову (платежі очікуються протягом 12 місяців після звітної дати) та довгострокову (термін платежу перевищує 12 місяців після звітної дати).

Для контролю за рівнем дебіторської заборгованості важливо знати чинники, що впливають на неї. Серед них слід виділити такі основні [6]:

- вид товарів та/або послуг;
- ємність ринку;
- ступінь насиченості ринку цими товарами та/або послугами;
- система розрахунків, яка прийнята на підприємстві;
- платоспроможність покупців.

Виникнення значної дебіторської заборгованості відбувається у той час, коли підприємство за відвантажені товари отримує відстрочені платежі. Так воно фактично кредитує своїх клієнтів. Це є привабливою умовою для покупців, але може призвести до ситуації, коли у компанії виникне нестача коштів для операційної діяльності. З цієї причини у багатьох корпораціях створено спеціальні відділи, які займаються питаннями управління дебіторською заборгованістю. Менеджери вводять різні превентивні заходи, проводять своєчасний контроль та аналіз, що допомагає їм оперативно вживати заходів у разі потреби.

Найбільш поширені причини виникнення заборгованості у будівельній сфері [7]:

- системний вплив боргів на ситуацію (борги між організаціями, за цих обставин ситуація негативно відбивається на пайовиках, інвесторах тощо);
- ухилення від погашення заборгованості: фірми-одноденки тощо;
- причини юридичного плану (позовні і т.п.) та громадські (скарги, пікети тощо).

Цим обумовлена необхідність пошуку дієвих методів вирішення боргових проблем, що виникають між підприємствами. Прострочення дебіторської заборгованості можуть стати причиною фінансових проблем і навіть банкрутства будівельної компанії. Щоб цього уникнути, потрібне ведення обліку заборгованостей, грамотне управління, попередній аналіз контрагентів до підписання угод про співпрацю [8].

Вплинути на розміри заборгованості допоможуть певні кроки (табл. 1).

Таблиця 1

Фактори, які впливають на розмір дебіторської заборгованості на будівельних підприємствах

№ з/п	Фактор	Зміст фактора
1	Спеціальна служба для роботи із клієнтами.	Якщо компанія працює з безліччю контрагентів, то необхідно створити відділ, який відповідатиме за вибір перевірених партнерів.
2	Віддавати перевагу передоплаті.	Є оптимальним варіантом для того, щоб мінімізувати ризики.
3	Заохочення для контрагентів.	На швидке закриття дебіторської заборгованості можуть проводити заохочення. Наприклад, знижка на послуги за дострокове перерахування коштів.
4	Формування списків надійних контрагентів.	Аналізуючи результати виконання зобов'язань за договором та дати взаєморозрахунків, складаються списки тих, з ким досвід роботи був позитивним.
5	Грамотне розподілення дебіторів.	Дозволяє у найкоротші терміни визначати причини заборгованості та точково їх опрацьовувати. Борги, що утворюються під час затримки оплати товарів, робіт чи послуг, становлять основну частину дебіторської заборгованості. Відповідно, при зростанні кількості клієнтів, сума різних видів боргів також значно зростатиме.

Джерело: складено авторами за матеріалами [9]

Оптимальним варіантом для стабільного ведення бізнесу є ситуація, коли дебіторська заборгованість приблизно дорівнює кредиторській, тобто загальний розмір усіх боргів компанії приблизно дорівнює тим сумах, які заборгували їй. У таких умовах в обороті є достатньо коштів.

Необхідність правильного управління рівнем дебіторської заборгованості визначається як прагненням до точного та чіткого контролю фінансових потоків будь-якого підприємства, так і частою необхідністю значно знизити фінансові витрати компанії. Слід пам'ятати, що ефективна робота з дебіторською заборгованістю будується на комплексному підході.

Для управління дебіторською заборгованістю застосовуються певні дії, які представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Поетапне управління дебіторською заборгованістю на будівельних підприємствах

№ з/п	Вид управління	Зміст управління
1	Облік	Вся інформація про заборгованість відображається на рахунках у спеціальній робочій програмі обліку.
2	Мотиваційна система	Визначення способів та методів заохочень співробітників, які займаються управлінням та відстеженням заборгованості.
3	Контролювання	Необхідно відстежувати та дотримуватися графіка платежів, виконувати умови договору. Проведення активної роботи з контрагентами, включаючи розсилання листів з нагадуванням про настання строку платежу. З'ясування причин, якщо зобов'язання щодо оплати були порушені.

Джерело: складено авторами за матеріалами [10]

У частині роботи з управління дебіторською заборгованістю будівельне підприємство має виконувати наступні функції [11]:

- перевірка повноти та своєчасності документального оформлення виконаного обсягу будівельних робіт;
- вибір найбільш ефективної форми розрахунків із замовником;
- визначення можливості надання замовнику переваг у вигляді знижок або збільшення строків оплати виконаних робіт;
- розрахунок кредитного рейтингу замовника;
- визначення причин неплатежів у разі їх виникнення;
- вибір способів врегулювання спорів щодо розрахунків за виконані роботи.

Проте слід зазначити, що навіть за досить відповідального та кваліфікованого підходу з боку фахівців та бажання працівників зменшити терміни стягнення дебіторської заборгованості ефективність їх роботи на практиці залежатиме від керівництва підприємства, від застосовуваних ними методів управління, від їхньої волі та вміння зробити підприємство конкурентоспроможним в умовах світової фінансової кризи [12].

Висновки. У результаті проведеного дослідження ми можемо зробити висновок, що проблема управління дебіторською заборгованістю не вирішується якимись певними заходами. Кожне підприємство має свою власну кредитну політику стосовно своїх замовників та постачальників. Отже, кожне підприємство має розробляти методику управління дебіторською заборгованістю, яка враховує ринкові умови, у яких працює це підприємство, тип виробленої продукції, виконаних робіт та наданих послуг, традиції ділового спілкування з контрагентами, існуючі напрацювання у сфері оптимізації рівня дебіторської заборгованості.

Проте слід враховувати, що виконання цих заходів потребує певної дисципліни з боку співробітників та керівників підприємства, оскільки найчастіше прагнення до збільшення прибутку змушує виконувати будівельні роботи для замовників, незважаючи на їх сумнівний фінансовий стан. Отже, необхідно забезпечити зацікавленість фахівців з управління дебіторської заборгованості у здійсненні контролю за платоспроможністю контрагентів з метою своєчасного отримання платежів у рахунок оплати за виконані будівельно-монтажні роботи.

Список літератури

1. Аркатова І. В. Шляхи вдосконалення обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками. *International Electronic Scientific Journal «Science Online»*. 2020. №12. URL: <https://nauka-online.com/ua/publications/ekonomika/2020/12/shlyahi-vdoskonalennya-obliku-rozrahunkiv-z-postachalnikami-ta-pidryadnikami/> (дата звернення 15.10.2022).
2. Візіренко С. В. Організація обліку розрахунків з контрагентами. *Економічна наука*. 2020. №23. С. 58-63. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2020/11.pdf (дата звернення 15.10.2022).
3. Москалюк Г. О. Облік дебіторської заборгованості: навчальний посібник. Фінансовий облік-1 / за ред. В. Ф. Максимової. Одеса: ОНЕУ, 2015. С. 172-232.
4. Гуцаленко Л., Пашенко Н. Дієвість контрольної функції обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками. *Modern Economics*. 2018. №10. С. 36-42. URL: [https://doi.org/10.31521/modesto.V10\(2018\)-06](https://doi.org/10.31521/modesto.V10(2018)-06) (дата звернення 15.10.2022).
5. Шендригоренко М., Ротозеєнко Ю. Облік і внутрішній аудит розрахунків з постачальниками та підрядниками. *АГОС*. 2019. №8. С. 26-30. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2626-7064/article/view/341/350> (дата звернення 15.10.2022).
6. Жирна В. О. Удосконалення організаційних та методичних засад обліку, аналізу і аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками на підприємствах. *Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал*. 2019. №11. URL: <https://nauka-online.com/publication/ekonomika/2019/11/udoskonalennya-organizatsijnih-ta-metodichnih-zasad-obliku-analizu-i-audit-rozrahunkiv-z-postachalnikami-ta-pidryadnikami-na-pidpriemstvah/> (дата звернення 15.10.2022).
7. Коблянська І., Коблянська Г., Гребенчук Ж. Методика обліку і аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками. *Modern Economics*. 2018. №3. С. 78-98. URL: <https://modecon.mmna.edu.ua/issue/32017/UKR/koblyakobl.pdf> (дата звернення 16.10.2022).
8. Любар О. О. Облікове забезпечення управління розрахунками з контрагентами за товарними операціями. *Агросвіт*. 2020. №1. С. 48-60. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/1_2020/9.pdf (дата звернення 16.10.2022).
9. Оляднічук Н. В. Удосконалення обліку та аудиту розрахунків із постачальниками та

підрядниками. *Науковий вісник МГУ*. 2021. №47. С. 86-92. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2021/47-2021/12.pdf> (дата звернення 16.10.2022).

10. Осмятченко В., Пінчук К. Удосконалення бухгалтерського обліку будівельно-монтажних робіт. *Економічний аналіз*. 2020. №1. С. 147-157. URL: <https://doi.org/10.33577/econa2020.00.01.147> (дата звернення 16.10.2022).

11. Тарасова О., Курдасова Н. Питання організації обліку розрахунків підприємства з постачальниками та підрядниками. *Бізнес-навігатор*. 2020. №3. С. 158-161. URL: http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2020/59_2020/29.pdf (дата звернення 16.10.2022).

12. Глушко А. Д. Управління дебіторською заборгованістю в системі забезпечення ефективності діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. №7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2018/50.pdf (дата звернення 16.10.2022).

References

1. Arkatova I.V. (2020). Ways to improve the accounting of payments with suppliers and contractors. *International Electronic Scientific Journal "Science Online"*, 12. URL: <https://nauka-online.com/ua/publications/ekonomika/2020/12/shlyahi-vdoskonalennya-obliku-rozrahunkiv-z-postachalnikami-ta-pidryadnikami/> (accessed October 15, 2022). [In Ukrainian].

2. Vizirenko S.V. (2020). Organization of accounting of settlements with counterparties. *Economic Science*, 23, 58-63. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2020/11.pdf (accessed October 15, 2022). [In Ukrainian].

3. Moskalyuk G. O. (2015). Accounting of receivables: study guide. *Financial accounting-1* / edited by V. F. Maksimova. Odesa: ONEU, 172-232 [In Ukrainian].

4. Gutsalenko L., Pashchenko N. (2018). Effectiveness of the control function of accounting for payments with suppliers and contractors. *Modern Economics*, 10, 36-42. URL: [https://doi.org/10.31521/modemo.V10\(2018\)-06](https://doi.org/10.31521/modemo.V10(2018)-06) (accessed October 15, 2022). [In Ukrainian].

5. Shendrygorenko M., Rotozeenko Yu. (2019). Accounting and internal audit of settlements with suppliers and contractors. *ΛΟΓΟΣ*, 8, 26-30. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2626-7064/article/view/341/350> (accessed October 15, 2022). [In Ukrainian].

6. Zhirna V.O. (2019). Improvement of organizational and methodological principles of accounting, analysis and audit of settlements with suppliers and contractors at enterprises. *Science Online: International Electronic Scientific Journal*, 11. URL: <https://nauka-online.com/publicatiopu/ekonomika/2019/11/udoskonalennya-organizatsijnih-ta-metodichnih-zasad-obliku-analizu-i-audit-rozrahunkiv-z-postachalnikami-ta-pidryadnikami-na-pidpriyemstvah/> (accessed October 15, 2022). [In Ukrainian].

7. Koblyanska I., Koblyanska G., Grebenchuk Zh. (2018). Methods of accounting and auditing settlements with suppliers and contractors. *Modern Economics*, 3, 78-98. URL: <https://modecon.mmna.edu.ua/issue/32017/UKR/koblyakobl.pdf> (accessed October 16, 2022). [In Ukrainian].

8. Lubar O.O. (2020). Accounting management of settlements with counterparties for commodity transactions. *Agrosvit*, 1, 48-60. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/1_2020/9.pdf (accessed October 16, 2022). [In Ukrainian].

9. Olyadnichuk N.V. (2021). Improvement of accounting and auditing of settlements with suppliers and contractors. *Scientific Bulletin of Moscow State University*, 47, 86-92. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2021/47-2021/12.pdf> (accessed October 16, 2022). [In Ukrainian].

10. Osmyatchenko V., Pinchuk K. (2020). Improving the accounting of construction and assembly works. *Economic Analysis*, 1, 147-157. URL: <https://doi.org/10.33577/econa2020.00.01.147> (accessed October 16, 2022). [In Ukrainian].

11. Tarasova O., Kurdasova N. (2020). The question of the organization of accounting of enterprise settlements with suppliers and contractors. *Business navigator*, 3, 158-161. URL: http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2020/59_2020/29.pdf (accessed October 16, 2022). [In Ukrainian].

12. Hlushko A.D. (2018). Management of receivables in the system of ensuring the efficiency of the enterprise. *Effective economy*, 7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2018/50.pdf (accessed October 16, 2022). [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.10.2022

Прийнята до публікації 15.10.2022

ОБЛІК НЕВИЗНАЧЕНОСТІ АКТИВІВ

Нашкерська Г., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна
e-mail: halyna.nashkierska@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-0461-2920

Анотація. У статті проведено дослідження концепції невизначеності у бухгалтерському обліку, яка включає невизначеність існування, невизначеність результату та невизначеність вимірювання. Метою статті є дослідження фундаментальної невизначеності в обліку, яка включає невизначеність визнання, невизначеність результату та невизначеність оцінки для забезпечення ідентифікації та впливу на облікове відображення активів. Встановлено взаємозв'язок між видами невизначеності в обліку та запропоновано використовувати термін «фундаментальна невизначеність». Акцентовано увагу на тому, що відмова від встановлення Концептуальною основою критеріїв визнання активів розширює коло об'єктів, які можуть визнаватись у фінансовій звітності підприємств. Визначено групи операцій з активами, при відображенні яких існує висока ймовірність невизначеності результату. Для зменшення негативного впливу невизначеності оцінок рекомендується проводити аналіз, у процесі якого здійснюється ідентифікація груп невизначеностей, кількісна та якісна оцінка. Зниження невизначеності у бухгалтерському обліку підвищує корисність та правдивість подання інформації у фінансовій звітності.

Ключові слова: облік, невизначеність існування, невизначеність результату, невизначеність вимірювання, фундаментальна невизначеність.

ACCOUNTING FOR UNCERTAINTY ASSETS

Nashkierska Halyna. PHD in Economics, Associate Professor of the Department of Accounting and Auditing, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine
e-mail: halyna.nashkierska@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-0461-2920

Abstract. The purpose of the article is research the fundamental uncertainty in accounting. The main research methods were general scientific approaches to determining the essence, methods of deduction and induction, comparison, generalization. The Framework identifies existence uncertainty, outcome uncertainty and measurement uncertainty. With respect to recognition, revised in March 2018 the Framework identifies both existence uncertainty, defined simply as uncertainty about whether an asset and outcome uncertainty, defined as uncertainty about the amount or timing of any inflow benefits that will ultimately result from an asset. With respect to measurement, meanwhile, the Framework defines measurement uncertainty as uncertainty that arises when monetary amounts in financial reports cannot be observed directly and must instead be estimated. A connection between these components has been established, they can be combined and we proposed the term fundamental uncertainty for this combined concept. Installed that the removal of the requirement for probable future inflows or outflows of economic benefits could require recognition of various assets that are not recognized under current Ukrainian accounting standards. This expands the recognition of intangible assets created by the enterprise, operating lease assets and derivative financial instruments (regardless of the expectation of benefits). Groups of transactions with assets, when displaying which there is a high probability of outcome uncertainty an established. This includes use by appointment in activity, probability and price of sale, changes in value as of the balance sheet date, terms of receipt of funds, results of expenditure of funds. Measurement uncertainty arises when a measure for an asset the range of possible outcomes is extremely wide. In such cases, the most relevant information for users of financial statements may relate to the range of outcomes and the factors affecting their likelihoods. Assessments must say what sources of uncertainty have been identified and characterize their overall impact on the assessment conclusion. To do this, we recommend carrying out an uncertainty analysis. Uncertainty analysis is the process of identifying and characterizing uncertainty about questions of interest and/or quantities of interest in a assessment. The result of such an analysis should be the reduction of measurement uncertainty and selection of the best value from the available range of estimates. Reducing uncertainty in accounting increases usefulness and faithfully represent information in financial statements.

Keywords: accounting, existence uncertainty, outcome uncertainty, measurement uncertainty, fundamental uncertainty.

JEL Classification: M410.

Постановка проблеми. Невизначеність діяльності підприємств зумовлена мінливістю зовнішнього середовища та внутрішніх умов функціонування суб'єктів господарювання. Постійні, часто непередбачувані зміни, ускладнюють прогнозування очікуваних показників фінансового стану, грошових потоків та результатів діяльності у найближчій та довготривалій

перспективі та здійснюють суттєвий вплив на визнання, оцінювання та результативність окремих операцій, активів і зобов'язань, що відображаються в обліку та фінансовій звітності суб'єктів господарювання. Унаслідок цього знижується корисність та правдивість подання облікової інформації для внутрішніх і зовнішніх користувачів, які можуть на її підставі прийняти хибні рішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження невизначеності й ризиків у системі бухгалтерського обліку здійснювали такі українські науковці, як М. Городиський, І. Панченченко, З. В. Гуцайлюк, О. С. Дуброва, І. А. Дерун, С. М. Клименко, Т. М. Корольок, М. Р. Лучко, Л. Ф. Маценко, Р. Романів, та закордонні автори – А. К. Адесемово, Р. Баркер, С. Пенман, А. Брауер, М. Гугендорн, Е. Наардінг та ін. Українські автори розглядають проблему з урахуванням невизначеностей притаманних бізнес-середовищу і зосереджують увагу на обліковому відображенні окремих груп операцій з урахуванням ризиків і невизначеності діяльності підприємств та акцентують увагу на негативному впливі невизначеностей на показники фінансової звітності.

Закордонні науковці приділяють більше уваги змісту окремих видів невизначеностей у бухгалтерському обліку, досліджуючи їхні види та вплив на відображення операцій. Автори А. Брауер, М. Гугендорн, Е. Наардінг розглядають вплив оновлених критеріїв визнання активів і зобов'язань за Концептуальною основою фінансової звітності на невизначеність первинного визнання об'єктів обліку [1]. А. К. Адесемово акцентує увагу на невизначеності первинного визнання ІТ-активів, виділяючи епістемічну невизначеність, що виникає через брак знань та алеаторну, яка виникає через наявність діапазону значень, серед яких треба зробити правильний вибір [2]. Невизначеність оцінювання об'єктів обліку досліджують В. Сміляускас,

К. Бьюлі, У. Гроневолд, У. Мензефріке, вважаючи, що проблема достовірності оцінки виникає, коли інформація не може бути виміряна з високим ступенем визначеності через наявність значного діапазону результатів, який має бути розкритий [3]. Р. Баркер, С. Пенман наводять характеристику термінів невизначеності визнання та результату за Концептуальною основою та невизначеності вимірювання в контексті правдивого подання, обґрунтовуючи це тим, що невизначеність вимірювання досягається вибором відповідного методу оцінки [4].

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність низки досліджень проблеми невизначеності в обліку, відсутнє комплексне дослідження усіх наявних складових невизначеності, яке обґрунтовує взаємозв'язок між ними. Автори розглядають в окремих публікаціях тільки її частини, зокрема, невизначеність визнання та невизначеність оцінки. Недостатньо розкритим у наукових працях є поняття невизначеності результату здійснення операцій або настання подій. Теоретичне та практичне дослідження всіх складових невизначеності в обліку з урахуванням їх взаємозв'язку покращить можливість ідентифікації та забезпечить нівелювання її негативного впливу на показники обліку та фінансової звітності.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження фундаментальної невизначеності в обліку, яка включає невизначеність визнання, невизначеність результату та невизначеність оцінки для забезпечення ідентифікації та впливу на облікове відображення активів.

Основний матеріал. Підприємства очікують отримання максимальної вигоди від утримання та використання контрольованих активів. Проте здійснення господарських операцій відбувається в умовах невизначеності притаманній бізнес-середовищу функціонування. Невизначеність при відображенні операцій з активами в обліку та звітності виникає внаслідок неможливості прогнозування ефективності використання ресурсів та, відповідно, їх вартості для підприємства та ринку, відсутності достатньої інформації, суб'єктивізму при формуванні суджень відповідальними працівниками підприємства щодо господарських операцій та їх наслідків, неповних знань про явища та події. Наявність невизначеності знижує рівень контролю за активами, зумовлює виникнення ризиків щодо невідповідної ідентифікації та оцінки, визначення умов найефективнішого та найкращого використання, спричиняє загрози втрати цінності використання підприємством або справедливої вартості, зниження або повної втрати корисності.

Оновленою Концептуальною основою фінансової звітності визначено вплив окремих типів невизначеності на фінансову інформацію [5] (рис. 1).

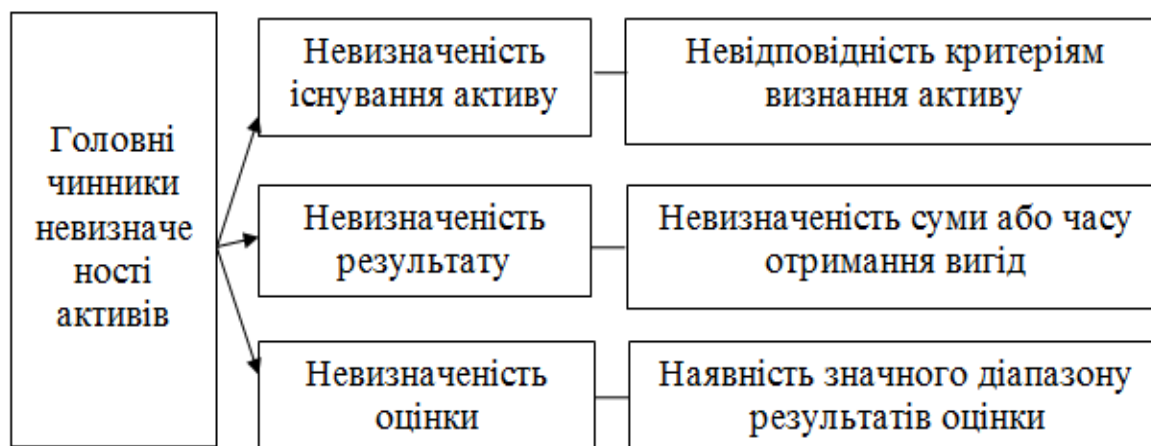

Рис. 1. Складові фундаментальної невизначеності у бухгалтерському обліку

Джерело: складено автором за матеріалами [1]

Первинною з них є невизначеність існування, яка характеризується можливістю/неможливістю ідентифікації об'єкта обліку, що забезпечується дотриманням вимог щодо змісту активів, визначених Концептуальною основою, оскільки критерії визнання активів не встановлені [5]. Другим видом є невизначеність результату, тобто невизначеність щодо суми або часу надходження економічних ресурсів, грошових потоків, включаючи доходи. Суттєвий вплив на фінансову інформацію здійснює невизначеність вимірювання, яка виникає при первинному визнанні об'єктів та оцінці на дату балансу за відсутності спостережуваної ринкової вартості, що зумовлює використання закритих вхідних даних підприємства шляхом застосування судження при здійсненні вибору з діапазону можливих варіантів результатів оцінки [5].

Критерії невизначеності існування активів, результату та невизначеності оцінки можуть використовуватись як відокремлені, так і у взаємозв'язку і в сукупності вони формують фундаментальну невизначеність бухгалтерського обліку, яка може обмежувати визнання активів через невизначеність результатів їх утримання або використання та невизначеність оцінки.

Концептуальною основою не визначені критерії визнання активів, які використовувались до її перегляду у 2018 році. Зокрема, не використовуються критерії ймовірності надходження майбутніх економічних вигід та достовірної оцінки. Існування активу визначається можливістю його ідентифікації, тобто відділення від підприємства, наявністю події, яка передувала його визнанню (придбання, виготовлення, безоплатне отримання та ін.), наявністю теперішнього характеру, потенціалу створення для підприємства економічних вигід, які повністю ним контролюються [5]. Невизначеність існування, яка обмежує визнання підприємством активу визначається низькою ймовірністю надходження економічних вигід, наявністю значного діапазону можливих результатів, надзвичайно складного або виключно суб'єктивного розподілу грошових потоків та відсутністю необхідності визнання для досягнення цілей фінансової звітності [1] (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз впливу оновлених вимог до визнання активів
за Концептуальною основою фінансової звітності

Групи активів	Визнання за НП(С)БО	Визнання за Концептуальною основою	Обмеження визнання доречністю і достовірністю
Основні засоби	Так	Так	Так
Придбані нематеріальні активи	Так	Так	Так
Розроблені нематеріальні активи	Так/Ні	Так	Так
Активи фінансової оренди	Так	Так	Так

Активи операційної оренди	Ні	Так	Так
Похідні фінансові інструменти (незалежно від очікування вигід)	Ні	Так	Так
Запаси	Так	Так	Так
Дебіторська заборгованість	Так	Так	Так

Джерело: складено автором за матеріалами [1, 5, 6, 8]

Концептуальною основою фінансової звітності значно лібералізовано вимоги до визнання окремих груп активів (табл. 1). Зокрема, рекомендується визнання нематеріальних активів, визнаних у результаті розробки, тоді як НП(С)БО 8 «Нематеріальні активи» вводяться додаткові умови, що дають змогу відобразити їх на балансі [6]. Суттєвим зрушенням, визначеним Концептуальною основою, є можливість визнання на балансі активів операційної оренди та похідних фінансових інструментів навіть за умови, що розмір очікуваної вигоди від їх утримання невизначений. Для всіх активів застосовується обмеження визнання якісними характеристиками доречності та достовірності [8].

Операції здійснення витрат і придбання активів часто (але не завжди) можуть бути пов'язані. Здійснюючи витрачання грошових коштів для придбання або створення активів, підприємство очікує надходження економічних вигід від утримання або використання. Однак, в окремих випадках така ймовірність може бути дуже низькою, що зумовлює визнання витрат періоду замість оприбуткування активу. Також можливі ситуації, коли підприємство не витрачає ресурси, але має підстави для визнання активу, наприклад у випадку безоплатного отримання.

Важливою складовою фундаментальної невизначеності є невизначеність результату, тобто невизначеність щодо суми або часу надходження економічних ресурсів (грошових потоків, включаючи доходи) унаслідок утримання або використання раніше визнаного активу в залежності від очікувань підприємства. Визнання підприємствами активів не надає гарантії щодо отримання очікуваних ресурсів у періоди їх утримання або використання й може призвести до невизначеності результатів використання активів за призначенням при здійсненні підприємством діяльності, зокрема, невизначеності можливості реалізації, зміни вартості на дату балансу, строків надходження грошових коштів, результатів витрачання коштів (табл. 2).

Таблиця 2

Невизначеність результату утримання (використання)
підприємством активів

Невизначеність результату	Групи активів	Підстави
Невизначеність використання за призначенням	Основні засоби Нематеріальні активи Запаси	Старіння активів Псування активів Неможливість використання через зміну виробничої програми
Невизначеність ймовірності реалізації та ціни продажу	Запаси Вилучені з використання необоротні активи Фінансові інвестиції	Відсутність ринків продажу для окремих груп або одиниць активів
Невизначеність зміни вартості на дату балансу	Основні засоби Запаси Фінансові інвестиції	Невизначеність ринкових цін Невизначеність зміни відсоткових ставок за залученнями Невизначеність результатів діяльності контрольованих підприємств

Невизначеність строків надходження грошових коштів	Дебіторська заборгованість, що є фінансовим активом	Порушення дебіторами термінів погашення заборгованості
Невизначеність результатів витрачання коштів	Витрати на підготовку і освоєння виробництва Витрати на розробку нематеріальних активів Страхові поліси	Відсутність підстав для визнання активу Недостатність сум страхового відшкодування для покриття втрат

Джерело: розроблено автором за матеріалами [1, 3, 6, 8]

Невизначеність результату за фактами господарського життя та подіями з активами виникає внаслідок неможливості визначення часу або суми ресурсів, які надійдуть від використання чи утримання підприємством активів.

Невизначеність оцінювання активів може існувати відокремлено, але частіше вона пов'язана із невизначеністю визнання та результату. Неможливість достовірної оцінки активу на дату первинного відображення не забезпечує підстав для його визнання в обліку і звітності. Відображення такого активу здійснюється поза балансом із розкриттям припущень та суджень, які обґрунтовують неможливість достовірної оцінки. Невизначеність рівня ефективності використання активів за призначенням у діяльності підприємства, ймовірності та ціни реалізації, зміна вартості на дату балансу у порівнянні з ринковою та інші чинники зумовлюють необхідність переоцінки на дату балансу або на дату реалізації.

Автори Б. Е. Крістенсен, С. М. Гловер, Д. А. Вуд стверджують, що невизначеність в облікових оцінках є точності вимірювання в обліку [7]. Цей тип невизначеності зазвичай вважається відмінним від спостережуваної вартості за ринковими операціями котирування або доступними цінами продажу ідентичних активів [7].

Концептуальна основа фінансової звітності інтерпретує невизначеність вимірювання як таку, що виникає, коли грошові суми у фінансових звітах неможливо спостерігати безпосередньо і натомість вони мають бути оцінені [5]. За МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості» найбільша невизначеність оцінювання виникає при використанні для оцінки закритих вхідних даних підприємства, а також за наявності широкого діапазону результатів. При вимірюванні об'єктів обліку ступінь невизначеності оцінки має вирішальне значення для впливу на достовірність облікової інформації.

Оцінку необоротних активів за справедливою вартістю на дату балансу відповідно до українського законодавства проводять зовнішні оцінювачі. Оцінювання активів на дату первинного визнання, втрати корисності основних засобів та нематеріальних активів, знецінення та відновлення вартості запасів, визначення справедливої вартості активів, виявлених під час інвентаризації здійснюється підприємством самостійно. В обох випадках на результат оцінювання впливають невизначеності зумовлені мінливістю зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємства та умовами використання активів (табл. 3).

Таблиця 3

Ідентифікація, оцінка та розкриття невизначеностей оцінки

Зміст	Інтерпретація
Ідентифікація невизначеностей	Виявлення та структурування невизначеностей, які можуть вплинути на результати оцінки
Визначення найбільш суттєвих невизначеностей	Проведення детального аналізу найважливіших невизначеностей на основі проведення експертних оцінок, аналізу впливу або аналізу чутливості
Оцінка окремих груп невизначеностей	Кількісна оцінка невизначеностей шляхом проведення розрахунків Якісна оцінка невизначеностей шляхом опису
Формування висновку щодо впливу невизначеностей на результати оцінки	Визначення діапазону можливого впливу окремих видів невизначеностей на результати оцінки (умовно від 10% до 70%)

Надання відповідальним особам результатів аналізу невизначеностей	Прийняття відповідальними особами підприємств рішень щодо врахування невизначеностей при проведенні оцінки
Складання звіту про невизначеності оцінки	Опис ідентифікованих невизначеностей із вибраними зі встановленого діапазону межами із розрахунком впливу на результати оцінки

Джерело: складено автором за матеріалами [4, 6, 7, 9, 10]

Висновки. Невизначеність в обліку виникає через недостатність інформації про факти та події господарського життя, умови використання активів у мінливому середовищі функціонування підприємств, що обмежує можливість здійснювати ідентифікацію та оцінку активів, визначати результати операцій та прогнозувати зміни у майбутніх періодах. Фундаментальну невизначеність в обліку формують невизначеності визнання, оцінки та результату використання активів, між якими існує взаємозв'язок. Ідентифікація та оцінка груп невизначеностей, врахування взаємозалежності між складовими фундаментальної невизначеності дозволить врахувати їх кумулятивний вплив на показники фінансової звітності та здійснити заходи щодо зменшення негативного впливу. Зниження впливу окремих чинників невизначеності у бухгалтерському обліку дозволяє більш точно встановити періоди та обсяги надходження майбутніх грошових потоків від використання/утримання активів, включаючи інформацію про доходи, підвищити корисність та правдивість подання інформації у фінансовій звітності.

Список літератури

1. Brouwer A., Hoogendoorn M. E. Naarding. Will the changes proposed to the conceptual framework's definitions and recognition criteria provide a better basis for IASB standard setting? *Accounting and Business Research*. 2015. No 45:5. P. 547-571.
2. Adesemowo A. K. Towards a conceptual definition for IT assets through interrogating their nature and epistemic uncertainty. *Computers & security*. No 105. 2021. P. 1-31.
3. Smieliauskas W., Bewley K., Gronewold U., Menzefricke U. J. Misleading Forecasts in Accounting Estimates: A Form of Ethical Blindness in Accounting Standards? *Bus Ethics*. 2018. No 152. P. 437-457.
4. Barker R., Penman S. Moving the Conceptual Framework Forward: Accounting for Uncertainty. 2019. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1911-3846.12585>.
5. Концептуальна основа фінансової звітності (2018). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009 (дата звернення 04.09.2022).
6. Нашкерська Г. В., Мелех Я. Р. Справедлива вартість: ризики й невизначеності при оцінці об'єктів фінансового обліку. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. №11/3. С. 35-38.
7. Christensen B. E., Glover S. M., Wood D. A. Extreme Estimation Uncertainty in Fair Value Estimates: Implications for Audit Assurance. *Auditing A Journal of Practice & Theory*. 2012. No 31(1). P. 127-146.
8. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 28.09.2022).
9. Кафка С. М. Оцінка в бухгалтерському обліку. *Вісник ЖДТУ: Економіка, управління та адміністрування*. 2017. №1(79). С. 15–25.
10. Правдюк Н. Л. Правдюк М. В. Якість облікової інформації: сутність та методика оцінки. *Облік і фінанси*. 2016. №2. С. 57-64.

References

1. Brouwer, A., Hoogendoorn, M. E. Naarding (2015). Will the changes proposed to the conceptual framework's definitions and recognition criteria provide a better basis for IASB standard setting? *Accounting and Business Research*. 45:5, 547-571.
2. Adesemowo, A. K. (2021). Towards a conceptual definition for IT assets through interrogating their nature and epistemic uncertainty. *Computers & security*. 105, 1-31.
3. Smieliauskas W., Bewley K., Gronewold U., Menzefricke U. J. (2018) Misleading Forecasts

in Accounting Estimates: A Form of Ethical Blindness in Accounting Standards? *Bus Ethics*. 152, 437-457.

4. Barker R., Penman S. (2019) Moving the Conceptual Framework Forward: Accounting for Uncertainty. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1911-3846.12585>.

5. Kontseptual'na osnova finansovoyi zvitnosti (2018) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009. [In Ukrainian]

6. Nashkērs'ka H.V., Melekh Y.R. (2017) Fair value: risks and uncertainties in the evaluation of financial accounting objects. *Ekonomika.. Finansy. Pravo*. 11/3, 35-38. [In Ukrainian].

7. Christensen B. E., Glover S. M., Wood D. A. (2012) Extreme Estimation Uncertainty in Fair Value Estimates: Implications for Audit Assurance. *Auditing A Journal of Practice & Theory*. 31(1), 127-146.

8. Natsional'ne polozhennya (standart) bukhgalters'koho obliku 1 «Zahal'ni vymohy do finansovoyi zvitnosti». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>. [In Ukrainian].

9. Kafka, S. M. (2017). Оцінка в бухгалтерському обліку. *Visnyk ZHDTU: Ekonomika, upravlinnya ta administruvannya*. 1(79), 15–25. [In Ukrainian].

10. Pravdyuk N.L. Pravdyuk M.V. (2016). Quality of accounting information: essence and assessment method.. *Oblik i finansy*. 2, 57-64. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.10.2022

Прийнята до публікації 5.11.2022

ПОДАТКОВІ РИЗИКИ У СИСТЕМІ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ

Артюх О. В., доктор економічних наук, професор, професор кафедри бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: oksana_art_2017@ukr.net
ORCID: 0000-0002-8845-8002

Чернишова Л. В., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічного аналізу, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: liylek196322@gmail.com
ORCID: 000-0003-3213-6589

Науменко Д. О., студентка 3-го курсу Факультету менеджменту, обліку та інформаційних технологій, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: dinanaumenko02@gmail.com

***Анотація.** Метою статті є визначення сутності податкових ризиків, виявлення причин їх виникнення та наслідків, розробка шляхів управління такими ризиками з метою їх мінімізації. У роботі за системним підходом з використанням методів індукції та дедукції, аналізу й синтезу визначено сутність досліджуваного явища. Наведено перелік найбільш поширених ризиків у системі податкового контролю, визначено умови їх виникнення та проаналізовано міжнародний досвід їх мінімізації. За результатами дослідження сформульовано сутність податкових ризиків у системі податкового контролю та запропоновано шляхи їх мінімізації. Практична значущість результатів дослідження полягає у застосуванні зазначених рекомендацій на рівні держави та окремого суб'єкта господарювання, що б призвело до мінімізації податкових ризиків.*

***Ключові слова:** податковий ризик, податковий контроль, податкові відносини, управління ризиками, система оподаткування.*

TAX RISKS WITHIN THE TAX CONTROL SYSTEM

Artyukh Oksana, Doctor of economic sciences, professor, Professor of the Department of Accounting, Analysis and Auditing Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine
e-mail: oksana_art_2017@ukr.net
ORCID: 0000-0002-8845-8002

Chernyshova Ludmila, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting, Analysis and Auditing, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine
e-mail: liylek196322@gmail.com
ORCID: 000-0003-3213-6589

Naumenko Dina, 3rd year student of the Faculty of Management, Accounting and Information Technologies, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine
e-mail: dinanaumenko02@gmail.com

***Abstract.** The purpose of the article is determining the essence of tax risks in the system of tax control, identifying the causes and consequences that relate to the system of taxation of the country and the financial activity of an individual enterprise, developing ways of effective management of such risks in order to minimize them and to increase the level of quality of the taxation system. The method of research consists in using a systematic approach, methods of induction and deduction, analysis and synthesis, general scientific methods in terms of determining the essence of the phenomenon under study. The article defines the concept of "tax risk." The classification of tax risks is proposed. The list of the most common risks in the system of tax control, which can be inherent in both the state and an individual taxpayer, is given. The conditions and causes of such risks at different levels of economic activity are determined. The problems that currently exist in the system of tax control in Ukraine, the solution of which would lead to minimization of tax risks, are noted. The essence of tax control is defined, as well as its use in tax risk management. The reasons for tax evasion of an individual payer and on the enterprise. The consequences of such behavior are investigated. The international experience of prevention of such risks has been examined. The use of methods of other states that give significant results in the field of risk management is an important condition for ensuring the effectiveness of tax control in Ukraine. Directions of reforming the system of tax control in order to better manage tax risks are described. The scientific novelty of the study is the formulation of the essence of tax risks in the system of tax control and the indication of the main results to be obtained as a result of reforming tax control in order to prevent and avoid tax risks. The practical importance of the results of the study lie in the application of these recommendations at the level of the state and an individual entity. Their implementation would minimize tax risks at the enterprise and reduce their negative impact on the tax system as a whole.*

JEL Classification: E620.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, коли чимало платників намагаються ухилитися від сплати податків, опираючись на невизначену податкову політику, залишаються актуальними питання встановлення сутності податкових ризиків та причин їх виникнення, визначення способів їх мінімізації. Для якісного аналізу теми дослідження необхідно детальну увагу приділити саме чинникам, які впливають на ризик у сфері оподаткування, з метою їх усунення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагому роль відіграють праці таких науковців, як: Г. К. Яловий, О. М. Десятнюк, В. І. Грушко, І. А. Майбурова, А. Є. Гутник, А. М. Жеребних, В. П. Вишневський, Т. А. Козенкова, О. Д. Вовчак, А. Г. Загородній, В. В. Вітлінський,

К. В. Колісніченко, А. М. Соколовська, М. І. Виклюк, в яких авторами висвітлені питання щодо розкриття сутності податкових ризиків, природи та особливостей їх виникнення, функціонування ефективної системи керування податковими ризиками.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри велику кількість наукових напрацювань окремі аспекти ризиків у системі податкового контролю залишаються поза увагою спеціалістів. Так, потребують подальших досліджень концептуальні та теоретико-методичні засади податкових ризиків, напрями їх мінімізації у фінансово-господарської діяльності платників податків.

Мета дослідження полягає у визначенні сутності податкових ризиків, виявленні причин їх виникнення та наслідків, розробленні шляхів щодо ефективного управління ризиками у системі оподаткування.

Основний матеріал. Ризики вважаються невід'ємним атрибутом ринкової економіки у кожній сфері діяльності. Діяльність, що стосується фінансів підприємства, завжди пов'язана з високим ступенем можливості виникнення значних втрат. Вони можуть виникати за причин об'єктивно існуючої невизначеності, нестачі інформації, що притаманна ринковому типу економіки, а також через суб'єктивність у прийнятті певних управлінських рішень, неоднозначність прогнозів, зміни не тільки у навколишньому середовищі, але й в системі, де ризик полягає у нестачі часу для наукових визначень показників у структурі фінансів та економіки.

Фінансова діяльність має свої ризики, які виділяють в окрему групу, так звані «портфелі ризиків роботодавця». Причиною негативного впливу ризиків на зазначену діяльність є активний розвиток сфери фінансових відносин, що наразі супроводжується нестабільними економічними та політичними умовами, інфляцією, неефективним державним регулюванням банківської облікової ставки та іншими чинниками [1].

На думку дослідників О. В. Артюх та О. В. Белінської, поняття «податковий ризик» слід розглядати у взаємодії споріднених елементів за певною послідовністю (від загального до окремого): бізнес ризик → ризик завдання → ризик завдання з надання впевненості → аудиторський ризик → ризик суттєвого викривлення → невід'ємний ризик → податковий ризик [2].

Зазначимо, що виділяють досить багато варіацій щодо визначення сутності податкового ризику, можливих причин його виникнення та видів. Наразі існує чимало визначень поняття «податковий ризик». Відсутність єдиного чіткого терміну зумовлена багатогранністю та багатофункціональністю досліджуваного поняття.

Розглянемо більш детально сутність поняття «податкові ризики».

Так, існує твердження, що податковий ризик є внутрішнім, тобто таким, що залежить від діяльності підприємства, та на який можна впливати. Він може бути пов'язаний з роботою некваліфікованого персоналу на підприємстві, наприклад, внаслідок діяльності працівників бухгалтерії, які не володіють достатнім обсягом професійних знань з обліку та відображення фінансових операцій у звітності [3]. Слід зазначити, що податкові ризики можуть виникати не лише в умовах діяльності одного окремого підприємства, але й на державному рівні. У такому випадку податковий ризик полягає в недотриманні надходження фактичних податків порівняно з установленними за планом [4].

На нашу думку, податковий ризик – це ймовірність настання наслідків у вигляді фінансових та інших втрат суб'єктів податкових відносин, яка пов'язана з впливом зовнішніх та внутрішніх чинників на систему оподаткування. Для платників податків податковий ризик є впливовим регулятором діяльності, оскільки він безпосередньо впливає на величину виручки,

витрат, розмір фонду оплати праці та кінцевий фінансовий результат діяльності певного підприємства. Можемо помітити, що платник податків часто намагається підпорядкувати собі податковий ризик, знайти важелі управління ним з метою мінімізації та, в кінцевому підсумку, ухилитися від сплати податків. Такі дії призводять до порушення податкового законодавства, і в більших масштабах – до збільшення обсягів тіньової економіки та значних податкових втрат для бюджету у вигляді недоотриманих коштів.

У системі податкового контролю існує чимало видів ризиків, які умовно можна поділити на дві групи: ризики, притаманні державі; ризики, що відносяться до платників податків (табл. 1).

Таблиця 1

Перелік ризиків у системі податкового контролю

Ризики, які притаманні державі в цілому	Ризики, що безпосередньо відносяться до платників податків
Ризик кризи в економіці	Ризик податкового контролю
Ризик порушення законодавства	Ризик карного переслідування
Ризик несплати податків	Ризик збільшення податкового навантаження
Ризик адміністрування	Ризик мінімізації податків
Ризик податкової політики	Ризик втрати податкоспроможності

Джерело: узагальнено авторами

Науковці В. В. Довгалюк та М. М. Александрова вважають, що найбільш поширеними ризиками у системі податкового контролю є :

- ☐ рівень сплати податку на прибуток нижче за рівень сплати за відповідною галуззю;
- ☐ рівень сплати податку на додану вартість нижче за рівень сплати за відповідною галуззю;
- ☐ декларування від'ємного значення об'єкта оподаткування податком на прибуток; відносини з контрагентами, що знаходяться в розшуку, ліквідовані, збанкрутували, здійснювали операції з придбання товарів (послуг) у сумнівних постачальників, є розбіжності між податковими зобов'язаннями та податковим кредитом [5].

Слід зазначити, що податковий контроль є засобом забезпечення правопорядку у сфері оподаткування. Відповідно до чинного законодавства, податковий контроль – система заходів, що вживаються контролюючими органами та координуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, з метою контролю правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи [6]. Він є частиною державного фінансового контролю та охоплює відносини щодо податкового обліку та податкової звітності, а не лише сам процес сплати податків.

Успішно тримати під контролем податкові ризики можливо лише за умов визначеності причин їх виникнення, як-то:

- ☐ часті зміни податкової політики;
- ☐ психологія платника податків (його ставлення до сплати податків та бажання уникнути додаткових відрахувань з отриманого доходу);
- ☐ соціальні та економічні чинники;
- ☐ передумови, що полягають в організаційно-правовому характері діяльності;
- ☐ недоліки у процесах планування і прогнозування податків;
- ☐ особливості нормативно-правового забезпечення;
- ☐ зовнішні та внутрішні чинники видової діяльності платника [7].

З метою ефективного управління податковими ризиками варто унаочнити основні проблеми у системі податкового контролю для подальшого їх вирішення, а саме:

- ☐ недосконалість чинного законодавства, яке визначає основні положення щодо провадження контрольних процедур у сфері оподаткування;
- ☐ відсутність дієвих інструментів оперативної оцінки інформації, яка надається платниками податків;

□ низький рівень професійної підготовки фахівців, уповноважених на подальше виконання податкового контролю;

□ низька податкова грамотність платників податків та їх податкова культура тощо.

З метою підвищення ефективності податкового контролю вважається за доцільне приділити увагу його превентивній функції, що сприятиме запобіганню виникнення порушень податкового законодавства, а не боротьбі з їх наслідками. Проведення певної роз'яснювальної роботи серед платників податків, підвищення якості податкових консультацій та рівня податкової культури платників податків повинні бути пріоритетними у роботі контролюючих органів [8].

Аналізуючи міжнародний досвід, можемо зазначити, що такі держави як Франція, США та Великобританія обрали швидкий та якісний шлях мінімізації податкових ризиків, а саме: надання кваліфікованої консультації контролюючими органами у співробітництві з іншими службами щодо попередження неправомірних дій зі сторони платника податків, тобто надання офіційної інформації щодо контрактів чи дій, в якій застерігається про можливі порушення законів і податкові ризики, роз'яснюються податкові наслідки ділових операцій, вчинених платником податків [9].

Впевнені, що якісний зворотній зв'язок між учасниками податкових відносин сприятиме підвищенню податкової обізнаності платників податків, що обумовлює зменшення податкових ризиків.

З метою мінімізації податкових ризиків, враховуючи національний та міжнародний досвід, вважаємо доцільним окреслити основні результати, які мають бути отримані через реформування податкового контролю. Це:

1. Стабільна система оподаткування.
2. Кваліфікація кадрів, набір висококваліфікованих фахівців.
3. Якісне нормативно-правове забезпечення та законодавче регулювання. Створення чинної законодавчої бази з метою виключення можливостей виникнення податкових ризиків та створення якісної профілактичної роботи в зазначеному напрямку. Під час проведення аналізу контрольної роботи відповідних органів потрібно виявляти норми податкового законодавства, які найчастіше порушуються платниками податків, і щодо яких необхідно опрацьовувати узагальнені роз'яснення.
4. Якісна система обліку, яка є інформаційною системою управління до якої постійно висуваються нові законодавчі вимоги.
5. Ефективне використання податкових коштів державою та попередження корупції.
6. Поміркована податкова політика. Важливо вміти ефективно розпоряджатись коштами, враховуючи можливість настання ризиків різного характеру. Допомогти в управлінні грошовими потоками може створення «податкового календаря», який розробляється на підприємстві з метою забезпечення платника податків швидкою інформацією для планування грошових потоків і створення позитивного впливу на майбутні фінансові результати.
7. Покращення використання інноваційних технологій. З початком реформування системи оподаткування, контролюючі органи вступили в еру «діджиталізації» та запровадили використання власних сервісів. Так, Електронний кабінет платника податків здатний завчасно надавати інформацію про виникнення можливих податкових ризиків, контролювати правильність обчислення та повноту сплати податків платниками [10].
8. Спільна узгоджена робота контролюючих органів.
9. Концентрація на галузях бізнесу, які несуть високий ризик, розробка технологій щодо вирішення особливо складних проблем, пов'язаних із невиконанням податкових зобов'язань [11].
10. Швидке та якісне консультування платників податків щодо питань, які виникають в період фінансової діяльності.

Висновки. Отже, дослідження поняття «податкові ризики» через розкриття їх сутності та причин виникнення дозволило з'ясувати, що необхідною умовою для завчасного їх виявлення, попередження та мінімізації є якісна робота учасників податкових відносин щодо підвищення ефективності оподаткування та податкового контролю.

Список літератури

1. Горячий Ю., Андрійченко Ж. Сутність поняття «фінансовий ризик» підприємства. Підтримка підприємництва та інноваційної економіки в праві ЄС, Латвії та України : зб. матеріалів I міжнар. міжгалузевої конф., 7 грудня 2018 р., Рига, 2018. С. 82-87.

2. Артюх О. В., Белінська О. В. Поняття «ризик» у сфері податкового аудиту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Т. 1, № 20. С. 23–27.
3. Чудак Л. Податкові ризики як загроза економічній безпеці підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. № 6 (23). С. 645–653.
4. Воронкова О. М. Управління податковими ризиками у сучасній системі фінансової безпеки України. *Вісник Черкаського університету*. 2018. № 3. С. 10–17.
5. Александрова М. М., Довгалюк В. В. Пріоритети підвищення ефективності податкового контролю в Україні. *Економічний простір*. № 171. С. 68–72.
6. Податковий кодекс України: Кодекс України від 2 грудня 2010 р. №2755-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (Дата звернення 15.10.2022).
7. Стародуб Д. М. Концептуальні питання формування профілю податкового ризику. Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки : зб. тез Податк. конгр., м. Ірпінь, 12 грудня 2019 р., Ірпінь, 2019. С. 210–212.
8. Мартинюк І. Ефективність податкового контролю в Україні. Наукові проблеми господарювання на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях : зб. матеріалів XIX Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю Одеського національного економічного університету, м. Одеса, 17–18 травня 2021 р. Одеса, 2021. С. 148–150.
9. Майдан Ю. А. Зарубіжний досвід організації контролю у сфері оподаткування та оцінка можливості його застосування в умовах економіки України. Стратегічні орієнтири. 2018. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=3407> (Дата звернення 15.10.2022).
10. Матвійчук Л. О. Концептуальні аспекти податкового контролю. Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством : Матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., 23 квітня 2019 р. Полтава, 2019. С. 131–134.
11. Найденко О., Островський Д., Азізова К. Податкові наслідки та ризики застосування митних режимів. *Економіка та суспільство*. 2021. № 31. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-7>. (Дата звернення 15.10.2022).

References

1. Horiachyj Yu. & Andrijchenko Zh. (2018). The essence of the concept of «financial risk» of the enterprise. *Zbirka materialiv I mizhnarodnoi mizhhaluzevoi konferentsii* [Conference Proceedenighs of the 1st International Inter-Industry Conference], *Pidtrymka pidpriemnytstva ta innovatsijnoi ekonomiky v pravi ES, Latvii ta Ukrainy* [Support for entrepreneurship and innovative economy in EU, Latvian and Ukrainian law]. Ryha: Baltic International Academy, 82–87 [In Ukrainian].
2. Artiukh O. V. & Bielins'ka O. V. (2018). The concept of «risk» in the field of tax audit. *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*, 20, 23–27 [In Ukrainian].
3. Чудак Л. Tax risks as a threat to the economic security of the enterprise. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, 6 (23), 645–653 [In Ukrainian].
4. Voronkova O. M. (2018). Tax Risk Management in the Modern Financial Security System of Ukraine. *Visnyk Cherkas'koho universytetu*, 3, 10–17 [In Ukrainian].
5. Aleksandrova M. M., Dovhaliuk V. V. (2021). Priorities of improving the efficiency of tax control in Ukraine. *Ekonomicznyj prostir*, 171. 68–72 [In Ukrainian].
6. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). Tax Code of Ukraine (Act No. 2755-VI, October 10). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [In Ukrainian].
7. Starodub D. M. (2019). Conceptual issues of tax risk profile formation. *Zbirnyk tez Podatkovoho konhresu* [Collection of theses of the Tax Congress], *Upravlinnia publichnymy finansamy ta problemy zabezpechennia natsional'noi ekonomichnoi bezpeky* [Public Finance Management and National Economic Security Issues]. Irpin: University of the State Fiscal Service of Ukraine, 210–212 [In Ukrainian].
8. Martyniuk I. (2021). Efficiency of tax control in Ukraine. *Zbirnyk materialiv XIX Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii, prysviachenoj 100-richchiu Odes'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu* [Collection of materials of the IX International Scientific and Practical Conference dedicated to the 100th anniversary of Odessa National University of Economics], *Naukovi problemy hospodariuvannia na makro-, mezo- ta mikroekonomichnomu rivniakh* [Scientific problems of management at macro-, meso- and microeconomic levels]. Odesa: Odesa National Economic University, 148–150 [In Ukrainian].

9. Majdan Yu. A. (2018). Foreign experience in the organization of control in the field of taxation and assessment of the possibility of its application in the conditions of the economy of Ukraine. *Stratehichni oriientyry*. Retrieved from <http://libfor.com/index.php?newsid=3407> [In Ukrainian].

10. Matvijchuk L. O. (2019). Концептуальні аспекти податкового контролю. *Materialy II Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Materials of the II All-Ukrainian Scientific and Practical Conference], *Aktual'ni problemy ta perspektyvy rozvytku obliku, analizu ta kontroliu v sotsial'no-oriiientovaniij systemi upravlinnia pidpriemstvom* [Current problems and prospects for the development of accounting, analysis and control in a socially oriented system of enterprise management]. Poltava; Poltava State Agrarian Academy, 131–134 [In Ukrainian].

11. Najdenko O. & Ostrovs'kyj D. & Azizova K. (2021). Tax consequences and risks of customs regimes. *Ekonomika ta suspil'stvo*, 31. Retrieved from <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/666> [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.10.2022

Прийнята до публікації 5.11.2022

~ ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ ~

УДК 336.71:330.341.1-028.63

DOI:10.32680/2409-9260-2022-9-10-298-299-56-69

ADVANTAGES AND RISKS OF INTEGRATING FINANCIAL TECHNOLOGIES
INTO THE BANKING BUSINESS

Kovalenko Victoria, D.Sc. in Economics, Professor of the Department of Banking, Odesa National University of Economics, Odesa, Ukraine;
e-mail: kovalenko-6868@ukr.net
ORCID: 0000-0003-2783-186X

Sheludko Sergii, Ph.D. in Economics, Associate Professor, Head Specialist of the Department of Valuation and Collateral Operations, Pivdenny Bank PJSC, Odesa, Ukraine;
e-mail: s.szeludko@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0636-4940

Abstract. The paper is devoted to the features of the development of the financial innovations' market, since digitalization of the economy significantly influenced vectors of the formation of financial technologies and new innovative financial products and contributed to their transformation. The study confirmed: traditional approaches to the provision of banking services and activities do not satisfy the growing demand and expectations of customers, and do not meet high efficiency and profitability requirements. This paper defines FinTech-companies and FinTech-services as the newest instrument of the FinTech-services market, which meets the current requirements of the modern world. The study examines modern trends and characteristic features of financial innovations in such classes as radical and socially oriented, banking products and services, service channels, internal processes. The main principles of implementing financial innovations are identified, in particular: accessibility, growth point, targeting, diversity of mass media, openness and cooperation, standardization, confidence and security. It is systematized and classified FinTech-companies according to their spheres of activity and specialization, and a number of their features and potential opportunities in the field of financial services are considered. The role of FinTech-companies and FinTech-technologies in the modernization of the financial services market is revealed; the current global trends in the development of the FinTech sphere, as well as the prospects for its use, are explored. The FinTech boom in late 2021 has proven to have quickly transformed into fears of a potential recession in the first half of 2022 as uncertainty surrounding Russia's full-scale military invasion in Ukraine, ongoing supply chain issues, rising inflation and interest rates, made a negative impression both at the state level and on private companies. The challenges and threats for the banking business, which are caused by the spread of digitalization of the economy and affect the emergence of new financial innovations, are identified. It was concluded that the current stage of digitalization of the economy determined the trends and directions of development of the financial services market and the banking sector in particular.

Key-words: innovations, financial innovations, digitalization of the economy, financial services sector, banks, FinTech-companies.

ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ ІНТЕГРАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У
БАНКІВСЬКИЙ БІЗНЕС

Коваленко В. В. доктор економічних наук, професор, професор кафедри банківської справи, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна;
e-mail: kovalenko-6868@ukr.net
ORCID: 0000-0003-2783-186X

Шелудько С.А. кандидат економічних наук, доцент, головний фахівець Департаменту оцінки та заставних операцій ПАТ Акціонерний банк "Південний", м. Одеса, Україна;
e-mail: s.szeludko@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0636-4940

Анотація. Стаття присвячена особливостям розвитку ринку фінансових інновацій, оскільки цифровізація економіки суттєво вплинула на визначення векторів формування фінансових технологій та нових інноваційних фінансових продуктів і сприяла їхній трансформації. Дослідження підтвердило, що традиційні підходи до надання банківських послуг та банківської діяльності не задовольняють зростаючий попит та очікування клієнтів, не відповідають високим вимогам ефективності та прибутковості. У цій статті визначено Фінтех-компанії та Фінтех-послуги як новітній інструмент ринку Фінтех послуг, що відповідає актуальним вимогам сучасного світу. У статті досліджено сучасні тенденції та характерні риси фінансових інновацій у таких класах, як радикальні та соціально орієнтовані, банківські продукти та послуги, канали обслуговування, внутрішні процеси. Визначено основні принципи впровадження фінансових інновацій, зокрема: доступність, точка зростання, цільове призначення, різноманітність засобів масової інформації, відкритість та співробітництво, стандартизація, довіра та безпека. Фінтех-компанії систематизовано та класифіковано за сферами

діяльності та їх спеціалізацією, розглянуто низку їхніх особливостей та потенційних можливостей у сфері фінансових послуг. Розкрито роль FinTech-компаній та FinTech-технологій в модернізації ринку фінансових послуг, досліджено сучасні світові тенденції розвитку FinTech-сфери, а також перспективи їх використання. Доведено, що стрімкий розвиток ринку фінансових технологій наприкінці 2021 р. швидко трансформувався в побоювання з приводу потенційної рецесії в першому півріччі 2022 р., оскільки невизначеність, пов'язана з повномасштабним військовим вторгненням Росії в Україну, поточними проблемами в ланцюжку поставок, зростанням інфляції та процентних ставок, зробили негативний відбиток як на державних рівнях, так і на приватних компаніях.

Визначено виклики та загрози банківського бізнесу, які зумовлені поширенням цифровізації економіки та впливають на появу нових фінансових інновацій. Зроблено висновок, що сучасний етап цифровізації економіки визначив тренди та напрямки розвитку ринку фінансових послуг та банківського сектору зокрема.

Ключові слова: інновації; фінансові інновації; цифровізація економіки; сектор фінансових послуг; банки; фінтех-компанії.

JEL Classification: G210, O310.

Formulation of the problem. National economies' orientation on digital ones requires the use of latest innovative technologies in the financial sector. The development of the financial market at the present stage is associated with the latest information technologies. This is especially noticeable in the financial market, where innovations in the field of informatization are introduced and used due to the capabilities and needs of financial institutions. The economic crisis' consequences and the intensification of global challenges caused by the spread of COVID-19 pandemic, have increased attention to the problem of financial inclusion and the wider use of instruments for remote and contactless services. The digitalization of the financial space not only reduces costs, speeds up transactions, makes them safer and more transparent, but at the same time allows to use financial products adapted to needs of the most vulnerable groups of consumers (Naumenkova, S., Mishchenko, S., 2020) [1].

Ensuring a sufficient level of national economies' competitiveness as a prerequisite for increasing their position in the global space, actualizes the need for an in-depth approach to the problems of innovative development. As noted in the Digital Order for the EU, the global financial crisis of 2008 led to the loss of a significant part of the gains made over the years of economic and social progress and demonstrated the structural weaknesses of national economies. To ensure sustainable growth in the future, it is necessary to develop a complex of measures that would create prerequisites for long-term transformations caused by the development of the digital economy [2]. According to "A Digital Agenda for Europe", the solution of common tasks is envisaged in such areas as: a unified digital market; compatibility and standards; confidence and security; fast Internet access; research and innovation; development of digital literacy, skills and inclusion [3]. By 2025, the target parameters for the digitalization in Europe have been set, namely: 15% of small and medium enterprises should sell abroad via the Internet; Europe should save 26 billion tons of CO₂ emissions by digitizing resource-intensive sectors; retrain most of its workforce; most European enterprises should have a transparent and straight cyber-security strategy; European states should spend 3% of their GDP on research and innovations; 75% of EU citizens should be using eGovernment application; 25% of the global-scale 'unicorns' should be hosted in Europe (as of January 2022, there are over 981 unicorns in the world for a total cumulative value of \$ 3'220 billion) [4; 5].

During the crisis, the popularity of financial intermediaries is reduced due to problems associated with the specifics of this form of activity. In the US Congress, an amendment was made several tries to provide the restoration of Glass-Steagall Act, which prohibits the unification of diverse financial structures [6]. The development of national economic systems in recent years is closely linked with leadership in research and development, the emergence of new knowledge, the development of high-tech production and the creation of mass innovative products. For the past 20 years, Switzerland has been leading in the global innovation index, which characterizes the creation of favorable conditions for innovative performance, taking first place in the ranking [7].

The basic principles of introducing financial innovation (digitalization) in financial institutions are as follows: accessibility; special purpose; growth point; medias variety; openness and cooperation; standardization; trust and security. Now the issue of using information technologies is becoming very relevant and important for the further development of economies. Governments are trying to create the most favorable conditions for the production of innovations in various fields. This generally contributes to the construction of a new type of economy – the digital one. The current stage of digitalization of the economy has determined the trends and directions of financial institutions' development, therefore they should concentrate all their potential in determining the priorities of digital initiatives and establishing their clear coordination in the corporate strategy for the development of financial institutions; mapping digital initiatives in key performance indicators.

Analysis of recent research and publications. The use of new financial products, instruments and technologies helps to increase the income of financial institutions, enhance their competitiveness in the market, improve their image and increase the level of trust on the part of non-financial corporations and households. Most scientists associate the development of para-banking institutions with the advent and implementation of financial innovations. The weakening of bank-centricity of the financial sector due to an increase in the share and role of non-banking financial institutions is an independent systemic innovation that stimulates an increase in the level of return on financial resources in the national economy as a whole (Mishchenko, S., 2010) [8].

The most acceptable concept of “financial innovation” is: “the result of a creative search for a new approach to solving problems in the financial sector, which is realized through the creation and diffusion of new financial products, services, instruments, technologies, processes and organizational forms focused on the effective management of financial resources and risks, ensuring financial stability and competitiveness in the face of variability, uncertainty and information asymmetry of the economic environment” (Pantelieieva, N., 2017). [9]. The spread of innovations in the financial market is associated with the concept of “diffusion of innovations”, the main forms of which in non-banking financial institutions are: movement, adaptation, integration, construction of financial innovations, and, if necessary, creation of new financial institutions and innovations [10].

The use of remote models requires ensuring the interoperability of schemes for such services, access to payment systems and communication infrastructure, as well as compliance with the requirements for the protection of customers' personal data and information of financial institutions. In this context, the principles of digital financial intermediation proposed by G20 should be considered (González-Páramo, José Manuel, 2018) [11]. The basic principles of introducing financial innovations (digitalization) in non-banking financial institutions are as follows:

- Accessibility – ensure equal access for every citizen to the services, information and knowledge provided on the basis of information and communication technologies.

- Purpose – aimed at creating benefits (profits) in various aspects of everyday life.

- Growth point – mechanism (platform) of economic growth due to increased efficiency and increased productivity from the use of digital technologies.

- Medias variety – contribute to the development of the information society, the media, the “creative” environment and the “creative” market.

- Openness and cooperation – focused on international, European and regional cooperation for the global integration of the e-commerce market and services, banking and exchange activities, cooperation and interaction in regional markets.

- Standardization – standards increase competition, reduce costs and cost of production, guarantee compatibility, maintain quality, and increase country's GDP.

- Trust and security – building trust, including information security, cybersecurity, protecting the confidentiality of personal information, privacy and rights of ICT users, is a prerequisite for the simultaneous development and security of financial innovations in non-banking financial institutions (Abbasov, A. et al , 2020) [12].

When introducing digital financial services, it is advisable to assess the opportunities and risks. The study (Itai, A. et al., 2020) [13] identified opportunities to expand digital financial services during COVID-19 crisis in five areas: payments and transfers of governments, businesses and households, and lending to enterprises and individuals. At the same time, the emphasis is placed on the fact that the development of financial technologies can enable governments to better supervise consumer spending patterns in real time; digital payroll and tax payments ensure social distancing, as well as being cost-effective and safer; digital financial computing can transform payments, securities settlement, and back-office functions by reducing costs and enabling direct business-to-business (B2B) transactions without intermediaries; contactless digital payments for P2P transfers and in-store purchases can help in maintaining social distancing and reduce the potential spread of COVID-19; digital forms of payment, including mobile money and digital currencies, can facilitate the processing of remittances during a crisis; digitization of P2G payments, in addition to the benefits of social distancing, can increase tax revenue; various technologies can be useful for business lending, especially during a crisis; P2P lending platforms can offer benefits and these can increase in times of crisis (Itai, A. et al., 2020) [13].

At the same time, the authors of the study highlight the risks present in the expansion of digital financial services during COVID-19 crisis, namely: encompassing transition to digital financial services, which can be stimulated during a pandemic, may initially exacerbate income and gender inequalities, as well as widen the gap between rural and urban areas and between young and old;

the exposure of digital financial services to cyberattacks, digital fraud and even raids could become more common; conflicts between rapidly facilitating access to mobile payments and maintaining proper 'Know-Your-Customer' procedures and anti-money laundering compliance; a massive shift to digital financial services could raise concerns about the “state of surveillance” – data privacy and monopoly (Itai, A. et al, 2020; Auer, R., et al., 2020) [13; 14].

The study (Istomina, A. et al., 2020) [15] argues the competitiveness strategy of countries and regions should be developed based on the leading role of digitalization of the economy in all its aspects. To confirm this hypothesis, the factors covered by the Global Competitiveness Index were used, namely: institutions, infrastructure, use of specific information and communication technologies, macroeconomic stability, health, skills, food market, labor market, financial system, market size, business dynamism and innovation. These indicators are grouped into four categories – Opportunity, Environment, Human Capital, Markets and Innovation Ecosystem. It is concluded that investments in digital infrastructure are considered as the main condition for maintaining and developing international competitiveness. The development of the digital economy can contribute to the process of convergence and overcoming development gaps between regions (Istomina, A. et al., 2020) [15].

In confirmation of the above research, attention should be paid to the paper (Brunetti, F. et al, 2019) [16], which proves digital transformation is a pervasive problem of regional innovation. This evidence stems from the fact that digital transformation requires a multifaceted set of strategic actions, grouped by the researches into three main areas:

“Culture and Skills” includes three strategic areas of activity: digital education, talents and digital culture;

“Infrastructure and Technology” points to the need for information, interaction and artificial intelligence as key strategic fields of action

“Ecosystems” emphasizes the importance of investing in medium and longterm plans, partnerships and quality of life.

This study shows that individual measures are not enough for the transition from systemic digitalization to digital technologies.

A separate issue remains the role of a state in the era of digitalization, as well as the managerial and legal aspects of the symbiosis of banks and FinTech-companies (Nagy, H., 2018; Vovk, V. et al., 2021; Skrynnyk, O., 2020) [17-19]. Existing scientific research highlights the need to build new digital competencies of public administrations to create the necessary policies and platforms for facilitation of work; improvement of legislation in the field of cooperation between banks and FinTech-companies; security and data protection in the design of organizational development systems based on artificial intelligence.

The purpose of the article. The aim of this paper is to study the market of financial innovations, identify threats to the development of this market, as well as the formation of directions for further development.

To achieve the purpose the following tasks were defined: to substantiate of theoretical and methodological aspects of the development of the financial innovation market in the context of digitalization; to determine the modern classification of financial innovations in the financial sector; to analyze the current state of the financial innovation market on a global scale; to identify advantages and threats for the symbiosis of FinTech and banking business; to develop recommendations for the further development of the financial innovation market.

Methodology. The object of the study is the process of managing the development of financial innovations in the context of digitalization of the economy.

Achieving the goals of the paper is possible through the use of such research methods as:

□ systemic and dialectical approaches in studying the essence of financial innovations and their classification;

□ calculation and analytical, graphical methods, coefficient analysis in the study of the effectiveness' dynamics of the introduction of financial innovations;

□ comparison in assessing the level of implementation of financial innovations in the global and regional context;

□ method of expert assessments in determining the risks and benefits for the banking sector arising from FinTech;

□ comparative analysis in determining the main directions for improving the development of the financial innovation market.

The study is based on the following working hypothesis.

The methodological basis was that the development of financial innovations is associated with

the transformation of the financial market itself (Fig. 1).

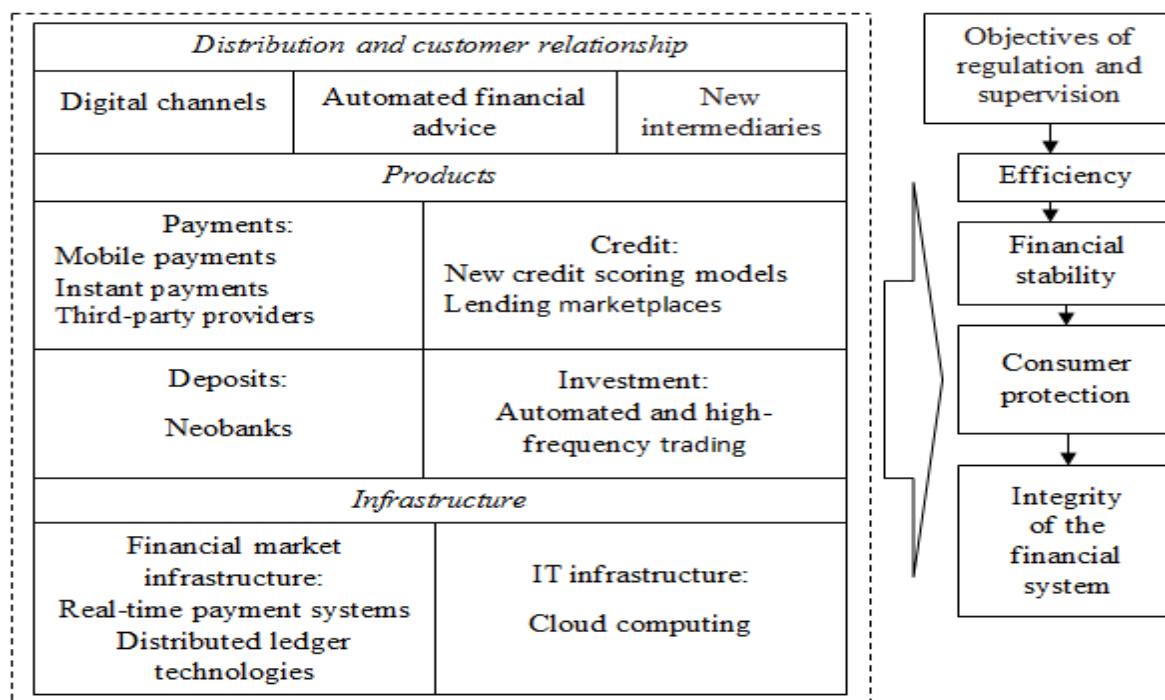

Fig. 1 Transformations in the financial sector

Source: González-Páramo, José Manuel, 2018 [10]

The current classification of financial innovations in non-banking financial institutions is presented in Tab. 1 (Abbasov, A. et al , 2020) [12].

Table 1

Modern classification of financial innovations in the financial sector

Sign	The object of financial innovation	Instruments
Financial markets	Money market	Loans, deposits, certificates of deposit, short-term bonds
	Capital market	Stocks, bonds, investment certificates
	Derivatives markets	Derivatives
	Currency market	Foreign currency, loans and deposits, bonds
	Gold market	Gold, investment coins, “gold” deposits
	State finance	Government securities, government loans, public-private partnerships
Financial institutions	Financial institutions	New financial institutions, financial transactions, technologies, organizational and management methods
	Financial market regulators	New methods of regulation and supervision of financial institutions
	Laws, rules, customs, national characteristics	Legislative and regulatory framework for taking into account rules, customs, national characteristics

Financial instruments	Securities, loans, deposits, derivatives, structured products, hybrid instruments	Stocks, bonds, investment certificates, securities derivatives, credit notes, securitized bonds, project finance, subordinated debt, factoring
Financial operations and services	Separate operations and services that provide financial institutions	Loans, deposits, insurance and retirement benefits, underwriting, IPOs, leasing, building financing certificates, guarantees
Financial technology	Online service technologies customers	E-trading, payment cards, e-money, P2P-crediting
	Payment technologies	Payment cards, electronic money
	Risk management technologies	Derivatives, guarantees, letters of credit, securitization, scoring, risk hedging
	Laying and support technologies contracts	Financial engineering, project financing, mezzanine financing

Highlighting unresolved parts of a common problem. The purpose of this study was to substantiate the importance of the development of the financial innovation market, to identify threats to the development of this market, as well as to form directions for further development. It is proved that in the context of the ongoing COVID-19 pandemic, as well as martial law in Ukraine, which has a great impact on the development of the global economy, the development of the financial innovation market acquires a different role of worldview and awareness to accept it.

In continuation of the discussed questions, it should be noted that when studying the FinTech market, banks always remain leaders. They are the most controlled and managed by the regulatory authorities. Therefore, the risk of conducting operations by neobanks is reduced to zero.

Looking back, H1 2022 can be summed up in one word: unexpected. Let's take a look at some of the key trends in the FinTech sector over the past 6 months:

- decline in investment in most jurisdictions, especially between the first and second quarters of 2022;
- the closing of IPO window due to turmoil in the public markets and rapidly falling valuations;
- continued strength of the payments sector in many jurisdictions;
- increased attention to automation in the field of cybersecurity, given the ever-increasing number of problems that need to be studied;
- a growing variety of jurisdictions attracting investments in FinTech, in particular venture capital rounds worth more than \$100 million.

The predicted data regarding the development of the FinTech market remain controversial issues, namely: more and more banks will offer embedded solutions; embedded finance proposals will be subject to increasingly stringent regulatory scrutiny; FinTech companies will focus on positioning themselves as data organizations; FinTech companies focused on ESG will have a large growth trajectory; more attention will be given to making deals in underdeveloped regions; 'unicorn' status will lose some of its glitters in mature markets, but will remain key in emerging markets.

All these questions are debatable and topical from the standpoint of maintaining stability and balance in the global market for financial innovations.

The basic material. Despite the numerous achievements of scientists in the field of FinTech development, issues of deepening the theoretical aspects of the development and implementation of new innovative financial technologies in practice, understanding of the processes of their influence on the development of the financial services market remain relevant. The questions of the essential definition of FinTech, the features of its existence in modern conditions of the active development of the information society remain unexplored. FinTech is an innovative way to use technology in the development and delivery of financial services, transforming the banking world through the use of artificial intelligence, Big Data technologies, digital payments (Desai, Kshitika Ramesh et al., 2019) [20].

The term “FinTech” (sometimes: fintech, or Fintech) is a neologism, derived from the words

“finance” and “technology” and describes the combination of modern technologies related to the Internet (for example, cloud technology, mobile Internet) with the financial services industry (for example, lending, transaction banking) (Gomber, P et. al, 2017) [21]. Digitalization opens up new channels not only for financial transactions, but also for FinTech companies. New technological systems are implemented on the basis of the following principles:

- availability and speed of work (the Internet as the main place of service);
- scalability and openness (Open-API interfaces);
- distributives (technology of distributed registries);
- safety and security of customer information (validation technology, encryption and cryptography);
- standardization (tokenization of contract elements), use of cloud repositories for data storage, for analysis – large amounts of information and machine learning methods.

The implementation of these principles allows FinTech-companies to provide services independently of banks, creating the basis for increased competition (Tab. 2).

Table 2

Technologies, transforming financial services

Technologies		Financial services				
Foundations	Innovations	Pay	Save	Borrow	Manage	Get advice
Artificial intelligence, Big Data	Machine Learning	Investment advice				
		Credit decisions				
		Fraud Detection				
	Predictive analytics	RegTech, SupTech, InsureTech				
Distributed computing	Distributed ledger	Asset trading				
		Settle payments				
		B2B services				
		Back-office				
Cryptography	Smart contracts	Digital currencies				
		Automatic transactions				
	Biometrics	Identity protection				
Internet	APIs	Dashboards				
		Digital Wallets				
		P2P, Microcredits			Factoring	
	Mobile access	Crowd-funding				

Source: Travkina, E., Molokanov, A., 2019 [22]

Considering the transformation of financial services, it should be noted that their range has grown significantly. In particular, FinTech includes:

- payment related products – mobile payments, ecommerce, P2P transfers, alternative payment instruments; blockchain technologies are exceedingly notable, in particular cryptocurrency;
- financing instruments that represent an alternative to banking institutions in terms of lending – crowdfunding, factoring and in terms of investment business – asset management tools – private finance management, robo-trading, risk management;
- technologies mediating the provision of financial services – data-mining tools, marketplace;
- services associated with RegTech industry regulation (regulatory technologies), aimed at ensuring compliance with supervised regulatory requirements and SupTech (supervisory technologies), which contribute to the implementation of regulatory functions by regulators (Reinig, S.et. al, 2018) [23].

The TOP 10 leading FinTech companies in the world in the first half of 2022 include the companies presented in Tab. 3 [24].

Table 3

Top 10 global FinTech deals in H1 2022

FinTech-company	Volume of investments	Country	Financial services
Afterpay	\$27.9 B	Melbourne, Australia	Payments, M&A
Sia (Milan)	\$3.9B	Milan, Italy	Payments, M&A
Bottomline Technologies	\$2.6 B	Portsmouth, US	Institutional/B2B, Public-to-private buyout
Yayoi	\$2.1B	Tokyo, Japan	Institutional/B2B, Corporate divestiture
Interactive Investor	\$1.8B	Leeds, UK	Wealth/investment management, M&A
FNZ	\$1.4B	London, UK	Wealth/investment management, M&A
SimpleNexus	\$1.2B	Lehi, US	Lending, M&A
Trade Republic	\$1.15B	Berlin, Germany	Capital markets, Series C
Technisys	\$1.1B	Miami, US	Institutional/B2B, M&A
Superhero	\$1.06B	Sydney, Australia	Wealth/investment management, M&A

In 2021, the following nominees were noted in the field of introducing financial innovations in the financial services market:

Innovation in Consumer Goods or Services – Commonwealth Bank (Australia). It is a large-scale digital experience integrated into the CommBank banking app that leverages outreach, data assets, artificial intelligence, and a marketing engine. It aims to combat the stubborn global phenomenon of unclaimed benefits.

Innovations in Digital Transformation – Deutsche Bank (Germany) API Program “Embedded Finance Initiative”. With Embedded Finance, non-banks can seamlessly integrate complete financial products into their own offerings and IT systems through digital interfaces, also referred to as application programming interfaces or APIs. The Embedded Finance Initiative is based on the principle of “API first”: whenever a new digital banking product is developed, existing APIs should be directly used or developed.

Innovation in Human Capital – Payactiv Livelihood Employee Experience Platform. Payactiv is leveling the playing field for millions of low-income hourly workers by not making them wait for a paycheck before accessing their wages. Payactiv offers a suite of financial services that includes access to earned wages, savings and budgeting instruments, bill payment, employee communication and shift planning tools, discount market, and financial health measurement.

Innovation in improving internal processes – Bank Polski has developed a path to paperless banking thanks to blockchain technology. It should be noted that Bank Polski developed the first and second generations of the service with Poland's leading trust service provider National Clearing House and technology partners start-up Coinfirm and IBM. The service is used by retail customers of Bank Polski (about 35% of the Polish market), as well as customers of other banks.

Small Business Product or Service Innovation – Santander Bank (North America). Santander Treasury Fusion, using the FISPAN platform, allows the bank to expand its treasury services by directly connecting the bank to its customers' ERP and accounting systems. Clients will use this two-way communication to streamline their payments, journal entries, and reconciliations, and to provide them with an up-to-date view of their accounts [25].

Global investment in FinTech fell from \$111,2 billion across 3,372 deals in H2'22 to \$107,8 billion across 2,980 deals in H1'21, mirroring the decline in investment experienced in the broader

technology sector. Total FinTech investment and deals volume declined in both the Americas and EMEA regions, while the Asia-Pacific region attracted a new annual high of FinTech investment amidst a decline in the number of deals. The new Asia-Pacific record was driven almost entirely by three large M&A transactions: the \$27,9 billion acquisition of Australia-based Afterpay by Block, the \$2,1 billion buyout of Japan-based Yayoi by KKR, and the \$1 billion merger of Australia-based FinTechs Superhero and Swiftx (Fig. 2) [24].

It should be noted that the rapid development of the financial technology market at the end of 2021 quickly translated into fears of a potential recession in the first half of 2022, as the uncertainty associated with Russia's full-scale military invasion in Ukraine, ongoing problems in the supply chain, rising inflation and interest rates, affected both the government levels and private companies.

FinTech investment declined in both Americas and EMEA, while the Asia-Pacific region reached a new record high, primarily as a result of several major M&A deals, including the acquisition of an Australian company by Block Afterpay for \$27.9 billion. The payment space accounted for the largest share of FinTech investment during the first half of 2022 (\$43.6 billion), followed by crypto-currencies (\$14.2 billion).

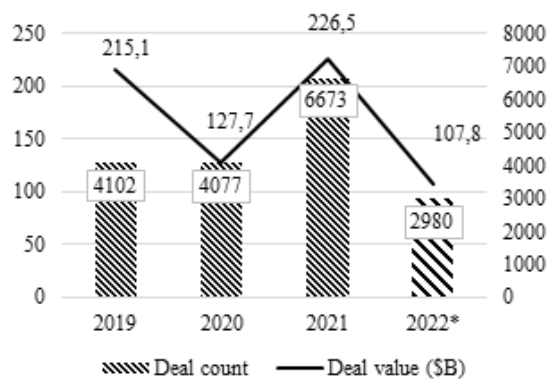

Fig. 2.1 Total global investment activity (VC, PE and M&A) in FinTech 2019–2022*

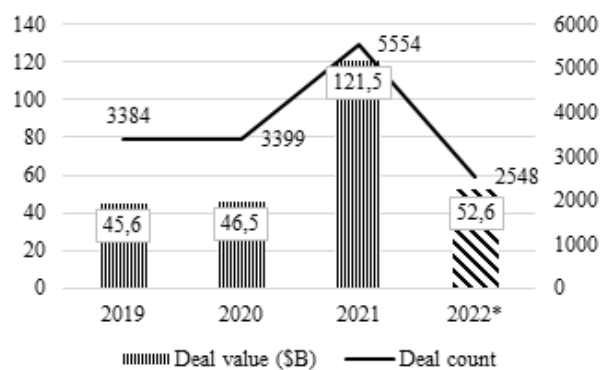

Fig. 2.2 Global venture activity in FinTech 2019–2022*

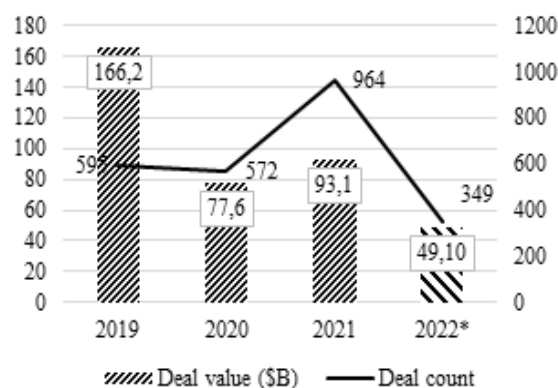

Fig. 2.3 Global M&A activity in FinTech 2019–2022*

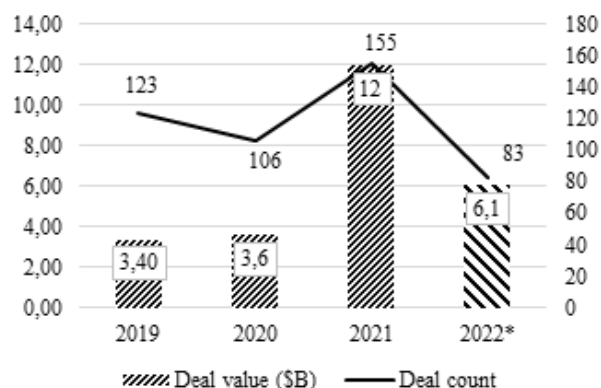

Fig. 2.4 Global PE growth activity in FinTech 2019–2022*

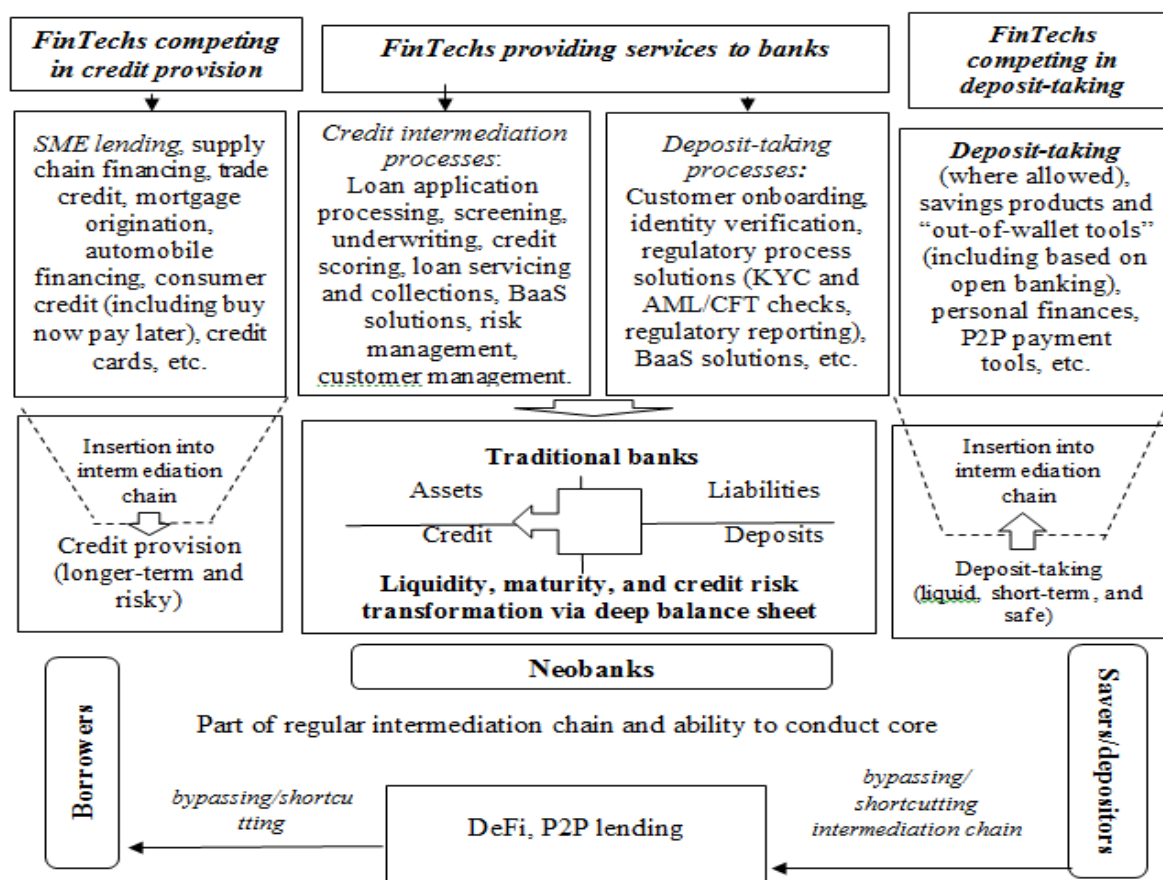
Source: *Pulse of FinTech H1'22, Global Analysis of Investment in FinTech*, KPMG International, *as of 30 June 2022

Fig. 2 Global analysis of investments in FinTech in 2019–2022

Development of the international banking business, the formation of its new paradigm in the context of globalization of the financial system and the intensification of global economic relations in recent years requires the innovative component. The combination of innovations, financial and external economic environment is one of the most important factors that characterize the phenomenon of the "new economy". Therefore, innovative processes should be considered in conjunction with the changes of the processes connected with the foreign trade banking (Murshudli, F, 2018) [26].

The authors of the paper (Zveryakov, M. et al., 2019) [27] determine that, under the conditions of further development of FinTech, the key to banking business models may be the discovery of innovation – applications that allow other companies to participate in the customer value chain. This will facilitate the adaptation of banks to market conditions in which the regulator itself stimulates competition from other market entities, for example, in the payment services market. Banks can benefit a lot from open APIs, as it is possible to integrate third-party services – within their own platform. Banks can become a source of innovation – “FinTech enablers” – and take on innovative services previously provided by other companies – links in the value chain. Thus, a cooperation strategy, not just competition, can bring many benefits to banks. These types of system platforms for innovative one-stop-shop customer service are already in use by banks. FinTech companies can also expand their part of the market through cooperation with banks, the formation of a new approach to the client, innovative use of infrastructure (Cloud Computing) and a database (Big Data).

The core business model of banks is both to collect deposits and extend credit. In doing so, they fulfill the key economic function of financial intermediaries: the transformation of deposits (savings) into credit (investments), which entails liquidity, maturity, and credit risk transformation. Fintechs insert themselves at various points along the financial intermediation chain, usually by providing specialized services (Fig. 3) [28].

Note: AMF/CLT = anti-money laundering/combating the financing of terrorism; BaaS = Banking as a Service; DeFi = decentralized finance; KYC = Know Your Customer; P2P = peer to peer; SME = small and medium enterprise.

Fig. 3 FinTech in the Core Banking Intermediation Chain

With the development of technology and the emergence of new business models of the FinTech industry, completely new players, which are not directly related to the financial sector, will arise. Financial companies that have taken a wait-and-see attitude to understand which technology will win and become widespread risk losing their market position. According to PWC, more than 80% of banks in the world lose their income due to the development of the functionality of FinTech companies. However, in conditions of mass technologicalization, retro-banks or insurance companies can occupy a certain niche: their services will be in demand by conservative customers.

The model of non-banks is becoming popular – these are “full-fledged” banks with a traditional set of services (opening accounts, lending, deposits, etc.), but, as a rule, without a network of physical branches; for the sale of products and the provision of services using special mobile applications, sites, accounts on social networks. The convenience of a new generation bank lies in its simple interface, powerful remote support service and understandable rates.

As of September 2022, there are 281 neobanks in the world, including Neobanks for Business (Biz) and Neobanks for Teens (Tab. 4) [29].

Table 4

Best Neobanks by some regions of the world in 2022

No.	Neobank name and country of origin
1.	The Top 15 Best Neobanks in the US in 2022: Chime; M1 Finance; Acorns; Wise (Transferwise); Bank Mobile; Revolut; JUNO, Varo; OnJuno; MoneyLion; Current; World Remit; Skrill; TransferGo; Monzo
2.	The 10 Best Neobanks and Mobile Banks in the UK in 2022: Bunq, Monese; Fineco Bank; Curve; Wise (Transferwise); Revolut; Starling Ban; Lydia, Suits Me, Tandem
3.	Neobanks in Europe in September 2022: Bankino (Iran); Bettr (South Africa); Dopay (Egypt); Go Solo (United-Kingdom); Hala (Saudi Arabia); ila (Bahrain -п (Saudi Arabia); Opay (Nigeria); Pepper (Israel); TransferGo (United-Kingdom); VBank (Nigeria); Wise (Transferwise) (United Kingdom); World Remit (United Kingdom); Xpence (United Arab Emirates)
4.	The 10 Best Neobanks and Mobile Banks in Germany in 2022: Bunq (Netherlands); Curve (United Kingdom); Wise (Transferwise) (United Kingdom); Sogexia (Luxembourg); Revolut(United Kingdom); Lydia (France); Vivid Money (Germany); World Remit (United Kingdom); Skrill (United Kingdom); TransferGo (United Kingdom)

In general, considering the number of neobanks in the world, it should be noted that in 2022 there were 89 of them in Europe; 71 – in North America; 47 – in Asia-Pacific region; 17 – in Africa & Middle East.

Neobanks target borrowers with a riskier credit profile. Neobanks tend to explicitly address financially underserved clients across the consumer/credit card and SME segments in the context of heavily skewed/concentrated – less diversified – loan portfolios. In practice, this means serving younger individuals⁴ with lower incomes and lower credit scores by granting them loans that are mostly unsecured or concentrated around risky sectors, such as commercial real estate (for example, SME loans by UK neobanks).

Based on the foregoing, it is possible to summarize the opportunities and threats that FinTech developing brings to the banking business (Tab. 5).

Financial technologies affect the banking mainly through changes in the market structure: they reduce barriers of entry to the market and increase its spatial coverage. The strength of this influence depends on the appearance of the same innovations, but also on the spread of these innovations in the market. The banking services market is also affected by competition from non-banking financial institutions, including FinTech companies. They have financial assets, i.e. property obligations of other organizations, and meet the same or similar needs as banks (Shmuratko, Ya. et al., 2019) [30].

Table 5

Risks and advantages for banking sector arising from FinTech

Areas of influence	Treats	Opportunities
Consumer sector	confidentiality and data security; lack of continuity in banking processes; unacceptable marketing practices	high-specialized banking services' provision; transaction costs' reduce; banking processes' accelerating

Banks and the banking system	strategic risks and profitability risks; increasing the relationship between financial parties; high operational risk; third parties management risk; compliance risk includes the failure of consumer protection and data protection regulation; terrorism financing risk, money laundering risk; liquidity risk and banks' financing sources volatility risk	improvement and more effective realization of banking processes; innovative use of data for marketing and risk management purposes; potential positive impact on financial stability due to increased competition; RegTech
Effective sign: banks' implementation of innovative Big Data analysis approaches – super data arrays of unstructured information, which is a source of client analytics and forecasting, allows to establish a new standard of multichannel service and multidimensional information profile of a client on the basis of revealed behavioral patterns, prevent customer migration, within the client-oriented paradigm, ensure cross-sales growth of banking products and services, minimize credit risks, identify fraudulent transactions, increase loyalty and trust		

Source: compiled by the authors

Thus, banks operate under conditions of enhanced competition, and in order to maintain a competitive advantage, it is necessary to offer services that compete with insurance companies, investment funds or other parabank institutions, as well as with the rapidly growing FinTech sector.

If initially FinTech was an alternative and a threat to traditional banking, now the introduction of these innovations in the banking market is so significant that banks began to conquer the situation and compete with FinTech companies. Because of their financial strength, banks acquire those entities, which is preserving and further increasing the attractiveness of financial technologies for market subjects.

Conclusions. The current stage of digitalization of the economy has determined the trends and directions of development of non-bank financial institutions, so they must concentrate its full potential, namely: defining the priorities of digital initiatives and establishing a clear consistency of them in the corporate strategy of financial institution development; displaying digital initiatives in key performance indicators as well as in assessing business value growth before and after the introduction of financial innovation. Analysis of the effectiveness of financial innovation implementation should be based on an assessment of the results obtained in terms of their impact on the level of competitiveness, financial stability, profitability and reputation of a non-bank financial institution. From the point of view of evaluating the effectiveness of financial innovation for consumers, it is necessary to analyze the conformity of the results of its use to the requirements and needs, which are acceptability of financial innovation for its quality, availability and costs. Coherence of organizational and planned measures for introduction of financial innovations should help to increase the level of innovation and performance of the non-banking financial sector. The growing demand from banks for improved customer service, the introduction of cloud platforms to provide greater scalability, and the introduction of smartphones and tablets will drive the growth of the digital banking platform market. The main factor limiting the growth of the market is the complexity of integrating digital banking platforms with legacy systems.

References

1. Naumenkova, S., Mishchenko, S. (2020). Digital financial inclusion: opportunities and limitations for Ukraine. *Naukovyy visnyk Odes'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*, 1-2 (274-275), 133-149. DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2020-1-2-274-275-133-149>. [in Ukrainian].
2. The Concept of a “Digital Economy” (2010). Retrieved from <http://odec.org.uk/theconcept-of-a-digital-economy>.
3. A Digital Agenda for Europe (2020). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the

- Regions. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0245&from=en>.
4. A stronger Digital Europe: Our Call to Action towards 2025 (2019). Retrieved from <https://www.digitaleurope.org/wp/wp-content/uploads/2019/02/DIGITALEUROPE-%E2%80%93-Our-Call-to-Action-for-A-STRONGER-DIGITAL-EUROPE.pdf>.
5. The Complete List Of Unicorn Companies (2022). Retrieved from <https://www.cbinsights.com/research-unicorn-companies>.
6. Bloomberg. Republican Platform Under Trump Backs Glass-Steagall's Return (2020). Retrieved from <https://www.bloomberg.com/politics/articles/2016-07-18/republican-platform-under-trump-backs-glasssteagall-s-return>.
7. The Global Innovation Index (2021). Retrieved from <http://www.globalinnovationindex.org>.
8. Mishchenko, S. (2010). Problems of estimation of influence of stability of functioning of monetary sphere on economic security of the country. *Finansy Ukrainy*, 7, 35–49. [in Ukrainian].
9. Pantieliieva, N. (2017). Financial innovations in the conditions of digitalization of the economics: trends, challenges and threats. *Pryazovsky Economic Bulletin*, 3 (03), 68-73. [in Ukrainian].
10. González-Páramo, José Manuel. (2018). Financial markets, insurance and private pensions: digitalisation and finance. OECD. Retrieved from <http://www.oecd.org/finance/Financial-markets-insurance-pensions-digitalisation-and-finance.pdf>.
11. G20 Principles for Innovative Financial Inclusion / The Global Partnership for Financial Inclusion (GPFI) platform : website. Retrieved from <https://www.gpfi.org/publications/g20-principles-innovative-financial-inclusion-executive-brief>.
12. Abbasov, A., Mamedov, Z., Kovalenko V. (2020). Financial innovation in the conditions of digitalization of the economy. *Economic and Social Development: 55th International Scientific Conference on Economic and Social Development*. Baku: UNEK, 1 (4), 515-524. Retrieved from https://www.esd-conference.com/upload/book_of_proceedings/Book_of_Proceedings_esdBaku2020_Vol1_Online.pdf.
13. Itai, A., Soledad, M.P., Celine, R. (2020). Digital Financial Services and the Pandemic: Opportunities and Risks for Emerging and Developing Economies. IMF. Research July, 1, 13. Retrieved from <https://www.imf.org>.
14. Auer, R., Cornelli, G., Frost, J. (2020). Covid-19, cash, and the future of payments. *BIS Bulletin*, 3, 7. Retrieved from <https://www.bis.org/publ/bisbull03.pdf>.
15. Istomina, A., Vinogradova, M., Lukyanova, A., Dobrovolska, O., & Prodonova, N. (2020). Leadership in the digital age: a new strategy for the competitiveness of countries and macro regions. *Revista ESPACIOS*, 41 (07), 21. Retrieved from <http://www.revistaespacios.com/a20v41n07/a20v41n07p21.pdf>.
16. Brunetti, F., Matt Dominik, T., Pedrini, G., Orzes G. (2019). Digital transformation challenges: strategies emerging from a multi-stakeholder approach. *TQM journal*, 32 (4), 697-724. DOI: <https://doi.org/10.1108/TQM-12-2019-0309>.
17. Nagy, H. (2018). A role for the state in the digital age. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 7:5. Retrieved from <https://doi.org/10.1186/s13731-018-0086-3>.
18. Vovk, V., Denysova, F., Rudoi, K., Kyrychenko, T. (2021). Aspectos Jurídicos y de Gestión de la Simbiosis de las Entidades Bancarias y las Empresas Fintech en el Mercado de los Servicios de Crédito en el Contexto de la Digitalización. *Studies of Applied Economics. Special Issue: Impact of Current Trends in Social Commerce, Economics, and Business Analytics*, 39,7. Retrieved from <https://doi.org/10.25115/eea.v39i7.5013>.
19. Skrynnyk, O. (2020). Some Aspects of Information Security in Digital Organizational Management System. *Marketing and Management of Innovations*, 4, 279-289. DOI: <http://doi.org/10.21272/mmi.2020.4-23>.
20. Kshitika Ramesh Desai, Meena V., Vinutha V., Dr. Kavitha Jayakumar. Desai, K. Ramesh, K. (2019). Fintech innovations and its impact on the profitability of selected banks. *International Journal of Business and Management Invention*, 8, 1, 41–45.
21. Gomber, Peter, Koch, Jascha-Alexander, Siering, Michael. (2017). Digital finance and FinTech: current research and future research directions. *Journal of Business Economics*, 87, 5, 537-580. Retrieved from [https://www.ijbmi.org/papers/Vol\(8\)1/Version-5/G0801054145.pdf](https://www.ijbmi.org/papers/Vol(8)1/Version-5/G0801054145.pdf).
22. Travkina, E., Molokanov, A. (2019). Modern types of financial innovations in the conditions of digitalization of the Global Banking. *Advances in Economics, Business and Management Research*. 2nd International Conference on Economy, Management and Entrepreneurship (ICOEME 2019), 85, 18-22.
23. Reinig, S., Eibner, K., Smolnik, S. (2018). “FinTechs – An analysis of the market and its potential threat for established financial service providers”. Springer, 1-4.

24. KPMG. (2022). Pulse of Fintech H1'22. Retrieved from <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2022/08/pulse-of-fintech-h1-22.pdf>
25. The BAI Global Innovation Awards. (2022). Retrieved from <https://www.bai.org/globalinnovations/awards/2021-winners/>.
26. Murshudli, F. (2018). Innovation trends of international banking business (case of Azerbaijan). Vestnik MGIMO-Universiteta, 1 (58), pp. 186-212 [in Russian].
27. Zveryakov, M., Kovalenko, V., Sheludko, S., Sharah, E.. (2019). FinTech sector and banking business: competition or symbiosis? The Economic Annals-XXI, 175 (1-2), 53-57.
28. Global financial stability report (2022). Shockwaves from the War in Ukraine Test the Financial System's Resilience. International monetary fund. Retrieved from <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/GFSR/2022/April/English/text.ashx>
29. The list of neobanks and digital banks in the world in 2022. (2022). NeoBanks.app. Retrieved from <https://neobanks.app/>.
30. Shmuratko, Ya., Sheludko, S. (2019). Financial technologies' impact on the development of banking. Finansovo-kreditnaya deyatel'nost': problemy teorii i praktiki, 4, 31, 52-60.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2022

Прийнята до публікації 9.11.2022

УДК 336.717;332.12 (477.74)

DOI:10.32680/2409-9260-2022-9-10-298-299-70-80

РИНОК БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ ОДЕЩИНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Коваленко В.В., доктор економічних наук, професор, професор кафедри банківської справи, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: kovalenko-6868@ukr.net
ORCID:0000-0003-2783-186X

Кулікова Є.О. викладач кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку Одеського національного економічного університету, м. Одеса, Україна
e-mail: kulikovaelizaveta92@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6652-3387

Анотація. Метою статті є аналіз сучасного стану розвитку ринку банківських послуг Одещини та визначення пріоритетних напрямів фінансово-інвестиційної підтримки територіальних громад регіону. Дослідження проведено з використанням порівняльного аналізу банківських продуктів, які надають банки Одещини. У статті наведено перелік структурних елементів ресурсної бази соціально-економічного розвитку територіальних громад, а саме: людські ресурси, фізичні ресурси, нематеріальні активи, інституції, матеріальні об'єкти, природні ресурси та фінансові ресурси. Доведено, що реалізація елементів ресурсної бази соціально-економічного розвитку територіальних громад можлива за допомогою фінансової підтримки, яка акумулюється на регіональних ринках банківських послуг. Проаналізовано основні показники діяльності та банківські продукти, які надаються ПАТ «МТБ Банк», АБ «Південний» та ПАТ «Восток». Практична значимість даної роботи полягає у встановленому взаємозв'язку між розвитком територіальних громад та регіональним ринком банківських послуг. Зроблено висновок про те, що банки Одещини на сьогодні функціонують у складних соціально-економічних та політичних умовах, спричинених воєнною агресією рф. Незважаючи на це вони зберігають свої конкурентні позиції, основний вектор яких є підтримка соціально-економічного розвитку регіону та розвиток ринку банківських послуг Одещини.

Ключові слова: територіальні громади, регіональний ринок банківських послуг, банки, фінансово-інвестиційна підтримка, соціально-економічний розвиток.

THE MARKET OF BANKING SERVICES OF ODESCHA AND ITS IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES

Kovalenko Victoria, D.Sc. (Economics), Professor, Professor, Department of Banking, Odessa National Economic University, Ukraine
e-mail: kovalenko-6868@ukr.net
ORCID:0000-0003-2783-186X

Kulikova Yelizaveta, lecturer at the Department of Financial Management and Stock Market, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine
e-mail: kulikovaelizaveta92@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6652-3387

Abstract. The purpose of the article is to analyze the current state of development of the market of banking services in Odesa and to determine the priority areas of financial and investment support for territorial communities of the region. The research was conducted using a comparative analysis of banking products provided by banks in Odesa. The article lists the structural elements of the resource base of socio-economic development of territorial communities, namely: human resources, physical resources, intangible assets, institutions, material objects, natural resources and financial resources. It has been proven that the implementation of the elements of the resource base of socio-economic development of territorial communities is possible with the help of financial support, which is accumulated on the regional markets of banking services. The main performance indicators and banking products provided by PJSC "MTB Bank", JSC "Pivdenny" and PJSC "Vostok" were analyzed. The practical significance of this work lies in the established relationship between the development of territorial communities and the regional market of banking services. It was concluded that the banks of Odesa currently operate in difficult socio-economic and political conditions caused by the military aggression of the Russian Federation. Despite this, they maintain their competitive positions, the main vector of which is the support of the socio-economic development of the region and the development of Odesa's banking services market.

Keywords: territorial communities, regional market of banking services, banks, financial and investment support, socio-economic development.

JEL Classification: G210.

Постановка проблеми. Сьогодні як ніколи актуалізується питання щодо нейтралізації дисбалансів у розвитку регіональних ринків банківських послуг, які викликані як саме присутністю на території саме банків - юридичних осіб, станом економічного розвитку регіону та фінансовими можливостями для стабільного функціонування територіальних громад.

Зазначене ускладняється подіями введення воєнного стану в Україні, подовженням сплесків пандемії COVID 19, значними руйнуваннями у громадах та критичної інфраструктури. Все це вимагає пошуку альтернативних джерел фінансування для відновлення територій, пошуку дієвих механізмів інвестиційної підтримки соціально-економічного розвитку регіонів. Саме тому, актуалізується питання щодо оцінювання можливостей регіонального ринку банківських послуг стосовно визначення стратегічних напрямів відновлення та подальшого розвитку територіальних громад, виходячи з того, що банки залишаються рушійною силою у подоланні негараздів у соціальній, економічній та інвестиційно-інноваційній сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізу впливу розвитку регіональних ринків банківських послуг присвячені наукові праці

З. Герасемчук та О. Гоманюк, які визначили фактори впливу на розвиток регіональних ринків банківських послуг, а саме: територіальні, соціально-демографічні, культурно-історичні, економічні, політично-правові та організаційні [1, с. 100]. Також заслуговує на увагу наукова праця колективу авторів О. Гасія, А. Соколової та Н. Прохар, у якій визначено фактори конкурентного середовища регіональних банківських систем. До них віднесено публічне управління на рівні регіону, пропозиція банківських продуктів у регіоні, умови функціонування банків різної форми власності у регіоні, рівень розвитку інвестиційної діяльності банків, аутсорсинг банківських та партнерських продуктів, рівень діджиталізації банків, рівень розвитку економіки та фінансової грамотності населення та інші [2].

Також серед наукових здобутків щодо розвитку ринку банківських послуг слід віднести напрацювання В. Чалої, яка запропонувала головні продукти і сервіси зеленого банківництва (зелені банківські кредити, зелене страхування, сек'юритизація, інвестиції в основний капітал, брокерська діяльність та технічна допомога [3, с. 30]. Представлені компоненти викликають значну зацікавленість для фінансово-економічної підтримки територіальних громад.

У подальшому, слід звернути увагу на публікації, які зосереджені саме на проблемах розвитку територіальних громад. З цього питання заслуговують на увагу наукові здобутки Є. Мураєва [4], О. Польової [5], М. Ажажи [6], Р. Содоми [7], В. Карпова [8].

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Подальшого дослідження потребує питання пошуку ефективних рішень щодо визначення пріоритетних напрямів фінансово-інвестиційної підтримки розвитку територіальних громад з боку саме банківських установ, особливо під час дії воєнного стану та у повоєнний час.

Мета дослідження полягає в аналізі сучасного стану розвитку ринку банківських послуг Одещини та визначення пріоритетних напрямів фінансово-інвестиційної підтримки територіальних громад регіону.

Основний матеріал. Основною характеристикою стану територіальної громади є соціально-економічний розвиток території, на якій вона функціонує. У науковій праці [7, с. 26], визначено структурні елементи ресурсної бази соціально-економічного розвитку територіальних громад, а саме: людські ресурси, фізичні ресурси, нематеріальні активи, інституції, матеріальні об'єкти, природні ресурси та фінансові ресурси.

У цьому контексті заслуговує на увагу дослідження проведене

Є. Мураєвим, який запропонував модель прогнозно-аналітичної системи оцінки рівня збалансованого розвитку розумних міст за збалансованою системою показників розумного міста, реалізація якої забезпечуватиметься за такими сферами діяльності: розумні люди, розумне урядування, інформаційно-комунікаційні технології, технологія та інфраструктура, розумна економіка, якість життя та комфорту в місті [4, с. 108] (табл. 1).

Таблиця 1

Модель прогнозно-аналітичної системи оцінки рівня збалансованого розвитку розумних міст за збалансованою системою показників розумного міста (Smart City Balanced Scorecard (SCBSC))

Якість життя	Якість життя та комфорту в місті	Транспорт	Безпека	Довкілля
		Охорона здоров'я	Освіта	Культура та інформаційна політика
Цифрова економіка	Розумна економіка	Безготівкові розрахунки	Електронна комерція	Міжнародна інтеграція
		Фінансування	Інвестиції	Інновації
Технологічні інновації	Технологія та інфраструктура	Енергія	Розумне житло	ЖКГ
	ІКТ	Цифрова інфраструктура	Телекомунікації	Соціальні мережі
Розумні люди та урядування	Розумне урядування	Партнерська екосистема	Якість адміністрування процесів	Підзвітність і прозорість влади
	Розумні люди	Е-урядування	Міське планування	
		Людський капітал	Цифрові навички	Соціальна згуртованість

Джерело: [4, с. 108]

М. Ажажа, у цьому напрямку виокремлює три основних компоненти розвитку територіальних громад:

Інновації як конкурентна перевага регіонального економічного розвитку та їх роль у формуванні інноваційної екосистеми;

Напрями розвитку інноваційної та креативної державної політики;

Концептуалізація побудови інноваційних екосистем розумного міста;

Інновації, екосистема та місцеве самоврядування [8].

Як ми бачмо, запропоновані заходи вимагають впершу чергу розробки певних напрямів щодо фінансової підтримки, яка акумулюється на регіональних ринках банківських послуг.

Для того, щоб оцінити розвиток ринку банківських послуг Одещини, впершу чергу за доцільне є визначитися з динамікою кількості банківських установ (табл. 2).

Як свідчать дані таблиці 2, загальна кількість діючих банків скоротилася за 2013-2021 рр. на 110 установу. Відносно банків з іноземним капіталом слід відзначити, що їх чисельність за досліджуваний період мала плинну тенденцію. За аналізований період вони також мали тенденцію до зменшення на 16 одиниць. Їх частка у статутному капіталі по банківській системі складає одну третину, здійснює вагомий вплив на розвиток конкуренції.

Таблиця 2

Динаміка основних показників щодо кількості зареєстрованих банків в Україні за 2011-2022 рр.

Показник	Станом на 01.01.								
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Кількість банків за реєстром	180	163	117	96	82	77	75	73	71
Із них: з іноземним капіталом	49	51	41	38	38	37	35	33	33

У т.ч. зі 100% іноземним капіталом	19	19	17	17	18	23	23	23	23
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	34	32,5	43,3	37,8	29,2	28,2	28,7	28,1	28,0

Джерело: складено авторами за матеріалами [9]

Також слід звернути увагу на те, що станом на 01.10.2022 кількість банків в Україні склала 67 установ з вітчизняним походженням та 30 – з іноземним (у тому числі із 100 % іноземним капіталом – 22 установи).

За даними Національного банку України станом на 01.10.2022 р. в Україні налічується 5516 структурних підрозділів банків. З них найвищу кількість мають: АТ «Ощадбанк» - 1237 од., АТ КБ «Приватбанк» - 1294 од., АТ «Райффайзен Банк» – 357 од.; АТ «А-Банк» - 233 од., АТ «ПУМБ» - 224 од., та АТ «Укрсиббанк» - 233 од. [10].

Якщо розглядати регіональний розріз ринку банківських послуг, то за необхідне є дослідження концентрації банківських відділень у регіональному аспекті (рис. 1).

Виходячи із даних рисунку 1, можна зробити наступні висновки. Найбільша частка відділень банків зосереджена саме у м. Києві. Так, станом на 01.10.2022 р. у м. Києві питома вага відділень банків склала 16,1 % від загальної кількості. У Дніпропетровській області розміщено 10,1 % від загального обсягу відділень банків України. Далі майже 7,7 % відділень банків розміщені у Одеській та Львівській областях.

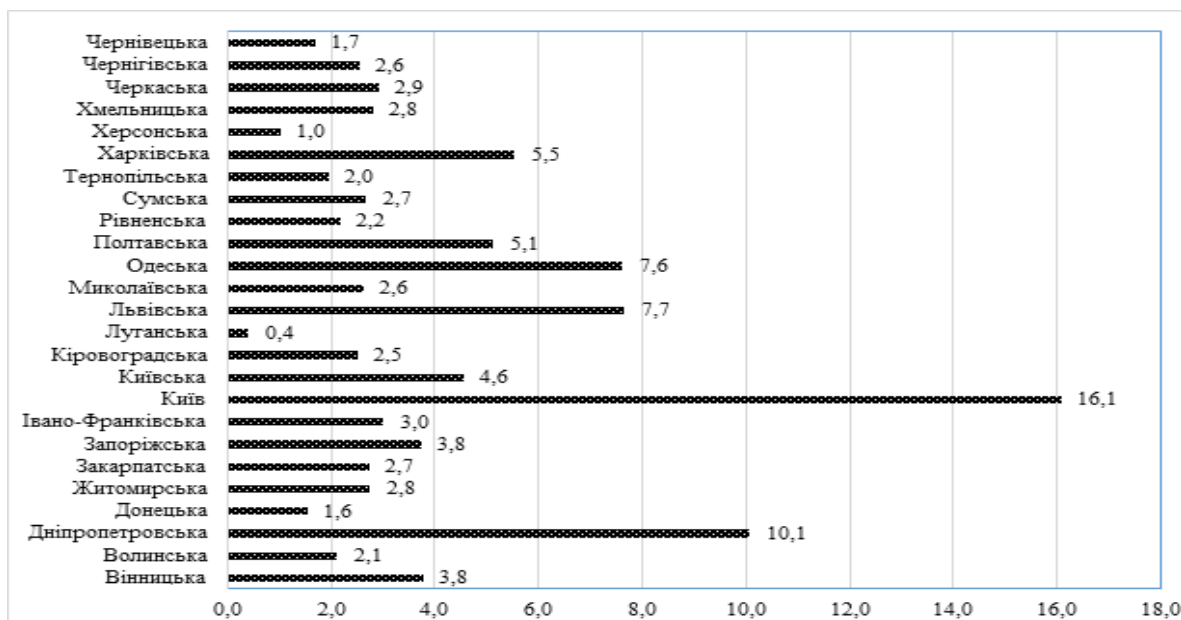

Рис. 1 Концентрація структурних підрозділів за регіонами України станом на 01.10.2022 року, %

Джерело: складено авторами за матеріалами [10]

Також, станом на 01.10.2022 р. у Харківській області розміщено 5,5 % відділень банків, Полтавській – 5,1 %, Київській – 4,6 %, та у Запорізькій – 3,8 %. Отже, розглянувши регіональну концентрацію банків, можна дійти висновку, що основна частина відділень банків знаходиться у столиці країни – місті Києві.

Відповідно до поставленої мети щодо оцінювання ринку банківських послуг Одещини, слід визначитися з банками – юридичними особами, які працюють на цій території. Це обґрунтовано тим, що саме банки – юридичні особи забезпечують акумуляцію фінансових ресурсів для розвитку економічних потреб регіону.

Насьогоднішній день, для фінансової підтримки розвитку Одеського регіону представляють інтерес три банки – ПАТ «МТБ Банк», АБ «Південний» та ПАТ «Банк Восток». При цьому

слід зауважити, що «Банк Восток» за юридичною адресою не відноситься до Одеського регіону, але за розташуванням головного офісу у м. Одесі здійснює безпосередній вплив на формування регіонального ринку банківських послуг Одещини.

При розгляді питання розвитку регіонального ринку банківських послуг Одещини, за необхідне є дослідження основних показників діяльності зазначених банків.

По-перше – це показники достатності їх капіталу. Розглянемо динаміку нормативу достатності зазначених банків під час воєнного стану в Україні (рис. 2).

Як свідчать дані рисунку 2, незважаючи на складнощі, пов'язані з воєнним станом в Україні, аналізовані банки дотримуються індикаторів достатності капіталу. При цьому слід відмітити про лідерство АБ «Південний» як за розміром регулятивного капіталу, так і виконання нормативів Н2 та Н3.

Виконання нормативів капіталу банками, що аналізуються свідчить про те, що вони спроможні покривати ризики, які виникають під час їх діяльності, засвідчують їх платоспроможність.

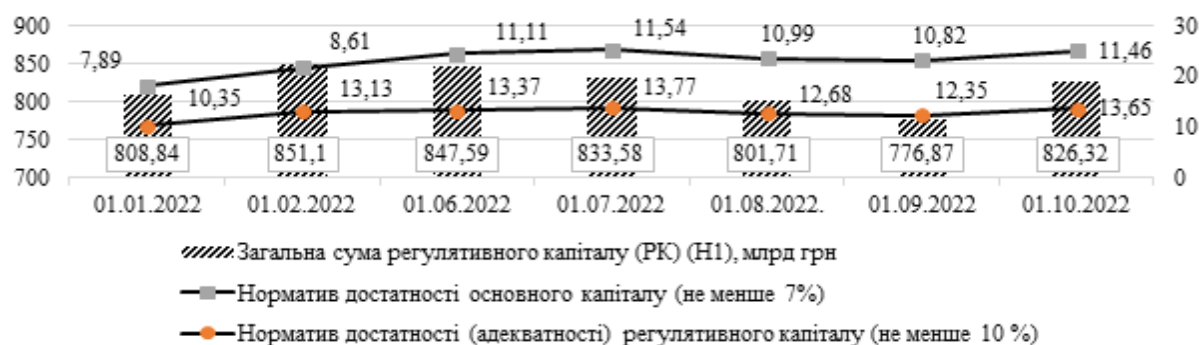

Рис. 2.1 Динаміка показників достатності капіталу ПАТ «МТБ Банк»

Рис. 2.2 Динаміка показників достатності капіталу АБ «Південний»

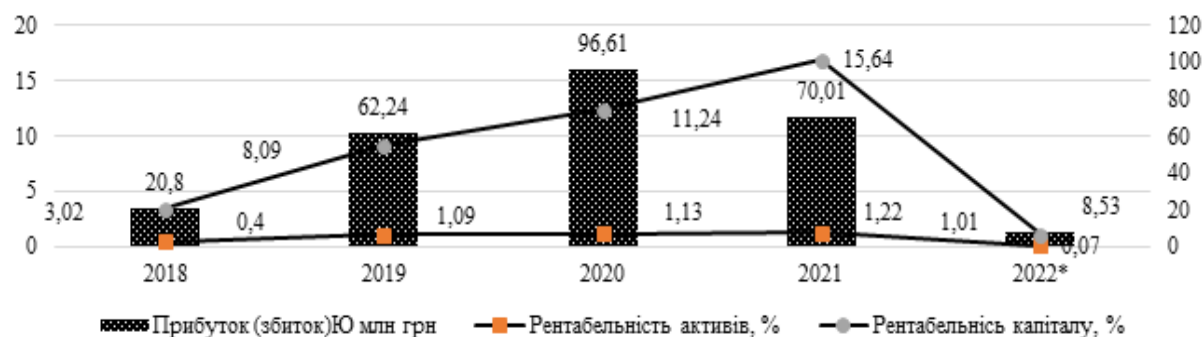

Рис. 2.3 Динаміка показників достатності капіталу ПАТ «Восток»

Рис. 2 Динаміка показників достатності капіталу ПАТ «МТБ Банк», АБ «Південний», ПАТ «Восток» за період з 01.01.2022 по 01.10.2022

Джерело: складено авторами за матеріалами [11]

По-друге – це показники прибутковості діяльності банків (рис. 3)

3.1 Динаміка показників прибутковості ПАТ «МТБ Банк»

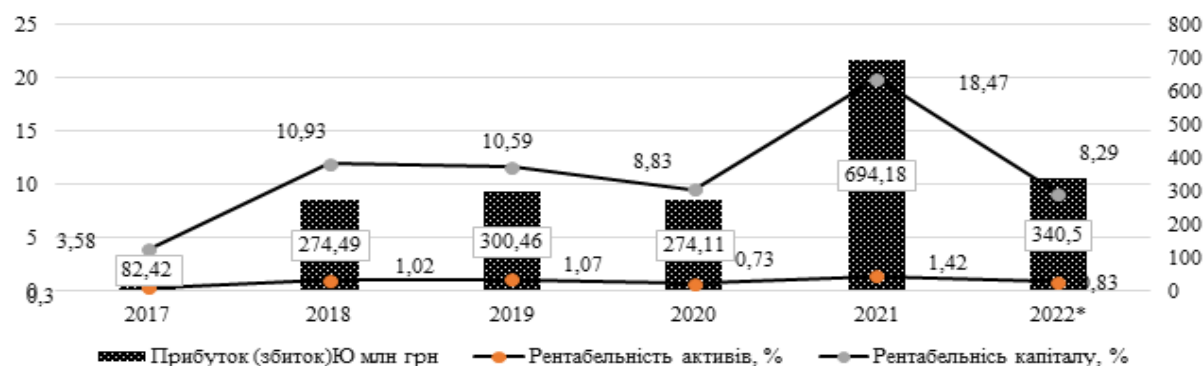

Рис. 3.2 Динаміка показників прибутковості АБ «Південний»

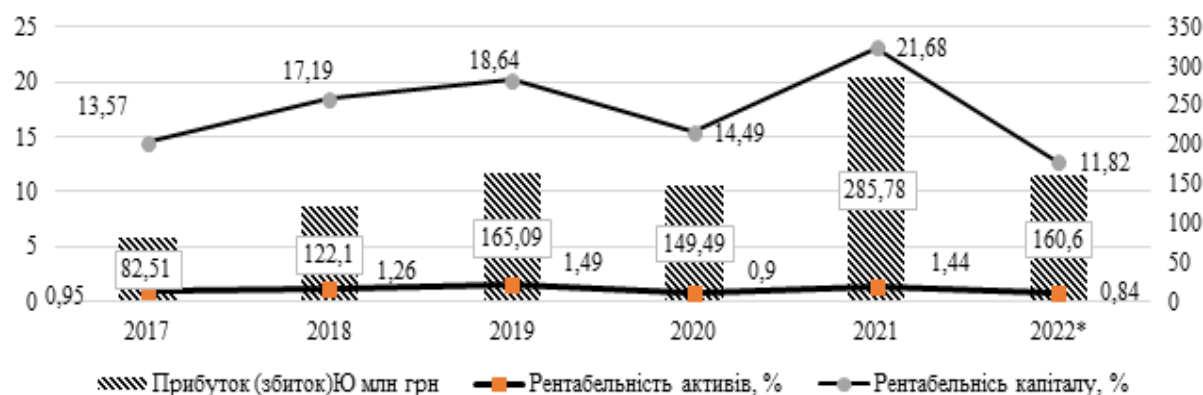

Рис. 3.3 Динаміка показників прибутковості ПАТ «Восток»

Рис. 3 Динаміка показників прибутковості ПАТ «МТБ Банк», АБ «Південний», ПАТ «Восток» за період 2017-2022* рр.

Джерело: складено авторами за матеріалами [12]

Як засвідчують дані рисунку 3, за період дослідження аналізовані банки демонстрували прибуткову діяльність. Хоча слід відзначити, що з початку 2022 року спостерігається різке зниження зазначених показників. Але як позитивний момент є те, що банки залишаються прибутковими. Особливо це прослідковується за показником рентабельності капіталу, який коливається за досліджуваний період в межах 21,68 % до 8,83 %.

Як було зазначено вище, аналізовані банки в більшій мірі спричиняють вплив на розвиток ринку банківських послуг Одещини. Тому за доцільне, є дослідження їх кредитних та депозитних портфелів.

Таблиця 3

Динаміка кредитних портфелів ПАТ «МТБ Банк», АБ «Південний», ПАТ «Восток» за період 2017-2022* рр.

Суб'єкти кредитування	2017		2019		2021		2022*	
	млн грн.	Питома вага, %	млн грн.	Питома вага, %	млн грн.	Питома вага, %	млн грн.	Питома вага, %
ПАТ "МТБ Банк"								
К нфк	1094,35	73,70	2 173	91,07	4078,06	93,47	4720,96	95,71
К д.г	390,51	26,30	212,92	8,93	284,81	6,53	211,43	4,29
Усього	1484,86	100,00	2 385	100,00	4362,87	100,00	4932,39	100,00
ПАТ "Восток"								
К нфк	5718,11	99,57	6603,65	98,48	9042,12	98,93	8492,89	98,97
К д.г	24,54	0,43	101,85	1,52	98,05	1,07	88,41	1,03
Усього	5742,65	100,00	6705,5	100,00	9140,17	100,00	8581,3	100,00
АБ "Південний"								
К нфк	15596,67	85,78	12906,49	98,83	19822,71	99,27	19002,84	99,50
К д.г	2584,45	14,22	152,62	1,17	146,35	0,73	95,97	0,50
Усього	18181,12	100,00	13059,11	100,00	19969,06	100,00	19098,81	100,00

К нфк – Кошти не фінансових корпорацій; К д.г- Кошти домашніх домогосподарств
2022 р. – на 01.10.2022

Джерело: складено авторами за матеріалами [12]

Як свідчать дані таблиці 3, кредитні портфелі банків, що аналізуються, спрямовані на суб'єктів нефінансових корпорацій. Про це свідчить їх питома вага в структурі кредитного портфеля. Так, станом на 01.10.2022 р. у ПАТ "МТБ Банк" вона склала – 95,71 %, ПАТ "Восток" – 98,97 %, АБ "Південний" – 99,50 %.

Якщо розглядати зміну кредитних портфелів у абсолютному значенні, то слід відзначити, що за період 2017-2021 рр. спостерігається їх зростання, а саме: ПАТ "МТБ Банк" на 2983,71 млн грн. в 2021 р. у порівнянні з 2017 р.; у

ПАТ "Восток" на 3324,01 млн грн.; у АБ "Південний" на 4226,04 млн грн. відповідно.

Найбільший кредитний портфель як в цілому, так і за суб'єктами кредитування, спостерігається у АБ "Південний" на протязі досліджуемого періоду. Слід також відзначити, що ПАТ «МТБ Банк» за 9 місяців 2022 р наростив кредитний портфель за суб'єктами нефінансових корпорацій у сумі 4720,96 млн грн., що перевищує річний обсяг за 2021 р., що вказує на спрямованість політики банку на відновлення економіки Одеського регіону.

Декілька інша ситуація складається за депозитними портфелями банків (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка депозитних портфелів ПАТ «МТБ Банк», АБ «Південний», ПАТ «Восток» за період 2017-2022* рр.

Суб'єкти кредитування	2017		2019		2021		2022	
	млн грн.	Питома вага, %	млн грн.	Питома вага, %	млн грн.	Питома вага, %	млн грн.	Питома вага, %
ПАТ "МТБ Банк"								
К нфк	17659,49	49,82	2267,49	50,28	6368,97	68,25	6505,14	68,05
К д.г	17789,97	50,18	2242,13	49,72	2963,48	31,75	3054,12	31,95
Усього	35449,46	100,00	4509,62	100,00	9332,45	100,00	9559,26	100,00
ПАТ "Восток"								
К нфк	3839,55	59,10	5686,33	63,95	12212,76	70,20	10070,86	66,26
К д.г	2656,86	40,90	3205,43	36,05	5184,14	29,80	5128,58	33,74
Усього	6496,41	100,00	8891,76	100,00	17396,9	100,00	15199,44	100,00

АБ "Південний"								
К нфк	8347,25	55,62	10410,01	53,11	24419,76	65,97	15269,83	57,88
К д.г	6660,05	44,38	9190,74	46,89	12595,23	34,03	11114,14	42,12
Усього	15007,3	100,00	19600,75	100,00	37014,99	100,00	26383,97	100,00

К нфк – Кошти не фінансових корпорацій; К д.г- Кошти домашніх домогосподарств
2022 р. – на 01.10.2022

Джерело: складено авторами за матеріалами [12]

Як свідчать дані таблиці 4, депозитний портфель банків, що аналізується, на відміну від кредитного, характеризується тим, що на протязі досліджуемого періоду спостерігається тенденція щодо урівноваження залучених коштів ніж нефінансових корпорацій та домашніх домогосподарств

Так, у ПАТ "МТБ Банк" в 2017 р. та 2019 р. зазначене співвідношення практично було урівноважено за питомою вагою по 50 %. У 2021 р. та за 9 місяців 2022 р. переважають кошти нефінансових корпорацій, які склали

68,25 % та 68,05 % відповідно.

У АБ "Південний" та ПАТ "Восток" також переважають у структурі кошти залучені від нефінансових корпорацій. Хоча, АБ "Південний" за 9 місяців 2022 р. збільшив портфель коштів домогосподарств у порівнянні з 2021 р. на 8,19 %, надивлячись на складну ситуацію в країні, шл свідчить про довіру населення до банку.

Якщо розглядати зміну депозитних портфельів у абсолютному значенні, то слід відзначити, що за період 2017-2021 рр. спостерігається така тенденція. У ПАТ "МТБ Банк" він зменшився на 26117,01 млн грн. в 2021 р. у порівнянні з 2017 р., хоча за 9 місяців 2022 р. у порівнянні з 2021 р. спостерігається збільшення на 226,81 млн грн. У ПАТ "Восток" та АБ "Південний" - збільшення на 10900,49 млн грн. та 22007,69 млн грн. відповідно.

Найбільший депозитний портфель як в цілому, так і за суб'єктами залучення коштів у АБ "Південний" на протязі досліджуемого періоду.

У подальшому, слід визначитися зі ступенем ефективності обслуговування банками клієнтів за допомогою показників чистої процентної маржі, середньої вартості залучення ресурсів, середньої ціни надання кредитних продуктів та прибутковості/ збитковості продаж (табл. 5).

Таблиця 5

Роки	Середня ціна надання кредитних продуктів	Середня вартість залучення ресурсів	Чистий спред	Чиста процентна маржа	прибутковості/ збитковості продаж, %
ПАТ "МТБ Банк"					
2017	19,03	3,93	3,07	15,10	1,62
2018	21,48	3,74	17,74	4,96	0,40
2019	21,86	5,16	16,70	5,10	1,10
2020	18,94	3,58	15,36	4,25	1,13
2021	20,48	3,63	16,85	4,40	1,22
2022*	17,01	5,04	11,97	2,79	0,07
ПАТ "Восток"					
2017	15,27	5,81	5,73	9,47	0,95
2018	14,69	6,07	8,62	5,92	1,26
2019	17,31	5,68	11,62	5,93	1,49
2020	15,78	3,29	12,48	4,06	0,90
2021	15,01	2,47	12,54	4,75	1,44
2022*	14,01	2,77	11,24	4,09	0,84

АБ "Південний"					
2017	13,54	15,94	-2,4	2,42	0,3
2018	12,73	8,32	4,41	1,31	1,02
2019	14,94	8,37	6,57	1,05	1,07
2020	19,87	8,50	11,37	3,40	0,73
2021	15,39	3,39	12,00	3,71	1,42
2022*	14,19	4,17	10,02	3,92	0,83

Джерело: складено автором за матеріалами [12]

Як свідчать представлені дані у таблиці 5, основні показники, які характеризують рівень ефективності обслуговування клієнтської бази ПАТ "МТБ Банк", ПАТ "Восток" та АБ «Південний», знаходяться на достатньому рівні. Це означає, що стратегія управління у банку є виваженою. Виключенням є 2017 рік, коли АБ «Південний» вдавався до агресивної політики щодо залучення ресурсів, і тим самим чистий спред був отриманий від'ємний.

У подальшому слід розглянути загальні тенденції розвитку ринку банківських послуг в Одеському регіоні. Розглянемо основні показники грошово-кредитної та фінансової статистики діяльності депозитних корпорацій (банків) Одеської області станом на кінець вересня 2022 р. Даний період обраний виходячи з того, що воєнні події, які відбуваються на території Одеської області вимагають додаткової фінансової підтримки для відновлення критичної інфраструктури та відбудови постраждалих громад.

Таблиця 6

Надані кредити та залучені депозити банками Одещини

Показники	Залишки коштів, млн грн			Зміна, %		
	Україна	Одеська область	% до загального підсумку по Україні	у річному обчисленні	до початку року	за місяць
Кредити, надані депозитними корпораціями						
Нефінансовим корпораціям:	790 370	30 746	3,9	15,8	13,9	-3,1
у національній валюті	523 858	19 625	3,7	17,9	18,1	-1,5
у іноземній валюті	266 513	11 121	4,2	12,3	7,1	-5,8
Домашнім домогосподарствам	242 603	10 547	4,3	5,8	3,6	-0,4
у національній валюті	219 316	9 003	4,1	6,9	1,2	-0,4
у іноземній валюті	23 287	1 544	6,6	-0,2	20,1	-0,6
Депозити, залучені на рахунки						
Нефінансовим корпораціям:	622 650	29 935	4,8	15,7	-15,1	5,7
у національній валюті	409 490	16 342	4,0	6,2	-34,1	8,4
у іноземній валюті	213 160	13 593	6,4	29,6	30,1	2,6
Домашнім домогосподарствам	953 572	49 629	5,2	13,8	10,1	1,0

у національній валюті	596 054	23 747	4,0	17,1	9,1	1,7
у іноземній валюті	357 518	25 882	7,2	11,0	10,9	0,3

Джерело: складено авторами за матеріалами [13]

Як свідчать дані таблиці 6, кредити, надані депозитними корпораціями Одещини у вересні місяці 2022 р. склали нефінансовим корпораціям 3,9 %, домашнім домогосподарствам 4,1 % від загального обсягу загального по Україні. Депозити, залучені на рахунки відповідно склали від нефінансових корпораціям 4,8 %, домашнім домогосподарствам 5,2 % від загального обсягу загального по Україні. При дослідженні середньозважених процентних ставок за залученими та розміщеними коштами банками Одещини можна констатувати, що вони не відрізняються від середніх по Україні, а у деяких випадках і вищі.

Висновки. Таким чином можна підвести підсумок. Банки Одещини на сьогодні функціонують у складних соціально-економічних та політичних умовах, спричинених воєнною агресією рф. При цьому слід відміти, що незважаючи на це вони зберігають свої конкурентні позиції, основний вектор якої є підтримка соціально-економічного розвитку регіону та розвиток ринку банківських послуг Одещини.

Подальшого дослідження потребують питання, які пов'язані з новими формами фінансово-інвестиційної підтримки розвитку територіальних громад, а саме: розробка програм консорціумного кредитування; розширення довгострокового та інвестиційного кредитування шляхом запровадження механізмів проєктного фінансування як безрегресного методу фінансування, який інвестує проєкти, заснованих на прогнозованих грошових потоках; розробка концепції державного стимулювання банківського кредитування зруйнованих та пошкоджених територій (громад) та подальшого їх інноваційного розвитку; механізмів інституціонально-інфраструктурної підтримки в системі державно-приватного партнерства, застосування якого дозволяє впливати та забезпечувати збалансований розвиток територій.

Список літератури

1. Герасимчук З.В., Гоманюк О.К. Фактори впливу на розвиток регіональних ринків банківських послуг. *Фінансовий простір*. 2015. № 1 (17). С. 92-101.
2. Гасій О. В., Соколова А.М., Прохар Н. В. Фактори конкурентного середовища банківському секторові економіки: регіональний аспект. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.5.85.
3. Чала В. С. Особливості фінансових інструментів зеленого банківництва на світовому ринку банківських послуг. *Економічний простір*. 2021. № 176. С. 28-36. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/176-4>.
4. Мураєв Є. Розробка стратегії розумних міст України за збалансованою системою показників в умовах цифрової економіки. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 4. Т. 2. С. 106-109. DOI: 10.31891/2307-5740-2020-284-4(2)-18.
5. Польова О. Децентралізація у забезпеченні стійкого економічного та соціального розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-53>. (дата звернення 20 жовтня 2022).
6. Ажажа М., Фурсін О., Венгер О. Зарубіжний досвід регіонального економічного розвитку: інновації, екосистема, місцеве самоврядування. *Humanities Studies*. 2022. Вип. 11 (88). С. 169-182.
7. Содома Р., Дубневич Ю., Марків Г., Шматковська Т. Моніторинг соціально-економічного розвитку територіальних громад. 2021. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/8538/1/Econ-28-2021-4.pdf>, (дата звернення 20 жовтня 2022).
8. Карпов В.А., Сментина Н.В., Королева Т.С. Особливості актуалізації стратегії розвитку Лиманської територіальної громади з огляду на виклики воєнного часу. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2022, № 8 (297), С. 71-82. DOI: 10.32680/2409-9260-2022-8-297-83-88.
9. Основні показники діяльності банків. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1>. (дата звернення 27 жовтня 2022).
10. Кількість діючих структурних підрозділів діючих банків у розрізі територій станом на 01.10.2022. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/>

statistic/sector-financial#2fs. . (дата звернення 27 жовтня 2022).

11. Економічні нормативи та ліміти відкритої валютної позиції (у розрізі банків). Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>. . (дата звернення 27 жовтня 2022).

12. Згруповані балансові залишки (у розрізі банків). Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>. . (дата звернення 27 жовтня 2022).

13. Основні показники грошово-кредитної та фінансової статистики діяльності депозитних корпорацій (банків) Одеської області станом на кінець вересня 2022 р. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>. . (дата звернення 27 жовтня 2022).

References

1. Gerasimchuk, Z.V., Khomanyuk, O.K. (2015). Factors influencing the development of regional banking services markets. *Finansovyy prostir*, 1 (17), 92-101. [In Ukrainian].
2. Hasii, O. V., Sokolova, A. M., & Prokhar, N. V. (2021)/ Factors of the competitive environment of the banking sector of the economy: regional aspect. *Efektivna ekonomika*, 5. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.5.85. [In Ukrainian].
3. Chala, V. S. (2021)/ Peculiarities of financial instruments of green banking on the world market of banking services. *Ekonomichnyy prostir*, 176. 28-36. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/176-4>. [In Ukrainian].
4. Olijnyk, A. V. (2020) Instrumenty upravlinnia operatsijnym ryzykom banku. Suchasni vyklyky i aktual'ni problemy nauky, osvity ta vyrobnytstva: mizhhaluzevi dysputy: materialy VIII mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii, 39-50 [In Ukrainian].
5. Poleva, O. (2022). Decentralization in ensuring sustainable economic and social development of territorial communities. *Ekonomika ta suspil'stvo*, 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-53>. [In Ukrainian].
6. Azhazha, M., Fursin, O., & Wenger, O. (2022). Foreign experience of regional economic development: innovations, ecosystem, local self-government. *Humanities Studies*, 11 (88), 169-182. [In Ukrainian].
7. Sodoma, R., Dubnevich, Yu., Markiv, G., & Shmatkovska, T.. (2021). Monitoring of socio-economic development of territorial communities. Retrieved from <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/8538/1/Econ-28-2021-4.pdf>, [In Ukrainian].
8. Karpov, V.A., Smentina, N.V., & Koroleva, T.S. Peculiarities of updating the development strategy of the Lyman Territorial Community in view of the challenges of wartime. *Naukovyy visnyk Odes'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*, 8 (297), 71-82. DOI: 10.32680/2409-9260-2022-8-297-83-88. [In Ukrainian].
9. National Bank of Ukraine (2022). Main indicators of banks' activity Retrieved from : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1> [In Ukrainian].
10. National Bank of Ukraine (2022). The number of active structural divisions of active banks by territory as of October 1, 2022.. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#2fs>. [In Ukrainian].
11. National Bank of Ukraine (2022). Economic norms and limits of open currency position (by banks). Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> [In Ukrainian].
12. National Bank of Ukraine (2022). Grouped balance sheets (by bank). Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>. [In Ukrainian].
13. National Bank of Ukraine (2022). The main indicators of monetary and financial statistics of deposit corporations (banks) of Odesa region as of the end of September 2022. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.11.2022

Прийнята до публікації 15.11.2022

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛІНГУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Пінті А. В., аспірантка кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: pintianastasiia@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2432-6550

Анотація. У роботі представлено теоретичні основи фінансового контролінгу у системі фінансового менеджменту підприємства. Метою дослідження є висвітлення теоретичних основ фінансового контролінгу на підприємстві, визначення ролі та місця фінансового контролінгу у системі фінансового менеджменту, виявлення основних факторів, що здійснюють вплив на формування фінансового контролінгу на підприємстві. Надано визначення терміну «контролінг» як механізму управління підприємствами з метою підвищення прибутку. Обґрунтовано актуальність цього інструменту управління, що дозволяє компанії надійно орієнтуватися в ринкових відносинах, чого не забезпечували раніше застосовувані системи планування та обліку. У статті наведено еволюцію основних етапів формування концепції системного управління на основі впровадження контролінгу на підприємстві. Висвітлено основні фактори, що можуть впливати на ефективність реалізації управління підприємством. Представлено чинники, які здійснюють вплив на впровадження контролінгу на підприємстві.

Ключові слова: фінансовий контролінг, управління підприємством, фінансовий менеджмент, контроль.

THEORETICAL PRINCIPLES OF FORMATION OF FINANCIAL CONTROL AT THE ENTERPRISE

Pinti Anastasiia, postgraduate student of the Department of Financial Management and Stock Market, Odesa National Economic University, Odesa, Ukraine
e-mail: pintianastasiia@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2432-6550

Abstract. The paper presents the theoretical foundations of the formation of controlling at the enterprise. The definition of the term "controlling" as a mechanism of enterprise management in order to increase profit is provided. The work uses such methods as: analysis and evaluation, comparison, indexation and deduction, graphic method. The relevance of this management tool is determined, which allows the company to reliably navigate market relations compared to the previously available planning and accounting systems. The existing variety of definitions and views suggests that controlling is a dynamic field that develops in the direction of the theory and practice of organization management. It was established that during the practical implementation of the management system and its tools, a number of factors may arise that can lead to the effective implementation of the management system. It was noted that the constant development of economic relations and socio-economic systems also determines the development of approaches to understanding the company's effectiveness. The article describes the evolution of the main stages of the formation of the concept of system management based on the implementation of controlling at the enterprise. The main factors that can affect the effectiveness of the implementation of enterprise management are given. The factors influencing the formation of the strategy for the implementation of controlling at the enterprise are presented. The practical significance of this article lies in the fact that the implementation of a modern concept of financial management based on controlling can help the enterprise achieve the tasks and goals set by it, ensure compliance with the formed strategies and determines the effectiveness of operational and tactical plans for enterprise management.

Keywords: financial controlling, enterprise management, financial management, control.

JEL Classification: D800; D810; D890.

Постановка задачі. Підприємства, функціонуючи у достатньо несприятливих сьогодишніх реаліях, потребують особливої реорганізації економічних процесів та ефективної побудови системи фінансового менеджменту з метою забезпечити можливість впливу на динаміку розвитку суб'єкта господарювання. Одним із інструментів управління підприємством, його фінансовим станом і платоспроможністю є фінансовий контролінг. Завдяки контролінгу забезпечується можливість надавати точну та своєчасну інформацію користувачам, що створює умови для прийняття раціональних управлінських рішень, виникає можливість діагностувати фінансово-майновий стан підприємства, відстежуються фінансові ризики та загалом формується ефективне стратегічне фінансове управління.

Визначення теоретичних засад фінансового контролінгу має бути спрямовано на отримання

вичерпної інформації про процеси управління фінансовими ресурсами, виявлення можливих порушень та подальше прийняття раціональних управлінських рішень.

Фінансовий контролінг має бути побудований на підприємстві так, щоб забезпечувалась спрямованість на запобігання банкрутства підприємства та мінімізацію впливу можливих кризових ситуацій.

Саме тому основою фінансового контролінгу на підприємстві має бути порівняння планових та фактичних показників, виявлення відхилень між ними, встановлення причин цих відхилень з метою розробки рекомендацій щодо їх усунення та відновлення нормальної діяльності. Теоретичні засади фінансового контролінгу дозволяють виявити сутність, значення та його місце у фінансовому менеджменті підприємства, оцінити вплив чинників на ефективність побудови контролінгу суб'єкта господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та методичним основам фінансового контролінгу в управлінні підприємством присвячені роботи багатьох вчених-економістів, серед яких можна виділити наступних: Н. Д. Бабяк [9], Д. С. Букресєва [1], І. В. Гужавіна [7], М. В. Гунченко [10], А. В. Дмитренко [3], О. М. Згурська [7], І. А. Маркіна [10], Л. В. Прокопенко [8], І. В. Радзівіло [4], О. В. Рибак [2], І. В. Сіліна [4], Т. В. Сьомкіна [7], О. М. Таран [10], О. О. Терещенко [9]. Для цього питання про теоретичні засади формування фінансового контролінгу на підприємстві як ефективного напрямку фінансового менеджменту можна відзначити достатній рівень дослідженості та розробленості. Під впливом нових сучасних економічних тенденцій процеси фінансового контролінгу потребують переосмислення та адаптування до навколишнього середовища.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте у наявних сучасних літературних джерелах представлено лише загальні теоретичні основи контролінгу на підприємстві, а сьгоднішні реалії потребують встановлення основних функцій, що мають бути покладені на контролера, та виявлення факторів, які мають можливість впливати на рівень ефективності реалізації системи управління підприємством.

Мета дослідження є висвітлення теоретичних основ фінансового контролінгу на підприємстві, визначення ролі та місця фінансового контролінгу у системі фінансового менеджменту, виявлення основних факторів, що здійснюють вплив на формування фінансового контролінгу на підприємстві.

Основний матеріал. Сучасне майстерство господарювання полягає у вмінні прогнозувати економічну та ринкову ситуацію, формувати оптимальне співвідношення між витратами і прибутком, тим самим забезпечуючи досягнення запланованих цілей і отримання бажаного результату.

Контролінг є механізмом такої майстерності, розробкою та вдосконаленням якого займається значна кількість фахівців. Актуальність контролінгу як інструменту управління обумовлена тим, що він дозволяє компанії надійно орієнтуватися в ринкових відносинах, чого не забезпечували раніше застосовувані системи планування та обліку.

Розвиток ринкової економіки, на думку багатьох експертів, пов'язаний із виникненням такого явища, як контроль [1, с. 35]. З розвитком техніки і технологій організація виробництва підприємств стає все більш наукомісткою. Ця тенденція пов'язана не тільки з новітніми технологічними секторами, але й з іншими секторами, де найбільша частина коштів вкладається саме у технології.

У сучасному економічному середовищі досить швидко відбувається процес об'єднання традиційних методів планування, обліку, контролю, аналізу та регулювання в єдину систему збору, акумуляції, перетворення та зберігання інформації, на основі даних якої приймаються у подальшому управлінські рішення. Ця система і називається контролінгом. Слово «контролінг» походить від англійського «to control» – контролювати, управляти [2, с. 169].

Аналіз науково-методичної та навчальної літератури дозволяє сформулювати твердження про відсутність нині однозначного та універсального визначення поняття «контроль».

Контролінг є системою, що орієнтована на досягнення фінансових результатів, і є сферою діяльності, яка включає збір та обробку інформації в процесі розробки, координації та контролю за реалізацією основних цілей підприємства [3, с. 56].

Контроль у широкому сенсі можна визначити як систему забезпечення виживання суб'єкта господарювання у двох аспектах: у короткостроковий період, який пов'язаний з максимізацією чистого доходу, і у довгостроковий період, метою якого є підтримка ефективної взаємодії між внутрішнім і зовнішнім середовищем підприємства [4].

Варто зазначити, що більшість авторів трактують контролінг як сучасне поняття управління підприємством [5, с. 103]. Існуюча різноманітність визначень і поглядів свідчить про те, що

контролінг є динамічною сферою, яка розвивається у напрямку теорії та практики управління компанією. Визначення контролінгу часто передбачає філософську, функціональну, наукову та організаційну складові.

Впроваджуючи контролінг у фінансовий менеджмент, управлінці підприємств мають керуватися раціональним використанням ресурсів і стратегічним розвитком підприємства у майбутньому.

Більшість провідних світових компаній, які успішно досягли власних цілей, завжди використовували контроль як інструмент управління, проте, можливо, вони навіть і не використовували цей термін, але враховували динамічні зміни зовнішнього середовища та ймовірні сценарії розвитку майбутнього підприємства.

Контролінг призначений для попередження і прогнозування виникнення кризових ситуацій. Аналіз управління як важливої складової сучасної системи управління, вивчення історії походження та основних етапів його формування, генезис теорії систем управління, які представлені у таблиці, важливі для розуміння сучасної сутності цього терміну.

Таблиця 1

Еволюція концепції контролінгу на підприємстві

Етапи розвитку концепції	Вектори розвитку концепції	Основні завдання відповідно до концепції
30-ті роки XX ст.	Система обліку	Централізація і переорієнтація у майбутнє системи обліку, яка концентрується на реєстрації фактичної інформації попередніх періодів
70-80-ті роки XX ст.	Управлінська інформаційна система	Створення загальної інформаційної системи управління, розробка концепції єдиної інформаційної системи, її впровадження, координація, функціонування інформаційної системи, оптимізація інформаційних потоків
90-ті роки XX ст. – початок XXI ст.	Система управління (планування, контроль, координація і розробка стратегії)	Планування і контроль діяльності структурних підрозділів підприємства. Координація діяльності системи управління, забезпечення життєдіяльності підприємства у довгостроковій перспективі

Джерело: складено автором за матеріалами [6, с. 240-245; 7, с. 12-13]

Контролінг може бути представлений і як сервісна функція. Головні особливості цієї функції полягають у досягненні ефективності топ-менеджерів, менеджерів і спеціалістів функціональних відділень підприємства. Аналізуючи поточну практику фінансового менеджменту підприємства, доцільно зазначити, що є контролер та постачальник інформації для менеджерів.

Щодо організаційної сторони, то контролінг є структурним елементом підприємства – ланцюгом, відділом або сервісом, що виконує функції контролінгу, і які керуються внутрішньою документацією підприємства.

Контролінг як наука займається теорією вимірювання ресурсів, виробничими результатами підприємства, а також його процесами. Якщо вимірювання не є точними, об'єктивними, одноманітними та порівнянними, то контроль, аналіз і планування стають безпідставними та невиправданими.

Діяльність будь-якої компанії завжди буде спрямована на досягнення конкретних цілей. Для того, щоб не відходити від призначеного курсу, необхідний безперервний моніторинг процесу реалізації розроблених програм. Нині традиційна система управління є одним із найважливіших інструментів управління.

Рекомендується звертатися до зарубіжного досвіду з наділення функціями контролерів:

так, у 1931 р. засновано інститут «Controller's Institute of America» як професійну організацію контролерів, у Німеччині ж виникає інститут контролерів з питань освіти у сфері планування та обліку. Після 1950 р. розпочинається підйом економіки у Німеччині та країнах Європи [8, с. 19].

Розвиток малого та середнього бізнесу і по сьогоднішній день є основою добробуту економіки, а необхідність в його розвитку слугувала стимулом для впровадження контролінгу і на підприємствах цього типу. Рішення цієї задачі вимагало від керівництва невеликих компаній вкладати значні інвестиції у розробку сучасних систем і методів ефективного управління.

З активним розвитком технологій комп'ютерної техніки і формується інструментарій контролю. Виникають програми контролінгу, такі як «ABC», «1С», «JIT», «Кайзен» та ін. [9, с. 305].

Історичні етапи контролю за розвитком охоплюють досить тривалий період, протягом якого ця сфера діяльності розвивалася разом із соціально-економічним розвитком суспільства.

Методологія контролінгу має досить велике значення у будь-якій галузі, оскільки всі операції та дії повинні практично здійснюватися відповідно до визначених правил, інструкцій і стандартів. Однак впровадження будь-якого нововведення супроводжується появою ступеня обмеженого ризику, який може мати як позитивні, так і негативні сторони.

Постійно мінливі економічні умови сучасних підприємств впливають на зміну потоку управлінських рішень. І як зазначається, прийняті рішення щодо реалізації всіх етапів управління, таких як планування, організація, контроль, аналіз, мотивація, належать контролінгу, який надає інформаційну і консультативну підтримку менеджменту. Водночас неможливо представити створення ефективно функціонуючої системи контролю без використання інформаційних технологій, які підтримують такі інструменти.

Відповідно до ефективності контролінгу на підприємстві, доцільно було б її визначати так. По-перше, це може бути зовнішня ефективність, що характеризується рівнем досягнення поставлених перед підприємством цілей, пов'язаних із зовнішніми факторами. По-друге, це вплив на компанію (наприклад, динаміка ринкового середовища, зміни нормативного регулювання та ін.). І по-третє, це внутрішня ефективність, яка характеризується результативністю певних внутрішніх процесів організації, станом функціонування внутрішньої системи компанії.

Важливим є виявлення та попередження основних факторів, які чинять вплив на ефективність формування фінансового контролінгу на підприємстві, серед яких варто виокремити: якість керівних рішень, особисті та професійні якості менеджера, рівень корпоративної культури, якість та інноваційність продукції та ін. Як стає помітним, наведені фактори належать до мікроекономічного рівня впливу, адже на них можна впливати та корегувати рівень їхнього впливу.

Під впливом різноманітних ендогенних та екзогенних факторів формування фінансового контролінгу може відзначатися статичною ефективністю, що відображає результативність діяльності компанії на нетривалому часовому проміжку в рамках реалізації оперативних і тактичних цілей; та динамічною ефективністю, що відображає результативність діяльності компанії у довгостроковому часовому горизонті.

Роль та місце фінансового контролінгу у системі фінансового менеджменту особливо яскраво спостерігається в залежності від критерія змісту: так, наприклад, економічна ефективність фінансового контролінгу характеризується економічною результативністю діяльності, тобто рівень природних або кількісних показників (доходів, прибутків тощо) на визначені одиниці витрат; технологічна ефективність визначає рівень інтенсивності та оптимальності використання існуючих ресурсів при виробництві продукції або послуг у рамках поставлених виробничих цілей; соціальна ефективність характеризується ступенем задоволеності працівників з урахуванням їхнього добробуту, умов праці і т. д.

Необхідно зазначити, що постійний розвиток економічних відносин і соціально-економічних систем обумовлює також і розвиток підходів до розуміння ефективності фінансового контролінгу компанії.

Наприклад, в останні роки з розширенням діяльності транснаціональних компаній отримано поширений синергетичний підхід, який стверджує, що система може залишатися ефективною навіть за неефективності одного чи кількох її елементів, за умов відсутності тенденції збільшення таких елементів [10, с. 98].

Заключним етапом визначення ефективності фінансового контролінгу на підприємстві є безпосереднє впровадження організаційних змін з наступним аналізом і оцінкою досягнутих

результатів.

Під час проведення організаційних змін можливі відхилення та невідповідність прогнозу у випадку, якщо не будуть враховані наступні фактори. Так, у процесі перетворення деякі значення цінності можуть бути як придбані, так і втрачені. Крім того, підприємство має бути готове до функціонування у перетвореному стані та здатне реалізувати необхідні для цього заходи. Притаманним для підприємства має бути встановлення кількості, масштабу та послідовності організаційних змін, забезпечення можливості корекції очікуваних результатів організаційних змін. А завдяки бажанню, ініціативі та компетентності співробітників у проведенні перетворень забезпечується можливість адаптації корпоративної культури до очікуваних результатів та ін.

Проте, в умовах реалізації системи фінансового контролінгу може виникнути ряд факторів, які можуть призвести і до неефективної реалізації системи управління. Серед них доцільно виокремити помилки встановлення цілей, історичні, організаційні, психологічні та методологічні фактори, що чинять вплив на ефективну побудову фінансового контролінгу на підприємстві.

Для фінансового контролінгу має бути актуальним здійснення оцінки готовності керівників делегувати оперативні рішення спочатку на рівні середнього керівництва, оскільки існує ризик того, що контроль може залишатися лише аналітичною системою підтримки прийняття рішень на рівні «менеджер-контролер», хоча він має бути логічно інтегрований у процеси бізнес-циклу компанії.

Висновки. Отже, формування системи фінансового контролю для підприємств дозволить, по-перше, підвищити рівень керованості бізнесу та скоротити час прийняття управлінських рішень, по-друге, це допоможе більш ефективно контролювати діяльність компаній та управління витратами,

по-третє, це істотно підвищує доходність компаній, забезпечує контроль ризиків та їх зниження для підвищення інвестиційної привабливості бізнесу.

Під час формування фінансового контролінгу на підприємстві важливо орієнтуватися на кількісні показники та стандарти контролера, що дозволить значно збільшити його ефективність. Навіть для якісних стандартів діяльності контролера важливо відшукати певні кількісні показники, які можуть відбивати їх. Інакше це може негативно позначитися на аналізі та контролі фінансово-господарської діяльності підприємства.

Отже, фінансовий контролінг дозволяє забезпечити концентрацію контрольних дій на пріоритетних напрямках фінансової діяльності підприємства, виявляти відхилення від її планових показників та приймати ефективні управлінські рішення для усунення таких відхилень і нормалізації фінансової діяльності.

Встановлення основ формування фінансового контролінгу на підприємстві дозволяє забезпечити ефективний рівень побудови фінансового контролінгу, генерує можливість мінімізувати рівень дії факторів, які негативно впливають на роботу суб'єкта господарювання.

Список літератури

1. Букреева Д. С. Контролінг – механізм ефективного управління підприємством: монографія. Дніпро: НГУ, 2017. 177 с.
2. Рибак О. В. Методи контролінгу в системі інструментарного аналізу організаційного середовища підприємства. *Регіональна бізнес-економіка та управління*. 2013. №1. С. 168-173.
3. Дмитренко А. В. Теоретико-методологічні засади та прагматика організації фінансового контролінгу спільної діяльності у сфері бізнесу: монографія. Чернігів: ЧНТУ, 2019. 354 с.
4. Радзівіло І. В., Сіліна І. В. Концептуальні засади фінансового контролінгу на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2015. №11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_46 (дата звернення 20.10.2022).
5. Стабілізація фінансово-економічної системи України: новітні моделі та перспективи розвитку: монографія / за заг. ред. О. М. Гончаренко, О. С. Світличної. Одеса: Атлант, 2017. 271 с.
6. Розвиток фінансового ринку України в умовах європейської інтеграції: проблеми та перспективи: монографія / за заг. ред. В. Г. Баранової, О. М. Гончаренко. Харків: Діса плюс, 2019. 370 с.
7. Гужавіна І. В., Сьомкіна Т. В., Згурська О. М. Фінансовий контролінг у системі

управління торговельним підприємством. *Економіка та держава*. 2020. №12. С. 11-14.

8. Прокопенко Л. В. Контролінг як інструмент управління підприємством. *Причорноморські економічні студії*. 2019. №39-2. С. 17-20.

9. Терещенко О. О., Бабяк Н. Д. Фінансовий контролінг: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2013. 407 с.

10. Маркіна І. А., Таран О. М., Гунченко М. В. Контролінг для менеджерів: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 304 с.

References

1. Bukreieva, D. S. (2017). Kontrolinh - mekhanizm efektyvnoho upravlinnia pidpryemstvom. Dnipro: NHU. [In Ukrainian].

2. Rybak, O. V. (2013). Controlling methods in the system of instrumental analysis of the enterprise's organizational environment. *Rehional'na biznes-ekonomika ta upravlinnia*, 1, 168-173. [In Ukrainian].

3. Dmytrenko, A. V. (2019). Teoretyko-metodolohichni zasady ta prahmatyka orhanizatsii finansovoho kontrolinhu spil'noi diial'nosti u sferi biznesu. Chernihiv: ChNTU. [In Ukrainian].

4. Radzivilo, I. V. & Silina, I. V. (2015). Conceptual principles of financial controlling at the enterprise. *Efektivna ekonomika*, 11. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_46 [In Ukrainian].

5. Honcharenko, O. M. & Svitlychna, O. S. (2017). Stabilizatsiia finansovo-ekonomichnoi systemy Ukrainy: novitni modeli ta perspektyvy rozvytku. Odesa: Atlant. [In Ukrainian].

6. Baranova, V. H. & Honcharenko, O. M. (2019). Rozvytok finansovoho rynku Ukrainy v umovakh ievropejs'koi intehtratsii: problemy ta perspektyvy. Kharkiv: Disa plius. [In Ukrainian].

7. Huzhavina, I. V., S'omkina, T. V. & Zghurs'ka, O. M. (2020). Financial controlling in the trading enterprise management system. *Ekonomika ta derzhava*, 12, 11-14. [In Ukrainian].

8. Prokopenko, L. V. (2019). Controlling as an enterprise management tool. *Prychornomors'ki ekonomichni studii*, 39-2, 17-20. [In Ukrainian].

9. Tereschenko, O. O. & Babiak, N. D. (2013). Finansovyj kontrolinh. Kyiv: KNEU. [In Ukrainian].

10. Markina, I. A., Taran, O. M. & Hunchenko, M. V. (2013). Kontrolinh dlia menedzheriv. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.11.2022

Прийнята до публікації 10.11.2022

ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ ФІСКАЛЬНОЇ ЗНАЧИМОСТІ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ В УМОВАХ ДЕСТАБІЛІЗУЮЧИХ ЧИННИКІВ ЕКОНОМІЧНИХ ВТРАТ

Онiщенко Г.В., аспірантка, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна
e-mail: krobiniec8@ukr.net

Анотація. Проведено аналіз фінансової значимості податкових надходжень до Зведеного бюджету України в умовах трьох кризових явищ, що призвели до зростання фінансових ризиків, а саме гібридних загроз 2014-2019 років, викликів і загроз епідеміологічного характеру пандемії COVID-19 у 2019-2021 роках, повномасштабної війни росії проти України з лютого 2022 року. Здійснено оцінювання ефективності податкового адміністрування за обґрунтованим переліком показників. Підкреслено правильність впровадження фінансових інструментів негайного адаптивного реагування. Надано пропозиції для подальшого підвищення ефективності фінансової політики, управління фінансовими ризиками та податкового адміністрування.

Ключові слова: фінансова політика, фінансовий простір, податкове адміністрування, податкова система, податки, податкові надходження.

FACTOR ANALYSIS OF THE FISCAL SIGNIFICANCE OF TAX REVENUES IN CONDITIONS OF DESTABILIZING FACTORS OF ECONOMIC LOSS

Onischshenko Hanna, Ph.D. student, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine
e-mail: krobiniec8@ukr.net

Abstract. The fiscal significance of tax revenues is determined by their importance in forming the state budget and ensuring that it fulfills its main functions, conducting effective economic and social policy, deepening transformational processes and reforms, and implementing innovations at the sectoral and regional levels. The analysis of the fiscal significance of tax revenues to the Consolidated Budget of Ukraine was carried out in the context of three crisis phenomena that led to an increase in fiscal risks, namely hybrid threats of 2014-2019, challenges and threats of the epidemiological nature of the COVID-19 pandemic in 2019-2021, full-scale war Russia against Ukraine from February 2022. Throughout all periods, the level of the general and budgetary tax burden is critical to the threshold, there is a stable trend of a high level of tax debt, and the general trend of shadowing the economy is negative and dangerous. An assessment of the effectiveness of the tax administration was carried out based on a well-founded list of indicators. Correctness of implementation of fiscal tools of immediate adaptive response is emphasized. The fiscal policy chosen in these times and the implemented fiscal incentives can be considered fully justified, the promptness of application, the breadth of the list and the quality of which testify to their adaptive nature of response to destabilizing factors in order to ensure fiscal stability, support and recovery of the national economy. Proposals for further improving the efficiency of fiscal policy, fiscal risk management, and tax administration have been provided: 1) the formation of a fiscal risk management; 2) implementation of the new tax reform within the framework of the adopted Decree "On Amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding the effect of norms during the period of martial law" No. 2120-IX (March 15, 2022); 3) improvement of methodical approaches for expansion of fiscal space, balanced and controlled application of fiscal incentives, improvement of tax administration in order to increase the efficiency of fiscal policy.

Keywords: fiscal policy, fiscal space, tax administration, tax system, taxes, tax revenues.

JEL Classification: H210, H300, H610.

Постановка задачі. Фінансова значимість податкових надходжень зумовлена їх важливістю у формуванні бюджету держави і забезпеченні виконання нею своїх головних функцій, проведенні ефективної економічної і соціальної політики, поглибленні трансформаційних процесів і реформування, впровадженні інновацій на галузевому і регіональному рівнях. При цьому, обмеженість фінансових ресурсів і значна частка тіньової економіки, необхідність постійного реагування на зовнішні виклики, зокрема військову агресію, загрози епідеміологічного і виклики глобалізаційного характеру, вимагають від фінансової політики та податкового адміністрування адаптивного реагування, не порушуючи принципів справедливості, збалансованості, пропорційності і прогресивності, що, в свою чергу, потребує надійного підґрунтя, зокрема комплексного аналізу і вивчення багатьох чинників, спираючись на сучасний методологічний базис та інструментарій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особистий вагомий внесок у формування

теоретичних засад фіскальної політики і фіскальної значимості податків зробили зарубіжні вчені, зокрема, С. Брю, П. Гейне, Дж. М. Кейнс, А. Лаффер, К. Макконнелл, Дж. Мід, Дж. Мілл, У. Нордхаус, У. Петті, Д. Рікардо, П. Самуельсон, Ж. Сей, А. Сміт, Дж. Стігліц, І. Фішер, М. Фрідман та інші. Проблемним аспектам фіскальної політики і побудови прогресивної податкової системи присвячені наукові праці українських учених, а саме В. Андрушенка, В. Базилевича, З. Варналія, О. Василика, Т. Єфименко, М. Карліна, Ю. Касперович, А. Крисоватого, М. Крупки, І. Лютого, Ю. Ляшенка, П. Мельника, О. Підхормого, А. Полторака, С. Рибак, М. Слатвінської, А. Соколовської, М. Фільо, В. Федосова, І. Хлебнікової, С. Юрія та інших.

Відокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, проблематика фіскальної політики і податкового адміністрування, враховуючи їх значущість і зростання впливу новітніх викликів і загроз, не втрачає актуальності.

Мета дослідження. Мета статті полягає у факторному аналізі фіскальної значимості податкових надходжень в цілях адаптивного реагування на дестабілізуючі чинники економічних втрат для забезпечення фіскальної стабільності.

Основний матеріал. Враховуючи мінливість, виклики і загрози економічного середовища, постійної уваги заслуговує питання визначення напрямів та інструментів фіскальної політики, розширення ефективного фіскального простору для стабілізації економічної ситуації, постійного формування фінансових ресурсів і спроможності держави до виконання покладених на неї функцій та забезпечення добробуту суспільства. В сучасній історії України за факторами впливу можна виокремити три важливих періоди, які вимагали змін у фіскальній політиці держави і підвищували фіскальну значимість податків. До таких періодів віднесемо: по-перше, 2014-2018 роки, де найбільший вплив був відчутним від загроз гібридної війни; по-друге, 2019-2021 роки – характеризувалися високою невизначеністю викликів епідеміологічного характеру внаслідок пандемії COVID-19; по-третє, з лютого 2022 року і до теперішнього часу, повномасштабна війна росії проти України. Негативним наслідком впливу цих дестабілізуючих чинників стали економічні втрати ВВП України, які знаходяться у безпосередньому взаємозв'язку і взаємозалежності з рівнем державного і гарантованого державою боргу та податкового потенціалу, як основних складових фіскального простору.

Так, гібридна війна 2014-2018 рр. і спровоковані нею валютна, банківська та боргова кризи 2014-2015 рр. завдали суттєвих втрат ВВП України. Зокрема, в 2014 р. вони становили -51,505 млрд дол. США (-28,1%) проти попереднього року, а в 2015 р. – -41,190 млрд дол. США (-31,3%), тобто загально -92,695 млрд дол. США або 1524,75 млрд грн (майже співставно з обсягом ВВП за весь 2014 р. – 1566,73 млрд грн). Надалі протягом трьох років спостерігаємо поступове зростання ВВП на 40,22 млрд дол. США (39,8%). Водночас, під впливом гібридних загроз у 2014 р. державний та гарантований державою борг зріс на 88,4% проти 2013 р. і становив 1100,564 млрд грн (70,25% ВВП), а в 2015 р. – 1572,18 млрд грн (79,76% ВВП). Проте, в 2018 р. він дорівнював 2168,63 млрд грн (60,94% ВВП), де в структурі державного боргу зростання зазнали заборгованість за випущеними цінними паперами на внутрішньому та зовнішньому ринках (758,84 і 622,08 млрд грн відповідно), гарантований державою борг – заборгованість за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій (236,99 млрд грн) [1, с.21-22].

До загроз гібридної війни в 2019 р. додалися загрози епідеміологічного характеру. Під час пандемії COVID-19 втрат ВВП не відбулося, але зростання економіки сповільнилось внаслідок зменшення ділової активності в умовах жорстких локдаунів. Зокрема, в 2020 р. ВВП зріс лише на 1,801 млрд дол. США (+1,2%) і склав 155,58 млрд дол. США. Отже, на стабілізацію ситуації потрібно було вісім років, у 2021 р. зростання ВВП становило +28,6% (200,09 млрд дол. США) або +30,2% (545,96 млрд грн), тобто втрати, які склали 92,695 млрд дол. США (-59,4% ВВП) нарешті було компенсовано [2]. У цей період темп приросту загально державного та гарантованого державою боргу був 33,72%, зокрема державного боргу – 34,14% і гарантованого державою – 30,56%. Проте, в 2021 р. державний і гарантований державою борг збільшився на 120,14 млрд грн і становив 2672,02 млрд грн (+27,7% або 97,95 млрд дол. США) проти 2551,88 млрд грн (+4,7% або 90,25 млрд дол. США) у 2020 р., хоча в 2019 р. він зменшився на -7,9% і склав 1998,28 млрд грн. У цей період динаміка рівня державного та гарантованого державою боргу відносно ВВП не набула чітко вираженого характеру – 50,28%, 60,84%, 48,94% у 2019-2021 роках відповідно [3].

Найбільш складним і значним за втратами є 2022 р., коли йдуть бойові дії і маємо тимчасово окуповані російськими військами території, постійні обстріли, зруйновані виробничі

потужності та інфраструктуру, викрадання зерна і ускладнення сільськогосподарської діяльності, порушення логістичних зв'язків, внутрішнє переміщення і відтік робочої сили закордон, підвищення цін на енергоносії, зменшення обсягів продажів, прискорення інфляційних тенденцій, що сукупно надзвичайно ускладнює здійснення економічної діяльності. Загальні втрати економіки України через війну оцінюються майже 600 млрд дол. США. Так, у I кварталі 2022 р. втрати реального ВВП становили -15,1% (134,07 млрд грн) до відповідного кварталу попереднього року [4]. За оцінками НБУ в березні ВВП впав на 44%, в травні – на 35-40% (до аналогічного місяця минулого року). Загалом падіння ВВП у II кварталі 2022 р. оцінюється у 40% внаслідок активних бойових дій та окупації територій областей України, які у 2021 р. генерували близько 20% ВВП [5, 6]. Згідно експертної оцінки Світового банку падіння ВВП України в цьому році можливе на 45,1%, МВФ – 35%, ЄБРР і НБУ – 30% [7]. За таких обставин маємо зростання державного і гарантованого державою боргу на кінець травня 2022 р. до 2967,49 млрд грн (+11,1% або 101,44 млрд дол. США) [3]. Потреби України у фінансуванні в 2022 р. оцінюються близько 35% ВВП, а зростання державного боргу прогнозується до 90% ВВП проти 49% ВВП у 2021 р. [8]. При цьому тенденція зростання зовнішнього боргу буде стійкою і надалі, враховуючи вкрай необхідні фінансові ресурси для деокупації та реінтеграції постраждалих регіонів, реалізації антикризових заходів і фіскальних стимулів, забезпечення стійкого відновлення економічної активності. Водночас, це вимагає підвищення результативності фіскального простору, зокрема його податкової складової. Тому, розглянемо більш детально структуру і динаміку податкових надходжень до Зведеного бюджету України в умовах впливу дестабілізуючих факторів виокремлених вище періодів.

Так, аналіз доходів Зведеного бюджету України у період гібридних загроз протягом 2014-2018 рр. показав, що темп їх приросту становив 159,67%, утім податкових надходжень у перші два роки гібридних загроз – 38,13%, а за весь період 2014-2018 рр. – 168,39% (табл.1). За структурою податкових надходжень найкращий приріст показали дохідно-прибуткові податки (197,72%) і податки на споживання (171,55%).

Таблиця 1

Податкові надходження до Зведеного бюджету України
в умовах гібридних загроз (млн грн)

Показники	Гібридні загрози					Темп приросту 2014-2018, %
	2014	2015	2016	2017	2018	
ДОХОДИ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ	456067	652031	782860	1016970	1184291	159,67
ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ	367512	507636	650782	828159	986349	168,39
Дохідно-прибуткові податки:	122818	150012	216172	283166	365647	197,72
податок та збір на доходи фізичних осіб	75203	99983	138782	185686	229901	205,71
податок на прибуток	40202	39053	60223	73397	106182	164,13
єдиний податок	7413	10975	17167	24083	29564	298,80
Податки на споживання:	196733	285064	357628	459972	534235	171,55
податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	31737	39688	54053	63450	79131	149,33

податок на додану вартість з імпортованих товарів	107287	138764	181453	250530	295377	175,31
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	28244	38784	55116	67774	72696	157,38
акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	16855	24327	35006	47674	54062	220,74
акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів	н/д	3200	11628	6001	5892	-
ввізне мито	12389	39881	20001	23898	26560	114,39
вивізне мито	220	420	370	644	516	134,64
Інші податки:	37256	43338	76585	84887	86880	133,48
рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	33597	41958	46608	51132	50087	49,08
податок на майно	н/д	275	24989	29056	31872	-
екологічний податок	3615	1105	4987	4698	4922	36,14

Джерело: розраховано автором за даними [9]

У 2019-2021 рр. під час пандемії COVID-19 зростання податкових надходжень склало 383,48 млрд грн або 35,83% (табл. 2). За плановими показниками Державного бюджету України в 2022 р. передбачається одержати 1351,93 млрд грн доходів, у тому числі 1192,489 млрд грн податкових надходжень. За результатами виконання державного бюджету в січні-липпні 2022 р. до нього надійшло 418,1 млрд грн податкових надходжень, що на 79,1 млрд грн (23,3%) більше ніж у відповідному періоді минулого року [10].

Таблиця 2

Податкові надходження до Зведеного бюджету України
в умовах пандемії COVID-19 (млн грн)

Показники	Пандемія COVID-19			Темп приросту 2019-2021, %
	2019	2020	2021	
ДОХОДИ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ	1289849	1376674	1662243	28,87
ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ	1070322	1136687	1453804	35,83
Дохідно-прибуткові податки:	428045	451610	559912	30,81
податок та збір на доходи фізичних осіб	275458	295107	349786	26,98
податок на прибуток	117317	118472	163845	39,66
єдиний податок	35270	38031	46282	31,22
Податки на споживання:	545853	584911	754967	38,31
податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	88930	126487	155775	75,17

податок на додану вартість з імпортних товарів	289760	274114	380714	31,39
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	71343	82315	85044	19,20
акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	59410	64367	87020	46,47
акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів	6323	7169	8236	30,26
ввізне мито	29855	30203	36855	23,44
вивізне мито	231	257	1322	473,42
Інші податки:	96111	99944	138551	44,16
рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	52025	57113	89319	71,68
податок на майно	37994	37433	43243	13,81
екологічний податок	6093	5398	5989	-1,70

Джерело: розраховано автором за даними [1]

Для визначення фіскальної значимості податкових надходжень та ефективності податкового адміністрування здійснимо оцінку за такими показниками:

1. Рівень загального податкового навантаження протягом 2014-2018 рр. показує коливання від 32,8% до 34,6% зі середнім перевищенням на 3,93% порогового значення 30% ВВП. Рівень бюджетного податкового навантаження має висхідну динаміку від 23,46% у 2014 р. до 27,7% у 2018 р. з темпом приросту 18,07% і середнім перевищенням на 1,38% порогового значення 25% ВВП. У 2019-2021 рр. ситуація не змінилася, в 2021 р. рівень загального податкового навантаження був 33,82% і бюджетного податкового навантаження 26,63%. Тому, розуміння негативного впливу податкового навантаження зумовило під час війни максимально можливе спрощення системи оподаткування для його зниження і відкриття можливостей для відновлення економіки на середньо- та довгострокову перспективу.

2. Частка податкових надходжень у доходах Державного бюджету має висхідну динаміку 78,46%-81,2% упродовж 2014-2018 рр. при нормі 60%. Така ж тенденція спостерігається з часткою податкових надходжень у доходах Зведеного бюджету, коли після зменшення у 2015 р. до 77,85% вона у 2018 р. зросла до 83,3%. Це свідчить про залежність функціонування фінансової системи від якості збирання та адміністрування податків.

3. Податковий вплив на економіку демонструє показник рівня тінізації економіки (не повинен перевищувати 30% ВВП). Так, у 2014 р. бачимо різке підвищення цього показника до 36% ВВП на тлі падіння обсягу реального ВВП України на -6,6% відносно 2013 р.. Упродовж 2015-2018 рр. маємо низхідну тенденцію і рівень тінізації в 2018 р. 28% ВВП з темпом зниження 19,4% [11]. Нажаль, 2019-2021 рр. тенденція знов стала висхідною зі зростанням до 31% ВВП у 2021 р.. Це можна пояснити появою в умовах коронакризи нових схем і каналів тіньової діяльності, що поставило завдання пошуку більш ефективних механізмів детінізації. Новим викликом є теперішній воєнний стан, який зумовив руйнування, релокацію бізнесу або його згорання внаслідок нестачі власного капіталу, перепрофілювання і переорієнтації на внутрішні ринки на фоні зростання витрат на виробництво товарів і послуг, зменшення купівельної спроможності населення. Все це призвело до активації гібридної економічної моделі з посиленням тіньової складової та її впливу на внутрішні економічні процеси.

4. Про спроможність податків виконувати функцію регулювання (стабілізації) економічних процесів свідчить значення коефіцієнту еластичності. Протягом 2014-2018 рр. темп приросту податкових надходжень до бюджету був вищим ніж зміни в обсязі ВВП, тобто система податкових доходів була еластичною. Натомість у 2019-2021 рр. спостерігаємо нестабільну тенденцію, зокрема, в 2019 р. і 2021 р. коефіцієнт був нижчий за одиницю (0,73 і 0,92 відповідно), що вказує на послаблення впливу податків в умовах зростання навантаження

на бюджет при зниженні ділової активності під час трьох локдаунів внаслідок пандемії COVID-19.

5. Оцінюючи результативність адміністрування податків, відмітимо, що в перші роки гібридної війни і пандемії COVID-19 адміністрування здійснювалось менш ефективно (94% і 95% податків від запланованих відповідно), але в 2020-2021 рр. результативність покращилась.

6. Протягом усіх виокремлених періодів рівень податкового боргу платників податків значно перевищував допустиме значення 5% (середньо протягом 2014-2018 рр. – 9,13%, 2019-2021 рр. – 9,53%). Так, у 2014-2015 рр. він становив 2% ВВП (28,8 млрд грн) і 2,7% ВВП (47,0 млрд грн) проти 1% ВВП у 2013 р., 2019 р. – 3,1% ВВП (124,705 млрд грн), 2021 р. – 1,9% ВВП (105,727 млрд грн). Станом на 01.07.2022 р. податковий борг дорівнює 137,775 млрд грн (темپ приросту 30%) проти 107,073 млрд грн (темп приросту 3%) у відповідний період 2021 року [12]. Це пояснюється значними втратами через руйнування інфраструктури, фізичного знищення понад 200 промислових підприємств та їх активів на 108,3 млрд дол США або 2,9 трлн грн (Маріупольський металургійний комбінат, Азовсталь, Завод «Антонов», Кременчуцький НПЗ, Авдіївський коксохімічний завод та інші), блокування експортного потенціалу, послаблення соціального і людського капіталу (внутрішнє переміщення до 13 млн осіб, міграція за межі країни, зокрема до країн ЄС близько 5 млн осіб) [13]. Зростання податкового боргу знаходиться в прямій залежності від тривалості та інтенсивності бойових дій, темпів відновлення вітчизняної економіки в поствоєнний час.

7. Рівень сумлінності сплати податків вказує на відповідальне ставлення платників до свого обов'язку. Так, у 2014-2015 рр. він дорівнював 94% і 93% відповідно, 2021 р. – 98,8%. Це, з одного боку, можна вважати результатом посиленням фіскальної спрямованості податкових перевірок, а з іншого – прозорістю і розширенням фіскальних стимулів, орієнтованих на людей, прогресивними зрушеннями, що відбулись останнім часом в організації податкового адміністрування.

Виклики і загрози гібридного і епідеміологічного характеру, військової агресії постійно вимагають негайного адаптивного реагування в частині впровадження додаткових фіскальних інструментів ліберального і соціально-орієнтованого характеру для мінімізації негативних дестабілізуючих економічних і соціальних ефектів при гострій проблемі бюджетного дефіциту і необхідності забезпечення виплат за борговими зобов'язаннями.

Відмітимо, що витрати на оборону в умовах гібридної війни 2014-2018 рр. склали 310,214 млрд грн з темпом приросту 255%. Вартість антикризового фіскального пакету на боротьбу з пандемією COVID-19 складала 4,3% ВВП, у т.ч. 3,5% ВВП – додаткові державні видатки і податкові послаблення, 0,8% ВВП – фіскальні заходи з підтримки ліквідності [14]. Відмітимо, що спеціально створений Фонд боротьби з пандемією COVID-19 та її наслідками акумулював кошти на період карантину за рахунок перегляду певних видатків і проектів регіонального розвитку (72,013 млрд грн у 2020 р.). За I півріччя 2022 р. військовий бюджет України щомісячно складає 130 млрд грн, з резервного фонду бюджету здійснено фінансування на 293 млрд грн, а загальні щомісячні фінансові потреби уряду оцінюються близько 5 млрд дол США [15]. Основним джерелом Державного бюджету стали внутрішні ресурси: 1) податки, митниці (в т.ч. за рахунок повернення мита та ПДВ на імпортованих товарах, зокрема автомобілів), дивіденди державних підприємств – близько 310 млрд грн; 2) з боку НБУ – викуп облігацій ОВДП на 190 млрд грн та перерахунок до бюджету 19 млрд грн прибутку, тобто загальною 209 млрд грн; 3) продаж «військових ОВДП» банкам і фізичним особам на суму 107 млрд грн [16]. Від міжнародних фінансових організацій (МВФ, Світовий банк, ЄІВ) і урядів країн-партнерів (США, ЄС, Великобританія, Канада та ін.) протягом лютого-травня 2022 р. одержано гранти, кредити і фінансову допомогу більше 200 млрд грн (близько 30 млрд дол США), а за планами червня-липня 2022 р. передбачається залучення 257,4 млрд грн.

Висновки. Таким чином, аналіз фіскальної значимості податкових надходжень в умовах гібридних загроз 2014–2018 рр., викликів епідеміологічного характеру 2019-2021 рр. (пандемія COVID-19), загроз повномасштабної війни 2022 р. підтвердив їх позитивну динаміку, а також значну суттєвість в обсягах доходів Державного і Зведеного бюджетів України. Впродовж усіх періодів рівень загального і бюджетного податкового навантаження є критичним до порогового, наявною є стійка тенденція високого рівня податкового боргу, а загальний тренд тінізації економіки – негативним і небезпечним. Цілком виправданими можна вважати обрану в ці часи фіскальну політику і впроваджені фіскальні стимули,

оперативність застосування, широта переліку і якість яких свідчить про їх адаптивний характер реагування на дестабілізуючі чинники задля забезпечення фінансової стабільності, підтримки і відновлення національної економіки. На нашу думку, для нейтралізації викликів, загроз і ризиків на середньо- та довгострокову перспективу та прискорення відновлення економіки, поряд з іншим, доцільно виконання таких заходів: 1) формування системи управління фінансовими ризиками, що врахує сучасний стан і вплив дестабілізуючих чинників економічних втрат у відповідних сферах діяльності, передбачить розширення методологічного базису для ідентифікації і прогнозування загроз, дозволить сформулювати національний реєстр фінансових ризиків для оцінювання, попередження виникнення і мінімізації їх впливів на державні фінанси, сприятиме створенню фінансових резервів для компенсації ризиків, що забезпечить прийняття обґрунтованих рішень фінансової політики; 2) реалізація нової податкової реформи в рамках прийнятого ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 № 2120-IX; 3) удосконалення методичних підходів для розширення фінансового простору, збалансованого, вираженого і контрольованого застосування фінансових стимулів, покращення податкового адміністрування задля підвищення ефективності фінансової політики.

Список літератури

1. Статистичний збірник: «Бюджет України 2021» Міністерство фінансів України. URL : <https://mof.gov.ua/> (дата звернення: 19.08.2022)
2. Валовий внутрішній продукт в Україні. Міністерство фінансів України. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 19.08.2022)
3. Державний борг і гарантований державою борг. Міністерство фінансів України. URL : <https://mof.gov.ua/> (дата звернення: 19.08.2022)
4. Держстат оцінив падіння ВВП України у першому кварталі у понад 15% URL : <https://minfin.com.ua/ua/2022/06/09/86858162/> (дата звернення: 19.08.2022)
5. Спад ВВП України у травні 2022 року сповільнився до 35-40% <https://forinsurer.com/news/22/06/16/41380> (дата звернення: 21.08.2022)
6. Нацбанк оцінив падіння ВВП України у другому кварталі у 40% URL : <https://biz.censor.net/n3352019> (дата звернення: 21.08.2022)
7. Світовий банк прогнозує різке падіння економіки в Україні, росії та в світі. URL : <https://www.slovoudilo.ua/2022/06/08/novyna/ekonomika/svitovyj-bank-prohnozuye-rizke-padinnya-ekonomiky-ukrayini-rosiyi-ta-sviti> (дата звернення: 21.08.2022)
8. Moody's прогнозує падіння ВВП України на 35% у 2022 році. URL : <https://delo.ua/uk/finance/moody39s-prognozuje-padinnya-vvp-ukrayini-na-35-u-2022-roci-398354/> (дата звернення: 21.08.2022)
9. Статистичний збірник: «Бюджет України 2019». Міністерство фінансів України. URL : <https://mof.gov.ua/> (дата звернення: 25.08.2022)
10. Протягом січня – липня 2022 року до державного бюджету надійшло 418,1 млрд гривень <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/602243.html> (дата звернення: 25.08.2022)
11. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у січні-вересні 2021 року. Міністерство економіки України. URL : <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=b1583037-ecbd-462a-a2f1-1c798b588c6d> (дата звернення: 25.08.2022)
12. Динаміка податкового боргу. Державна податкова служба України. <https://tax.gov.ua/diyalnist/-pokazniki-roboti/dinamika-podatkovogo-borg> (дата звернення: 25.08.2022)
13. Мінекономіки розробило методику оцінки збитків через руйнування підприємств. URL : <https://finclub.net.ua/news/minekonomiky-rozrobilo-metodyku-otsinky-zbytktiv-cherez-ruinuvannya-pidpriemstv.html> (дата звернення: 25.08.2022)
14. Богдан Т. Фінансові пакети боротьби з кризою. URL : <https://zn.ua/ukr/macrolevel/fiskalni-paketi-borotbi-z-krizuju.html> (дата звернення: 25.08.2022)
15. РФС зосередилась на ризиках монетарного фінансування дефіциту держбюджету – підсумки засідання РФС 23 червня 2022 року. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rfs-zoseredilas-na-rizikah-monetarnogo-finansuvannya-defitsitu-derjbyudjetu> (дата звернення: 25.08.2022)
16. Україна фінансує витрати на війну переважно власним коштом. URL : https://lb.ua/economics/2022/06/23/521012_ukraina_finansue_vitrati_viynu.html (дата звернення: 25.08.2022)

References

1. Statystychnyi zbirnyk: «Biudzheth Ukrainy 2021» Ministerstvo finansiv Ukrainy [Statistical collection: "Budget of Ukraine 2021" Ministry of Finance of Ukraine]. Retrieved from : <https://mof.gov.ua/> [in Ukrainian]
2. Valovyi vnutrishnii produkt v Ukraini. Ministerstvo finansiv Ukrainy [Gross domestic product in Ukraine. Ministry of Finance of Ukraine]. Retrieved from : <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> [in Ukrainian]
3. Derzhavnyi borh i harantovanyi derzhavoiu borh. Ministerstvo finansiv Ukrainy [State debt and state-guaranteed debt. Ministry of Finance of Ukraine]. Retrieved from : <https://mof.gov.ua/> [in Ukrainian]
4. Derzhstat otsinyv padinnia VVP Ukrainy u pershomu kvartali u ponad 15% [The State Statistics Service estimated that the GDP of Ukraine fell by more than 15% in the first quarter]. Retrieved from : <https://minfin.com.ua/ua/2022/06/09/86858162/> [in Ukrainian]
5. Spad VVP Ukrainy u travni 2022 roku spovilnyvsia do 35-40% [The decline of Ukraine's GDP in May 2022 slowed to 35-40%]. forinsurer.com. Retrieved from : <https://forinsurer.com/news/22/06/16/41380> [in Ukrainian]
6. Natsbank otsinyv padinnia VVP Ukrainy u druhomu kvartali u 40% [The National Bank estimated the drop in GDP of Ukraine in the second quarter at 40%]. biz.censor.net. Retrieved from : <https://biz.censor.net/n3352019> [in Ukrainian]
7. Svitovyi bank prohnozuie rizke padinnia ekonomiky v Ukraini, rosii ta v sviti [The World Bank predicts a sharp decline in the economy in Ukraine, russia and the world]. www.slovoidilo.ua. Retrieved from : <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/08/novyna/ekonomika/svitoviy-bank-prohnozuye-rizke-padinnia-ekonomiky-ukrayini-rosiyi-ta-sviti> [in Ukrainian]
8. Moodys prohnozuie padinnia VVP Ukrainy na 35% u 2022 rotsi [Moody's predicts a 35% drop in Ukraine's GDP in 2022]. delo.ua. Retrieved from : <https://delo.ua/uk/finance/moody39s-prohnozuje-padinnia-vvp-ukrayini-na-35-u-2022-roci-398354/> [in Ukrainian]
9. Statystychnyi zbirnyk: «Biudzheth Ukrainy 2019». Ministerstvo finansiv Ukrainy [Statistical collection: "Budget of Ukraine 2019". Ministry of Finance of Ukraine]. Retrieved from : <https://mof.gov.ua/> [in Ukrainian]
10. Protiahom sichnia – lypnia 2022 roku do derzhavnoho biudzhetu nadiishlo 418,1 mlrd hryven [During January - July 2022, the state budget received 418.1 billion hryvnias]. tax.gov.ua. Retrieved from : <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/602243.html> [in Ukrainian]
11. Zahalni tendentsii tinovoi ekonomiky v Ukraini u sichni-veresni 2021 roku. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy [General trends of the shadow economy in Ukraine in January-September 2021. Ministry of Economy of Ukraine]. Retrieved from : <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=b1583037-ecbd-462a-a2f1-1c798b588c6d> [in Ukrainian]
12. Dynamika podatkovoho borhu. Derzhavna podatкова sluzhba Ukrainy [Dynamics of tax debt. State Tax Service of Ukraine]. tax.gov.ua. Retrieved from : <https://tax.gov.ua/diyalnist-pokazniki-roboti/dynamika-podatkovogo-borg> [in Ukrainian]
13. Minekonomiky rozrobylo metodyku otsinky zbytkiv cherez ruinuvannia pidpriemstv [The Ministry of Economy has developed a methodology for assessing losses due to the destruction of enterprises]. finclub.net. Retrieved from : <https://finclub.net/ua/news/minekonomiky-rozrobylo-metodyku-otsinky-zbytkiv-cherez-ruinuvannia-pidpriemstv.html> [in Ukrainian]
14. Bohdan, T. Fiskalni pakety borotby z kryzoiu [Fiscal packages to combat the crisis]. Retrieved from : <https://zn.ua/ukr/macrolevel/fiskalni-paketi-borotbi-z-krizoju.html> [in Ukrainian]
15. RFS zoseredylas na ryzykakh monetarnoho finansuvannia defitsytu derzhbiudzhetu – pidsumky zasidannia RFS 23 chervnia 2022 roku [The RFS focused on the risks of monetary financing of the state budget deficit - results of the meeting of the RFS on June 23, 2022]. bank.gov.ua. Retrieved from : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rfs-zoseredilas-na-rizikah-monetarnogo-finansuvannia-defitsitu-derjbyudjetu> [in Ukrainian]
16. Ukraina finansuie vytraty na viinu perevazhno vlasnym koshtom [Ukraine finances the costs of the war mainly with its own funds]. lb.ua. Retrieved from : https://lb.ua/economics/2022/06/23/521012_ukraina_finansuie_vitrati_vyynu.html

Стаття надійшла до редакції 06.11.2022
Прийнята до публікації 10.11.2022

КРЕДИТНИЙ РИНОК: РЕСУРСИ ТА РИЗИКИ

Шевцова О. Й. доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

e-mail: ei.shevtsova@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9909-6502

Тутова О. Р. студентка, кафедра фінансів, банківської справи та страхування Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

e-mail: o.tutova.82@gmail.com

Анотація. Метою дослідження є визначення передумов виникнення ризиків функціонування кредитного ринку та їх ідентифікація. Для отримання результатів дослідження застосовано теоретичні та емпіричні методи дослідження. Методи аналізу, синтезу, порівняння та аналогії використано для формалізації окремих умов, що передують виникненню ризиків діяльності. Структурний аналіз застосовано для оцінки ресурсної бази банківських та небанківських фінансово-кредитних інститутів, метод класифікації та логічного аналізу використано для дослідження ризиків функціонування кредитного ринку. У статті проаналізовано структуру ресурсів банківських та небанківських фінансово-кредитних установ та визначено особливості формування їх ресурсної бази. Розглянуто специфіку процесу ускладнення кредитного ринку як системи. Відзначено необхідність урахування взаємодії кредитного ринку та ринків кредитних ресурсів, банківських ресурсів та інших. Визначено види ризиків функціонування кредитного ринку. Практична значущість результатів дослідження полягає у можливості розширення методичних засад ризик-менеджменту з урахуванням впливу ризиків функціонування кредитного ринку.

Ключові слова: кредит, ринок, ресурси, ризики.

CREDIT MARKET: RESOURCES AND RISKS

Shevtsova Olena, D.Sc. (Economics), Professor, Professor, Department of of Finance, Banking and Insurance, Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine

e-mail: ei.shevtsova@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9909-6502

Tutova Olena, Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine

e-mail: o.tutova.82@gmail.com

Abstract. The purpose is to determine the prerequisites for the occurrence of risks in the functioning of the credit market and their identification.

Theoretical and empirical research methods were used to obtain research results. Analysis, synthesis, comparison and analogy for the formalization of certain conditions preceding the emergence of activity risks. Structural analysis for the assessment of the resource base of banking and non-banking financial and credit institutions, the method of classification and logical analysis for the risks of the functioning of the credit market.

Results of the article. The article analyzes the structure of the resources of banking and non-banking financial and credit institutions and identifies the peculiarities of the formation of their resource base. The specifics of the process of complication of the credit market as a system are considered. The need to take into account the interaction of the credit market and the markets of credit resources, banking resources and others was emphasized. The types of risks of the functioning of the credit market have been determined.

The scientific novelty consists in deepening the theoretical understanding of the system of market risks, which consists of the risks of the activities of individual subjects and the risks of the operation of the market itself;

The practical significance lies in the possibility of expanding the methodological foundations of risk management to take into account the impact of the risks of the credit market functioning. The identification of risks for individual financial and credit institutions and the functioning of the credit market provides an opportunity to assess the nature of their impact with further determination of the synergistic effect and will constitute a methodical approach to identifying systemic risk and systemic crisis.

The practical significance lies in the possibility of expanding the methodological foundations of risk management to take into account the impact of the risks of the credit market functioning. The identification of risks for individual financial and credit institutions and the functioning of the credit market provides an opportunity to assess the nature of their impact with further determination of the synergistic effect and will constitute a methodical approach to identifying systemic risk and systemic crisis.

Keywords: credit, market, resources, risks.

JEL Classification: E440, E510, G210.

Постановка задачі. Сучасне економічне середовище характеризується складною системою кредитних відносин, які безпосередньо впливають на розвиток економіки та на взаємозв'язки між її суб'єктами. Сукупність кредитних відносин та елементів кредитної системи формує кредитний ринок на національному та міжнародному рівнях, адже під час їх взаємодії відбувається рух позичкового капіталу у різних формах між окремими учасниками фінансово-кредитної діяльності.

Збільшення обсягів кредитних фінансових потоків, кількості учасників-кредиторів та їх видів, кількості учасників-позичальників, видів та форм кредитування, а також прискорення процесів економічної, фінансової та кредитної діяльності, формують передумови виникнення ризиків у діяльності як окремих учасників та їх груп, так і ризики кредитного ринку. Виявлення окремих ризиків функціонування кредитного ринку ускладнюється і за рахунок перетинання потоків ринків кредитних ресурсів, банківських ресурсів, валютного ринку тощо, ідентифікація окремих ризиків функціонування кредитного ринку є необхідною ланкою процесу ризик-менеджменту на макрорівні та базовим методичним підґрунтям для виявлення та оцінки системного ризику на мезо- та макрорівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кредитний ринок розглядається за різними аспектами багатьма науковцями, такими як:

Т. Ф. Григораш [1], В. В. Коваленко [2], О. М. Колодізев [3], Г. В. Миськів [4]. Питаннями ресурсної бази банків займаються дослідники М. О. Коваленко [5], О. П. Присяжнюк [6], Ю. І. Онищенко [7], а саме процесам формування кредитних ресурсів та управління ними у межах загальної ресурсної бази фінансових інститутів або ринку ресурсів присвячено дослідження О. Д. Вовчак [8], В. А. Новицького [9] та інших.

Кредитний ринок України є основною та найбільш розвинутою складовою фінансового ринку України, що обґрунтовується наявними його прерогативами перед іншими сегментами. Головною особливістю кредитного ринку є найвищий ступінь мобілізації ресурсів, внаслідок чого забезпечується оперативний доступ до позикового капіталу всіх учасників кредитного процесу. З цієї причини кредитний ринок має важливу роль у розвитку соціально-економічних процесів в Україні.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Постійний розвиток та ускладнення кредитної системи, основним складником якої є кредитний ринок, потребує поглиблення дослідження щодо взаємозв'язку ринку кредитування з ринком кредитних ресурсів та уточнення поглядів на прояви ризиків на кредитному ринку. Кредитні ризики є тими, що найчастіше привертають до себе увагу. Праці О. В. Дзюблюка [10], А. К. Золотаря та В. І. Матвійчука [11], Л. В. Кузнецової [12] та інших присвячено саме кредитному ризику у банківській діяльності. С. В. Глушенко [13], К. М. Тростянська [14] вважають цікавим розгляд вже ризиків кредитної діяльності банківських установ. Але події останніх 10 років вказують на те, що все більше на ризики діяльності учасників кредитного ринку впливають ризики самого ринку, які формуються за рахунок системних факторів та умов.

Мета дослідження - визначення передумов виникнення ризиків функціонування кредитного ринку та їх ідентифікація.

Основний матеріал. Кредитний ринок є складною системою, в якій джерела ресурсів формують її входи. Кількість учасників визначає складність взаємозв'язків між ними. Банківська система, виступаючи складовою частиною кредитного ринку, реалізує у його межах дві основні функції: трансформаційну та стабілізаційну. Перша проявляється під час залучення вільних грошових коштів у одних суб'єктів ринку та надання їх у позику іншим, трансформуючи у такий спосіб терміни та розміри грошових капіталів, а також відповідні їм ризики. Виконуючи другу функцію, банківська система забезпечує стабільне функціонування банківських установ та грошового ринку шляхом створення нормативної та законодавчої бази та формує ефективний конкурентний кредитний ринок.

Позитивним чинником впливу на кредитний ринок України у 2021 році був прибуток банківського сектору, що досяг максимального приросту в обсязі 77,5 млрд. грн. Отримання такого прибутку сталося за рахунок приросту чистого процентного і комісійного доходу. До того ж був низьким рівень відрахувань до резервів. Показник рентабельності капіталу сягнув 35%, що значно вище ніж 19% у 2020 р. Це забезпечило виконання банками вимог з формування буферів капіталу. Буфери капіталу дають змогу поглинати можливі збитки і продовжувати активно кредитувати клієнтів [15].

Серед наданих банками кредитів провідне місце займають кредити суб'єктам господарювання, частка яких протягом досліджуваного періоду спадає на 8,71% та станом на 2021 рік [15] дорівнює 74,67%, та кредити фізичним особам, частка яких зросла у 2017-

2021 рр. на 6,31% та на кінець 2021 року дорівнює 22,78%. Вказана тенденція свідчить про низькі обсяги кредитування банками фізичних осіб і орієнтацію кредитної політики на співпрацю із суб'єктами господарювання.

Функціонування кредитного ринку забезпечується наявністю кредитних ресурсів, завдяки яким відбувається проведення кредитних операцій. Тому їх недостатній обсяг призводить до зниження ефективності діяльності суб'єктів кредитного ринку, скорочення обсягів кредитування та загалом негативно впливає на стан національної економіки.

О. Вовчак та Г. Миськів визначають кредитні ресурси, як кошти, які використовуються суб'єктами-кредиторами для виконання кредитних операцій з метою отримання прибутку або досягнення соціально-економічного ефекту [8].

Зазначимо, що всі учасники кредитного ринку займають активну позицію у межах кредитних відносин, виступаючи одночасно кредиторами та позичальниками. Виконуючи роль кредиторів, вони прагнуть до формування достатнього обсягу власних кредитних ресурсів, а у ролі позичальників – до отримання кредитних ресурсів на вигідних умовах та в достатньому обсязі. Так, можна узагальнити, що на основу якісної взаємодії кредиторів та позичальників впливає формування кредитних ресурсів, від обсягу яких залежить прибутковість діяльності суб'єктів кредитного ринку.

Кредитні ресурси для кожного із учасників кредитного ринку будуть мати різний склад та різні джерела формування, адже кожен окремий учасник має індивідуальне призначення на кредитному ринку. Ринок кредитних ресурсів забезпечується ресурсами фінансово-кредитних установ, а також нефінансовими суб'єктами ринку, які мають тимчасово вільні кошти та можливість надавати їх у користування за відповідний процент.

Основний обсяг кредитних ресурсів кредитного ринку України формується у межах банківської системи, що пояснюється активною діяльністю банківського сектору у процесах кредитування. За рахунок того, що банки на кредитному ринку, окрім ролі кредиторів, виступають ще у ролі позичальників, утворюється залучений капітал банківського сектору – отримані кредитні ресурси банків на кредитному ринку (рис. 1). Найбільшим джерелом кредитних ресурсів банків є кошти клієнтів, частка яких у структурі зобов'язань складає понад 80% і протягом аналізованого періоду зростає на 0,8%.

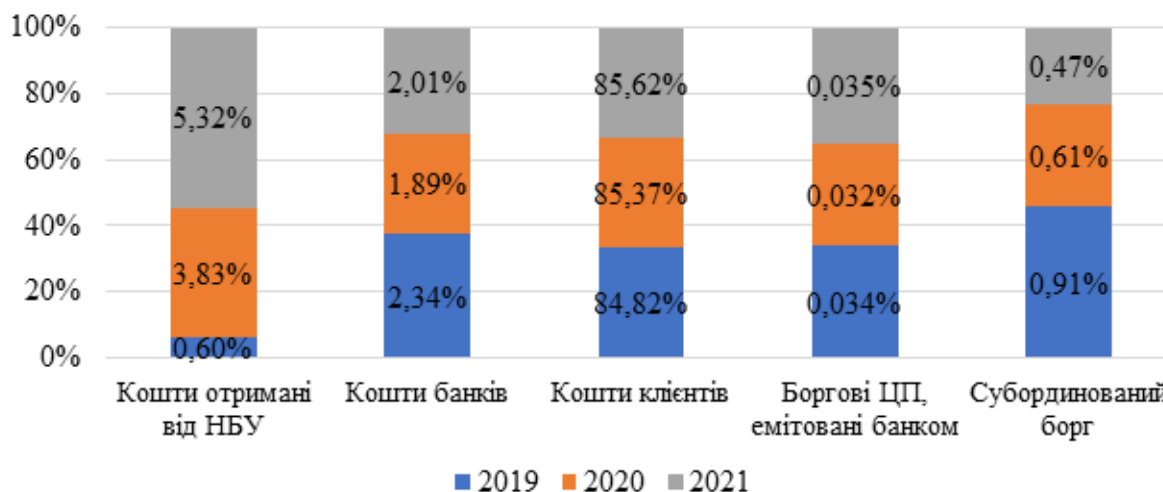

Рис. 1. Структура зобов'язань банків України у 2019-2021 рр., %

Джерело: складено авторами за матеріалами [16]

На другій позиції кошти, отримані банками від НБУ, частка яких протягом аналізованого періоду збільшується з 0,6%, до 5,32%, причому у

2019-2020 рр. її приріст становить 3,23%, а в наступному періоді 1,49%. Простежується неоднозначна динаміка частки коштів банків, розмір якої у 2019-2020 рр. зменшується на 0,45%, а в наступному періоді зростає на 0,12% і на кінець 2021 р. дорівнює 2,01%.

Учасниками кредитного ринку є також установи небанківського фінансово-кредитного сектору. На можливість ведення основної діяльності зазначених установ впливає обсяг залучених ними кредитних ресурсів.

У динаміці обсягу наявних кредитних ресурсів кожного із учасників ринку небанківських

фінансових послуг (рис.2) – кредитних спілок, ломбардів та фінансових компаній – протягом 2019-2021 рр. простежується тенденція зростання у 2019-2020 рр. та спаду у 2020-2021 рр. обсягу кредитних ресурсів фінансової компанії та депозитних рахунків кредитних спілок.

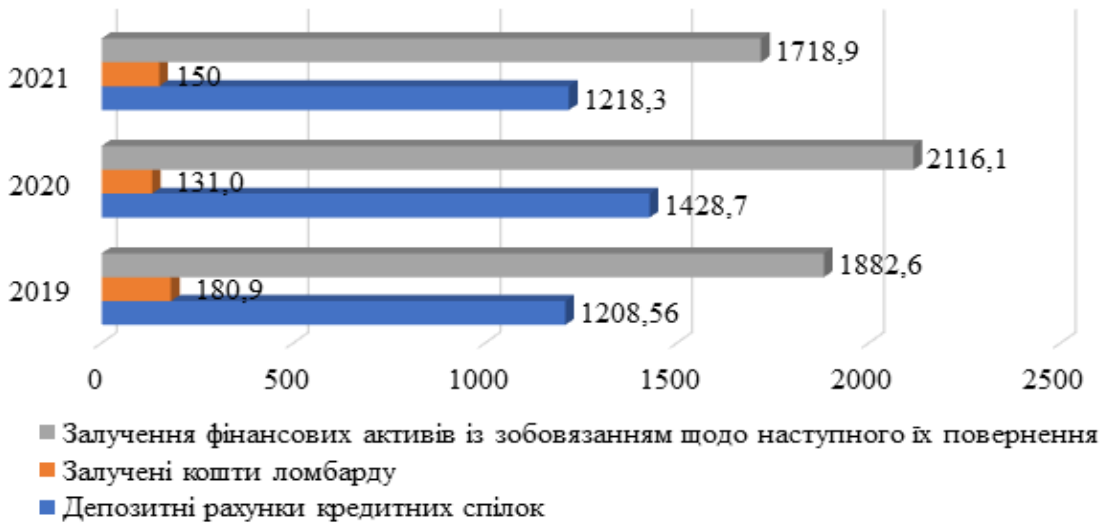

Рис. 2. Динаміка кредитних ресурсів небанківських фінансово-кредитних установ у 2019-2021 рр., млн. грн.

Джерело: розроблено авторами за матеріалами [17]

Розглянувши наявний обсяг кредитних ресурсів суб'єктів кредитного ринку України, перейдемо до аналізу джерел їх потенційного формування. Потенційними є ті ресурси, що надходять у вигляді грошових коштів до банківської або небанківської фінансово-кредитної установи за різними видами операцій та можуть бути спрямовані на кредитний ринок у вигляді надання кредитів.

Важливим джерелом потенційних кредитних ресурсів банківської системи є кредити, що надані у позику. Так, під час їх повернення власнику – банку чи учаснику небанківського фінансово-кредитного сектору – утворюється процентний дохід установи, який можна спрямувати на повторне надання кредитів, і у такий спосіб збільшити обсяг наявних кредитних ресурсів на кредитному ринку України.

Не менш важливим потенційним джерелом кредитних ресурсів кредитного ринку України є прибуток підприємств. Це можна пояснити тим, що усі підприємства мають рахунки в банках, на які надходить виручка від реалізації товарів, робіт або послуг. З останньої виконується спрямування коштів на повторне виготовлення товарів або виконання робіт та послуг, здійснення відрахування всіх необхідних витрат.

У ролі наявних кредитних ресурсів кредитного ринку також виступають кредити, надані з Державного бюджету України. Механізм державного кредитування реалізується шляхом надання у позику грошових коштів міністерствам та відомствам, а також іншим державним структурам, з метою фінансування проектів розвитку. Фізичні особи також можуть отримувати державні кредити за умов чіткого цільового призначення. Одним із найбільших джерел потенційних кредитних ресурсів на кредитному ринку України є доходи Державного бюджету України, зокрема трансферти, податкові та неподаткові надходження, а також доходи від операцій з капіталом, надходження від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій тощо.

Ризики, що утворюються у внутрішньому середовищі, мінімізуються за рахунок ризик-менеджменту фінансово-кредитних установ. Однак ризикам, що утворилися у зовнішньому середовищі, протистояти значно важче, адже вони не піддаються управлінню, хоча за цих обставин суб'єкти кредитного ринку здатні пом'якшити їх вплив і тим самим запобігти великим втратам.

Характер ризиків кредитного ринку є об'єктивним (рис. 3). Їх вплив відбувається або через поєднання, або компенсацію однакових ризиків двох чи декількох учасників ринку. Це може стосуватися процентного ризику, ризику ліквідності. Наступна група ризиків формується на ринку під впливом ризиків інших ринків. Прикладом може слугувати валютний ризик,

ресурсний і ринковий (міжнародний) ризики. Їх накопичення здійснюється під впливом валютного ринку, ринку кредитних або банківських ресурсів, міжнародного фінансового ринку та його окремих сегментів.

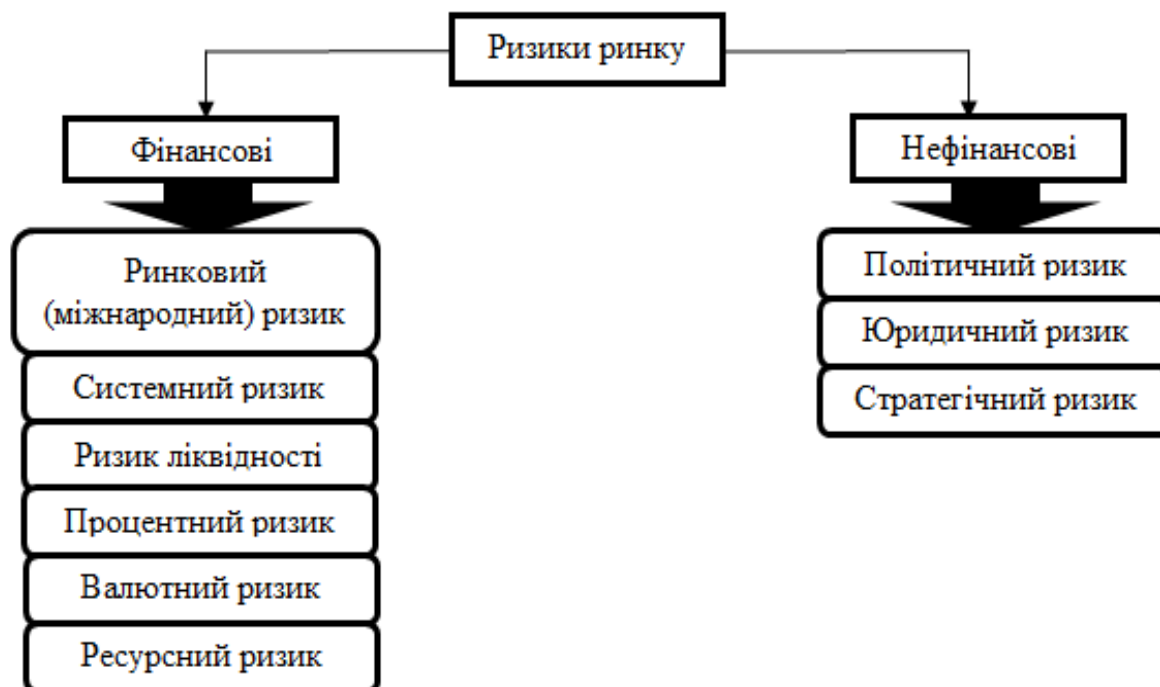

Рис. 3. Види ризиків функціонування кредитного ринку

Джерело: розроблено авторами самостійно

Ринковий (міжнародний) ризик вимірює вплив світового кредитного ринку на національний ринок. Насамперед цей ризик демонструє, яким чином основні тенденції розвитку першого впливають на ціну українських кредитних ресурсів на ринку.

Розмір системного ризику демонструє ймовірність настання несприятливих подій, що негативно впливають на стабільність ринку та призводять до неплатоспроможності значної кількості учасників банківської системи, внаслідок порушення стабільної діяльності системно-важливих банків. Національний банк України кожного року визначає перелік системно-важливих банків, за якими здійснює посилений нагляд та застосовує посилені вимоги з метою забезпечення стійкості їх функціонування. Так, у 2019 та 2021 роках перелік системно-важливих банків налічував 14 установ, а у 2020 році – 13, через виключення із списку АТ «Кредобанк» [16].

Ресурсний ризик пов'язаний з ймовірністю перегрупування кредитних ресурсів на ринку, що виникає внаслідок зміни відсоткових ставок на вклади та супроводжується скороченням обсягів надходження коштів клієнтів у вклади із низькою дохідністю та збільшенням обсягів залучень за депозитами із вищими ставками. Це призводить до збільшення вартості залучення банками ресурсів і, як наслідок, до нарощення обсягу витрат. Іншою формою перегрупування кредитних ресурсів є зміна термінів розміщення коштів клієнтами. Це також може призвести до негативних наслідків у діяльності банку.

Суб'єкти кредитного ринку здійснюють управління ризиками шляхом прийняття відповідних рішень та впровадження заходів, що спрямовані на мінімізацію, уникнення, пом'якшення ризиків та їх страхування. Ризик-менеджмент кожного із суб'єктів кредитного ринку забезпечує досягнення наступних цілей: ризики мають бути усвідомленими та зрозумілими; рішення мають відповідати стратегічним завданням установи; рішення повинні бути чіткими та конкретними; очікувана дохідність має компенсувати прийнятий ризик; капітал установи має відповідати розмірам можливих ризиків.

Також зазначимо, що банки у процесі здійснення кредитної діяльності використовують попереджувальні заходи та виявляють шляхи подолання наслідків проблемних кредитів, що представлені у вигляді диверсифікації, лімітування, резервування, структурування тощо.

Враховуючи залежність від суб'єктивних чинників, ефективність зазначених варіантів є різною. Так, велика частка банків не спроможна використовувати скоринг та сек'ютеризацію активів, адже ці заходи передбачають додаткові капітальні вкладення у фінансово-кредитну діяльність банку та наявність фахівців з рівнем кваліфікації, що дозволяє використовувати зазначені інструменти. Тому переважно банківські установи здійснюють продаж проблемної заборгованості спеціалізованим компаніям з метою зменшення обсягів проблемної заборгованості.

Висновки. До передумов виникнення ризиків функціонування кредитного ринку можна віднести: значна інтенсивність кредитної діяльності, зростання активності кожної банківської установи через потреби економіки та скорочення кількості банків у 2016-2019 рр., розвиток ринку кредитних ресурсів за рахунок диверсифікації їх джерел, поява на ринку нових операторів, які можуть надавати депозитні послуги [18]. Якщо всі ці передумови впливають на виникнення ризиків саме кредитного ринку, то ризики кредитної діяльності окремих фінансових посередників впливають на них як фактор посилення, або компенсації в залежності від рівня ризиків учасника ринку.

Зважаючи на нестабільність фінансово-економічної ситуації в Україні у 2020-2022 рр. внаслідок негативного впливу коронакризи, війни у 2022 році, банківські установи та учасники небанківського сектору, розвивають у своїй діяльності гнучкі кредитні стратегії, що мають прийнятний рівень ризиків. Зокрема, зважаючи на значну ризикованість надання у позику коштів у довгостроковій перспективі – таких як інвестиційні та іпотечні кредити, вони орієнтуються більше на видачу короткострокових кредитів клієнтам. Тому важливим аспектом у діяльності банків та інших кредитних установ є використання широкого спектру антиризикових заходів, який передбачає вдосконалення кредитної політики та ефективне управління кредитним портфелем – виконання диверсифікації, лімітування, резервування, структурування, скорингу, сек'ютеризації активів тощо.

Значна кількість ризиків продовжує бути пов'язана з перешкодами у здійсненні достовірної оцінки платоспроможності позичальників, частка доходів яких є неофіційною.

У той же час актуальним залишаються ризико-орієнтовані підходи банківського нагляду, що передбачають вимірювання кількісних характеристик ризику та оцінювання якості управління ризиками як на рівні окремого суб'єкта кредитного ринку, так і у межах діяльності кредитного ринку в цілому. Впровадження зазначених підходів попереджує прийняття неконтрольованих та нерегламентованих рішень з позиції банківських ризиків правлінням банку чи небанківської фінансово-кредитної установи.

Список літератури

1. Григораш Т. Ф. Актуальні проблеми грошово-кредитного ринку України. *Інфраструктура ринку: Економіка та управління національним господарством*. 2019. Випуск 31. С. 99-104.
2. Коваленко В. В. Кредитний ринок України: проблеми та перспективи розвитку. *Регіональна економіка та управління*. 2015. №3 (06). С. 79-82.
3. Колодізев О. М., Плюшкіна А. Л. Аналіз сучасного стану та перспектив розвитку кредитного ринку України. *Управління розвитком. Збірник наукових праць*. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця. 2018. № 4 (194). С. 148-154.
4. Миськів Г. В. Функціонування та розвиток кредитного ринку України: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра ек. наук: 08.00.08. Київ, 2016. 451 с.
5. Коваленко М. О. Джерела формування ресурсів банку та особливості цього процесу на різних етапах економічного розвитку. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2014. Вип. 3 (54). С. 212-216.
6. Присяжнюк О. П. Джерела формування та зміцнення ресурсної бази комерційних банків в Україні. *Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України збірник наукових праць*. Суми: УАБС. 2011. Вип. 31. С.55-61.
7. Онищенко Ю. І., Коробченко М. О. Проблеми формування ресурсної бази банків України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. Вип. 30. Ч. 2. С. 84-89.
8. Вовчак О., Д., Миськів Г. В. Кредитні ресурси суб'єктів кредитного ринку: теоретико-методологічні підходи. *Вісник Національного банку України. Фінансовий ринок*. 2015. №3. С. 35–39.
9. Новицький В. А. Аналіз стану використання кредитних ресурсів міжнародних

фінансових організацій в Україні. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2017. № 1. С. 147-153.

10. Дзюблюк О. В., Прийдун Л. М. Кредитний ризик і ефективність діяльності банку: монографія. Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2015. 295 с.

11. Матвійчук В. І. Золотар А. К. Практичне використання методів мінімізації кредитного ризику на прикладі ПАТ АБ «Укргазбанк». *Економіка і організація управління*. 2020. №4. С. 100-106.

12. Кузнєцова Л. В. Інноваційні фінансові інструменти захисту банків від ризиків на кредитному ринку. 2015. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/147039873.pdf>. (дата звернення 12.10.2022).

13. Глущенко С. В. Інструменти управління ризиками кредитної діяльності. 2009. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14450/Hlushchenko_Instrumenty_upravlinnia_ryzkyamy_kredytnoi.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

14. Тростяньська К. М. Ризики кредитної діяльності *Наукові записки. Серія Економіка*. 2008. Вип.10. С. 212-217.

15. Основні показники діяльності банків України (офіційний сайт Національного банку України). URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Indicators_Banks_2022-09-01.xlsx. (дата звернення 12.10.2022).

16. Огляд банківського сектору за 2021 рік (офіційний сайт Національного банку України). URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-istotno-narostili-operatsiyi-ta-podvoyili-ributok-u-2021-rotsi--oglyad-bankivskogo-sektoru> (дата звернення 12.10.2022).

17. Огляд небанківського фінансового сектору 2022 (офіційний сайт Національного банку України). URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru-traven-2022-roku>. (дата звернення 12.10.2022).

18. Про платіжні послуги. Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20>. (дата звернення 12.10.2022).

References

1. Hryhorash, T. F. (2019). Actual problems of the money market of Ukraine.. *Infrastruktura rynku: Ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodarstvom*, Vypusk 31. 99-104. [In Ukrainian].

2. Kovalenko, V. V. (2015). Credit market of Ukraine: problems and development prospects. *Rehionalna ekonomika ta upravlinnia*. 3, (06). 79-82. [In Ukrainian].

3. Kolodiziev, O. M., Pliushkina, A. L. (2018). Analysis of the current state and prospects for the development of the credit market of Ukraine. *Upravlinnia rozvytkom. Zbirnyk naukovykh prats*, 4 (194)., 148 – 154. [In Ukrainian].

4. Myskiv, H. V. *Funktsionuvannia ta rozvytok kredytnoho rynku Ukrainy: dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra ek. nauk: 08.00.08*. Kyiv, 2016. 451. [In Ukrainian].

5. Kovalenko, M. O. (2014). Sources of formation of bank resources and features of this process at different stages of economic development. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzen*, 3 (54), 212-216. [In Ukrainian].

6. Prysiazhniuk, O. P. (2011). Sources of formation and strengthening of the resource base of commercial banks in Ukraine. *Problemy ta perspektyvy ozvytku bankivskoi systemy Ukrainy zbirnyk naukovykh prats*. Sumy: UABS, 31, 55-61. [In Ukrainian].

7. Onyshchenko, Yu. I., Korobchenko, M. O. (2018). Problems of forming the resource base of Ukrainian banks. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia «Ekonomiczni nauky»*, 30.2. 84-89. [In Ukrainian].

8. Vovchak, O. D., Myskiv, H. V. (2015). Credit resources of credit market subjects: theoretical and methodological approaches. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy. Finansovyi rynok*, 3, 35–39. [In Ukrainian].

9. Novytskyi, V. A (2017). Analysis of the state of use of credit resources of international financial organizations in Ukraine. *Ekonomiczny visnyk. Seriiia: finansy, oblik, opodatkovannia*, 1, 147-153. [In Ukrainian].

10. Dziubliuk, O. V., Pryidun, L. M. (2015) *Kredytnyi ryzyk i efektyvnist diialnosti banku: monohrafiia*. Ternopil: FOP Palianytsia V.A. [In Ukrainian].

11. Matviichuk, V. I. Zolotar, A. K. (2020). Practical use of credit risk minimization methods on the example of Ukgasbank PJSC. *Ekonomicna i orhanizatsiia upravlinnia*, 4, 100-106. [In Ukrainian].

12. Kuznietsova, L. V. (2015). *Innovatsiini finansovi instrumenty zakhystu bankiv vid ryzykiv*

na kredytnomu rynku. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/147039873.pdf>. [In Ukrainian].

13. Hlushchenko, S. V. (2009). Instrumenty upravlinnia ryzykamy kredytnoi diialnosti. Retrieved from http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14450/Hlushchenko_Instrumenty_upravlinnia_ryzykamy_kredytnoi.pdf?sequence=1&isAllowed=y. [In Ukrainian].

14. Trostianska, K. M. (2008). Risks of credit activity. Naukovi zapysky. Seriiia Ekonomikar. 10, 212-217. [In Ukrainian].

15. Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy (ofitsiinyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy). Retrieved from https://bank.gov.ua/files/stat/Indicators_Banks_2022-09-01.xlsx. [In Ukrainian].

16. Ohliad bankivskoho sektoru za 2021 rik (ofitsiinyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy). Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-istotno-narostili-operatsiyi-ta-podvoyili-pributok-u-2021-rotsi--oglyad-bankivskogo-sektoru>. [In Ukrainian].

17. Oglyad nebankivskogo finansovogo sektoru za 2022 rik. (ofitsiinyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy). Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-financevogo-sektoru-traven-2022-roku>. [In Ukrainian].

18. Pro platizhni posluhy. Zakon Ukrainy vid30.06.2021 № 1591-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20>. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.11.2022

Прийнята до публікації 10.11.2022

~ МАРКЕТИНГ, ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ~

УДК 330.322

DOI:10.32680/2409-9260-2022-9-10-298-299-103-109

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Горященко Ю. Г., доктор економічних наук, доцент, професор кафедри підприємництва та економіки підприємства
Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро, Україна
e-mail: julia.goryaschenko@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7020-1412

Книш О. А. аспірант кафедри підприємництва та економіки підприємства Університету митної справи та фінансів, м.
Дніпро, Україна
e-mail: knyshalexsandr@gmail.com

Анотація. У статті проведено аналіз інвестиційної діяльності в Україні за 2015-2020 роки. Мета статті полягає у дослідженні та аналізі інвестиційної політики держави та суб'єктів господарювання за 2015-2020 роки та виробленні рекомендацій щодо вдосконалення інвестиційної діяльності. Досліджено особливості інвестиційної політики. Розглянуто сучасний стан іноземних інвестицій та їх вплив на загальний інвестиційний потенціал у країні. Проаналізовано обсяг капітальних інвестицій та виявлено причини їх зменшення за останні декілька років. Детально вивчено динаміку капітальних інвестицій за аналізований період. Констатовано факт домінування інвестицій в основний капітал з боку власних коштів підприємств та організацій. Оцінено капітальні інвестиції в розрізі великих, середніх, малих та мікропідприємств. Встановлено, що зростання капітальних інвестицій у всіх напрямках діяльності підприємств відбувалося включно до пандемії COVID-19, унаслідок якої найбільше постраждали малі та мікропідприємства. Констатовано, що просадка в обсягах капітальних інвестицій пов'язана насамперед зі складною економічною ситуацією в країні, далеко не досконалою законодавчою системою, пандемією та кризовою фінансово-економічною ситуацією багатьох промислових підприємств. Щоб активізувати інвестиційну діяльність у державі, рекомендовано стимулювання інноваційної діяльності промислових підприємств, залучення коштів інвесторів і банківське кредитування, мотиваційні заходи щодо залучення зовнішньоекономічних джерел фінансування при здійсненні інвестиційної діяльності.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, інвестиційна політика, інвестиції, капітальні інвестиції, інвестиційні ресурси.

PRACTICAL PRINCIPALS OF DEVELOPMENT THE INVESTMENT ACTIVATES OF ENTERPRISES

Horiashchenko Yuliia, DrSc (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Entrepreneurship and Economy of Enterprise University of Customs and Finance, Dnipro, Ukraine
e-mail: julia.goryaschenko@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7020-1412

Knysh Oleksandr, postgraduate of the Department of Entrepreneurship and Economy of Enterprise, University of Customs and Finance, Dnipro, Ukraine
e-mail: knyshalexsandr@gmail.com

Abstract. The purpose of the study is to research and analyze the investment policy of the state and business entities for 2015-2020. The main methods used in this research are were the method of comparison, logical and economic analysis, synthesis, generalization and content analysis. The article analyzes the investment activity of Ukraine. The country's investment policy in recent years has been studied. The current state of foreign investments and their impact on the general investment activity in the country is considered. The amount of capital investment was analyzed on the basis of its decrease over the past few years. The dynamics of capital investments for the analyzed period were studied in detail. As can be seen, the dominance of investments in fixed capital from the own funds of enterprises and organizations remains. Capital investments were evaluated in terms of large, medium, small, and micro enterprises. The analysis results in the conclusion that the growth of capital investments in all areas of enterprises took place even before the COVID-19 pandemic. Small and micro-enterprises were the most affected by this. In general, the decline in the volume of capital investments is associated with the difficult economic situation in the country, the far from perfect legislative system, the pandemic and the crisis financial and economic situation of many industrial enterprises.

In order to activate investment activity in the state, it is worth stimulating the innovative activity of industrial enterprises, and at the level of enterprises to attract investors' funds and bank lending, it is necessary to implement motivational measures to attract foreign economic sources of financing in the implementation of investment activities.

Keywords: investment activity, investment policy, investments, capital investments, investment resources.

JEL Classification: M210, O160.

Постановка задачі. У сучасних умовах розвитку інвестиційна діяльність є основним джерелом фінансових ресурсів суб'єктів господарювання. Для того, щоб відбувалося формування та розвиток сучасної економіки, потрібна суттєва активізація у країні інвестиційної діяльності, насамперед залучення та ефективне використання інвестицій. Завдяки інвестиційній діяльності можуть відбутися значні зміни в економіці, покращення соціально-економічного розвитку країни та створення конкурентоспроможної глобальної економіки. Отже, аналіз та дослідження інвестиційної політики за останні роки є особливо актуальним, оскільки це дозволяє ефективно оцінювати інвестиційне середовище у країні та проекти, що виникають у різних сферах господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сучасного стану інвестиційної діяльності та вивченням проблем інвестування господарюючих суб'єктів та країни в цілому займався ряд провідних зарубіжних та вітчизняних учених, серед яких Є. В. Маказан, В. М. Тебенко, А. В. Череп, Ю. Радіонов, З. Романчук, В. Піддубний, В. Савчук, Н. Вільгурська, Н. Мехеда та інші.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на велику кількість проведених досліджень у цій сфері, аналіз інвестиційної діяльності з кожним роком стає актуальнішим.

Мета дослідження. Мета статті полягає у дослідженні та аналізі інвестиційної політики держави та суб'єктів господарювання за 2015-2020 роки та виробленні рекомендацій щодо вдосконалення інвестиційної діяльності.

Основний матеріал. В умовах економічної діяльності здійснення інвестицій є найважливішою умовою вирішення практично всіх стратегічних і значної частини поточних завдань щодо забезпечення ефективної діяльності підприємства.

Інвестиції підприємства є вкладенням капіталу в усіх його формах у різні об'єкти (інструменти) його господарської діяльності з метою отримання прибутку, а також досягнення іншого економічного або неекономічного ефекту, здійснення якого базується на ринкових принципах і пов'язане з чинниками часу, ризику і ліквідності [1].

Управління інвестиційною діяльністю є складним, багаторівневим процесом, що передбачає управлінські рішення не лише на рівні суб'єктів господарювання – інвесторів та учасників інвестиційної діяльності, але й на рівні держави та регіону. Відповідно, слід виокремити три рівні управління інвестиційною діяльністю підприємства: макрорівень (включає певні регулятивні заходи з боку держави); мезорівень (управління на рівні регіону); мікрорівень (управління на рівні підприємств – інвесторів та учасників інвестиційної діяльності) [4].

Останнім часом через зниження ефективності інвестиційної діяльності загострюється питання забезпечення зростання ринкової вартості та конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, де велику роль відіграє залучення інвестиційних ресурсів, які спрямовані на зростання фінансово-господарської діяльності.

У системі управління інвестиційною діяльністю особлива увага приділяється інвестиційним ресурсам – інвестованим джерелам фінансування. Покращення процесу управління інвестиційним капіталом можливе за рахунок стратегії фінансування інвестиційної діяльності. Завдяки іноземним інвестиціям підвищується рівень надходжень грошових потоків, що забезпечить напрями розширення інвестиційної діяльності підприємств [3].

Крім того, інвестиційна діяльність підприємств спрямована на розширення ефективних шляхів реалізації інвестиційної стратегії для формування перспективних механізмів управління [9].

Інвестиційна діяльність будь-якого підприємства відбувається протягом досить тривалого часу та здійснюється через конкретизацію інноваційних напрямків з урахуванням перспективи, тобто формування інвестиційної стратегії [2]. Конкурентні позиції країни на світовому ринку визначають саме інвестиції, які формують виробничий потенціал. Зростання національного доходу також пов'язане з реалізацією інвестицій [7].

Вагомий внесок у розвиток інвестиційної діяльності роблять суб'єкти за межами країни, такі як інші держави, фонди, підприємства тощо, тому аналіз сучасного стану інвестиційної політики в Україні доцільно проводити використовуючи показники, які характеризують інвестиційну діяльність. Зокрема, такий показник, як обсяг прямих іноземних інвестицій (рис. 1) [5].

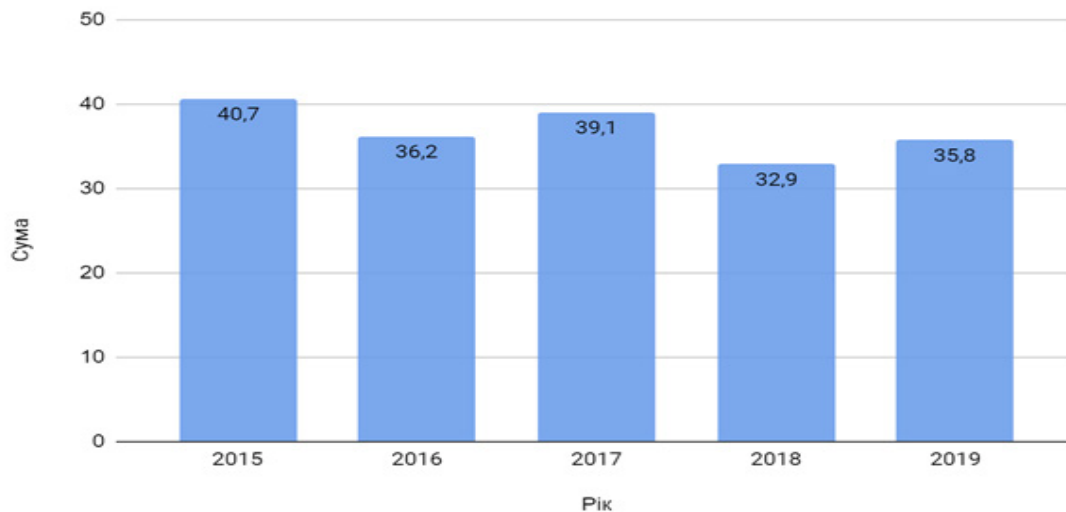

Рис. 1. Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україні за період 2015–2019 рр., млрд. дол. США

Джерело: складено авторами на основі офіційних даних Державної служби статистики України [10]*

* Примітка. Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя, за 2014–I півріччя 2019 рр. – також без частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Провівши аналіз прямих іноземних інвестицій у країні за період 2015-2019 роки, можна зробити висновок, що обсяг залучених коштів коливається в залежності від року і в середньому дорівнює 36,94 млрд. дол. США/рік. Це може свідчити про інвестиційну довіру до країни з боку міжнародних партнерів.

Нині більшість інвестицій в Україні здійснюється у капітальній формі, тому необхідно проаналізувати обсяг капітальних інвестицій за 2015-2020 роки (рис. 2).

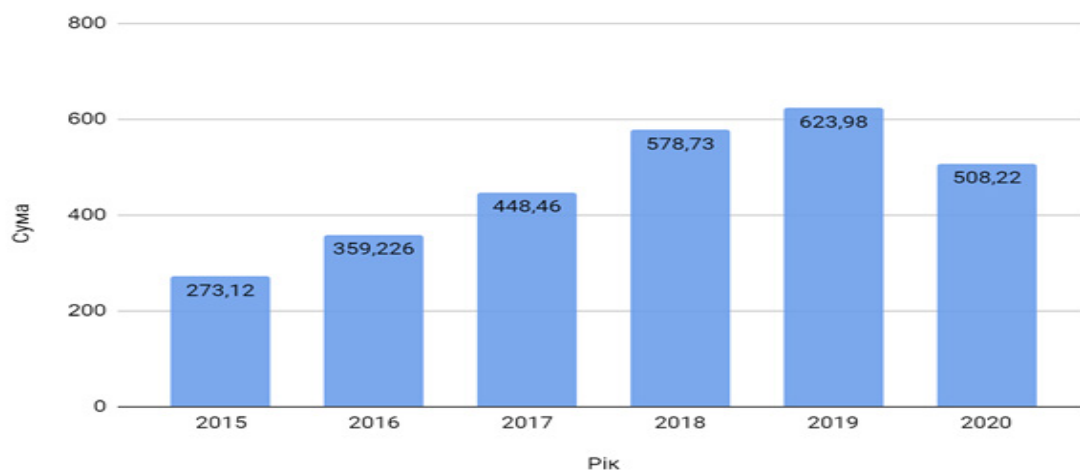

Рис. 2. Динаміка капітальних інвестицій в Україні за період 2015–2020рр., млрд. дол. США

Джерело: складено авторами на основі офіційних даних Державної служби статистики України [10]*

* Примітка. Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя, за 2014–I півріччя 2019 рр. – також без частини тимчасово окупованих територій у

Донецькій та Луганській областях.

У період з 2015 по 2019 роки обсяг капітальних інвестицій зростав і до 2019 виріс у 2,28 рази, а це:

- позитивно впливало на розвиток економіки в цілому;
- стимулювало розвиток підприємств та вкладення у розвиток нових технологій.

Проте у 2020 році обсяг капітальних інвестицій впав на 18.55%, порівнюючи з минулим роком. Це пов'язано з пандемією COVID-19, що спричинила просадку економічної діяльності.

У 2019 році на перший план вийшли промисловість і будівництво. Так, капітальні інвестиції у промисловості зросли на рекордні за останні роки 35%. Значна частина підприємств як добувної, так і переробної промисловості наразі знаходиться у процесі модернізації [6].

Також провідними сферами економічної діяльності за обсягами освоєння капітальних інвестицій залишаються: сільське, лісове та рибне господарство, інформація та телекомунікації, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність, державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування, операції з нерухомим майном [5].

Слід розглянути більш детально капітальні інвестиції за джерелами фінансування за 2015-2019 роки. Дані представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за 2015-2019 роки

Джерела	2015	2016	2017	2018	2019
Усього	273116,4	359216,1	448461,5	578726,4	623978,9
у т.ч. за рахунок					
коштів державного бюджету	6919,5	9264,1	15295,2	22814,1	30834,5
коштів місцевих бюджетів	14260	26817,1	41565,5	50355,5	56480
власних коштів підприємств та організацій	184351,3	248769,4	310061,7	409585,5	408275,7
кредитів банків та інших позик	20740,1	27106	29588,9	44825,4	67232,6
коштів інвесторів-нерезидентів	8185,4	9831,4	6206,4	1795,5	4663,9
коштів населення на будівництво житла	31985,4	29932,6	32802,5	34645,7	32422
інших джерел фінансування	6674,7	7495,5	12941,3	14704,7	24070,2

*Джерело: складено авторами на основі офіційних даних Державної служби статистики України [10]**

** Примітка. Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя, за*

2014–I півріччя 2019 рр. – також без частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Проаналізувавши дані, ми бачимо домінування інвестицій в основний капітал з боку власних коштів підприємств та організацій. Їхня частка в деякі роки коливалася в межах 50-65%. Як уже було нами зазначено, обсяг капітальних інвестицій зростав і це стимулювало розвиток і розширення підприємств та вкладення у розвиток нових технологій.

Стабільною залишається частка коштів населення на будівництво житла і складає в середньому 32357,64 млн. грн. Найслабшим джерелом фінансування за останні роки залишаються кошти інвесторів-нерезидентів, це близько 3-5% від усіх капітальних

інвестицій, що свідчить про наявну проблему залучення коштів з інших держав [9].

Як було видно з табл. 1, спостерігається домінування інвестицій в основний капітал з боку власних коштів підприємств та організацій. Тому варто взяти до уваги та проаналізувати капітальні інвестиції підприємств з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства за період 2015-2020 роки (табл. 2).

Таблиця 2

Капітальні інвестиції підприємств із розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2015-2020 роках

Роки	великі підприємства	середні підприємства	малі підприємства	з них мікропідприємства
2015	99170,796	78400,886	35906,476	9767,774
2016	108694,081	113036,119	59937,697	16016,779
2017	139294,067	139368,087	80497,649	22353,863
2018	217278,118	169872,251	83965,173	23412,349
2019	239957,64	200079,086	84437,348	15960,309
2020	190109,186	163690,967	44677,926	1410,176
Усього	994503,888	864447,396	389422,269	88921,25

Джерело: складено авторами на основі офіційних даних Державної служби статистики України [10]*

* Примітка. Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя, за

2014–I півріччя 2019 рр. – також без частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

З вищевикладеного можна констатувати, що найбільшу частку інвестицій з 2015 по 2020 роки внесли великі підприємства. На 13,07% менше внесли середні підприємства, а малі підприємства внесли на 60,84% менше ніж великі та на 54,9% менше ніж середні. Найменша частка внесених коштів за аналізований період належить мікропідприємствам, це всього лише 3,95% від загальної кількості капітальних інвестицій підприємств.

Це може також бути пов'язане з тим, що для малого бізнесу характерні: обмежений доступ до фінансових ринків, високий рівень гнучкості у підприємницькій діяльності, орієнтація на постійне вдосконалення власної діяльності з акцентом на місцеві ресурси, наявність двостороннього спілкування між підприємцем та його клієнтами і роль фактора, що створює ринок. А в період пандемії більшість з цих факторів не могли працювати на повну потужність. Бо малий бізнес – це особливий тип економічної поведінки, якому притаманні дві основні узагальнюючі якості – поєднання власника і начальника компанії в одній особі та підвищений рівень економічного ризику на всіх стадіях господарської діяльності [2].

В період з 2015 по 2019 роки відбувається стабільний приріст капітальних інвестицій у всіх видів підприємств. Однак у 2020 році відбувся значний інвестиційний спад у зв'язку з пандемією COVID-19. Великі підприємства знизили свої інвестиції – на 20,8% менше, ніж у 2019 році; середні та малі підприємства майже вдвічі скоротили свої інвестиції проти 2019 року; а найбільше постраждали мікропідприємства, знизивши інвестиції у 11,3 рази, порівнюючи з попереднім роком.

Слід зазначити, що нині більшість вітчизняних підприємств не мають достатніх ресурсів для самостійного вирішення завдання щодо виходу на більш рентабельний рівень господарювання. Доступні на сьогоднішній день вітчизняним підприємствам джерела фінансування в умовах збиткового виробництва ще більше ускладнюють їхнє становище.

Основними напрямками з підвищення ефективності управління інвестиційною діяльністю підприємства можуть бути:

- створення сукупності внутрішніх структурних підрозділів, які забезпечують розробку та прийняття управлінських рішень за певними аспектами інвестиційної діяльності підприємства та відповідають за прийняті рішення;

- вирішення завдань з організації аналізу інвестиційної кон'юнктури, що сприятиме узгодженню інвестиційних потреб і можливостей підприємства при розробці та реалізації інвестиційних проєктів та програм;

– формування ефективного варіанта інвестиційної програми для досягнення цілей інвестиційної діяльності за рахунок налагодження системи стратегічного та оперативного планування інвестиційної діяльності [4].

Висновки. Отже, сучасний стан інвестиційної політики держави в Україні та шляхи залучення інвестицій, як внутрішніх так і іноземних, потребують вдосконалення, оскільки інвестиції є одним з найважливіших важелів і факторів розвитку економіки підприємств і національної економіки в цілому. Проаналізувавши стан інвестиційної діяльності в Україні, можна стверджувати, що за останні роки в країні суттєво знизились темпи зростання інвестиційної діяльності. Це насамперед пов'язано зі складною економічною ситуацією в країні, далеко не досконалою законодавчою системою, пандемією та кризовою фінансово-економічною ситуацією багатьох промислових підприємств.

Для покращення ситуації, що склалася, необхідно цілеспрямовано удосконалювати державну інвестиційну політику, яка має сприяти зміцненню позицій держави, накопиченню інвестиційних ресурсів в Україні та підвищенню ефективності їх використання. Необхідно також стимулювати інноваційну діяльність промислових підприємств, а на рівні підприємств залучати кошти інвесторів і банківське кредитування. Також слід впроваджувати мотиваційні заходи щодо залучення зовнішньоекономічних джерел фінансування при здійсненні інвестиційної діяльності.

Список літератури

1. Вербицька Г. Л. Сучасний стан та проблеми активізації інвестиційної діяльності вітчизняних підприємств в умовах міжнародних економічних відносин. *Економічний простір*. 2018. № 129. С. 66-74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2018_129_8.
2. Горященко Ю. Г., Бокова Ю. О., Кулешова А. А. Чинники впливу на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів малого бізнесу. *Молодий вчений*. 2021. № 4(2). С. 297-302. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2021_4\(2\)_42](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2021_4(2)_42).
3. Ковтун Н. Теоретичні засади інвестиційного процесу та інвестиційної діяльності: співвідношення основних понять та категорій. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2008. Вип. 101. С. 25-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2008_101_9.
4. Кондратенко Н. О., Трагнюк О. Я. Удосконалення механізму управління інвестиційною діяльністю суб'єктів господарювання. *Бізнес Інформ*. 2021. № 3. С. 194-201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2021_3_29.
5. Нечипорук О. В. Інвестиційна діяльність України: сучасний стан, проблеми та можливості її активізації. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Економічні науки*. 2021. № 5(1). С. 61-68. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2021_5\(1\)_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2021_5(1)_10).
6. Ратушняк О. Г., Лялюк О. Г. Аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності промислових підприємств України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. № 1. С. 123-126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2021_1_24.
7. Самотоєнкова О. В., Ольвінська Ю. О. Економічна статистика: навч. посібник. Одеса : ОДЕУ, 2010. 182 с.
8. Стахурська С. А., Ткачук С. В., Якимчук Т. В., Стахурський В. О. Комплексний аналіз інвестиційної діяльності виробничих підприємств як основа для прийняття обґрунтованих господарських рішень. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2022. № 1. С. 40-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2022_1_8.
9. Чернишов В. В. Напрями розвитку інвестиційної діяльності підприємств. *Modern economics*. 2021. № 26. С. 167-172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2021_26_27.
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (Дата звернення 20.10.2022)..

References

1. Verbytska, H. L. (2018) The current state and problems of intensifying the investment activity of domestic enterprises in the conditions of international economic relations] *Ekonomichnyi prostir*, 129, 66-74. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2018_129_8. [In Ukrainian].
2. Horiashchenko, Yu. H., Bokova, Yu. O., Kuleshova, A. A. (2021) Factors influencing the development of innovation and investment activities of small business entities. *Molodyi vchenyi*, 4(2), 297-302. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2021_4\(2\)_42](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2021_4(2)_42). [In Ukrainian].

3. Kovtun, N. (2008) Theoretical principles of investment process and investment activity: the ratio of basic concepts and categories. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka Ekonomika*, 101, 25-29. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2008_101_9. [In Ukrainian].
4. Kondratenko, N. O., Trahniuk, O. Ya. (2021) Improvement of the mechanism of management of investment activities of business entities. *Biznes Inform*, 3, 194-201. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2021_3_29. [In Ukrainian].
5. Nechyporuk, O. V. (2021) Investment activity of Ukraine: current state, problems and possibilities of its activation. *Mizhnarodnyi naukovi zhurnal «Internauka». Seriya : Ekonomichni nauky*, 5(1), 61-68. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2021_5\(1\)_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2021_5(1)_10). [In Ukrainian].
6. Ratushniak, O. H., Lialiuk, O. H., (2021) Analysis of investment and innovation activity of industrial enterprises of Ukraine. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, 1, 123-126. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2021_1_24. [In Ukrainian].
7. Samotoienkova, O. V. Olvinska, Yu. O. (2010). *Ekonomichna statystyka*. Odesa : ODEU, [In Ukrainian].
8. Stakhurska, S. A., Tkachuk, S. V., Yakymchuk, T. V., Stakhurskyi, V. O. (2022) Comprehensive analysis of investment activity of manufacturing enterprises as a basis for making sound business decisions. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, 1, 40-47. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2022_1_8. [In Ukrainian].
9. Chernyshov, V. V. (2021) Development directions of investment activity of enterprises. *Modern economics*, 26, 167-172. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2021_26_27. [In Ukrainian].
10. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 31.10.2022

Прийнята до публікації 10.11.2022

УДК 339.138

DOI:10.32680/2409-9260-2022-9-10-298-299-110-117

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Жарська І. О., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та міжнародної логістики, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: terana22@ukr.net

ORCID:0000-0002-3257-256X

Марчук І. С., студентка 4 курсу факультету міжнародної економіки, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: marchuk060102@gmail.com

ORCID:0000-0003-1048-4689

Орловська С. С., студентка 4 курсу факультету міжнародної економіки, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: orlovskaasonya@gmail.com

ORCID:0000-0002-2115-7459

Анотація. Метою дослідження є аналіз та систематизація наукових досліджень з використання концепцій зеленої та сталої логістики та особливостей їх реалізації у деяких країнах ЄС. Основою дослідження є системний підхід, зокрема для систематизації інформації використано методи аналізу і синтезу. Розглянуто і проаналізовано основні підходи до визначення поняття «зелена логістика». Охарактеризовано взаємозв'язок основних аспектів логістики сталого розвитку – економічного, екологічного, соціального – і основних практик «зеленої логістики». Наведено практичні приклади використання концепції «зеленої логістики» у країнах ЄС – Польщі, Словаччині, Литві. Окреслено проблеми, які виникають під час впровадження «зелених» рішень. Розглянуто перспективні технологічні рішення з практики діяльності успішних міжнародних компаній, які можуть бути використані українськими логістичними операторами.

Ключові слова: сталий розвиток, «зелена логістика», інновації, конкурентоспроможність, логістика, ланцюг поставок, міжнародний досвід.

ENVIRONMENTAL ASPECTS OF LOGISTICS ACTIVITIES BASED ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Zharska Iryna, PhD in Economics, Lecturer of the Department of Marketing and International Logistics, Odesa National University of Economics, Odesa, Ukraine

e-mail: terana22@ukr.net

ORCID:0000-0002-3257-256X

Marchuk Iryna, 4rd year student of the Faculty of International Economics, Odesa National University of Economics, Odesa, Ukraine

e-mail: marchuk060102@gmail.com

ORCID:0000-0003-1048-4689

Orlovskaya Sofiya, 4rd year student of the Faculty of International Economics, Odesa National University of Economics, Odesa, Ukraine

e-mail: orlovskaasonya@gmail.com

ORCID:0000-0002-2115-7459

Abstract. The purpose of this research is the following actions - analysis and systematization of various scientific research and studies, which consider theoretical aspects of the concepts of green and sustainable logistics, practical aspects of the use of these concepts, examples, and features of their implementation in some EU countries. Several research methods were used, and the basis of the research was a systematic approach; in particular, methods of analysis and synthesis were used to process and systematize information. Various aspects of theoretical studies of the concepts of green and sustainable logistics and examples of their implementation in different countries were considered. The statistics of the number and distribution of scientific publications and studies of green and sustainable logistics concepts for the period from 1999 to 2019 were given. As a result of the research, the main approaches to the definition of the concept of "green logistics," the peculiarities of its interpretation by various researchers, and the aspects on which their opinions are unanimous were considered and analyzed. The relationship between the main aspects and goals of the concept of sustainable development - the balance of economic, ecological, and social - and what basic practices of "green logistics" ensure the achievement of the balance of goals, and each of them separately is characterized. Practical examples

of implementation and use of practices of the "green logistics" concept in the EU countries - Poland, Slovakia, and Lithuania - are given. The peculiarities of the implementation of "green" solutions are outlined, the main types of green and sustainable logistics practices used and the main areas of implementation of these practices are defined, the motives for using such "green" solutions and the problems that arise during the implementation of such solutions in these countries are described. The practical significance lies in the fact that promising technological "green" solutions from the practices of successful international European companies were considered and analyzed, which can also be used by Ukrainian logistics operators to green their activities and support the global course towards achieving the goals of sustainable development.

Key words: sustainable development, "green logistics", innovation, competitiveness, logistics, supply chain, international evidence.

JEL Classification: M110, R 400.

Постановка проблеми. Нині у світі існує стурбованість стрімким розвитком логістики і зростанням вантажних перевезень, що пов'язано зі збільшенням негативного впливу логістичної діяльності на навколишнє середовище, а саме зі збільшенням викидів CO₂, шумом, споживанням природних ресурсів, утворенням відходів тощо. Актуальним стає дослідження концепцій зеленої та сталої логістики та застосування зелених логістичних рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині багатьма вченими проводяться дослідження зеленої та сталої логістики і майже всі вони розглядають різні аспекти цих концепцій. Концепцію «зеленої логістики» та зелені рішення на польських підприємствах дослідив вчений Кшиштоф Зовада з польського Університету економіки у Катовиці [5]. Патрік Ріхнак та Клавдія Губова розглянули зелену та реверсивну логістику в умовах сталого розвитку на прикладі словацьких підприємств [9]. Вчені Міліта В'єнажіндієне, Вільма Тамулєне, Юргіта Залецкене дослідили практику «зеленої логістики» у литовських транспортних та логістичних компаніях [11]. Науковий співробітник Опольського університету у Польщі Наталія Бойчук розглянула сталу логістику, як основу для логістики зеленого міста на прикладі польських міст [7]. Вчений Маріуш Єдлінський дослідив основні проблеми зеленої логістики [4]. Китайські дослідники Р. Рен, В. Ху, Дж. Донг, Б. Сан, Ю. Чен і З. Чен проаналізували літературу щодо зеленої та сталої логістики [8].

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Більшість вчених наголошують на важливості впровадження в управління ланцюгами поставок технологій, що дозволяють зменшити негативний вплив логістичних процесів на зовнішнє середовище. Однак у їхніх роботах розглядається переважно діяльність учасників логістичних ринків зарубіжних країн, водночас проблеми зеленої логістики у логістичній сфері України потребують подальших досліджень.

Мета дослідження. Мета статті – розглянути останні дослідження концепцій зеленої та сталої логістики та особливості їх реалізації у деяких країнах ЄС.

Основний матеріал. Початком розвитку концепції «зеленої логістики» можна вважати 1990-ті роки, адже характерним для цього часу було зростання суспільної свідомості. Людство визнало, що саме його діяльність є причиною глобальних світових проблем, пов'язаних із забрудненням довкілля.

Розвитку концепції «зеленої логістики» сприяло поширення у світі ідей сталого розвитку. Нині деякі автори вважають, що «зелена логістика» є інструментом реалізації концепції сталого розвитку. Це пов'язано з тим, що цілі реалізації «зеленої логістики», схожі з основними думками концепції сталого розвитку, і є рішенням проблем, пов'язаних із забрудненням навколишнього середовища через людську, зокрема логістичну, діяльність. «Зелена логістика» – це логістика, що є не тільки екологічною, але і часто соціально дружньою та економічно ефективною, тому сприяє формування логістичних екологічних та економічно ефективних систем [5].

Окрім концепції зеленої логістики або green logistics, існує і концепція сталої логістики або sustainable logistics, що теж передбачає економічну ефективність та соціальну дружність без шкоди навколишньому середовищу. Основні думки цієї концепції є ідеями та цілями концепції сталого розвитку [7]. Через погіршення стану навколишнього середовища в останні 10-ліття концепції зеленої та сталої логістики є достатньо актуальною темою досліджень. Статистичні дані отримані дослідниками Р. Рен, В. Ху, Дж. Донг, Б. Сан, Ю. Чен і З. Чен можуть це довести. Їхнє комплексне дослідження двох електронних баз даних (Web of Science (WoS) і Scopus) показує, що хронологічна тенденція публікацій досліджень зеленої та сталої логістики з 1999 року по 2019 рік є такою: до 2009 року науковці щорічно публікували від 1 до 4 досліджень, а з 2010 року кількість публікацій досліджень з кожним роком стає більшою (рис. 1).

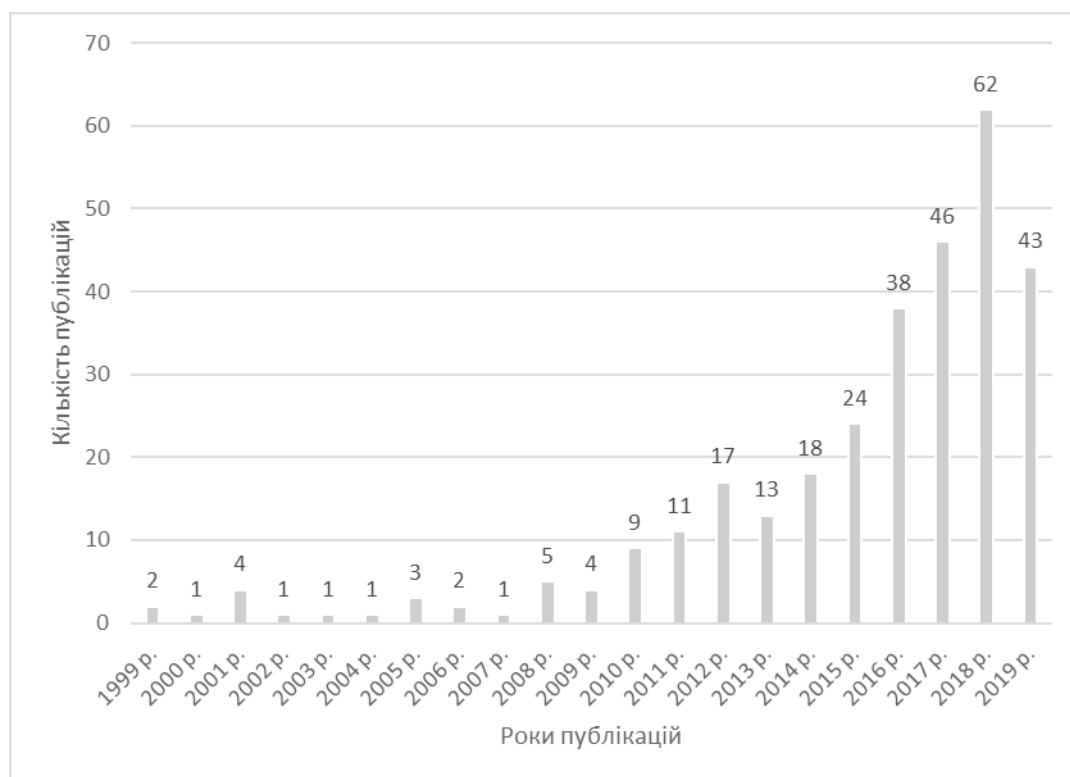

Рис.1. Щорічна кількість публікацій досліджень зеленої та сталої логістики

Джерело: [8]

Дослідження показало і те, що за цей час було опубліковано 306 досліджень у 81 журналі. Лідером за кількістю публікацій (35 або 11,4%) є журнал Sustainability. Наступними є журнали – Journal of Cleaner Production (24 або 7,8%), Transportation Research Part D: Transport and Environment (17 або 5,6%) і International Journal of Production Economics (13 або 4,2%), що наведено на рис.2.

Достатньо активне дослідження концепції «зеленої логістики» та її аспектів є причиною того, що існують різні версії поняття «зелена логістика», і різними вони є лише через те, що є результатом досліджень різних людей.

Усі ці версії є достатньо схожими. Наприклад, за словами польського вченого Маріуша Єдлінського, «зелена логістика» – це інтегроване управління всіма видами діяльності, необхідними для переміщення продукту ланцюгом поставок, щоб відповідати очікуванням клієнтів за мінімальних витрат, що включають зовнішні витрати, пов'язані зі зміною клімату, забрудненням повітря, шумом, вібрацією та аваріями. «Зелена логістика» призначена для вимірювання та зменшення загального негативного впливу логістичної діяльності на екологію, а параметризація ефектів дозволяє усвідомити наслідки і водночас дає можливість визначити потенційні області оптимізації [4]. Тоді як трохи іншою може виглядати думка китайських вчених Яньбінь Лі та Сонг Лю, які назвали «зелену логістику» новим науковим напрямком, суть якого полягає у тому, що задля мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище і вищої ефективності розробляють та застосовують сучасні технології та обладнання. Такий погляд на поняття «зелена логістика» відображає думку про те, що така логістика є одночасно економічно ефективною та екологічно безпечною [6].

Проте вчені погоджуються, що концепція сталого розвитку, яка поєднує три основні взаємопов'язані та взаємодоповнюючі аспекти – економічний, екологічний та соціальний, – також може бути реалізована в логістичних процесах.

Економічний аспект концепції сталого розвитку включає використання рентабельних маршрутів, комбінованих перевезень, забезпечення справедливої ціни на послуги та забезпечення якості споживачеві, підвищення конкурентоспроможності компанії, прагнення до більш високої доданої вартості. Цей аспект також веде до кращого загального бізнес-середовища, зниження податків та більш ефективної фіскальної політики.

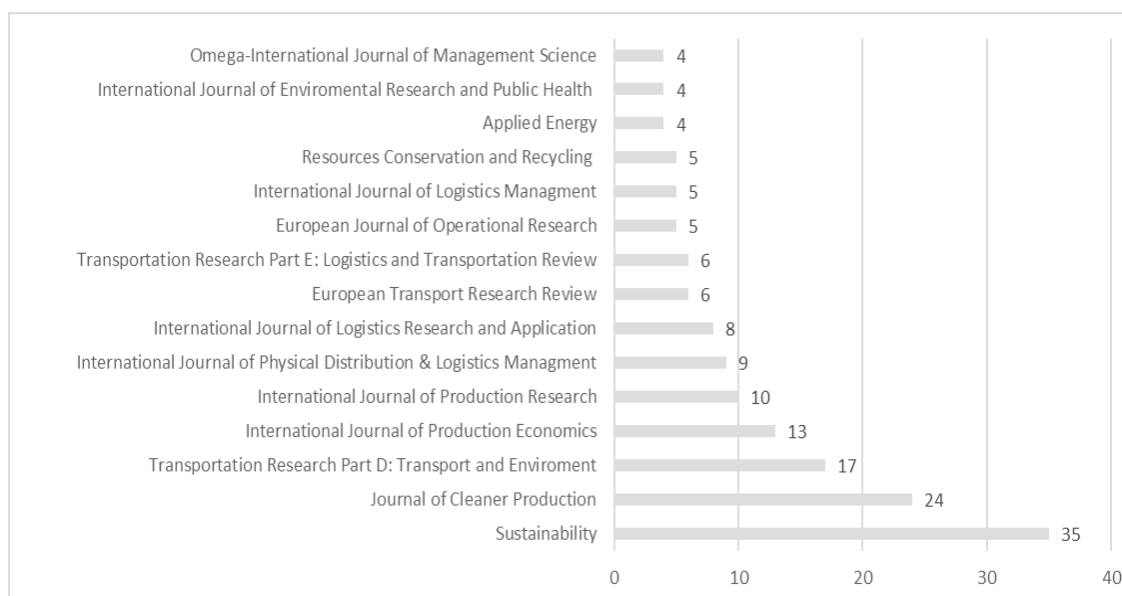

Рис. 2. Рейтинг журналів за кількістю публікацій

Джерело: [8]

Екологічний аспект концепції сталого розвитку включає використання відновлюваних джерел енергії, енергозбереження, скорочення викидів в атмосферу та використання екологічно чистих транспортних засобів.

У цьому аспекті підприємства не тільки зменшують вплив на навколишнє середовище, але й отримують фінансові вигоди (паливо, час) для більш ефективного використання джерел енергії.

Соціальний аспект концепції сталого розвитку включає соціальну відповідальність компаній, компетентність співробітників, забезпечення безпеки праці, а також забезпечення гарних та ергономічних умов праці для працівників, зменшення дорожньо-транспортних пригод. Соціальний аспект визначає мотивацію працівників компанії та їх зацікавленість у добробуті суспільства та держави.

Можна сказати, що внесок «зеленої логістики» у сталий розвиток є очевидним, і популяризація «зелених» логістичних практик та рішень є важливою для досягнення цілей сталого розвитку. Взаємозв'язок концепції «зеленої логістики» і концепції сталого розвитку відображається у різних видах «зелених» логістичних практик (табл. 1), впровадження яких дозволяє досягти цілей сталого розвитку. До таких практик належать: зелене складування, зелений транспорт, зелена упаковка, зелений менеджмент.

Доцільним буде розглянути дослідження концепції «зеленої логістики» та версій її реалізації в інших країнах.

Розглянемо досвід Польщі. Дослідження вченого Кшиштофа Зовади з польського Університету економіки у Катовиці показує, що у Польщі концепція «зеленої логістики» є недостатньо популярною темою досліджень, однак існує чимало версій її реалізації. Дослідження діяльності польських підприємств показало, що все більше логістичних рішень стають екологічно орієнтованими. Було визначено, що розвитку «зеленої логістики» на підприємствах сприяли різні групи зацікавлених сторін, які вже почали розуміти економічні та екологічні ефекти такої екологічно орієнтованої «зеленої логістики». Такими групами, на думку вченого, є урядові та державні адміністрації, а також інші законодавчі установи (наприклад, ЄС), Неурядові організації (НУО) та лобісти, суспільство, лідер ланцюга поставок, постачальники, постачальники логістичних послуг, конкуренти, клієнти, власники, менеджери, працівники та деякі інші групи зацікавлених сторін. Результати опитувань респондентів (польських підприємств) показують, що більше за інших сприяють розвитку «зеленої логістики» на їхніх підприємствах уряд, державні адміністрації та інші законодавчі інституції. І це означає, що більшою мірою екологічність логістичної діяльності підприємств визначається чинними законами, нормативно-правовими актами та іншими документами. Це пояснюється тим, що такі документи передбачають санкції у разі їх невиконання. Можна

назвати ці визначені законами та нормативно-правовими актами екологічно орієнтовані рішення мінімально необхідними та обов'язковими для підприємств. Більшою мірою екологічно орієнтована логістична діяльність підприємств, екологізації діяльності яких сприяють інші зацікавлені сторони, а саме власники та менеджери. Це пов'язано з тим, що ці групи зацікавлених сторін прагнуть досягнення економічних та екологічних вимірних ефектів і, будучи мотивованими вже досягнутими ефектами, продовжують розробляти «зелені» рішення. Такими «зеленими» рішеннями стають ІТ-рішення, наприклад ті, що дозволяють ефективніше керувати складськими площами, сучасні транспортні технології та інженерні рішення, наприклад, автомобільні двигуни з низьким рівнем викидів та інші інновації. Тому, можна сказати, що розвиток «зеленої логістики» у бізнесі неможливий без інвестицій у сучасні технології [5].

Таблиця 1

Взаємозв'язок концепції «зеленої логістики» і
концепції сталого розвитку

Аспекти концепції сталого розвитку	Практики «зеленої логістики»
Економічний	☐ зелене складування (максимальне використання складських площ, відповідально обраний спосіб зберігання, оптимізація простору для зберігання) ☐ зелений транспорт (оптимізація транспортних шляхів, використання інтермодального транспорту)
Екологічний	☐ зелений транспорт (використання транспортних засобів на альтернативних або нових видах енергії, моніторинг викидів, зменшення використання вживаних транспортних засобів, еко-керування) ☐ зелена упаковка (інноваційні технології пакування, вибір більш зеленого типу упаковки, використання пакувальних матеріалів, що підлягають переробці, зменшення використання транспортної тари) ☐ зелений менеджмент (переробка та моніторинг транспортних та складських відходів, переробка контейнерів та інших логістичних пакувальних матеріалів, відповідальне сортування сміття)
Соціальний	☐ зелений менеджмент (створення і сертифікація системи екологічного менеджменту якості, співпраця зі стейкхолдерами у сфері екологічного менеджменту, навчання працівників знанням з екологічного менеджменту, сприяння ініціативам працівників у розробці екологічних заходів, визначення стратегій екологічного менеджменту)

Джерело: складено авторами за матеріалами [11]

Практичним прикладом реалізації «зелених» рішень є партнерство німецької компанії Kässbohrer та польської компанії Erontrans у сфері екологічно безпечних інтермодальних перевезень. Erontrans є одним із найбільших польських операторів 3 PL. Нещодавно компанія додала 45 автомобілів K.SCS M Mega Curtainsider до свого парку для екологічно чистих інтермодальних перевезень. Створені для інтермодальних перевезень автомобілі Kässbohrer Curtainsider викидають значно менше CO₂, ніж інші [3].

Досвід Словаччини. Вчені Патрік Ріхнак та Клавдія Губова дослідили «зелену логістику» на підприємствах Словаччини і отримали наступні результати. Загалом «зелену логістику» використовують як малі (7,4%), так і великі (49,5%) підприємства. З проаналізованих підприємств 72,3% є виробничими; 17,7% респондентів представлені підприємствами, що надають послуги, і 10% – підприємства торгівлі. Дослідження показало, що з інструментів екологічної політики підприємства найчастіше використовують добровільні інструменти (36,5%), за ними йдуть законодавчі інструменти (32,8%). З добровільних інструментів екологічної політики найпопулярнішою є корпоративна соціальна відповідальність (29,8%). Це означає зосередження уваги на клієнтах одночасно із захистом навколишнього середовища. Підприємства стверджують, що соціальна відповідальність проявляється у коротких

термінах доставки, платіжній дисципліні, мінімальних відходах та утилізації вторинної тари. Не набагато менше проаналізованих підприємств використовує системи екологічного менеджменту ISO 14001 (24,6%), що є законодавчим інструментом. Дослідження показує і те, що, впроваджуючи елементи екологічної політики у логістичні процеси, підприємства у Словаччині стикаються з перешкодами. Найбільшою перешкодою респонденти вважають брак фінансових ресурсів для впровадження елементів екологічної логістики (33,7%) [9].

Незважаючи на перешкоди різного характеру, багато словацьких компаній використовують корпоративну соціальну відповідальність. Загалом нині можна розглядати корпоративну соціальну відповідальність як тренд серед великих і малих компаній, які намагаються отримати конкурентну перевагу на ринку саме через пропозицію продуктів або послуг екологічного характеру. Заснування велосипедної кур'єрської компанії під назвою ŠvihajŠuhaj є прикладом такої екологічної пропозиції у сфері кур'єрських послуг на словацькому ринку, що характеризується високим ступенем надійності та екологічності [10].

Досвід Литви. Вчені Міліта В'єнажиндієне, Тамулене Вільма, Юргіта Залецкене дослідили практику «зеленої логістики» у литовських транспортних та логістичних компаніях. Литва розташована у центрі регіону Балтійського моря між ринками Західної Європи та Східних країн, а її територію перетинають два міжнародні транспортні коридори та їх гілки. Через це Литва є важливою ланкою у глобальному транспортному логістичному ланцюзі. За даними аналітичної компанії «Scorify», транспортні та логістичні послуги у Литві створюють понад 12% ВВП країни, тому держава приділяє велику увагу цій сфері, заохочуючи її постійний розвиток, інвестиції в дороги, порти, державні логістичні центри, міську логістику та сучасну інфраструктуру. Результати дослідження показали, що практики «зеленої логістики» застосовуються у чотирьох сферах логістики: транспортування, управління, зберігання та управління відходами. Практики «зеленої логістики», які досить широко застосовуються в досліджуваних транспортно-логістичних компаніях у Литві: «Зменшення кількості використовуваних транспортних засобів», «Максимальне використання складських площ», «Використання покращених або інноваційних систем завантаження», «Оптимізація простору для зберігання», «Використання пакувальних матеріалів, що підлягають переробці», «Зменшення використання транспортної тари», «Переробка пакувальних матеріалів». До того ж вчені визначили фактори, що заохочують проаналізовані компанії застосовувати практики «зеленої логістики». Результати дослідження свідчать про те, що литовські транспортні та логістичні компанії найбільше стимулюють бажання отримати субсидії та інші пільги, а також вимоги з боку суспільства. Наприклад, ініціативи щодо застосування зелених практик щодо поводження з відходами виникають на управлінському рівні, проте ззовні на зелені практики компаній у сфері поводження з відходами впливають вимоги суспільства. Переважання певних практик та різних факторів впливу свідчить про те, що компанії насамперед шукають економічні вигоди у своїх бізнес-інтересах, однак це не ставить під сумнів той факт, що впровадження практик «зеленої логістики» також сприяє досягненню цілей сталого розвитку у Литві [11].

Прикладом застосування зелених практик можна назвати зелені рішення литовської компанії «Vingėslogistikas» у сфері складування. Компанія «Vingėslogistikas», що надає послуги зі складування та обробки вантажів, що працює в Клайпеді, у грудні 2021 року завершила проект розширення складських площ. Було побудовано 8 тис. кв. м нових складських приміщень, що збільшило загальну площу компанії у Клайпеді до 28 000 кв. м. За словами керівника, одним із стратегічних напрямків «Vingėslogistikas» є зелена логістика, яка стає все більш актуальною. Такі тенденції спонукали компанію до впровадження «зелених» рішень у свою діяльність. З 2017 року у «Vingėslogistikas» почали використовувати електроенергію, яку виробляє сонячна електростанція, тому на даху новобудови встановлено таку електростанцію. Також компанія впроваджує інші стійкі рішення та постійно стежить за інноваціями у цій сфері [12].

В Україні схожі «зелені» рішення та практики «зеленої логістики» впроваджують та використовують ZAMMLER Україна та «Нова Пошта». Український логістичний оператор ZAMMLER Україна вважає одним із важливих аспектів соціальну відповідальність і поділяє її на: відповідальність перед співробітниками, відповідальність перед клієнтами та партнерами, відповідальність перед суспільством та відповідальність перед довкіллям. Конкретними діями цього логістичного оператора є сертифікація системи екологічного менеджменту (відповідає вимогам міжнародного стандарту ISO 14001:2015), також аби бути відповідальними перед довкіллям ZAMMLER Україна намагається мінімізувати вплив робочих процесів на довкілля (економія ресурсів, двосторонній друк, електронний

документообіг та максимальне використання носіїв інформації, вантажівки високого екологічного класу) [2]. «Зелені» рішення впроваджує і найбільший український оператор «Нова Пошта». Нині вони інвестують в енергоефективність екологічних способів доставки, адже їх поштові термінали дозволяють значно скоротити вживання електроенергії. Крім того, такі поштові термінали дозволяють зменшити кількість кілометрів пробігу кур'єром та кількість викидів вуглекислого газу, а кількість доставлених посилок збільшити у десять разів [1].

Висновки. В результаті дослідження доведено важливість використання інструментів «зеленої логістики» для досягнення цілей стійкого розвитку. Проаналізовано практики використання «зеленої логістики» логістичними компаніями європейських країн, окреслено найбільш перспективні рішення та перешкоди, які можуть виникати у процесі впровадження.

У подальших дослідженнях передбачається розробити методику впровадження «зелених» рішень у діяльність окремих учасників ланцюгів поставок на ринку України залежно від різних впливових факторів.

Список літератури

1. Мережа енергоефективних поштових терміналів. URL: <https://modern-expo.eu/ua/cases/nova-poshta-ukraine-2021> (дата звернення 23.10.2022).
2. Соціальна відповідальність ZAMMLER Україна. URL: <https://www.zammler.com.ua/responsibility/> (дата звернення 23.10.2022).
3. Green logistics, Kässbohrer and Poland's Erontrans to become partners. URL: <https://www.sustainabletruckvan.com/kassbohrer-erontrans-partners-green-logistics/> (дата звернення 09.10.2022).
4. Jedliński M. Między ekologią a ekonomią szkic problematyki zielonej logistyki. Uczelniane PWSZ im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu. 2010.
5. Krzysztof Zowada. Green Logistics: The Way to Environmental Sustainability of Logistics. Empirical Evidence from Polish SMEs. 2020, Vol. 9, no. 4. P. 231.
6. Li Y. B., Liu S. X. The forms of ecological logistics and its relationship under the globalization. 2008. Vol. 4, no. 3. P. 290–298.
7. Nataliia Boichuk, Sabina Kauf. Sustainable logistics: a framework for green city logistics – examples of polish cities. In conference proceeding of the 9th carpathian logistics congress. 2019. P. 339–346.
8. Ren R., Hu W., Dong J. A systematic literature review of green and sustainable logistics: bibliometric analysis, research trend and knowledge taxonomy. 2020. Vol. 17, no. 1. P. 261.
9. Richnák P. Gubová K. Green and reverse logistics in conditions of sustainable development in enterprises in Slovakia. Sustainability. 2021. No. 13. P. 581.
10. Vernerová D. Environmental aspects of market services in the area of product distribution and logistics. Merkúr. 2019. P. 274.
11. Vienažindienė M. Tamulienė V. Zaleckienė J. Green logistics practices seeking development of sustainability: evidence from lithuanian trans-ortation and logistics companies. Energies. 2021. No. 14. P. 22.
12. „Vingėslogistika“ Klaipėdos LEZ išplėtė sandėlius. URL: <https://gargzdai.lt/vinges-logistika-klaipedos-lez-isplete-sandelius/> (дата звернення 09.10.2022).

References

1. Network of energy-efficient postal terminals. URL: <https://modern-expo.eu/ua/cases/nova-poshta-ukraine-2021> (accessed October 23, 2022). [In Ukrainian].
2. Social responsibility of ZAMMLER Ukraine. Retrieved from <https://www.zammler.com.ua/responsibility/> (accessed October 23, 2022). [In Ukrainian].
3. Greenlogistics, Kässbohrer and Poland's Erontrans to become partners. Retrieved from <https://www.sustainabletruckvan.com/kassbohrer-erontrans-partners-green-logistics/> (accessed October 9, 2022).
4. Jedliński, M. (2010). Między ekologią a ekonomią szkic problematyki zielonej logistyki, [in:] Szołtysek J. Logistyka współczesne wyzwania, Wydawnictwo Uczelniane PWSZ im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu, Wałbrzych.
5. Zowada, K. (2020). Green logistics: The way to environmental sustainability of logistics. Empirical evidence from Polish SMEs. European Journal of Sustainable Development, 9(4), 231–

231.

6. Li, Y. B., & Liu, S. X. (2008). The forms of ecological logistics and its relationship under the globalization. *Ecological Economy*, 4(3), 290-298.

7. Boichuk, N., & Kauf, S. (2019). Sustainable logistics: a frame work for green city logistics – examples of Polish cities. In *Conference Proceeding of the 9th Carpathian Logistics Congress* □ CLC 2019 (pp. 2-4).

8. Ren, R., Hu, W., Dong, J., Sun, B., Chen, Y., & Chen, Z. (2020). A systematic literature review of green and sustainable logistics: bibliometric analysis, research trend and knowledge taxonomy. *International journal of environmental research and public health*, 17(1), 261.

9. Richnák, P., & Gubová, K. (2021). Green and reverse logistics in conditions of sustainable development in enterprises in Slovakia. *Sustainability*, 13(2), 581.

10. Vernerová, D. (2019). Environmental aspects of market services in the area of product distribution and logistics. *MERKÚR* 2019.

11. Vienažindienė, M., Tamulienė, V., & Zaleckienė, J. (2021). Green logistics practices seeking development of sustainability: Evidence from lithuanian trans- portation and logistics companies. *Energies*, 14(22).

12. «Vingėslogistika» Klaipėdos LEZ išplėtės sandėlius. Retrieved from <https://gargzdai.lt/vinges-logistika-klaipedos-lez-isplete-sandelius/> (accessed October 10, 2022).

Стаття надійшла до редакції 27.10.2022

Прийнята до публікації 30.10.2022

УДК 658.155.2:658.589

DOI:10.32680/2409-9260-2022-9-10-298-299-118-123

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗБІЛЬШЕННІ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Семенова В. Г., доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та організації підприємницької діяльності, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: semenova_yg@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-5194-4878

Павлова О. А., магістрант кафедри економіки підприємства та організації підприємницької діяльності, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: elenagamora7@gmail.com

Анотація. У статті досліджено вплив активізації інноваційно-інвестиційного розвитку на зростання прибутку підприємства. Метою статті є дослідження ролі інноваційно-інвестиційної діяльності у збільшенні прибутку підприємства та підвищенні ефективності його діяльності. Розглянуто основні напрямки максимізації прибутку підприємства у сучасних умовах господарювання: розширення номенклатури продукції (послуг) підприємства; максимізація ціни на продукцію (послугу); зниження витрат на виробництво продукції (надання послуг); збільшення обсягів виробництва продукції (надання послуг). Визначено основні напрямки удосконалення управління інноваційно-інноваційним розвитком підприємства та підвищення ефективності зазначених процесів у контексті зростання прибутковості підприємства. До них належать: визначення можливих джерел інвестування інноваційної діяльності; формування портфелю інноваційних проектів відповідно до стратегічних цілей розвитку підприємства; залучення до інноваційних програм та грантів (вітчизняних та зарубіжних); координування інноваційних проектів з програмами розвитку окремих регіонів та об'єднаних територіальних громад; формування системи стимулювання інноваційного розвитку на підприємстві тощо.

Ключові слова: інновації, інноваційно-інвестиційний розвиток, прибуток підприємства, ефективність діяльності, чинники зовнішнього середовища, конкурентоспроможність.

THE ROLE OF INNOVATION AND INVESTMENT ACTIVITIES IN INCREASE OF ENTERPRISE PROFIT

Semenova Valentyna, D.Sc. (Economics), Professor, Professor, Department of Enterprise Economics and Entrepreneurship Organization, Odessa National University of Economics, Ukraine

e-mail: semenova_yg@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-5194-4878

Pavlova Olena, Master's degree in Department of Enterprise Economics and Entrepreneurship Organization, Odessa National University of Economics, Odessa, Ukraine

e-mail: elenagamora7@gmail.com

Abstract. The article examines the role of activation of innovation and investment development on the growth of the company's profit. The essence of innovation and investment activity is considered, its main directions are highlighted to ensure effective activity in the conditions of a changing highly competitive environment. The main goals of the implementation of innovation and investment projects have been determined. The essence of innovation and investment activity is considered, its main directions are highlighted to ensure effective activity in the conditions of a changing highly competitive environment. The main goals of the implementation of innovation and investment projects have been determined. The main directions of profit maximization of the enterprise in modern business conditions are considered: expanding the range of products (services at the enterprise; maximizing the price of products (services); reducing production costs (providing services); increasing the volume of production (providing services). The main factors that are the reason for restraining the growth and disclosure of innovative potential are highlighted, including: limited funding sources; significant costs for the implementation of innovative projects; high level of economic risk; lack of demand for innovative developments; lack of effective legislation in the field of innovative activities of enterprises; lack of highly qualified personnel to implement innovative projects; imperfection of the motivational mechanism of innovative activity at enterprises, etc. The main directions of improvement of the management of innovative and innovative development of the enterprise and improvement of the efficiency of the specified processes in the context of the growth of the enterprise's profitability have been determined. These include: determination of possible sources of investment in innovative activity; formation of a portfolio of innovative projects in accordance with the strategic goals of the enterprise's development; involvement in innovative programs and

grants (domestic and foreign); coordination of innovative projects with development programs of individual regions and united territorial communities; formation of a system for stimulating innovative development at the enterprise, etc.

Keywords: *innovations, innovation-investment development, enterprise profit, activity efficiency, factors of the external environment, competitiveness.*

JEL Classification: L320.

Постановка проблеми. Розвиток світової економічної системи базується нині на активізації науково-технічної діяльності, на інвестуванні інноваційних розробок та впровадженні інновацій у всі сфери підприємницької діяльності. Світові економічні лідери (США, Німеччина, Японія, Китай, Ізраїль тощо) демонструють підвищення техніко-технологічного рівня виробництва за всіма пріоритетними напрямками розвитку, технологічними процесами у виробничій сфері, що призводить до зростання соціальних стандартів свого населення. Інноваційна діяльність стає запорукою ефективного розвитку як окремих суб'єктів господарювання, так і економічних систем країн в цілому.

Зважаючи на зазначені світові тенденції, необхідно застосувати якісно нові підходи до процесів управління інноваційно-інвестиційним розвитком на вітчизняних підприємствах. Негативні явища останніх десятиліть в економіці України, що обумовлені передусім військовими діями на сході країни, викликами пандемії COVID-19 та повномасштабним вторгненням Росії в Україну поглибили і без того складне кризове становище багатьох вітчизняних підприємств. Для відродження національної економіки, на нашу думку, необхідні не лише значні інвестиційні ресурси, а й застосування новітніх інноваційних підходів в управлінні підприємствами, у технологіях виробництва продукції та надання послуг, а також використання сучасного інструментарію у процесі просування продукції та послуг на потенційні ринки збуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи актуальність поставленого питання, останнім часом науковці все більше уваги приділяють розгляду проблематики активізації інноваційної діяльності підприємств. Серед вчених, які досліджували цю проблему, можна виділити: Г. Возняка, В. Гейця, М. Денисенко, П. Друкера, К. Лагутіну, Л. Михайлову, А. Пересаду, В. Семиноженко, Д. Симоненко, Л. Федулову, Б. Твісса та ін.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, потребують поглибленого вивчення питання, пов'язані з визначенням чинників, що гальмують процеси інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в Україні та формування напрямів забезпечення ефективності зазначених процесів на вітчизняних підприємствах.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження ролі інноваційно-інвестиційної діяльності у збільшенні прибутку підприємства та підвищенні ефективності його діяльності.

Основний матеріал. Діяльність будь-якого підприємства спрямована на максимізацію свого прибутку за допомогою цілеспрямованого розподілу вільних інвестиційних коштів. У рамках цього твердження підприємству слід більш глобально підійти до питання вибору шляху свого подальшого розвитку, а саме ретельно розробити стратегію вкладення вільного капіталу.

Крім того, у процесі вибору шляху свого розвитку підприємству необхідно звернути увагу не тільки на можливість диверсифікації виробництва, але також врахувати і нематеріальні чинники реалізації інноваційних проєктів, в тому числі гудвіл, який також принесе підприємству додаткову суму прибутку.

Як показує практика, один із найбільш ефективних, але й один із найбільш ризикових способів підвищення ефективності діяльності підприємства, – це реалізація інноваційних проєктів, що впливають не лише на суму отриманого підприємством прибутку за рахунок нових розробок, але й на впізнаваність підприємства.

Відповідно до Законодавства України інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [1].

У Законі України «Про інвестиційну діяльність» визначено, що інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Далі у зазначеному Законі підкреслено, що «інвестиційна діяльність забезпечується шляхом реалізації інвестиційних проєктів і проведення операцій з корпоративними правами та іншими видами майнових та інтелектуальних цінностей [2].

Інвестиційний проєкт – це комплекс заходів (організаційно-правових, управлінських, аналітичних, фінансових та інженерно-технічних), визначених на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку національної економіки та спрямованих на розвиток окремих галузей, секторів економіки, виробництв, регіонів, виконання яких здійснюється суб'єктами інвестиційної діяльності з використанням цінностей відповідно до положень цього Закону». Тобто на законодавчому рівні визначається основна спрямованість інвестування на усіх рівнях (економіка країни, галузь, регіон, підприємство) на реалізацію завдань інноваційного розвитку» [2].

Науковці зазначають, що інноваційна діяльність – це діяльність, що включає заходи щодо трансформації ідеї на новий продукт, в удосконалений продукт, на новий підхід до організації управління. Інноваційна діяльність займає важливе місце у функціонуванні підприємства та передбачає цілий комплекс наукових, технічних, організаційних, фінансових та комерційних заходів. Орієнтація виробництва на впровадження та випуск нових продуктів вимагає визначення доцільності та ефективності такої діяльності. При розробці та впровадженні нововведень важливо виявити необхідні витрати для їх реалізації. Це викликано тим, що з впровадженням нових технологічних рішень може виникнути збитковість виробничої діяльності. Вибір напряму інноваційної діяльності залежить від ресурсного та науково-технічного потенціалу підприємства, особливостей його галузевої належності та вимог ринку [3, с. 23].

Інші дослідники підкреслюють важливість використання наукового, технічного та інтелектуального потенціалу з метою отримання нового продукту (послуги), нової технології виробництва або покращених організаційних рішень в управлінні підприємством у процесі реалізації інноваційного розвитку підприємства [4, с. 59].

Зазначені заходи можуть надати підприємству суттєві переваги у вибраній господарській діяльності, порівнюючи з фірмами, які є його конкурентами. Обґрунтоване застосування заходів такого роду зрештою може не тільки збільшити рентабельність виробництва, а й збуту.

Сучасна класифікація інновацій включає багато класифікаційних ознак. Зокрема, за типом внесених змін можна виділити три основні види інновацій.

1. Перший вид передбачає внесення змін стосовно продукції, технологій і методів управління. Наприклад, створення нових бізнес-моделей: OEM, TQM, франчайзинг, логістика та аутсорсинг, які втілюють управлінські інновації.

2. Другий вид інновацій – радикальні, які докорінно змінюють світ. Зокрема, прикладами радикальних інновацій у галузі створення продуктів (товарів чи послуг) можна вважати появу персональних комп'ютерів, Інтернету, мобільних телефонів і послуг електронної комерції. Створення конвеєрного виробництва або технології збагачення урану є прикладами радикальних інновацій в області технологій.

3. Поліпшуючі інновації передбачають поступове поліпшення базових інновацій. Прикладами поліпшуючих інновацій можуть бути удосконалення моделей комп'ютерів, мобільних телефонів, телевізорів тощо [3, с. 23].

На нашу думку, саме поліпшуючі інновації можуть бути напрямком залучення до інноваційно-інвестиційної діяльності для більшості вітчизняних підприємств.

Цілі інноваційного процесу можна визначити як:

- 1) знаходження ідеї для нового продукту та обґрунтування цієї ідеї;
- 2) проведення та організація фундаментальних досліджень та дослідно-конструкторських розробок;
- 3) підготовка до серійного виробництва продукції та його налагодження;
- 4) підготовка до збуту нової продукції;
- 5) контроль над поширенням нового товару на ринку;
- 6) закріплення зайнятих позицій на нових сегментах ринку та постійне вдосконалення технології, що веде до підвищення конкурентоспроможності продукції [5].

Вирішення питання про впровадження інновацій належить до класу складних та комплексних питань і воно має прийматися з урахуванням оцінки різних аспектів діяльності підприємства. Виходячи з цього, аналіз діяльності підприємства з метою визначення необхідності впровадження інновацій слід проводити, як мінімум, у розрізі таких аспектів:

- 1) аналіз фінансової стійкості;
- 2) аналіз попиту на продукцію підприємства;
- 3) аналіз інноваційної діяльності.

Інновації як результат інноваційної діяльності, з одного боку, мають бути орієнтовані на краще, повніше задоволення запитів споживачів, а з іншого – на отримання певного економічного ефекту у вигляді прибутку для підприємств, що ініціюють їх розробку та впровадження [6, с. 190-191].

На думку науковців, максимізація прибутку можлива за такими напрямками. По-перше, це розширення номенклатури продукції, що реалізується (послуг). Очевидно, що розширення номенклатури продукції, що випускається (видів послуг), в кінцевому рахунку веде до збільшення прибутку, який безпосередньо пов'язаний з інноваційною діяльністю, оскільки сукупність робіт, пов'язаних з розробкою, освоєнням та поліпшенням вже виробленої продукції за своєю сутністю є інноваційною діяльністю.

По-друге, максимізація ціни, за якою реалізується продукція чи надається послуга. Це стає можливим за умови зростання конкурентоспроможності підприємства. Крім того, інноваційна діяльність дозволить підприємству зайняти монопольне положення на ринку та, як результат, необґрунтовано завищувати ціну.

По-третє, мінімізація витрат на виготовлення та реалізацію одиниці виробленої продукції (послуги). Зниження витрат на виготовлення та реалізацію одиниці продукції або послуги можливе лише двома шляхами: або за рахунок мобілізації резервів технології, що вже використовується, або за рахунок освоєння нового технологічного ланцюга, або нових елементів у старому технологічному ланцюгу (освоєння нової техніки, технології, нових методів організації та управління виробництвом і збутом).

По-четверте, максимізація обсягів реалізації продукції (послуги). Необхідно зазначити, що можливість зростання обсягів реалізації залежить від ефективності використання підприємством важелів впливу на попит. Це можливо здійснити за двома напрямками: збільшення обсягів реалізації старої продукції (за рахунок проведення комплексу маркетингових заходів, спрямованих на стимулювання збуту, вихід на нові ринки, підвищення споживчої привабливості продукції) та випуск нової продукції [7].

Також ми визначили основні чинники, що є причиною стримування нарощення та розкриття інноваційного потенціалу, серед яких:

- ☐ обмеженість джерел фінансування;
- ☐ суттєві витрати на реалізацію інноваційних проєктів;
- ☐ високий рівень економічного ризику;
- ☐ недостатня інформація щодо інноваційної діяльності конкурентів;
- ☐ відсутність попиту на інноваційні розробки;
- ☐ недосконалість законодавчої бази;
- ☐ недоліки інформаційного забезпечення у контексті інноваційних розробок у різних сферах діяльності;
- ☐ відсутність висококваліфікованого персоналу та відтік кадрів у високорозвинені країни;
- ☐ недосконалість мотиваційного механізму інноваційної активності на підприємствах тощо [8].

У таблиці 1 наведені обсяги інвестування за окремими напрямками інноваційної діяльності вітчизняних підприємств.

Таблиця 1.
Інвестування за окремими напрямками інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	Відхи- лення 2020 до 2016, (+;-)
Частка кількості інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств, %	18,9	16,2	16,4	15,8	16,8	-2,1

Витрати на інновації, млн. грн	23229,5	9117,5	12180,1	14220,9	14406,9	-8822,6
Витрати на інновації, % у т.ч.:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-
- на наукові дослідження і розробки, у % до загального обсягу витрат	10,6	23,8	23,6	20,5	24,2	+13,6
- інші витрати на інновації, у % до загального обсягу витрат	89,4	76,2	73,7	79,5	75,8	-13,6

Джерело: складено авторами за матеріалами [9]

Аналіз показників у таблиці свідчить про наявність негативних тенденцій щодо зменшення кількості інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств протягом розглянутого періоду (2016-2020 рр.) на 2,1 п. п. Також скорочуються загальні витрати на інновації на 8822,6 млн. грн. У структурі витрат на інновації зростає частка витрат на наукові дослідження і розробки – на 13,6 п. п., що є позитивною тенденцією.

Як зазначають науковці, саме постійна орієнтація на інноваційні зміни є фундаментом підвищення конкурентоспроможності підприємств. Управління інноваційним процесом є складним, комплексним але надзвичайно важливим елементом управління підприємством [10, с. 226].

Вважаємо, що до основних напрямків удосконалення управління інноваційно-інноваційним розвитком підприємства та підвищення ефективності зазначених процесів у контексті зростання прибутковості підприємства належать:

- ☐ визначення можливих джерел інвестування інноваційної діяльності;
- ☐ формування портфелю інноваційних проєктів відповідно до стратегічних цілей розвитку підприємства;
- ☐ залучення до інноваційних програм та грантів (вітчизняних та зарубіжних);
- ☐ координування інноваційних проєктів з програмами розвитку окремих регіонів та об'єднаних територіальних громад;
- ☐ формування системи стимулювання інноваційного розвитку на підприємстві тощо.

Висновки. Діяльність будь-якого підприємства спрямована на максимізацію свого прибутку за допомогою раціонального розподілу вільних коштів. Проведений аналіз свідчить про значну роль інноваційної діяльності у збільшенні прибутку підприємства. Зростання обсягів прибутку може бути викликане дією таких чинників: розширення номенклатури продукції, що реалізується; максимізація ціни, за якою реалізується продукція чи надається послуга; мінімізація витрат на виготовлення та реалізацію одиниці виробленої продукції; максимізація обсягів реалізації продукції (послуги).

Список літератури

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002р. № 40-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення 04.08.2022).
2. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення 04.08.2022).
3. Безус А. М. Роль інноваційного розвитку у стійкості підприємства. Інвестиції: практика та досвід. 2018. №8. С. 22-25.
4. Колодязна І. В. Розвиток інноваційної діяльності підприємства в умовах конкуренції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. №18. С.58-62.
5. Безус А. М., Чуйок М. Г. Стратегія підвищення інноваційної діяльності підприємства. Ефективна економіка. 2018. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6052> (дата звернення 10.08.2022).
6. Вагонова О. Г., Госалова С. В., Терехов Є. В. Сучасний стан інноваційної діяльності на промислових підприємствах України. Економічний вісник. 2020. № 3. С. 189-196.
7. Іжевський В. В. Вплив інноваційної діяльності на економічну ефективність підприємства. URL: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/67707.doc.htm

(дата звернення 04.08.2022).

8. Семенова В. Г. Особливості фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні. *Інноваційна економіка* : наук.-вироб. журн. 2017. №1-2 (67). С. 13–18.

9. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 09.08.2022).

10. Цюцюпа С. В. Вплив конкуренції на інноваційну діяльність підприємства. *Вчені записки університету «Крок»*. 2019. №1 (53). С. 221-229..

References

1. Law of Ukraine on innovative activity. №. 40-IV. (July 4, 2002). URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (Accessed 04.08.2022). [In Ukrainian].

2. Law of Ukraine on About investment activities. № 1560-XII. (September 18, 1991). URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (Accessed 04.08.2022). [In Ukrainian].

3. Bezus, A. (2018). The role of innovative development in the sustainability of the enterprise. *Investytsyy: praktyca ta dosvyd*, 8. 22-25. [In Ukrainian].

4. Kolodyazhna I.V. (2018). Development of innovative activity of the enterprise in conditions of competition. *Naukovyy visnyk Uzhorods'koho natsional'noho universytetu*, 18. 58-62. [In Ukrainian].

5. Bezus, A. and Shuyok, M. (2018), The strategy of improving the innovation activity of the enterprise. *Efektivna ekonomika*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6052> (Accessed 10. 08. 2022). [In Ukrainian].

6. Vahonova O.H., Hosalova S.V., Terehov Ye.V. (2020). The current state of innovative activity at industrial enterprises of Ukraine. *Ekonomichnyy visnyk*. 3. 189-196. [In Ukrainian].

7. Izhevsky V.V. The impact of innovative activity on the economic efficiency of the enterprise. URL: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/67707.doc.htm (Accessed 4. 08. 2022). [In Ukrainian].

8. Semenova V. (2017). Peculiarities of financial provision of innovative activity of industrial enterprises in Ukraine. *Innovatzyyna ekonomyca: naucovo-vyrobnychyy zurnal*. 1-2 (67). 13-18. [In Ukrainian].

9. The official website of the State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (Accessed 9.08.2022). [In Ukrainian].

10. Tsiutsyupa S.V. The influence of competition on the innovative activity of the enterprise. *Vcheny zapysky Universytetu «Krok»*, 1 (53), 221-229. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.10.2022

Прийнята до публікації 20.10.2022

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВИБОРУ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Зварич Л. В., старший викладач кафедри менеджменту організацій, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: os9999@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-9011-1681

Анотація. У статті проведено аналіз методичного інструментарію вибору технології прийняття управлінських рішень. Мета роботи полягає в оцінці сучасного методичного інструментарію для вибору технології прийняття управлінських рішень, пошуку шляхів підвищення ефективності управління на підприємствах України. Визначено, що управлінське рішення – результат вибору суб'єктом управління способу дії, спрямованих на розв'язання певної проблеми управління. Основна мета управлінського рішення – забезпечити координуючий вплив на об'єкт управління для досягнення цілей організації. Доведено, що однією з ключових тенденцій сприяння розвитку бізнесу є його цифровізація. Досліджено тенденції впровадження ІКТ на промислових підприємствах України та зміни результатів та ефективності їх господарювання. Зроблено висновок про те, що діяльність будь-якої організації пов'язана із розробкою, прийняттям і реалізацією управлінських рішень. Від того які саме управлінські рішення розробляються і реалізуються, залежить поточна та перспективна конкурентоспроможність організації, ефективність її діяльності.

Ключові слова: менеджмент, управлінські рішення, методичний інструментарій, цифрові технології.

METHODICAL TOOLKIT FOR CHOOSING THE TECHNOLOGY MAKING MANAGEMENT DECISIONS BY THE ORGANIZATION

Zvarych Lyubov, Senior Lecturer, Department of Organizational Management, Odessa National University of Economics, Odessa, Ukraine
e-mail: os9999@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-9011-1681

Abstract. In this article, an analysis of the methodological toolkit for choosing management decision-making technology is carried out. The purpose of the work is to evaluate modern methodological tools for choosing management decision-making technology, finding ways to improve management efficiency at Ukrainian enterprises. It was determined that a management decision is the result of a management subject's choice of a course of action aimed at solving a specific management problem. The main goal of a management decision is to provide a coordinating influence on the object of management to achieve the goals of the organization. It has been proven that one of the key trends in promoting business development is its digitalization. Trends in the introduction of ICT at industrial enterprises of Ukraine and changes in the results and efficiency of their management have been studied. It has been proven that digital technologies for management in the future will develop as hybrid solutions in which artificial intelligence does not replace human capital, but is a system partner for reducing uncertainty and increasing the effectiveness of decisions made. It was concluded that the activity of any organization is related to the development, adoption and implementation of management decisions. The current and future competitiveness of the organization and the effectiveness of its activities depend on which management solutions are developed and implemented.

Keywords: management, management solutions, methodological tools, digital technologies.

JEL Classification: O150, O320, M410, D830.

Постановка проблеми. Прийняття рішень є найважливішою функцією управління, успішне здійснення якої забезпечує досягнення організаціями поставлених цілей. Через нерозуміння того, як здійснювати цей процес, відсутність в організації механізму його здійснення, якісної технології страждає більшість суб'єктів господарювання, державних установ та органів влади. Успіх будь-якої організації багато в чому залежить від цього, а тим більше під час воєнного стану в Україні, де більшість суб'єктів господарювання потрапили у складні фінансово-економічні та виробничі ситуації, що вимагають прийняття оперативних рішень щодо подальшого ведення бізнесу та розробки стратегії подальшого розвитку чи ліквідації.

Для України впровадження нових стандартів управління, які вже давно поширюються у світі, є довгоочікуваним кроком, що забезпечить поступове покращення фінансових

результатів, розвиток управлінського консультування, запровадження інформаційних систем на основі використання більш прогресивних методів управління. Саме ці обставини викликають значний інтерес до питань забезпечення якості розробки управлінських рішень, що визначає ефективність менеджменту загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи теоретичні та методичні напрацювання щодо технологій прийняття управлінських рішень, можна виокремити наукові доробки за декількома напрямками.

По-перше, загальнотеоретичні напрацювання з технологій прийняття управлінських рішень, які є класичною основою. До таких напрацювань слід віднести: навчальні посібники щодо прийняття управлінських рішень за редакцією Ю. Петруні [1],

В. Занори [2], В. Бакуменка [3], М. Білінської [4], А. Крупник [5], І. Гевко [6], В. Приймака [7]. По-друге, розгляд питань використання інформаційних технологій у системі прийняття управлінських рішень, що висвітлені у наукових працях О. Криворучко [8], І. Творошенко [9], А. Радько [10].

По-третє, особливої уваги заслуговують наукові праці, змістовне наповнення яких стосується використання цифрових технологій під час прийняття управлінських рішень, а саме: О. Гальцової [11], О. Миколіюка [12], О. Кузьміної [13], Н. Абдикієва [14] та інших.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний науковий доробок, праці вчених та інші публікації, проблема вибору методичного інструментарію при прийнятті управлінських рішень організацією залишається актуальною, особливо на сьогодні.

Мета дослідження. Мета статті полягає в оцінці сучасного методичного інструментарію для вибору технології прийняття управлінських рішень, пошуку шляхів підвищення ефективності управління на підприємствах України.

Основний матеріал. З метою забезпечення ефективної діяльності сучасна організація повинна визначити цілі, реалізація яких можлива лише завдяки діям, що виконуються у зазначеній послідовності, та є способом вирішення окремих проблем. При вирішенні організаційних проблем приймаються управлінські рішення про організаційну структуру, виробничий процес, розподіл праці та надання інструментів, ресурсів тощо.

Прийняття управлінських рішень можна розуміти як процес їх розробки та вибору [1, с. 10]. Управлінське рішення – це результат вибору суб'єктом (органом) управління способу дій, спрямованих на розв'язання певної проблеми управління. Основна мета управлінського рішення – забезпечити координуючий вплив на об'єкт (систему) управління для досягнення цілей організації.

Слід зазначити, що управлінські рішення розглядаються у межах соціальної значимості. Зокрема, Л. Слюсарєва дотримується думки, що управлінські рішення є засобом впливу на менеджмент на основі обраної альтернативи з метою усунення розриву між цільовим станом та фактичним станом компанії, яким є реалізація певного заходу, що передбачає програму. З іншого боку, управлінські рішення – це соціально-економічні дії, що відображають потреби та інтереси колективу, окремих соціальних груп та компанії загалом [15].

Ф. І. Хміль [16, с. 23] розглядає управлінське рішення як добровільне втручання суб'єкта управління у діяльність об'єкта управління з метою виходу з певної виробничої ситуації, економічної чи іншої. Управлінське рішення – це результат творчого пошуку менеджером напрямів, шляхів, виходів із ситуації компанії та відповідних дій співробітників компанії.

На думку А. В. Шегеди [17, с. 27], управлінські рішення – це рішення, що приймаються менеджером у соціальній системі. Він вважає, що управлінське рішення є своєрідним центром всього управлінського циклу.

Тому управлінське рішення слід розглядати як добровільний акт з соціальними наслідками. Це набір можливих засобів досягнення поставленої мети за певних умов її реалізації.

Аналіз свідчить про різноманітність поглядів щодо етапів процесу розроблення та прийняття управлінських рішень. Так, на думку В. Приймака, процес розроблення і прийняття рішення включає: збір інформації про можливі проблеми; ідентифікація і визначення проблеми; формування цілей і стратегії для вирішення проблемної ситуації; збір необхідної інформації; аналіз інформації; формування обмежень і критеріїв вибору; генерування альтернатив; оцінка альтернатив; вибір одного рішення; погодження рішення з органами управління та виконання; виконання рішення [7].

Заслужують на увагу наукові погляди М. Виноградського та О. Шканової, які наголошують, що процес прийняття рішення управлінцем відбувається у дев'ять етапів за такою послідовністю: знайомство з проблемою або ситуацією; вивчення обставин і формування мети; збір інформації і визначення критеріїв оцінки проекту рішення; розроблення проекту рішення; оцінка варіантів рішення і вибір оптимального варіанту; правове оформлення рішення; доведення до виконавців і розроблення заходів із виконання рішення; контроль виконання рішення; підбиття підсумків виконання рішення [18].

Водночас слід звернути увагу на потребу формування самої технології прийняття управлінських рішень з позиції процесу та дій (рис. 1).

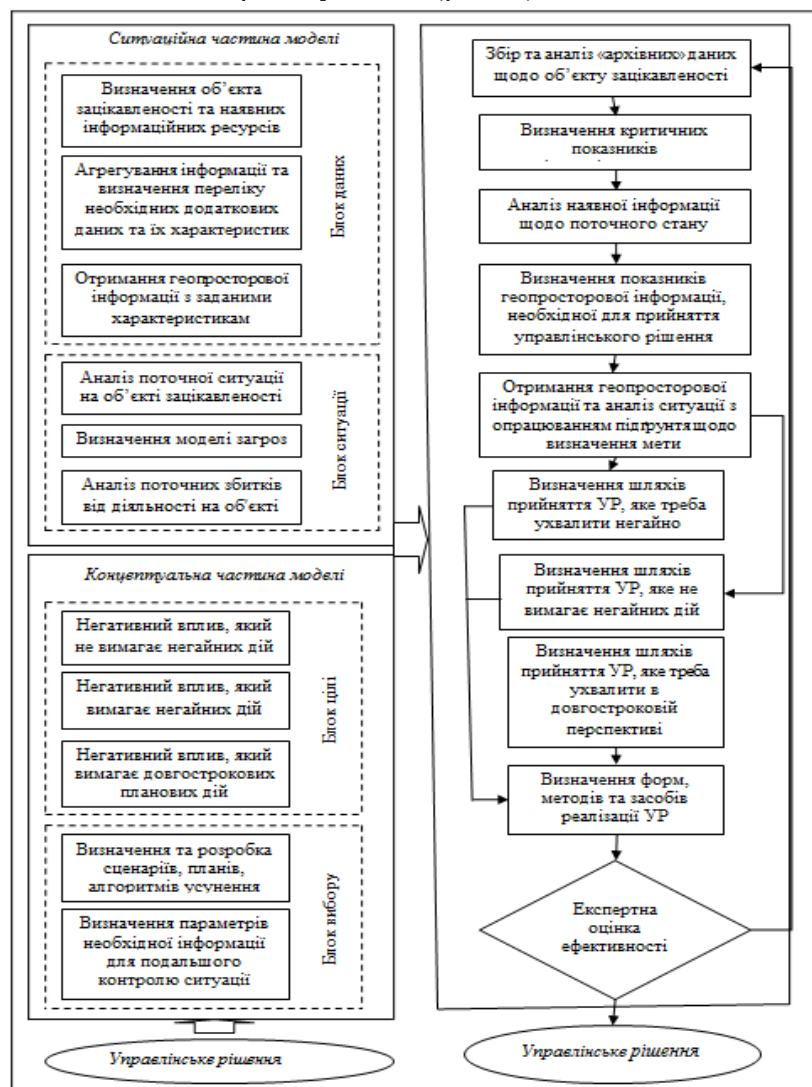

Рис. 1. Алгоритм процесу та дій прийняття управлінського рішення

Джерело: систематизовано автором за матеріалами [19, с. 41-42; 20, с. 5-8; 21]

Організаційні утворення та функціонуючі в його системі бізнес-одиниці нині формують важливу основу економічного потенціалу економіки України, виступаючи джерелом поповнення бюджету країни та вектором експортного спрямування розвитку бізнесу. Враховуючи пріоритетність цифрової трансформації бізнесу на сучасному етапі розвитку, доцільним є визначення місця та ролі управлінських інновацій у системі використання інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку бізнесу.

Слід зазначити, що однією з ключових тенденцій сприяння розвитку бізнесу є його цифровізація, тому визначимо, як впровадження цифрових технологій у діяльність сучасних організацій відбивається на кінцевих результатах їхньої економічної діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Впровадження ІКТ на промислових підприємствах України та зміна результатів і ефективності їхнього господарювання

Показники	Роки				
	2016	2017	2018	2019	2020
Показники використання ІКТ					
Доступність мережі Інтернет	0,939	0,941	0,905	0,899	0,902
Ступінь використання Інтернет-мережі	0,456	0,469	0,463	0,464	0,465
Ступінь використання послуг серверів їх провайдерів	0,078	0,088	0,091	0,100	0,097
Ступінь використання технологій аналізу значного обсягу даних	0,274	0,233	0,179	0,181	0,125
Ступінь використання адитивних технологій	-	-	0,035	0,039	0,033
Показники результативності та ефективності діяльності					
Обсяг реалізованої продукції,					
млн. грн.	2305695,9	2817768,9	248378,6	3230045,2	3460666,4
Фінансові результати до оподаткування, млн. грн.	-7569,6	87461,7	154138,2	166753,2	-22289,6
Валова рентабельність діяльності підприємств, %	4,2	6,8	6,3	5,5	3,9

Джерело: [23, с. 131]

Представлені дані таблиці 1 засвідчують, що впродовж 2016-2020 рр. показник доступності мережі Інтернет (показує частку промислових підприємств, які мали доступ до мережі) найкращі значення мав у період 2016-2018 рр., тоді як ступінь використання підприємствами Інтернет-мережі змінювався в межах 45,6-46,9% упродовж усього періоду. Ступінь використання послуг серверів їх провайдерів був незначним, ступінь використання технологій аналізу «великих даних» упродовж досліджуваного періоду скоротився більш як удвічі, використання підприємствами адитивних технологій також було несуттєвим.

Цифрові технології для управління у майбутньому будуть розвиватися як гібридні рішення, в яких штучний інтелект не замінює людський капітал, а є системою – партнером для зниження невизначеності та підвищення ефективності прийнятих рішень. На рисунку 2 представлено функції корпоративного управління з компонентами штучного інтелекту.

При використанні цифрових технологій у прийнятті управлінських рішень набуває значення мережева концепція управління. Проте мережева концепція вимагає формування цифрової компетенції працівників. Цифрові компетенції визначаються як сукупність знань, здібностей, особливостей характеру і поведінки, які необхідні для того, щоб людина могла використовувати ІКТ та цифрові технології для досягнення цілей у своєму особистому або професійному житті. Цифрова компетентність, на відміну від компетенцій, передбачає здатність здійснювати професійну діяльність у поєднанні з якостями, що дозволяють діяти самостійно. Це багатогранний еволюційний процес, що постійно змінюється при появі нових технологій.

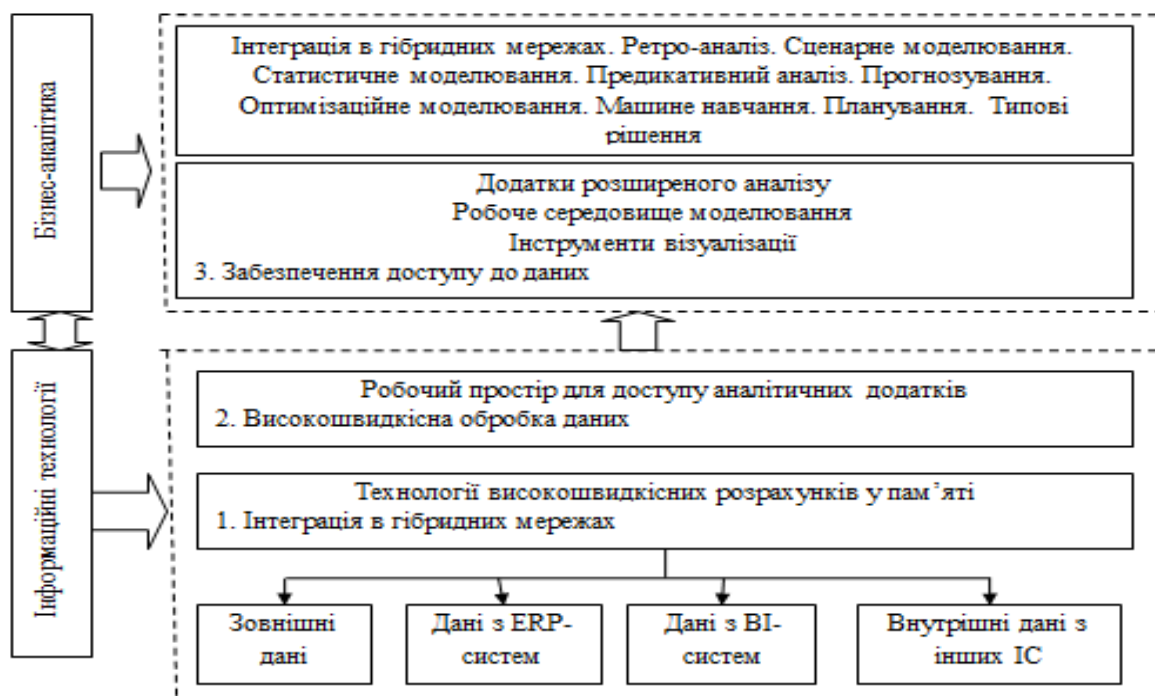

Рис. 2. Функції корпоративного управління з компонентами штучного інтелекту

Джерело: [13, с. 146]

Висновки. Отже, можна підсумувати, що діяльність будь-якої організації пов'язана з розробкою, прийняттям і реалізацією управлінських рішень. Від того, які саме управлінські рішення розробляються та реалізуються, залежить поточна та перспективна конкурентоспроможність організації, ефективність її діяльності. Саме ці передумови викликають значний інтерес до питань забезпечення якості розробки та вибору технології прийняття управлінських рішень, що в кінцевому підсумку визначає ефективність менеджменту загалом.

В умовах трансформаційних змін кон'юнктури у ринкових відносинах формується необхідність реалізації таких основних підходів до управління, що забезпечують сталий розвиток організації. Зовнішнє середовище діяльності організацій постійно змінюється і в більшості випадків з високою динамічністю. Тому, менеджмент організації повинен постійно аналізувати чинники, що акумулюються у зовнішньому середовищі, на основі цього мають прийматися ефективні управлінські рішення з використанням відповідних методів та інструментарію.

Якість підготовки, прийняття та реалізації управлінських рішень мають суттєвий вплив на здобуття організацією статусу конкурентоспроможної. Це визначає важливість оволодіння кожним спеціалістом у галузі управління сучасними теоретичними знаннями та практичними навичками розробки управлінських рішень.

Список літератури

1. Прийняття управлінських рішень: навчальний посібник / [Ю. Є. Петруня, Б. В. Літовченко, Т. О. Пасічник та ін.]; за ред. Ю. Є. Петруні. [4-те вид., переробл. і доп.]. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2020. 276 с.
2. Занора В. О., Войтко В. С. Управління підприємствами: планування технологічних витрат, ризик-менеджмент, мотивування, управління прийняття рішень: монографія. Київ: КПІм. Ігоря Сморгського, Вид-во «Політехніка», 2017. 224 с.
3. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: Проблеми теорії, методології, практики: Монографія. К.: Вид-во УАДУ, 2000. 328 с.
4. Білинська М. М., Ковбасюк Ю. В. Прийняття управлінських рішень: організаційно-

психологічний аспект: навч. посіб. К. : НАДУ, 2011. 232 с.

5. Крупник А. С., Линьов К. О., Нужний Є. М., Рудик О. М. Теорія і практика прийняття управлінських рішень: Навч. посіб. К.: Видавничий дім "ПРОСТІР", 2007. 156 с.

6. Гевко І. Б. Методи прийняття управлінських рішень: Підручник. К.: Кондор, 2009. 187 с.

7. Приймак В. М. Прийняття управлінських рішень: Навчальний посібник. К.: Атіка, 2008. 240 с.

8. Криворучко О., Дитинюк О. Інформаційні технології моделювання виробничих процесів як інструмент прийняття управлінських рішень. Управління розвитком складних систем. 2017. № 32. С. 65-70.

9. Творошенко І. С. Технології прийняття рішень в інформаційних системах: навч. посібник. Харків: ХНУРЕ, 2021. 120 с.

10. Радько А. О., Ковшун Н. Е., Мельник І. Б. Використання інформаційно-цифрових технологій для задоволення потреб менеджменту. Вісник НУВГП. Економічні науки. 2021. Т. 3. № 95. С. 120-128. DOI: <https://doi.org/10.31713/ve3202111/>

11. Цифрова економіка як фактор економічного зростання держави: колективна монографія / За заг. ред. О. Л. Гальцової. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 364 с.

12. Миколіук О.А., Бобровник В.М. Управління підприємством в умовах діджиталізації економіки. Вісник Хмельницького національного університету. 2021. № 4. С. 142-146. DOI: [10.31891/2307-5740-2021-296-4-23](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-296-4-23).

13. Кузьміна О. М., Яремко С.А. Управління корпоративними бізнес-процесами в умовах цифрової економіки. Підприємництво та інновації. 2022. Вип. 23, С. 144-147. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/23.24>.

14. Абдикеев Н. М. Технологии когнитивного менеджмента в цифровой экономике. Мир новой экономики. 2017. № 3. С. 24-28.

15. Василенко В. А. Менеджмент устойчивого развития предприятия: монография. Киев: Центр учебной литературы, 2005. 648 с.

16. Хміль Ф. І. Основи менеджменту: підручник. Київ: Академвидав, 2003. 608 с.

17. Шегда А. В. Менеджмент: підручник. Київ: Знання, 2004. 687 с.

18. Виноградський М. Д., Виноградська А. М, Шканова О. М. Організація праці менеджера: навч. посіб. К.: Кондор, 2003. 414 с.

19. Бутко І. М. Модель та метод прийняття управлінських рішень на основі аналізу геопросторової інформації рішень. Сучасні інформаційні системи. 2021. Т. 5, № 2. С. 42-48. DOI: <https://doi.org/10.20998/2522-9052.2021.2.07>

20. Бутко І. М. Інформаційні технології використання геопросторових інформаційних структур. Системи управління, навігації та зв'язку. 2021. Вип. 2(64). С. 4-10. DOI: [0.26906/SUNZ.2021.2.004](https://doi.org/10.26906/SUNZ.2021.2.004).

21. Обидєннова Т. С., Гусаров О. О., Антипцева О. Ю. Методи прийняття управлінських рішень в умовах розроблення, впровадження та функціонування системи менеджменту інформаційної безпеки. Економіка та управління підприємствами. 2019. Вип. 2(70). С. 153-157.

22. The Concept of a «Digital Economy». URL: <http://odec.org.uk/theconceptof-a-digital-economy/>. (дата звернення 12.10.2022).

23. Кривов'язюк І. Управлінські інновації в системі рішень сучасного бізнесу. Економічний форум. 2022. № 1. С. 127-134.

References

1. Pryynyattya upravlins'kykh rishen' : navchal'nyy posibnyk (2020). [YU. YE. Petrunya, B. V. Litovchenko, T. O. Pasichnyk ta in.] ; za red. YU. YE. Petruni. [4-te vyd., pererobl. i dop.]. Dnipro : Universytet mytnoyi spravy ta finansiv [In Ukrainian].

2. Zanora, V.O., Voytko, V.S. (2017). Upravlinnya pidpryyemstvamy: planuvannya tekhnolohichnykh vytrat, ryzyk-menedzhment, motyvuvannya, upravlinnya pryynyattya rishen': monohrafiya. Kyviv: KPlim. Ihorya Smors'koho, Vyd-vo «Politekhnik». [In Ukrainian].

3. Bakumenko, V. D. (2000). Formuvannya derzhavno-upravlins'kykh rishen': Problemy teorii, metodolohiyi, praktyky: Monohrafiya. K.: Vyd-vo UADU. [In Ukrainian].

4. Bilyn's'ka, M.M., Kovbasyuk YU.V. (2011). Pryynyattya upravlins'kykh rishen': orhanizatsiyno-

- psykholohichnyy aspekt: navch. posib. K. : NADU, 2011. [In Ukrainian].
5. Krupnyk, A. S., Lyn'ov, K. O., Nuzhnyy, YE. M., Rudyk, O. M. Teoriya i praktyka pryynyattya upravlins'kykh rishen': Navch. posib. K. : Vydavnychyy dim "PROSTIR" [In Ukrainian].
6. Hevko, I.B. (2009). Metody pryynyattya upravlins'kykh rishen': Pidruchnyk. K.: Kondor [In Ukrainian].
7. Pryymak V.M. (2008). Pryynyattya upravlins'kykh rishen': Navchal'nyy posibnyk. K.: Atika. [In Ukrainian].
8. Kryvoruchko, O., Dytynyuk, O. (2017). Information technologies for modeling production processes as a tool for making managerial decisions. Upravlinnya rozvytkom skladnykh system, 32, 65-70. [In Ukrainian].
9. Tvoroshenko, I.S. (2021). Tekhnolohiyi pryynyattya rishen' v informatsiynykh systemakh: navch. posibnyk. Kharkiv: KHNURE. [In Ukrainian].
10. Radko, A.O., Kovshun, N.E., Melnyk, I.B. (2021). Use of information and digital technologies to meet management needs. Visnyk NUVHP. Ekonomichni nauky, 3, 95, 120-128. DOI: <https://doi.org/10.31713/ve3202111/> [In Ukrainian].
11. Tsyfrova ekonomika yak faktor ekonomichnoho zrostannya derzhavy: kolektyvna monohrafiya (2021). / Za zah. red. O. L. Hal'tsovoyi. Kherson : Vydavnychyy dim «Hel'vetyka». [In Ukrainian].
12. Mykolyuk, O.A., Bobrovnyk, V.M. (2021). Enterprise management in the conditions of digitalization of the economy. Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu, 4, 142-146. DOI: 10.31891/2307-5740-2021-296-4-23. [In Ukrainian].
13. Kuzmina, O.M., Yaremko, S.A. (2022). Management of corporate business processes in the digital economy. Pidpryyemnytstvo ta innovatsiyi, 23, 144-147. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/23.24>. [In Ukrainian].
14. Abdikeev, N. M. (2017). Technologies of cognitive management in the digital economy. Mir novoy ekonomiki, 3, 24-28. [In Russian].
15. Vasilenko, V. A. (2005). Menedzhment ustoychivogo razvitiya predpriyatiya: monografiya. Kiyev: Tsentr uchebnoy literatury. [In Ukrainian].
16. Khmil', F. I. (2003). Osnovy menedzhmentu: pidruchnyk. Kyiv: Akademvydav [In Ukrainian].
17. Shehda, A. V. (2004). Menedzhment: pidruchnyk. Kyiv: Znannya. [In Ukrainian].
18. Vynohrads'ky, M.D., Vynohrads'ka, A.M., Shkanova, O.M. (2003). Orhanizatsiya pratsi menedzhera: navch. posib. K.: Kondor [In Ukrainian].
19. Butko, I.M. (2021). Model and method of management decision-making based on the analysis of geospatial information of decisions. Suchasni informatsiyni systemy, 5, 2, 42-48. DOI: <https://doi.org/10.20998/2522-9052.2021.2.07> [In Ukrainian].
20. Butko, I.M. (2021). Information technologies using geospatial information structures. Systemy upravlinnya, navihatsiyi ta zv'yazku, 2(64), 4-10. DOI: 0.26906/SUNZ.2021.2.004. [In Ukrainian].
21. Obidenova, T.S., Husarov, O.O., Antiptseva, O.Yu. (2019). Management decision-making methods in the conditions of development, implementation and operation of the information security management system. Ekonomika ta upravlinnya pidpryyemstvamy, 2(70), 153-157. [In Ukrainian].
22. The Concept of a «Digital Economy». Retrieved from <http://odec.org.uk/theconceptof-a-digital-economy/>.
23. Kryvyovazyuk, I. (2022). Management innovations in the solution system of modern business. Ekonomichnyy forum, 1, 127-134. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.10.2022

Прийнята до публікації 20.10.2022

~ ЕКОНОМІКА ТУРИЗМУ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА ~

УДК 338.48

DOI:10.32680/2409-9260-2022-9-10-298-299-131-137

МІСЦЕ ГОТЕЛЬНИХ МЕРЕЖ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ

Нсчева Н. В., кандидат економічних наук, доцент кафедри туристичного та готельно-ресторанного бізнесу, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: natalideniz2020@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6869-3219

Шикіна О. В., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туристичного та готельно-ресторанного бізнесу, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: katzchen.gusyeva@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5294-3367

Анотація. Метою статті є аналіз сучасного місця готельних мереж на світовому ринку готельних послуг. У статті здійснено дослідження ролі готельних мереж у сучасній індустрії гостинності та виявлення основних переваг об'єднання готелів. Автори надають увагу чинникам впливу на готельну індустрію. Досліджено, що усе різноманіття чинників, що впливають на стан і розвиток індустрії туризму і гостинності, поділяються на зовнішні та особово-мотиваційні чинники. Розглядаються причини та цілі об'єднання готелів, а також різноманітні системи управління корпораціями. Складено рейтинг світових готельних мереж-лідерів та рейтинг найкращих готельних брендів. Проаналізовано переваги створення готельних мереж. Виявлено, що в умовах множинного впливу галузевих чинників на готельний продукт та комплексності його самого, одним із найважливіших стратегічних інструментів розвитку нових джерел компетенцій у готельному бізнесі є кооперація з іншими учасниками галузі та сусідніх чи підтримуючих галузей, тобто формування мереж.

Ключові слова: готельні мережі, світові готельні мережі, готель, готельні послуги.

THE PLACE OF HOTEL NETWORKS IN THE GLOBAL MARKET OF HOTEL SERVICES

Niecheva Natalia, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Tourism, Hotel and Restaurant Business, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine
e-mail: natalideniz2020@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6869-3219

Shykina Olha, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Tourism, Hotel and Restaurant Business, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine
e-mail: katzchen.gusyeva@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5294-3367

Abstract. The purpose of the article is to analyze the modern local network in the world market of hotel services. The development of the system of supranational regulation of the international market of hotel services is characterized by the progressive implementation of the joint efforts of international organizations to spread common approaches, standards and codes to ensure the effective development of national hotel businesses in the conditions of transnationalization. It provides for the formation of international legal acts and a system of international standards, which act as a compilation of the best practices of activity in the industry. The development of the system of international norms for the regulation of the hotel business is closely related to the development of the tourist industry. In the studies of foreign and domestic scientists, the issue of the evolution of the norms of international law, which regulates the tourism sphere in general and the hotel business in particular, has been worked out in sufficient detail. resistant to the dynamic and sustainable development of the tourism and hospitality industry, its condition and prospects are under the influence of many factors of both external and internal nature, acting both individually and complexly. In the stathof, the doslicles rolitchen of the hotel doe and the hospitality chairs. The authors pay attention to factors affecting the hotel industry. It has been studied that all the variety of factors affecting the state and development of the tourism and hospitality industry are divided into external and personal motivational factors. The reasons and goals of unification, as well as various corporate management systems, are considered. The rating of the world's leading hotel chains and the rating of the best hotel brands have been compiled. The advantages of creating hotel chains are analyzed. It was revealed that in the conditions of the multiple influence of industry actors on the hotel product and its complex, one of the found strategic tools for the development of new sources of competences in the hotel business is cooperation with other participants in the industry and related or those that

support the industry, i.e. form a network.

Keywords: hotel chains, global hotel chains, hotel, hotel services.

JEL Classification: L830, M3100.

Постановка задачі. Новим акцентом у розвитку світового ринку готельних послуг стає формування і розвиток механізму наднаціонального регулювання і, відповідно, зростання значення міжнародних організацій. Ці міжнародні організації, які мають глобальні та концентруючі ключові функції щодо регулювання та моніторингу процесів на світовому ринку готельних послуг, повинні сприяти вирішенню проблем глобального характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку зі зростаючим значенням готельних мереж на світовому ринку готельних послуг розширюються наукові дослідження таких учених, як М. Убеда-Гарсія (Úbeda-García M.), Е. Клавер-Кортес (Claver-Cortés E.), Б. Марко-Лахара, (Marco-Lajara B.), Ф. Гарсія-Лільо та П. Сарагоса-Саес (García-Lillo F. & Zaragoza-Sáez, P. C.), О. Шикіна та інші.

Відокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах ринкової економіки зростає необхідність виділення ролі міжнародних організацій на сучасному етапі розвитку світового ринку готельних послуг. Важливими питаннями стають гармонізація діяльності міжнародних організацій і національних регуляторів у сфері туризму і готельного господарства, а також адаптація національних готельних господарств до прийняття інституціональних інновацій у контексті активізації процесів транснаціоналізації.

Мета дослідження. Метою статті є аналіз сучасного місця готельних мереж на світовому ринку готельних послуг.

Основний матеріал. Розвиток системи наднаціонального регулювання міжнародного ринку готельних послуг характеризується прогресивною реалізацією спільних зусиль міжнародних організацій по поширенню загальних підходів, стандартів і кодексів для забезпечення ефективного розвитку національних готельних господарств в умовах транснаціоналізації. Цей розвиток припускає формування міжнародних правових актів і системи міжнародних стандартів, що є зведенням найкращої практики діяльності в галузі.

Розвиток системи міжнародних норм регулювання готельного бізнесу тісно пов'язаний з розвитком туристичної індустрії. У дослідженнях зарубіжних та вітчизняних учених досить детально опрацьовано питання еволюції норм міжнародного права, що регулює туристичну сферу загалом та готельний бізнес зокрема.

Незважаючи на динамічний і стійкий розвиток індустрії туризму і гостинності, її стан і перспективи перебувають під впливом багатьох чинників як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, що діють як одинично, так і комплексно (див. Рис. 1).

Сам термін «фактор», він же «чинник» (від лат. factor) – причина, рушійна сила процесу або явища, що визначає його характер або окремі риси. Якщо представити індустрію туризму і гостинності як складний, багатокомпонентний процес обслуговування споживачів, то роль і значення чинників, що визначають загальний напрям розвитку або специфіку окремих рис індустрії гостинності, стають істотними і очевидними.

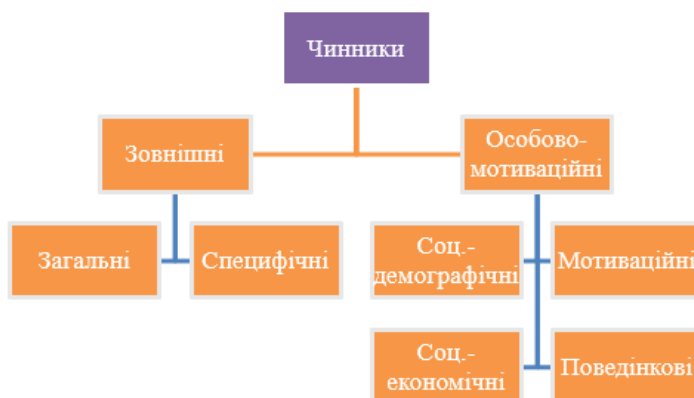

Рис. 1. Чинники впливу на готельну індустрію

Джерело: складено авторами за матеріалами [1]

Усе різноманіття чинників, що впливають на стан і розвиток готельної індустрії, можна розбити на зовнішні та особово-мотиваційні чинники.

Зовнішні чинники – це сили найбільш загального характеру, що впливають на індустрію із зовнішнього оточення, крім того, вони практично не підлягають контролю або впливу з боку індустрії. Наприклад, зростання добробуту споживачів, збільшення часу оплачених відпусток, потужний розвиток засобів транспорту і зв'язку, поява нових комп'ютерних технологій – усе це впливає на розвиток індустрії гостинності, відкриває перед нею нові можливості. Зовнішні чинники включають загальні та специфічні.

Загальні зовнішні чинники мають універсальний характер і впливають на перспективи розвитку всіх галузей і підгалузей індустрії туризму і гостинності. Практика показує, що навіть при сприятливому поєднанні зовнішніх чинників загального порядку слабкий облік специфічних чинників може привести до серйозних соціально-економічних труднощів і проблем в індустрії туризму і гостинності.

Особово-мотиваційні чинники досить складні та іноді групу чинників суб'єктивного характеру, що діють переважно комплексно та суттєво впливають на вибір споживачів, важко діагностувати. Ця група чинників включає соціально-демографічні, соціально-економічні, мотиваційні та поведінкові.

Нові економічні утворення, що відповідають більш високому рівню концентрації і централізації виробництва і капіталу, сприяють затвердженню і поширенню міжнародних стандартів туристського обслуговування. Яскравий приклад подібних економічних утворень у сфері туризму – це готельні мережі.

Історично самою ранньою формою інтеграції в туризмі було об'єднання туристських підприємств, що знаходяться на одному ступені технологічного процесу, тобто що випускають однакову продукцію або надають аналогічні послуги. Їй зобов'язані своєю появою перші міжнародні готельні мережі, такі як американські корпорації «Hilton», «Marriott», «Holiday Inn» та ін. (див. табл. 1).

Таблиця 1

Матриця процесу глобалізації і структурні зміни

	Локальний ринок	Глобальний ринок
Незалежні готелі	Зазвичай малі або середні підприємства, що часто належать родині і керуються членами родини	Консорціуми готелів, такі як Best Western
Готелі, що входять до відповідної мережі	Національна готельна мережа	Транснаціональні готельні мережі, такі як Hilton International або Marriott

Джерело: складено авторами за матеріалами [2]

Вертикальна вісь відображає існування у галузі двох типів підприємств: незалежних готелів і готелів, що належать готельним мережам. Горизонтальна: локальний і глобальний ринки. Інтеграційні процеси у сфері готельного господарства викликані об'єктивними необхідностями.

По-перше, забезпечення стабільного завантаження готелю. Тому в основі кожної готельної мережі лежить власна система бронювання, орієнтована на першочергове завантаження готелів, що входять до мережі. Слід, однак, підкреслити, що система готельного бронювання сама схильна до інтеграційних процесів (системи готельного бронювання, що належать великим авіакомпаніям, а також системи бронювання номерного фонду готелів, що належать незалежним консорціумам). Включення до таких систем електронного бронювання коштує дорого і незалежному готелю це не під силу.

По-друге, формування якісної готельної послуги, що залежить від ряду чинників: оформлення інтер'єру, якості устаткування, кваліфікації персоналу і забезпечення безпеки клієнтів. Тому усі провідні готельні об'єднання мають власні нормативи і стандарти оснащення усіх приміщень готелю, а також технологію і стандарти обслуговування. Для того, щоб забезпечити відповідність готелів прийнятим нормативам і стандартам оснащення, готелі

йдуть на створення не тільки потужних централізованих постачальницьких організацій, а й спеціалізованих підприємств з виробництва та ремонту устаткування і меблів.

Готельна мережа – це група підприємств, що здійснює колективний бізнес і знаходиться під безпосереднім контролем керівництва мережі [3].

Базовий принцип мережі – використання іміджу торгової марки для просування готельного продукту на внутрішньому і зарубіжному ринках. Це припускає якісно новий ступінь у розвитку готельної пропозиції, що виникає, як і будь-яка якісна зміна, на базі істотного кількісного зростання.

Готель, перетворившись на різновид активів та об'єкт комерційної нерухомості, потребує професійного управління.

Об'єднання у міжнародні мережі припускає, що готелі вживають заходів щодо підвищення своєї конкурентоспроможності. У відомих корпорацій вироблені правила і стандарти, що забезпечують своєрідність стилю і сценарію обслуговування клієнтів.

Готельні мережі виникли у процесі тривалої еволюції готельних підприємств. Прообраз готельних мереж в Європі можна знайти у 13 столітті.

Відомо про активну співпрацю гільдій з місцевими муніципалітетами. Зокрема, у Флоренції, у 1282 р., гільдія власників заїжджих дворів забезпечувала службу біля міських воріт і направляла гостей у гільдію, де здійснювався їх розподіл за підлеглими закладами гостинності. Європейська модель формування готельних мереж передбачала вишуканість і аристократизм, а основною комерційною формою організації мереж стали оренда, лізинг. Бурхливий розвиток європейських готельних мереж почався у 80-90-х роки 20 століття, коли готельне господарство стало привабливим об'єктом для інвестування.

Так, у 2021 р. перше місце за кількістю готелів серед мереж займала китайська Shanghai Jin Jiang International Hotel Group Co. Це державна готельна, туристична, ресторанна та логістична компанія. Посідає друге місце серед найбільших готельних корпорацій світу. Заснована у 1991 році, штаб-квартира розташована у Шанхаї. Контрольний пакет акцій належить державному уряду Шанхая. Вартість бренду Jin Jiang складає 17,2 млрд. юанів (див. Рис. 2).

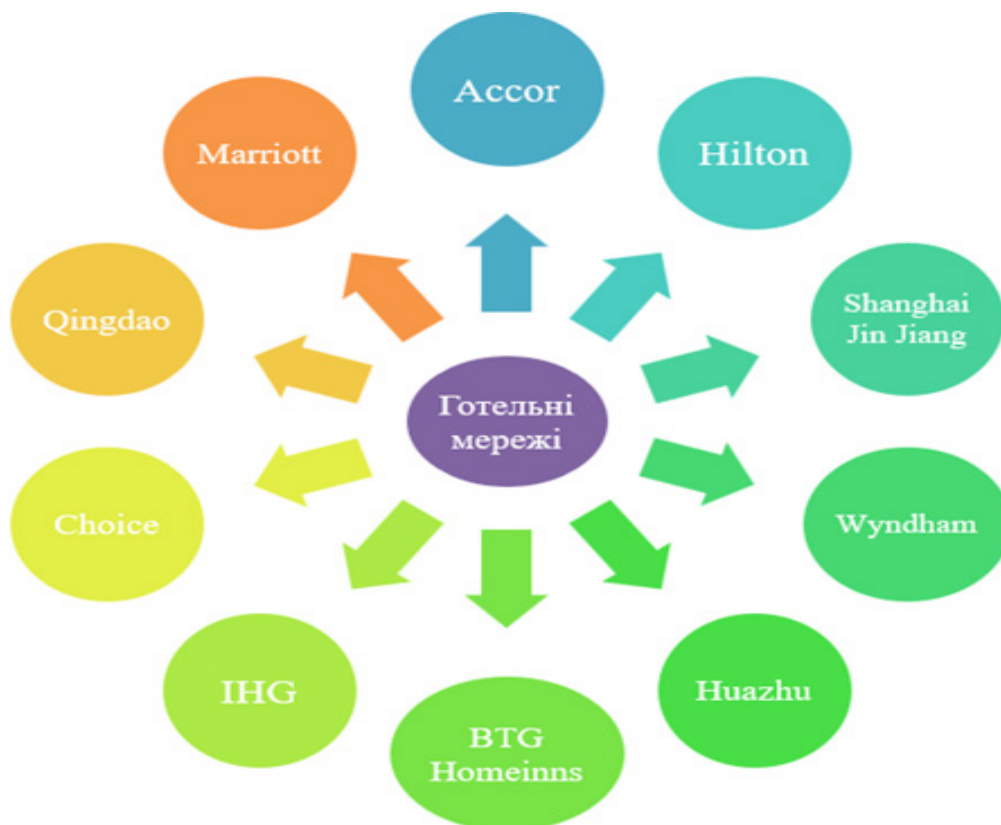

Рис. 2. Найбільші міжнародні готельні мережі

Джерело: складено авторами за матеріалами [4]

Світова мережа готелів Wyndham Hotels & Resorts займає друге місце у рейтингу найбільших готельних компаній за кількістю об'єктів. У 2021 р. Wyndham налічував близько дев'яти тисяч одиниць у своєму світовому портфелі, що робить компанію ключовим гравцем у світовій готельній індустрії. Його найближчими конкурентами були Marriot International і Choice Hotels International, які повідомили про 7139 і 7795 об'єктів відповідно (див. Рис. 3).

Третє місце у 2021 р. займала Huazhu Group Ltd. (раніше China Lodging Group), спостерігався значний приріст кількості готелів у 292,48% – що дозволило мережі піднятися з десятого місця у 2014 р. Найбільша у Китаї мультибрендова готельна група, під керівництвом якої перебувають готелі у 400 містах світу. Пріоритетним напрямом роботи мережі є контрактне управління – 4519 готелів у 2019 р.

Придбання Wyndham La Quinta Holdings додало 937 готелів до свого портфеля нерухомості у 2020 році. У 2021 році країною з найбільшою кількістю проектів будівництва житла в усьому світі були США.

Рис. 3. Кількість об'єктів нерухомості готельних мереж на 2021 рік

Джерело: складено авторами за матеріалами [5]

Так у чому ж виявляються переваги готельних мереж перед незалежними готелями? Є велика кількість плюсів, чому підвищується ефективність праці закладу готельного господарства після його вступу до міжнародної готельної мережі (див. табл. 2).

Основна класифікація переваг для створення готельної мережі включає 4 фактори: стратегічне управління, маркетингова політика та просування, програма менеджменту усіх процесів (від започаткування до діяльності готового закладу готельного господарства) та фінансові нюанси.

Таблиця 2

Переваги створення готельних мереж

Стратегічне управління	Маркетинг	Менеджмент	Фінанси
Розвиток та трансфер стратегічних компетенцій	Створення унікального готельного бренду	Уніфіковані підходи до якості	Зниження управлінських та операційних витрат
Створення комплементарних активів	Інноваційні маркетингові підходи до розвитку мережі	Єдині мережеві стандарти готельної пропозиції	Підвищення рентабельності бізнес-процесів

Диверсифікація послуг	Кобрендинг: взаємне стратегічне посилення брендів мережі	Підвищення якості кінцевого продукту за рахунок мережевих ресурсів	Спрощена процедура оцінки результатів управління нерухомістю
Спрощення комунікації та координації	Маркетингові програми у рамках стратегічних альянсів і на основі мережевого бренду	Кінцевий продукт з більшою доданою цінністю	Більш висока віддача від готелів у рамках мереж
Об'єднання партнерів та постачальників	Підвищення швидкості виходу на нові географічні ринки, підтримка міжнародної експансії	Вдосконалення навичок і професійних знань персоналу	Досягнення оптимального завантаження номерного фонду
Підсилення кожного партнера мережі за допомогою загальних ресурсів	Підвищення загального маркетингового потенціалу мережі	Підвищення стабільності готельної галузі в цілому	Об'єднання фінансових ресурсів
Розробка сумісних мережевих стратегічних програм	Допомога у визначенні сегментів лояльних споживачів мережі		Великі інвестиційні можливості

Джерело: складено авторами за матеріалами [6]

Безперечний вплив, який мають Інтернет та соціальні мережі на ринок сучасних міжнародних готельних мереж, допомагає у формуванні споживчих переваг. Все частіше готель з місця для тимчасового перебування гостей буде перетворюватися на коворкінг та місця трансформери, що будуть адаптуватися до попиту та необхідності задовольняти ті чи інші потреби гостей. Будуть задіяні у готельному бізнесі штучний інтелект, доповнена реальність, використання голосових помічників, блокчейн, нейроінтерфейси [7], біометрія та розпізнавання осіб. Все це вимагає чималих інвестицій, яких зараз немає у готельних підприємств. Вирішенню цих проблем мають сприяти подальші наукові дослідження.

Висновки. Отже, необхідність готельних мереж пов'язана, по-перше, із специфікою галузі і, по-друге, із складністю її кінцевого продукту, комплексністю його пропозиції (кінцевий споживач віддає перевагу максимальному числу елементів доданої цінності – матеріального і нематеріального характеру – у складі кінцевого продукту). В умовах множинного впливу галузевих чинників на готельний продукт та комплексності його самого, одним із найважливіших стратегічних інструментів розвитку нових джерел компетенцій у готельному бізнесі є кооперація з іншими учасниками галузі та супутніх чи підтримуючих галузей, тобто формування мереж.

Список літератури

1. Чиняк В. Фактори розвитку сучасної індустрії гостинності. *Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал*. 2019. №2. URL: <https://cutt.ly/FV9iCKp>
2. Шикіна О. В. Динаміка розвитку міжнародної готельної індустрії на прикладі готельних мереж. *Актуальні проблеми економіки*. 2018. №12 (210). С. 82–91.
3. Шикіна О. В., Гончаренко Я. Є., Козловський Р. С. Тенденції розвитку європейського ринку готельних послуг. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія*. 2019. № 5 (268). С. 216–233.
4. Шикіна О. Вплив пандемії COVID-19 на міжнародні готельні мережі (2022). *Економіка та суспільство*, (42). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-5>
5. Рейтинги готельних мереж «225 hotels». URL: <https://cutt.ly/HXIivKw>
6. Шикіна О. В. Моніторинг структури готельних брендів Європи. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія*. 2019. № 3 (266). С. 178-201.
7. Úbeda-García, M., Claver-Cortés, E., Marco-Lajara, B., García-Lillo, F., & Zaragoza-Sáez,

P. C. (2018). Continuous innovation in the hotel industry: The development of organizational ambidexterity through human capital and organizational culture in Spanish hotels. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*.

References

1. Chyniak, V. (2019) Development factors of the modern hospitality industry. *Nauka onlain: Mizhnarodnyi elektronnyi naukovyi zhurnal*. no. 2. URL: <https://cutt.ly/FV9iCKp> [In Ukrainian].
2. Shykina O.V. (2018) The dynamics of the development of the international hotel industry on the example of hotel chains. *Aktualni problemy ekonomiky*. no. 12 (210). pp. 82–91. [In Ukrainian].
3. Shykina O. V., Honcharenko Ya. Ye., Kozlovskiy R. S (2019) Development trends of the European market of hotel services. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu. Nauky: ekonomika, politolohiia, istoriia*. no. 5 (268). pp. 216-233. [In Ukrainian].
4. Shykina, O. (2022) Impact of the COVID-19 pandemic on international hotel chains. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 42. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-5> [In Ukrainian].
5. Ratings of hotel chains «225 hotels». URL: <https://cutt.ly/HXIivKw> [In Ukrainian].
6. Shykina O. V. (2019) Monitoring the structure of European hotel brands. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu. Vseukrainska asotsiatsiia molodykh naukovtsiv. Nauky: ekonomika, politolohiia, istoriia*. 2019. no 3 (266). S. 178-201. [In Ukrainian].
7. Úbeda-García, M., Claver-Cortés, E., Marco-Lajara, B., García-Lillo, F., & Zaragoza-Sáez, P. C. (2018). Continuous innovation in the hotel industry: The development of organizational ambidexterity through human capital and organizational culture in Spanish hotels. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*.

Стаття надійшла до редакції 31.10.2022

Прийнята до публікації 10.11.2022

НАШІ АВТОРИ

Артюх Оксана Валентинівна - доктор економічних наук, професор, професор кафедри бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Гайдаєнко Ольга Миколаївна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Горященко Юлія Григорівна - доктор економічних наук, доцент, професор кафедри підприємництва та економіки підприємства Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро, Україна

Жарська Ірина Олександрівна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та міжнародної логістики, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Зварич Любов Володимирівна - старший викладач кафедри менеджменту організацій, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Книш Олександр - аспірант кафедри підприємництва та економіки підприємства Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро, Україна

Коваленко Вікторія Володимирівна - доктор економічних наук, професор, професор кафедри банківської справи, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Котелевець Дмитро Олексійович - кандидат економічних наук, здобувач, Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая, м. Київ, Україна

Кулікова Єлизавета Олександрівна - викладач кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку Одеського національного економічного університету, м. Одеса, Україна

Марчук Ірина - студентка 4 курсу факультету міжнародної економіки, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Москалюк Ганна Олександрівна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Науменко Діна - студентка 3-го курсу Факультету менеджменту, обліку та інформаційних технологій, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Нашкерська Галина Володимирівна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

Нсчева Наталя Валеріївна - кандидат економічних наук, доцент кафедри туристичного та готельно-ресторанного бізнесу, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Онщенко Ганна - аспірантка, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

Орловська Софія - студентка 4 курсу факультету міжнародної економіки, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Павлова Олена - магістрант кафедри економіки підприємства та організації підприємницької діяльності, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Пінті Анастасія - аспірантка кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Семенова Валентина Григорівна - доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та організації підприємницької діяльності, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Тонгобаш Тетяна - магістрантка кафедри бухгалтерського обліку та аудиту, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Тутова Олена - студентка, кафедра фінансів, банківської справи та страхування Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

Шульгач Ксенія - магістрантка кафедри бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Чернишова Людмила Вікторівна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічного аналізу, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Чжао Хецзюнь - аспірант кафедри менеджменту імені професора Л.І. Михайлової, Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна, лектор Сінсянський професійно-технічний коледж, Китай

Шевцова Олена Йосипівна - доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

Шелудько Сергій Андрійович - кандидат економічних наук, доцент, головний фахівець Департаменту оцінки та заставних операцій ПАТ Акціонерний банк "Південний", м. Одеса, Україна

Шикіна Ольга Володимирівна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туристичного та готельно-ресторанного бізнесу, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

НАУКОВИЙ ВІСНИК
Одеського національного економічного університету

№ 9-10 (298-299), 2022

Матеріали випуску друкуються мовою оригіналу
(українська, англійська)

За достовірність викладених фактів,
цитат та інших відомостей відповідає автор

Рекомендовано до друку та поширення через
мережу Інтернет за рішенням Вченої ради
Одеського національного економічного
університету (Протокол № 2 від 26.10.2022 р.)

Підписано до друку 1.11.2022 р.
Формат 60 x 84 1/8. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman
Ум. друк. арк. 11,68 Тираж 50 прим.

Надруковано в друкарні
ТОВ ВД «Гельветика» 73034, Україна,
м. Херсон, вул. Паровозна, буд. 46-А
Тел.: +38 (0552) 39-95-80
e-mail: mailbox@helvetica.com.ua